

ULUSLARARASI SUÇLAR ve TARİH

Yıllık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi

INTERNATIONAL CRIMES and HISTORY

Annual International Law and History Journal

sayı /
issue

19

2018

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında
Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi
Dikran M. ZENGİNKUZUCU

Indigenous Peoples and Extractive Companies:
The Case of the Russian Arctic
Liubov SULIANDZIGA

Kırım Ahalî Cumhuriyeti ve Kırım'da İlk Bolşevik İşgali (1917-1918)
Ufuk AYKOL

Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin
Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri
Mustafa Kemal ÖZTOPAL

2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna:
Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler
Fethi Kurtiy ŞAHİN

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and
1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey:
Mapping the Origins of "Hidden Armenians"
Garabet K. MOUMDJIAN

İNCELEME YAZISI / REVIEW ESSAY

Review Essay: Reinforcing an Unbalanced Narrative
Jeremy SALT

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Ethnic Cleansing of Turks in Bulgaria
Cengiz HAKSÖZ

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH INTERNATIONAL CRIMES AND HISTORY

Yıllık Uluslararası Hakemli Dergi
Annual International Peer-Reviewed Journal

2018, Sayı / Issue: 19
ISSN: 1306-9136

EDİTÖR / EDITOR

E. Büyükelçi - Ambassador (R) Alev KILIÇ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / MANAGING EDITOR

Dr. Turgut Kerem TUNCEL

İMTİYAZ SAHİBİ / LICENSEE

AVRASYA BİR VAKFI (1993)

Bu yayın, Avrasya Bir Vakfı adına, Avrasya İncelemeleri Merkezi tarafından hazırlanmaktadır.
This publication is edited by Center for Eurasian Studies on behalf of *Avrasya Bir Vakfı*.

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Alfabetik Sıra ile / In Alphabetic Order

Prof. Dr. Ayşegül AYDINGÜN
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI
(Başkent Üniversitesi)

Doç. Dr. Birgül DEMİRTAŞ
(TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)

E. Büyükelçi / Ambassador (R) Bilal ŞİMŞİR
(Tarihçi-Yazar)

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Durmuş TEZCAN
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer TURAN
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

YAYIN SAHİBİ / PUBLISHER

Hazel ÇAĞAN ELBİR

YAYIN İDARE MERKEZİ / PUBLICATION OFFICE

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Abidin Daver Sokak No. 12/B Daire 4 06550 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 438 50 23 - **Faks:** 0 (312) 438 50 26

E-posta: terazi yayincilik@gmail.com

YAYIN TÜRÜ / PUBLICATION TYPE

Yerel Süreli Yayın / Periodical

ABONE SORUMLUSU / SUBSCRIPTION OFFICE

Hülya ÖNALP

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Süleyman Nazif Sokak No. 12/B Daire 4 06550 Çankaya/ANKARA

SAYFA DÜZENİ / DESIGN

Ruhi ALAGÖZ

BASKI / PRINTING

Neyir Matbaacılık

Matbaacılar Sitesi 35. Cad. No: 62 İvedik-Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 395 53 00 - **Faks:** 0 312 395 84 20

BASIM TARİHİ ve YERİ / PUBLICATION DATE and PLACE

30 Kasım 2018, Ankara

İçindekiler / Contents

Yazarlar	4
Contributors	6
Editörün Notu	9
Editorial Note	13
Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi	17
<i>(Jurisdiction of International Criminal Court in the Context of the Referral of the State of Palestine and an Analysis of the Role of United Nations Security Council)</i>	
Dikran M. ZENGİNKUZUCU	
Indigenous Peoples and Extractive Companies: The Case of the Russian Arctic	49
<i>(Yerli Halklar ve Petrol, Gaz ve Madencilik Şirketleri: Rusya'nın Kuzey Kutup Bölgeleri Örneği)</i>	
Liubov SULIANDZIGA	
Kırım Ahali Cumhuriyeti ve Kırım'da İlk Bolşevik İşgali (1917-1918)	75
<i>(The Crimean People's Republic and the First Bolshevik Invasion of Crimea (1917-1918))</i>	
Ufuk AYKOL	
Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri	105
<i>(The Reactions of the Leading International Organizations to the Illegal Annexation of Crimea)</i>	
Mustafa Kemal ÖZTOPAL	
2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler	137
<i>(Crimean Tatars and Ukraine After 2014: New Relations Established Against a Common Enemy)</i>	
Fethi Kurtiy ŞAHİN	
Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of "Hidden Armenians"	177
<i>(Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde 1925 (Ağrı) ve 1937 (Dersim) Kürt İsyanlarına Ermeni Katılımı: "Gizli Ermenilerin" Kökenlerinin İzini Sürmek)</i>	
Garabet K. MOUMDJIAN	
İNCELEME YAZISI / REVIEW ESSAY	
Review Essay: Reinforcing an Unbalanced Narrative	243
<i>(İnceleme: Dengelenmemiş Bir Anlatıyı Takviye Etmek)</i>	
Jeremy SALT	
KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW	
Ethnic Cleansing of Turks in Bulgaria	253
<i>(Bulgaristan'daki Türklere Karşı Etnik Temizlik)</i>	
Cengiz HAKSÖZ	

Yazarlar

Ufuk AYKOL

Ufuk Aykol, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nden "Kırım Mecmuası'nda Tatar Kimliği (1918-1919)" başlıklı bitirme teziyle mezun oldu. Halen, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda "Müstakil Kırım Hanlığı'nın İlk Dönemi (1774-1777)" adlı tez çalışması ile yüksek lisans çalışmalarına devam etmektedir. Beykoz Çavuşbaşı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak görev yapan Aykol, 2016 yılından bu yana Türk Edebiyatı Vakfı tarafından yayınlanan "Türk Edebiyatı" dergisinin yazı kurulunda yer almaktadır.

Cengiz HAKSÖZ

Cengiz Haksöz, Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2003 yılında mezun olduktan sonra yüksek lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyoloji Bölümü'nden 2007 yılında almıştır. Halen, Pittsburgh Üniversitesi Antropoloji Bölümü ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doktora adayıdır. Cengiz Haksöz'ün başlıca ilgi alanları coğrafi bölge olarak Balkanlar, Doğu Avrupa, Türkiye ve Kuzey Amerika'dır. Azınlık hakları, yemek-gıda, kolektif hafıza, sınırlar, kimlik, azınlık, etnisite, dil, din, milliyetçilik, mekân ve kent çalışmaları ise Haksöz'ün teorik ilgi alanları arasında yer almaktadır.

Garabet K. MOUMDJIAN

Dr. Garabet K. Moumdjian, Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles'dan (UCLA) Tarih alanında doktora derecesine sahiptir. Dr. Moumdjian çeşitli akademik pozisyonlarda bulunmuştur. 4-9. sınıflar için hazırlanmış çok ciltli "Tarihimiz" (Mer Badmutyune) başlıklı tarih ders kitabının yazarıdır. Bunun yanında, iki akademik eserin, yaklaşık on kitap bölümünün ve akademik dergilerde yayınlanmış pek çok makalenin yazarıdır.

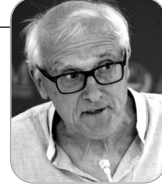

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

Mustafa Kemal Öztopal, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden (Kırgızistan) 2009 yılında mezun olduktan sonra, 2017 yılında "Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakına Uluslararası Tepkiler" başlıklı teziyle Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndan yüksek lisans derecesini almıştır. Halen Giresun Üniversitesi Espiye Meslek Yüksekokulu'nda görev yapmaktadır. Başlıca çalışma alanları, Avrasya, Karadeniz Havzası ve Orta Asya'dır.

Jeremy SALT

Melbourne, Boğaziçi ve Bilkent üniversitelerinde öğretim üyeliği görevlerinde bulunmuş olan Jeremy Salt, modern Orta Doğu tarihi; Orta Doğu'da din ve siyaset; medya ve siyaset ve propaganda konularında dersler vermiştir. "Imperialism, Evangelism and the Ottoman Armenians 1878-1896" (Frank Cass, London, 1993) ve "The Unmaking of the Middle East. A History of Western Disorder in Arab Lands" (Berkeley: University of California Press, 2008) başlıklı kitapların yazarıdır. "The Last Ottoman Wars. The Human Cost 1877-1923" başlıklı üçüncü kitabı 2019 yılında yayınlanacaktır. Salt'ın, Middle East Policy, Third World Quarterly, Middle Eastern Studies, Muslim World, Current History, International Journal of Turkish Studies, Journal of Palestine Studies ve Review of Armenian Studies dergilerinde yayınlanmış makaleleri de bulunmaktadır.

İletişim: jeremysalt42@gmail.com

Liubov SULIANDZIGA

Liubov Suliandziga, Moskova Devlet Dilbilim Üniversitesi'nden İngilizce ve Fransızca dillerinde Uluslararası İlişkiler ve Sosyal-Siyasal Çalışmalar uzmanı olarak mezun olmuştur. 2013 yılında, Leuven Katolik Üniversitesi'nden (Belçika) Avrupa Çalışmaları alanında yüksek lisans derecesini almıştır. 2014 yılından, Kyushu Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde (Japonya) Çift Ana Dal Yüksek Lisans Programı'nda çalışmalarına başlamıştır. Liubov Suliandziga, 2009-2012 yıllarında RAIPON (the Russian Association of Indigenous Peoples of the North) ve CSIPN (Center for Support of Indigenous Peoples of the North) çalışmalarına katılmış, yerli halkların haklarının ihlali konularında araştırmalarda bulunmuş, Rusya'daki yerli halkların yaşam standartları hakkında araştırmalar yapmış ve Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası'nın düzenlediği konferanslara katılmıştır. Liubov Suliandziga halen Kyushu Üniversitesi Sosyal ve Kültürel Çalışmalar Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve yerli halkların hakları üzerine olan çalışmalarına devam etmektedir.

Fethi Kurtiy ŞAHİN

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta olan Fethi Kurtiy Şahin, aynı üniversitenin Bölge Çalışmaları Doktora Programı'nda akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Sovyet sonrası coğrafya, milliyetçilikler, etnisite, Ukrayna ve Kırım Tatarları üzerine araştırmalarına devam eden Şahin'in, ODTÜ Avrasya Çalışmaları Yüksek Lisans Programı'nda 2016 yılında savunduğu "Crimean Tatar Factor and Euromaidan in Ukraine's Nation Building Efforts: Novelties and Changesafter 2014" başlıklı tezi Mustafa N. Parlar Vakfı tarafından yılın tezi ödülüne layık görülmüştür.

İletişim: fethikurtiy@gmail.com

Dikran M. ZENGİNKUZUCU

1970 yılında İstanbul'da doğan Dr. Öğretim Üyesi Dikran M. Zenginkuzucu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü 1994 yılında bitirdi ve aynı yıl Strasbourg'da Uluslararası İnsan Hakları Enstitüsü'nden lisansüstü bursu kazandı. 2011'de İstanbul Üniversitesi'nden doktora derecesi aldı. Yayınlanmış üç kitabı ve uluslararası ve ulusal dergilerde yayınlanmış çeşitli makaleleri ve konferans tebliğleri vardır. Halen İstanbul Esenyurt Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Uluslararası hukuk, uluslararası yatırım hukuku, uluslararası örgütler, uyumsuzluk çözümü ve insan hakları alanlarında çalışmaktadır. İngilizce, Fransızca ve Ermenice dillerini bilmektedir.

İletişim: dikranmz@gmail.com

Contributors

Ufuk AYKOL

Ufuk Aykol graduated from Bilecik Şeyh Edebali University with his thesis titled “Kırım Mecmuası’nda Tatar Kimliği (1918-1919)” (Tatar Identity in the Journal of *Kırım Mecmuası* (1918-1919)). He currently pursues a master’s degree at Hacettepe University Institute of Social Sciences Department of History with his thesis titled “Müstakil Kırım Hanlığı’nın İlk Dönemi (1774-1777)” (The First Period of the Independent Crimean Khanate (1774-1777)). Aykol, who also works as a history teacher at Beykoz Çavuşbaşı High School, has been on the editorial board of “Türk Edebiyatı” (Turkish Literature), which is a literary journal published by Türk Edebiyatı Vakfı (Turkish Literature Foundation), since 2016.

Cengiz HAKSÖZ

Cengiz Haksöz has a B.A. degree in Political Science and International Relations from Marmara University (2003), and a M.S. degree in Sociology from Middle East Technical University (METU), Ankara (2007). He is a Ph.D. candidate in Anthropology at the University of Pittsburgh, and in Sociology at METU. Cengiz Haksöz’s main geographical areas of interest are the Balkans, Eastern Europe, Turkey, and North America and his theoretical interests lie in the sphere of food, collective memory, borderlands, identity, minorities, ethnicity, language, religion, nationalism, landscapes and urban studies.

Garabet K. MOUMDJIAN

Dr. Garabet K. Moumdjian holds a Ph.D. in History from University of California at Los Angeles (UCLA). He has held several academic positions. He has written a multi-volume Armenian history textbook for grades 4 through 9, titled “Our History” (Mer Badmutyune). He is the author of two academic tomes and has about ten chapters in academic volumes, as well as scores of articles in academic journals.

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

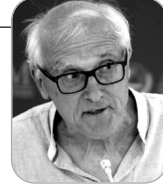
Mustafa Kemal Öztopal graduated from the University of Economics and Entrepreneurship Faculty of Turkish World Business Department of International Relations (Kyrgyzstan) in 2009. In 2017, he earned his master’s degree from Giresun University Institute of Social Sciences Department of International Relations with his thesis titled “Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı İlhakına Uluslararası Tepkiler” (International Reactions towards Annexation of Crimea by the Russian Federation). He is currently working at Giresun University Espiye Vocational School. His main research areas are Eurasia, the Black Sea Basin and Central Asia.

Jeremy SALT

Jeremy Salt is a former lecturer/professor at the University of Melbourne, Boğaziçi University, and Bilkent University. Throughout his academic career, he taught courses on modern Middle Eastern history, religion and politics in the Middle East, media and politics, and propaganda. He is the author of two books; “Imperialism, Evangelism and the Ottoman Armenians 1878-1896” (Frank Cass, London, 1993) and “The Unmaking of the Middle East. A History of Western Disorder in Arab Lands” (Berkeley: University of California Press, 2008). A third, “The Last Ottoman Wars. The Human Cost 1877-1923,” will be published in 2019. His articles have appeared in the following journals, among others: Middle East Policy, Third World Quarterly, Middle Eastern Studies, Muslim World, Current History, International Journal of Turkish Studies, Journal of Palestine Studies, and Review of Armenian Studies.

Contact: jeremysalt42@gmail.com

Liubov SULIANDZIGA

Liubov Suliandziga graduated from Moscow State Linguistic University as a specialist in International Relations and Social-Political Studies with two foreign languages (English and French). In 2013, she received her MA in European Studies from Catholic University of Leuven in Belgium. In 2014, she was enrolled in the Master Program in Comparative Studies and Administration in Asia at Kyushu University Faculty of Law in Japan in the framework of Double Degree Program. From 2009 to 2012, Liubov Suliandziga was involved in RAIPON (the Russian Association of Indigenous Peoples of the North) and CSIPN (Center for Support of Indigenous Peoples of the North) activities, studied violation of indigenous rights, analyzed living standards of Russian indigenous peoples, and participated in conferences of the UN and the World Bank. She continues her studies on the rights of the indigenous peoples and works as a research assistant in Kyushu University, Faculty of Social and Cultural Studies.

Fethi Kurtiy ŞAHİN

Fethi Kurtiy Şahin is a research assistant at Middle East Technical University (METU) Graduate School of Social Sciences and a Ph.D. Candidate in Area Studies in the same university. His recent research focuses on post-Soviet space, nationalisms, ethnicity, Ukraine and Crimean Tatars. He was awarded by the Mustafa N. Parlar Foundation in 2016 for his master thesis entitled “Crimean Tatar Factor and Euromaidan in Ukraine’s Nation Building Efforts: Novelties and Changes after 2014.”

Contact: fethikurtiy@gmail.com

Dikran M. ZENGİNKUZUCU

Born in 1970 at Istanbul, Assist. Prof. Dikran M. Zenginkuzucu graduated from Ankara University Faculty of Political Science in 1994. He was awarded a post-graduate fellowship of International Human Rights Institute in Strasbourg in the same year. He gained his doctoral degree from Istanbul University in 2011. He is the author of three books. He has also published various articles in national and international journals, and presented papers in conferences. He is presently a lecturer at Istanbul Esenyurt University Department of Political Sciences and International Relations. He is working on the fields of international law, international investment law, international organizations, dispute settlement and human rights. Dikran M. Zenginkuzucu is fluent in English, French and Armenian.

Contact: dikranmz@gmail.com

Editörün Notu

Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History dergisinin (UST / ICH) 19. sayısı altı araştırma makalesi, bir değerlendirme yazısı ve bir kitap incelemesinden oluşmaktadır.

UST/ICH'nin bu sayısında yer alan ilk makale, Dikran M. Zenginkuzucu'nun "Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi" başlıklı çalışmasıdır. Dikran M. Zenginkuzucu bu çalışmada, on yıllardan bu yana Orta Doğu'da insani, sosyolojik ve siyasi çözümsüzlüklerin nedeni olan İsrail-Filistin sorununa değinmektedir. Orta Doğu'da yaşanan karmaşaların en önemli sebeplerinden olan ve etki ve sonuçları tüm dünya siyaseti açısından öneme sahip bu meselenin ve olası çözümünün en önemli boyutlarından bir tanesi hiç kuşkusuz hukuki boyutudur. Dikran M. Zenginkuzucu çalışmada, Filistin Devleti Hükümeti'nin, İsrail Devleti'nin işlediğini iddia ettiği insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları sebebiyle Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne yaptığı başvuruları; bu bağlamda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yer, zaman, kişi ve konu bakımından yargı yetkisini ve bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi'nin konuyla ilgili olası rollerini ve bu rollerin muhtemel sonuçlarını incelemektedir.

Günümüzde enerji kaynakları ve madenlere ulaşım ve bunların kontrolü uluslararası siyasi rekabetin en önemli meselelerinden bir tanesidir. Konunun uluslararası siyaset boyutunun yanında, bu kaynaklardan elde edilen kazancın paylaşılması, ülke içi refah politikaları açısından da önemlidir. Liubov Suliandziga "Indigenous Peoples and Extractive Companies: The Case of the Russian Arctic" (Yerli Halklar ve Petrol, Gaz ve Madencilik Şirketleri: Rusya'nın Kuzey Kutup Bölgeleri Örneği) başlıklı çalışmada, bu konuyu Rusya Federasyonu özelinde irdelemekte ve Rusya'nın kuzey kutup bölgelerinde enerji ve maden şirketleri ile bu bölgelerdeki yerli halklar arasındaki ilişkileri fayda-paylaşımı sorunsalı çerçevesinde değerlendirmektedir. Liubov Suliandziga çalışmada, zengin enerji kaynakları ve madenlere sahip Rusya'nın kuzey kutup bölgelerinde yaşayan yerli halkların, kendi topraklarından çıkartılan bu kaynaklar sayesinde elde edilen faydadan oldukça yetersiz bir şekilde yararlanabildiklerini göstermektedir.

Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya bağlı Kırım Yarımadası'nı 2014 yılının Şubat-Mart aylarında önce işgal sonra yasadışı ilhakının, Kırım ve Kırım'ın yerli halkı (*indigenous people*) olan Kırım Tatarlarına olan

akademik ve siyasi ilgiyi artırdığı görülmektedir. Nitekim UST/ICH, 2015 yılında yayınlanan 16. sayısını Kırım ve Kırım Tatarları'na ayırmıştı. Kırım'ın işgal ve yasadışı ilhakı ve bununla ilgili olarak Kırım'ın yerli halkı Kırım Tatarları'nın yaşadıkları sorunlara geçen yaklaşık beş senelik süre zarfında bir çözüm bulunamamıştır.

UST/ICH'nin bu sayısında Kırım ve Kırım Tatarları'nı konu edinen üç çalışma yer almaktadır. Bunlardan ilki, 1917-1918 yıllarında Kırım'ın Bolşevikler tarafından ilk kez işgal edildiği üç ay boyunca yaşanan sürece odaklanan, Ufuk Aykol'un kaleme aldığı "Kırım Ahali Cumhuriyeti ve Kırım'da İlk Bolşevik İşgali (1917-1918)" başlıklı makaledir. Ufuk Aykol'un bu çalışması, 1917-1918 Bolşevik işgalinin, yeni yeni gelişmesine rağmen hızlı bir şekilde güçlenme eğiliminde olan, devletleşme hedefindeki Kırım Tatar milli hareketinin, Bolşevikler tarafından hangi yollarla ve nasıl bir şiddetle bastırıldığını irdelemektedir.

Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından işgal ve yasadışı ilhakı farklı devletler ve uluslararası örgütlerin tepkisini çekmekte gecikmemiştir. Mustafa Kemal Öztopal, "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri" başlıklı çalışmasında, Birleşmiş Milletler; Avrupa Birliği; NATO; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı; Şanghay İşbirliği Örgütü; Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi önemli uluslararası örgütlerin Kırım'ın işgal ve yasadışı ilhakı karşısında verdikleri tepkilerin bir panoramasını sunmaktadır.

Ukrayna'da Kasım 2013-Şubat 2014 arasında gerçekleşen ve Euromeydan veya Onur Devrimi olarak adlandırılan devrimsel süreç; bunu takip eden Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından işgal ve yasadışı ilhakı ve Ukrayna'nın doğusunda hükümete bağlı güçler ve Rusya Federasyonu destekli ayrılıkçılar arasında başlayan çatışmalar, Ukrayna'nın iç ve dış siyasetinde ve ulus kurulum süreçlerinde çok önemli dönüşümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2014 ve sonrası süreçte, Kırım Tatarları'nın büyük çoğunluğunun Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunması ve Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı işgal ve yasadışı ilhakına karşı kararlı bir direniş sergilemiş olmaları, Ukrayna Devleti ve Kırım Tatarları arasındaki ilişkilerin yeniden şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. Fethi Kurtiy Şahin, "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler" başlıklı çalışmasında, bu bağlamda, Ukrayna Devleti ve Kırım Tatarları arasındaki ilişkilerin değişimini ve gelişmesini incelemektedir.

UST/ICH'nin bu sayısında yer alan altıncı makale, Garabet K. Moumdjian'ın kaleme aldığı "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde 1925 (Ağrı) ve 1937 (Dersim) Kürt İsyanlarına Ermeni Katılımı: "Gizli Ermenilerin" Kökenlerinin İzini Sürmek" başlıklı, erken Cumhuriyet döneminde yaşanan Kürt ayaklanmalarındaki Ermeni Taşnaksutyun partisinin rolünü konu alan çalışmadır. Moumdjian'ın 1915 olaylarını tanımlama şekli hukuk dışı ve kabul edilemez olmakla birlikte, bu çalışma, 1930'larda yaşanmış olan Ağrı ile Dersim ayaklanmalarına Ermeni militanların katılımı konusunda şimdiye dek yayınlanmamış Taşnaksutyun ve diğer Ermeni arşiv belgelerini okuyucuyla buluşturması ve konu hakkındaki literatürde bazı boşlukları doldurması açısından önemlidir. Bu çalışmada yer alan ve Taşnaksutyun arşivlerinden yayınlanan birincil belgeler ile Taşnaksutyun partisinin en önemli isimlerinin anılarından yapılan alıntılar, Taşnaksutyun ve diğer Ermeni unsurların, 1930'lardaki Kürt ayaklanmalarına katılımlarına dair kesin kanıtlar sunmaktadır. Bu haliyle Moumdjian'ın çalışması, günümüzdeki Ermeni-Kürt ilişkilerine dair önemli ipuçları da vermektedir.

Jeremy Salt, "Review Essay: Reinforcing an Unbalanced Narrative" (İnceleme: Dengelenmemiş Bir Anlatıyı Takviye Etmek) başlıklı yazısında, 2018'de Stanford University Press tarafından yayınlanan Yiğit Akın'ın "When the War Came Home. The Ottomans' Great War and the Devastation of an Empire" başlıklı kitabın bir değerlendirmesini sunmaktadır.

UST / ICH'nin bu sayısında yer alan son yazı ise Cengiz Haksöz'ün kaleme aldığı "Ethnic Cleansing of Turks in Bulgaria" (Bulgaristan'daki Türklere Karşı Etnik Temizlik) başlıklı kitap incelemesidir. Cengiz Haksöz bu incelemesinde, 2019 yılı içinde Routledge tarafından yayınlanacak olan, Tomasz Kamusella'nın yazarı olduğu "Ethnic Cleansing During the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria" başlıklı kitabının bir tahlilini yapmaktadır.

Editorial Note

The 19th issue of Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History (UST/ICH) consists of six articles, one review essay, and one book review.

The first article in this issue is Dikran M. Zenginkuzucu's "Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi" (Jurisdiction of International Criminal Court in the Context of the Referral of the State of Palestine and an Analysis of the Role of United Nations Security Council). In this study, Dikran M. Zenginkuzucu addresses the Israel-Palestine conflict, which has been a cause of humanitarian, sociological and political deadlock in the Middle East for decades. One of the most significant dimensions of this conflict, which is one of the most important reasons of the chaos occurring in the Middle East impacting the world politics, and its possible resolution, is undoubtedly its legal dimension. In his study, Dikran M. Zenginkuzucu analyses the State of Palestine's applications to the International Criminal Court for its claims about the crimes against humanity and war crimes that Israel has committed. In this context, he analyses the International Criminal Court's jurisdiction *ratione temporis*, *personae* and *materiae*, and, in this framework, he examines the UN Security Council's possible roles regarding the subject and the probable outcomes.

Access to and control of energy resources and minerals is one of the most important aspects of the political competition in the international domain. Together with the relevance of this issue for international politics, extraction of resources and the sharing of the obtained profits is also a matter of significance with respect to domestic welfare policies. In her study titled "Indigenous Peoples and Extractive Companies: The Case of the Russian Arctic," Liubov Suliandziga addresses this subject in the context of the Russian Federation and evaluates the relations between the resource (oil, gas and mining) companies and the indigenous communities in the Russian Arctic in the framework of the question of benefit-sharing. In her study, Liubov Suliandziga displays that indigenous communities in Russian Arctic with rich energy and mineral resources benefit insufficiently from the profits obtained from the resources being extracted from their own soil.

The academic and political interest regarding Crimea and its indigenous people, the Crimean Tatars, is understandably increasing due to Crimea's occupation and illegal annexation by the Russian Federation in February-March of 2014. Thusly, UST/ICH had reserved its 16th issue published in 2015 to Crimea and the Crimean Tatars. In the last five years, no solution has appeared in sight to Crimea's occupation and illegal annexation and to the consequent difficulties that Crimean Tatars have been encountering.

The UST/ICH's present issue includes three studies that focus on Crimea and the Crimean Tatars. The first one is Ufuk Akyol's article titled "Kırım Ahâlî Cumhuriyeti ve Kırım'da İlk Bolşevik İşgali (1917-1918)" (The Crimean People's Republic and the First Bolshevik Invasion of Crimea (1917-1918)). This article focuses on the three-month period between 1917-1918 when Crimea was occupied by the Bolsheviks for the first time. In this article Ufuk Akyol examines the 1917-1918 Bolshevik occupation of Crimea and how Bolsheviks crashed down the young but fast developing Crimean Tatar national movement that aimed at a Crimean Tatar state.

It did not take long for various states and international organizations to react to Crimea's occupation and illegal annexation by the Russian Federation. In his study titled "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri" (The Reactions of the Leading International Organizations to the Illegal Annexation of Crimea), Mustafa Kemal Öztopal presents a panorama of the responses of prominent international organizations such as the United Nations; European Union; NATO; the Organization for Security and Cooperation in Europe; the Shanghai Cooperation Organization; the Collective Security Treaty Organization and the Organization of Islamic Cooperation to the occupation and illegal annexation of Crimea.

The revolutionary process that took place in Ukraine between November 2013-February 2014 that is referred to as Euromaidan or the Revolution of Dignity, the subsequent occupation and illegal annexation of Crimea by the Russian Federation, and the eruption of the armed conflict in eastern Ukraine between the government forces and the separatists backed by the Russian Federation have led to a series of significant transformations with respect to Ukraine's domestic and foreign policies, as well as the nation-building process in this country. During and after 2014, the large majority of the Crimean Tatars stood firm in defense of Ukraine's territorial integrity and displayed a dedicated resistance

against Russian Federation's occupation and illegal annexation of Crimea. This led to a reshaping of the relations between the Ukrainian State and the Crimean Tatars. In his study titled "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler" (Crimean Tatars and Ukraine After 2014: New Relations Established Against a Common Enemy), Fethi Kurtiy Şahin addresses the change and development of the relations between the Ukrainian State and the Crimean Tatars since 2014.

The sixth article in this issue is titled "Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of "Hidden Armenians"." In this article Garabet K. Moumdjian focuses on Armenian Revolutionary Federation-Dashnaktsutyun's role in the Kurdish uprisings in the early Republican era. Although we find Moumdjian's characterization of the tragic events of 1915 *extra legem* and unacceptable, his article provides hitherto unpublished Dashnak and other Armenian archival documents concerning the participation of Armenian militants in the Ağrı and Dersim uprisings which took place during 1930s. We believe that the documents published therein would help fill an existing gap in the literature concerning this point, since primary documents published from the Dashnaktsutyun archives and excerpts from the memoirs of the key figures of the Dashnak committee leaves no doubt as to the participation of the Dashnak and other Armenian elements in the Kurdish uprisings of 1930s. We trust that this article will also reflect on the current state of affairs of Armenian-Kurdish relations.

Jeremy Salt in his study titled "Review Essay: Reinforcing an Unbalanced Narrative" (İnceleme: Dengelenmemiş Bir Anlatıyı Takviye Etmek) presents a review of Yiğit Akın's book titled "When the War Came Home. The Ottomans' Great War and the Devastation of an Empire" published in 2018 by Stanford University Press.

The last piece in this issue of UST / ICH is the book review titled "Ethnic Cleansing of Turks in Bulgaria" penned by Cengiz Haksöz. Cengiz Haksöz in this piece reviews Tomasz Kamusella's book titled "Ethnic Cleansing During the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria" that will be published by Routledge in 2019.

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 04.09.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 25.10.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 17-48

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Zenginkuzucu, Dikran M.. "Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 17-48.

FİLİSTİN DEVLETİ'NİN BAŞVURUSU BAĞLAMINDA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NİN ROLÜNÜN ANALİZİ

Dikran M. ZENGİNKUZUCU

Dr. Öğretim Üyesi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

İstanbul Esenyurt Üniversitesi

17

Öz: 22 Mayıs 2018 tarihinde Filistin Devleti Hükümeti, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne başvuruda bulundu. Bu başvuru Filistin'in İsrail uyruklu sivil ve askerlerin işlediği insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarıyla ilgili Mahkeme'ye yaptığı dördüncü başvuru olmuştur. İsrail Hükümeti ise Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü'ne taraf olmadığı gerekçesiyle bu başvuruları dikkate almamaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu ile ilgili bireyler üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Mahkeme'de bir taraf devlet ya da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından veya savcının kendi iradesi ile soruşturma açılabilir. Öte yandan, Roma Statüsü'ndeki Güvenlik Konseyi yetkileri yargıyı siyasallaştırdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu makale Filistin'de işlenen suçlar kapsamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yer bakımından, zamansal, kişisel ve konu bakımından yargı yetkisini

incelemeyi ve bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nin rolünün uluslararası hesap vericiliği arttırmayacağı tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle uluslararası ceza hukukunun gelişimi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi irdelenecek, ardından Filistin'in başvurusu incelenecek ve son bölümde başvurunun hukuki ve politik temelleri ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin rolü hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası Ceza Hukuku, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü, İsrail-Filistin Meselesi, İnsanlığa Karşı Suçlar*

JURISDICTION OF INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN THE CONTEXT OF THE REFERRAL OF THE STATE OF PALESTINE AND AN ANALYSIS OF THE ROLE OF UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL

Abstract: *On 22 May 2018, the Government of the State of Palestine submitted a referral to International Criminal Court. This is the fourth referral by Palestine concerning the crimes against humanity and war crimes committed by the civilians and soldiers of Israel in nationality. Israel governments, on the other hand, ignore these recourses on the ground that Israel is not a party to the Rome Statute. International Criminal Court possesses jurisdiction on genocide crimes, crimes against humanity, war crimes and aggression crimes. A case may be referred to the Court by a party State or United Nations Security Council as well as by the Prosecutor in her own initiative. On the other hand, the role given to Security Council by the Rome Statute has been criticized for being politicizing a judicial authority. This article aims to investigate Court's jurisdiction *ratione temporis*, *personae* and *materiae* on the basis of Palestine's referral, and in this context to discuss whether the role of Security Council may emphasize international accountability or not. In this respect, the development of international criminal law and the jurisdiction of the International Criminal Court will be examined, where up on the referral by Palestine will be analyzed and the conclusion will present opinions and conceptions on the legal and political basis of the submission and the role of the United Nations Security Council.*

Keywords: *International Criminal Law, International Criminal Court, Rome Statute, Israel-Palestine Issue, Crimes Against Humanity*

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

Giriş

22 Mayıs 2018 tarihinde Filistin Devleti Hükümeti Dışişleri Bakanı Riyad-Al Malki Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'ye yapmış olduğu resmi başvuruda “Filistin topraklarının bütününde UCM'nin zamansal yargı yetkisi içerisine giren geçmişte bugün ve gelecekte işlenmiş suçların soruşturulmasını” istemiştir. Filistin Dışişleri Bakanı Riyad-Al Malki başvuru sonrası “bu başvuru Filistin'in uluslararası hesap verme mekanizmasını ve uluslararası hukuka saygıyı testidir” açıklamasında bulunmuştur.¹ Bunun üzerine İsrail Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak bu başvuruyu hukuki geçerlilikten yoksun, saçma ve siyasallaşmış bir adım olarak nitelendirmiştir.² Savcı Fatou Bensoudaiseiç tüzük gereği UCM Başkanlığı'nı başvurudan haberdar ettiğini ve başvurunun kabul edilebilirliği hakkında iç tüzük ve ön incelemeler politika belgesi çerçevesinde ön inceleme başlatacağını ilan etmiştir.³

Başvuru hakkında uluslararası kamuoyunda değişik yorumlar yapıldı. Bazı yorumlar UCM'nin, İsrail'i işlediği iddia edilen insanlığa karşı suçlardan dolayı yargılaması ve cezalandırmasını beklerken,⁴ diğerleri ise bu başvurunun dikkatleri bölgeye çekerek en azından İsrail'in hukuksuz eylemlerine rahat devam etmesini engelleyeceğini ummaktadır.⁵ Ancak, ABD elçiliğinin Kudüs'e taşınması sırasında Gazze'de başlanan “Büyük Geri Dönüş Yürüyüşü”⁶ sırasında yaşananlar İsrail'in böyle bir niyeti olmadığını göstermiştir.⁷ Bu çalışma genelde

- 1 Zena Tahhan, “Palestine submits ICC referral to open probe into ‘Israel crimes’,” *Al Jazeera*, Mayıs 22, 2018, erişim Haziran 19, 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/05/palestine-submits-icc-referral-open-probe-israel-crimes-180522101121093.html>.
- 2 Oliver Holmes, “Palestinian Minister Delivers Israel ‘War Crimes’ Referral to ICC,” *The Guardian*, Mayıs 22, 2018, erişim Haziran 19, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/may/22/palestinian-minister-israel-war-crimes-icc-referral>.
- 3 ICC, “Statement by ICC Prosecutor, Mrs Fatou Bensouda, on the referral submitted by Palestine,” *Office of the Prosecutor*, Mayıs 22, 2018, erişim Haziran 19, 2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180522-otp-stat>.
- 4 “Hamas hails UN warcrime probe of Israel’s Gaza massacre,” *The New Arab*, Mayıs 20, 2018, erişim Haziran 19, 2018, <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2018/5/20/hamas-hails-un-war-crime-probe-of-israeli-massacres>.
- 5 Nada Kiswanson, “What can Palestinians expect from the ICC?,” *Al Jazeera*, Mayıs 28, 2018, erişim Haziran 19, 2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/palestine-icc-israel-war-crimes-180527113534760.html>.
- 6 Filistinlilerin İsrail Devleti'nin kuruluşunu andıkları “Nakba”nın 70. yıldönümü ve A.B.D.'nin büyükelçiliğini Kudüs'e taşımasını protesto etmek amacıyla 14 Mayıs 2018 tarihinde Gazze-İsrail sınırındaki BeitLahia'da başlattıkları Anayurda yürüyüş eylemi.
- 7 “Israeli military shot over 500 Palestinians in the head during Gaza protests,” *Mondoweiss*, Mayıs 22, 2018, erişim Haziran 19, 2018, <http://mondoweiss.net/2018/05/military-palestinians-protests/>.

Filistin başvurusu çerçevesinde UCM'nin yargı yetkisini ve özellikle de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) yetkilerinin uluslararası ceza yargısının politikleşmesine mi hesap vericiliğin (accountability) sağlanmasına mı hizmet edebileceği tartışılacaktır. Burada özellikle BMGK'nin, UCM'nin yargı yetkisine giren suçlarda suçluların yargı önüne çıkarılmasında taraf devletleri aşan yetkisinin hesap vericiliğin sağlanmasında kilit önemi irdelenecektir. Bu amaçla ilk bölümde UCM'nin kuruluşu ve yargı yetkisi gözden geçirilecektir. Bu bölümde UCM'nin yargı yetkisine giren suçlar, soruşturma açma yolları ve süreçleri ve özellikle BMGK'nin yeri ve işlevleri gözden geçirilecektir. İkinci bölümde Filistin Hükümeti'nin UCM'ye başvurusu, usul ve içerik bakımından tartışılacaktır. Son bölümde ise BMGK yetkisi çerçevesinde İsrail'in UCM'ye taraf olmamasının insanlık dışı suçların soruşturulamaması ve işleyenlerin teslim edilip cezalandırılmaması için bir kalkan olmadığı görüşü savunulacaktır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargı Yetkisi

Savaş sırasında silahlı çatışmaların yürütülmesinde uyulacak kuralları düzenleyen *jus ad bellum*, geçmişi eski zamanlara uzansa da modern anlamda başta silahlı güçlerin kullanımını ve düşmanca hareketleri düzenleyen 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri ve savaşanların ıstırabını hafifletmeyi ve sivil nüfusu korumayı amaçlayan 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve ekleri ile maddileşmiş ve ortaya çıkmıştır. İlk uluslararası ceza mahkemeleri olarak görülebilecek Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri, II. Dünya Savaşı'nın galip devletleri arasında varılan 1943 Moskova Mutabakatı ve 1945 Londra Anlaşması çerçevesinde “itilaf devletleri tarafından işlenmiş büyük savaş suçlarının cezalandırılması”⁸ amacıyla kurulmuşlardır. Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçları yargıladılar. Bu mahkemelerin yetkisi hem kişi hem konu bakımından (*ratione personae et materiae*) tartışma konusu olmuştur.⁹ Kişi bakımından yargı yetkisi açısından uluslararası hukukta sadece devletlerin sorumlu olabilecekleri ve bireylerin uluslararası bir mahkemede yargılanamayacakları itirazını Nürnberg Mahkemesi “Uluslararası hukuka karşı işlenmiş savaş suçları soyut varlıklar tarafından değil, bireyler tarafından işlenmiştir ve ancak

8 UN. Res. A/CN.4/5. The Charter and judgment of the Nürnberg Tribunal – History and analysis: memorandum submitted by the Secretary-General: 3. erişim Haziran 20, 2018, http://www.cininas.lt/wp-content/uploads/2015/06/1949_UN_ILC_N_statuto_koment.pdf.

9 Ezeli Azarkan, *Nuremberg'ten La Haye. ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri* (İstanbul: Beta Yayınları, 2003), 123- 131.

**Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin
Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi**

bu tür suçları işlemiş bireyleri cezalandırılarak uluslararası hukuk kuralları uygulanır kılınabilir” şeklindeki görüşüyle geçersiz saymıştır.¹⁰ Konu bakımından ise Kellogg-Briand Paktı¹¹, Milletler Cemiyeti kararları ve taslak 1924 Cenevre Protokolü¹² dâhil çok sayıda uluslararası belgeyi “uluslararası toplumun saldırgan savaş suçlarının uluslararası bir suç sayılması yönündeki niyetinin belirtisi” olarak saymıştır.¹³ Bu şekilde savaş suçlarında, barışa ve insanlığa karşı suçlarda “kişisel cezai sorumluluk” ilkesi yerleşmiştir.

Soğuk savaş süresince tıkanan devletlerarası iş birliği ve iletişim, uluslararası ceza hukukunu sessizleştirmiş,¹⁴ ancak soğuk savaşın bitiminden sonra uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni hareketlenmeler ve güdüler uluslararası toplumun cezasızlığa karşı mücadelesine yol açmıştır.¹⁵ Çok uluslu yapı, dini ve kültürel farklılıklar, ekonomik faktörler ve milliyetçi hareketler nedeniyle Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile ülkede ağır insancıl hukuk ihlalleri yaşanmıştır.¹⁶ Bunun üzerine 25 Mayıs 1993 tarih ve 827 sayılı BMGK kararı ile, 1991'de başlayan Bosna Savaşı'nda savaş suçu işlediği iddia edilen kişilerin yargılanması için bir Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) kurulmuştur. 15 Kasım 1993 tarihinde çalışmaya başlamış olan EYUCM halen faal durumdadır.¹⁷ Mahkeme, Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin de işlenen suçları yargılama yetkisine sahiptir. Bu mahkemenin yargı alanını EYUCM Statüsünün 2. ve 5. maddeleri arasında bulunan ağır suçlar

10 UN. Res. A/CN.4/5, 41.

11 İki Dünya Savaşı arasında savaşı bir ulusal politika aracı olmaktan çıkarmaya ve tüm uluslararası uyuşmazlıkların dostane yollar ile çözümlenmesine yönelik 27 Ağustos 1928 tarihli çok taraflı anlaşma, bkz. Mehmet Sait Dilek, “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı,” *Uluslararası İlişkiler*, 10, sayı. 37 (2013): 145-169.

12 Uluslararası Uyuşmazlıkların Dostane Çözümü için Protokol (1924), Milletler Cemiyeti bünyesinde hazırlanmış Avrupa'da ortak güvenliği tesis üzere hazırlanmış saldırgan ulusları cezalandırmayı ve tüm ulusların uyuşmazlıklarını Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na sunmayı kabul ettiği taslak anlaşma. İngiltere'nin reddetmesi nedeniyle başarısız olmuştur; League of Nations, *Arbitration, Security and Reduction of Armements – Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes* (Geneva, 25th June 1925), erişim Eylül 19, 2018, <http://digital.library.northwestern.edu/league/le000016.pdf>.

13 UN. Res. A/CN.4/5: 44.

14 Frédéric Mégret, “The Politics of International Criminal Justice,” *EJIL* 13, sayı.5 (2002): 1261.

15 Jelena Pejic, “Accountability for international crimes: From conjecture to reality,” *IRRC* 84, sayı. 845 (2002): 13.

16 Birol Akgün, *Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 33-53.

17 Tevfik Odman, “Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı,” *AÜHFD* 45, sayı. 1 (1996): 143-150.

oluşturmaktadır. Bu suçların başlıcaları soykırım, kasıtlı öldürme, işkence, köleleştirme ve ırza geçmedir. 1991'den günümüze kadar işlenen suçlarda yetkilidir. Mahkeme'nin Statüsü'nde ölüm cezası yoktur. Mahkeme'nin merkezi, Hollanda'daki Lahey kentindedir. Soğuk savaş sonrası ikinci *ad hoc* ceza mahkemesi ülkede yaşanan iç karışıklık ve soykırım gibi olaylar sonucunda Ruanda Hükümeti'nin isteği üzerine, BMGK'nin 995 sayılı kararıyla 08 Ağustos 1994 tarihinde kurulmuştur. Bu mahkemenin işleyişi ve kuruluşunda EYUCM örnek alınmıştır. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi 1 Ocak 1994-31 Aralık 1999 tarihleri arasında Ruanda'da gerçekleştirilen uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlallerini yargılamakla görevlidir. Mahkeme 1995 yılında göreve başlamıştır. Yargılama sonucunda zamanın Ruanda'nın Taba kasabası belediye başkanı Jean-Paul Akayesu soykırım ve insanlığa karşı suçlardan ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilmiştir.¹⁸

Sonuç olarak, hukuka uygunlukları yönünden var olan suçların cezasını vermek ve adaleti sağlama konusundaki yetersizliklere, karşılaşılan zulümlere ve zorluklara, mahkemelerin yapısal kusur ve zayıflıklarına rağmen Nürnberg, Tokyo, Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, sürekli nitelikte bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmasında büyük ölçüde paya sahiptir.¹⁹

Ancak *ad hoc* ceza mahkemeleri kuruluşları bakımından eleştirilene uğramışlar ve BMGK'nin BM Şartı'nın 41. maddesindeki barışçıl önlemleri çerçevesinde mahkeme kurma yetkisinin olup olmadığı tartışma konusu olmuştur.²⁰ Bu bakımdan bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulmasında, uluslararası genel bir uzlaşının gerekli olduğu düşüncesi ağır basmıştır.²¹

Ad hoc ceza mahkemeleri uluslararası toplumda sürekli bir mahkemenin kurulması fikirlerini doğurmuş, UCM'nin kurulması için ilk çalışmalar Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Hukuk Komitesi'nin çalışmaları

18 ICTR, *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, Judgement, June 1, 2001, erişim Haziran 20, 2018, <http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-96-4/appeals-chamber-judgements/en/010601.pdf>.

19 Paul Tavarnier, "The Experience of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and for Rwanda," *IRRC* 321 (1997), erişim Haziran 20, 2018, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jnyy.htm>; Hacı Sarıgüzel, "Uluslar Arası Ceza Mahkemesi," *UMD* 3, sayı. 3 (2013): 233-236.

20 Danesh Sarooshi, "The Powers of the United Nations Criminal Tribunals," *UNYB* 7 (2003): 143- 147.

21 Tevfik Odman, *Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı*, 145.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

çerçevesinde 1998 yılında Roma'da toplanan Konferans'ta sonuca bağlanmıştır. 17 Temmuz 1998'de UCM'yi kuran Roma Statüsü 7 ret oyuna karşılık, 120 kabul oyu, 21 çekimser oy ile kabul edilmiştir.²² Roma Statüsü'nün "Başlangıç" Bölümünde de belirtildiği gibi Mahkeme'nin kuruluşu yakın geçmişte yaşanan dehşet verici ağır suçların ulusal ve uluslararası bir düzeyde iş birliği ile cezasız kalmamasını sağlamak, insanlığın kopmak üzere olan bağlarını adalet ile onarmaktır.

Mahkeme; başkanlık, ön-yargılama, yargılama ve temyiz bölümleri, savcılık bölümü ve yazı işleri bölümünden oluşur. UCM, "yüksek ahlaki değerlere, tarafsız ve bütüncül karakterlere sahip olan ve kendi devletlerindeki en yüksek yargı makamlarına atananlarda aranan niteliklere sahip" ceza ve ceza usul hukuku, uluslararası hukuk, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları alanlarında yetkin on sekiz yargıçtan oluşur ve taraf devletlerin gösterdiği adaylar içerisinde dokuz yıl için seçilirler. UCM'nin 1/3'ü her üç yılda bir yenilenir. Başkan ve yardımcıları yargıçlar arasından mutlak çoğunluk ile seçilirler (Roma St. M. 36). Savcı, sözleşmeciler devletlerin oluşturduğu Taraf Devletler Kurulu tarafından gizli oy ve salt çoğunluk ile yenilenemez dokuz yıl için seçilir. Yardımcıları da, savcının göstereceği adaylar tarafından aynı yolla seçilir (Roma St. M. 42/4). UCM'nin Merkezi ve Yazı İşleri Lahey'dedir (Roma St. M. 43). UCM'yi kuran Roma Statüsü, 60 ülkenin onayının tamamlandığı 11 Nisan 2002'de yürürlüğe girmiş ve UCM çalışmaya başlamıştır. 1 Haziran 2018 itibari ile 123 Devlet Roma Statüsü'ne taraftır, 15 devlet ise Statü'yü imzalamış ancak henüz kabul etmemiştir. ABD hazırlanmasında etkin rol oynamışsa da, Statü'yü 31 Aralık 2000'de imzalamasına karşın onaylamamıştır. Bunun başlıca nedeni Amerikan askerlerinin uluslararası operasyonlar nedeniyle yargılanmasından çekinilmesidir. Rusya Federasyonu ise 13 Eylül 2000 tarihinde imzalanmış, ancak onaylanmamıştır. Rusya Federasyonu 30 Kasım 2016 tarihinde, BM Genel Sekreterini resmen "Rusya Federasyonu'nun UCM'nin Roma Statüsü'ne taraf olmayı istemediğini" bildirmiş,²³ ancak imzasını henüz geri çekmemiştir. Bu durum da 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 18/b ve geleneksel uluslararası hukuk bakımından Rusya'nın imzasına karşı bir tutum

22 UN A/CONF.183/10. Final act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the establishment of an International Criminal Court. June 17, 1998, erişim Haziran 20, 2018, <http://legal.un.org/icc/statute/finalfra.htm>.

23 Statement by the Russian Foreign Ministry, Kasım 16, 2016, erişim Eylül 19, 2018, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2523566.

sergilememesini gerektirir. Türkiye ise Roma Konferansı'nda yer almasına karşın Statü'yü imzalamamıştır. Türkiye, 2004 yılında yapılan değişiklik ile Anayasa'nın 38. Maddesi'ne vatandaşın suç işleme nedeniyle yabancı ülkeye verilmeyeceği hükmüne UCM açısından istisna getirilmiştir. Ancak Türkiye, Roma Statüsü'nü imzalamaktan kaçınmıştır. Türkiye'nin Statü'yü imzalamama nedenleri olarak şunlar gösterilebilir:²⁴

- (1) İnsanlığa karşı suçların ve saldırı suçunun tanımının ve kapsamlarının Statü'de yeterince açık ve net olmaması;
- (2) Uyuşturucu ve Terörizm gibi suçların Statü kapsamında yer almaması;
- (3) Bir ülkenin toprakları üzerinde süren uzun süreli silahlı mücadelelerin Mahkeme'nin yargı yetkisine girmesi ve terör ile mücadele çerçevesinde çekinceler;
- (4) Statü ile ulusal mevzuatın uygun hale getirilmesine ilişkin olarak yapılan düzenlemelerin beklenmesi.

Filistin, 29 Kasım 2012'de BM Genel Kurulu tarafından "üye olmayan gözlemci devlet" olarak kabul edilmiştir.²⁵ Filistin Devleti Roma Statüsü'ne 2 Ocak 2015'de taraf olmuş ve Statü, Filistin açısından 1 Nisan 2015'de yürürlüğe girmiştir. Filistin, Statü'ye taraf olurken UCM'nin yargı yetkisini 13 Ocak 2014 itibari ile tanıdığını bildirmiştir.²⁶ İsrail ise Roma Statüsünü hiçbir zaman imzalamamış ve UCM'nin yargı yetkisini tanımamıştır.

Uluslararası ceza yargısının yetki alanına giren "uluslararası toplumu ilgilendiren en ciddi suçların" soruşturulması ve sorumlularının cezalandırılmasında esas yetki ve sorumluluk, ulusal ceza yargılarının yetkisindedir. Öte yandan, UCM ulusal yargıların tamamlayıcısı olarak görev alır (Roma St. M. 1). Bu çerçevede devletler, kendi yargı yetkileri içerisine giren durumlarda sorumluları yargılamak ve cezalandırmak ile bağlıdırlar. Ancak, ulusal yargının etkisiz kaldığı, yargılama konusunda

24 Müge Çetin, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu," *Ankara Barosu Dergisi*68, sayı. 3 (2010): 356-357; M. Yasin Aslan, "Uluslararası Ceza Divanı ve Türkiye'ye Etkileri," *AÜHFD*56, sayı 4 (2007): 76.

25 GA Res. 67/19, 29 November 2012.

26 ICC, Ratification and Implementation Status, The State of Palestine, erişim Eylül 19, 2018. https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/asian%20states/Pages/Palestine.aspx.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

isteksiz ya da yetersiz olduğu bu tür insanlık ve savaş suçlarının cezasız kalmaması için UCM devreye girebilmektedir (Roma St. M. 17/2-3).

UCM'nin kuruluşundan itibaren etkinliği hakkında hukuki olma ve politik olma çerçevesinde bir tartışma sürmektedir. Her ne kadar UCM bir hukuksal yapı olsa da etkin aktörler, özellikle de BMGK'nın yetkileri nedeniyle geniş şekilde politikleşmek ile eleştirilmiştir. Bazı yazarlar, uluslararası ceza hukukunun Batılı devletler tarafından kendi hukuk ve yönetim felsefeleri çerçevesinde geliştirildiğini, ancak bu devletlerin uluslararası ceza hukukunu kendileri dışındaki aktörlere, özellikle de Afrika ülkelerine uyguladıklarını ve kendilerini cezasız bıraktıklarını öne sürmüşlerdir.²⁷ Bazı yazarlar ise BMGK'nın uluslararası ceza yargısının alanına giren suçların takibatında politik destek verdiği ve hukuksal yönlendirici olmadığını belirtmektedirler dikkat çekmektedirler.²⁸

UCM'nin yargı yetkisine giren suçlar, uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren öz itibarı ile cezasız kalmasının kabul edilemeyecek²⁹ en ciddi suçları ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerini kapsamaktadır.³⁰ Bu bakımdan Mahkeme'nin konu bakımından yargı yetkisi; soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçudur. Roma Statüsünün hazırlık çalışmaları sırasında, UCM'nin yargı yetkisine giren suçların kapsamı konusunda devletlerarasında fikir birliği sağlanmasında zorlanılmıştır.³¹ Bu suçlar, Statü'nün 6., 7. ve 8. maddelerinde tanımlanmıştır. Taraf devletlerin 2/3 çoğunluğu ile kabul ettikleri "Suçun Unsurları" metni³² Mahkeme'ye bu maddeleri yorumlamakta yardımcı olur. Bu metindeki suçların tanımları ve unsurları bir taraf devlet, mutlak çoğunlukla hareket eden yargıçlar veya savcı tarafından önerilir ve yine taraf devletlerin 2/3 çoğunluğu ile kabul edilir veya değiştirilebilir (Roma St. M. 9).

27 Ramesh Thakur, "Law, Legitimacy and United States," *Melbourne Journal of International Law* 11, sayı. 1 (2010): 14-16; Mark A. Drumble. *Atrocity, Punishment and International Law* (New York: CUP, 2007): 127-128.

28 Pål Wrangé, "The Crime of Aggression and Complementarity," *International Criminal Justice: Law and Practice from the Rome Statute to Its Review* içinde, der. Roberto Bellelli (New York: Ashgate, 2010): 606-607.

29 Yusuf Aksar, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış," *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* 1, sayı. 3 (2005): 2.

30 Gideon Boas, James L. Bischoff, ve Natakie L. Reid. *Element of Crimes under International Law* (New York: CUP, 2008): 8 (dn 7 – 8).

31 Arzu Alibaba, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu," *AÜHFD* 49, sayı. 1 (2000): 191-192.

32 ICC, *Elements of Crimes*, 2011, erişim Haziran 20, 2018, [https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/Elements Of Crimes Eng.pdf](https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/Elements%20Of%20Crimes%20Eng.pdf).

Soykırım Suçu: Soykırım suçunun tanımına, soykırım suçu sayılabilecek eylemlere, Roma Statüsü'nün 6. maddesinde yer verilmiştir. Roma Statüsü'nün 6. maddesinde yer alan soykırım suçunun unsurları esasen 9 Aralık 1948 Tarihli "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"nden alınmıştır. Roma Statüsü'nün amaçları bakımından; ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki eylemlerden herhangi biri soykırım suçunu oluşturur:

- (a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;
- (b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- (c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
- (d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbir almak;
- (e) Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek.

İnsanlığa Karşı Suçlar: İnsanlığa karşı suçların tanımı, Roma Statüsü'nü 7. maddesinde açıklanmıştır. Roma Statüsü amaçları bakımından "insanlığa karşı suçlar," herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

- (a) öldürme;
- (b) toplu yok etme;
- (c) köleleştirme;
- (d) nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli;
- (e) uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsedme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme;
- (f) işkence;
- (g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri;

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

- (h) Mahkemenin yetki alanındaki herhangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm;
- (i) zoraki kayıplar;
- (j) ırk ayrımcılığı (apartheid) suçu;
- (k) kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler.

Roma Statüsü Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin getirdiği ölçütleri takip ederek insanlığa karşı suçun oluşmasını bir silahlı çatışma çerçevesinde ve herhangi bir sivil topluluğa karşı yaygın veya sistematik bir saldırı düzenlenmesi olarak tanımlamıştır. Sistematiklik ise, suçun bir plan veya politik çerçevede işlenmesi anlamına gelerek mağdur insan sayısının çok olmasını yaygınlık ile ifade etmektedir.³³

Öte yandan, 2012 yılında Mali davasında, ilk kez Dünya Mirası Listesi'nde bulunan kültürel eserlere zarar verdiği için ve "insanlığa karşı suç işlemekten" dava açılmıştır. 1973 Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi içeriğinde kültürel miraslara zarar vermek, tahrip edip yok etme teşebbüsünde bulunmak, savaş suçu sayılmıştır.³⁴ UCM Savcısı, 2016 Siyaset Belgesi'nde çevrenin tahrip edilmesi ve doğal kaynakların yasadışı sömürüsü hakkında da duyarlı olacaklarını ve isteyen devletlerle iş birliği yapacaklarını açıklamıştır.³⁵

Saldırı Suçu: 2. Dünya Savaşı öncesi dönemde devletlerin savaş yapma hakları olduğu her zaman kabul edilmiş bir hak olarak görülmüştür.

33 Simon Chesterman, "An Altogether Different Order: Defining the Elements of Crimes against Humanity," *Duke Journal of Comparative and International Law* 10 (2000): 328-329.

34 ICC, "Situation in Mali", Office of the Prosecutor, Ocak 16, 2013, 24-25, erişim Haziran 21, 2018, https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/SASMaliArticle53_1PublicReportENG16Jan2013.pdf. Mali soruşturması 2012 yılından itibaren ülkede işlendiği iddia edilen savaş suçlarına odaklanmıştır. İç karışıklıklar sırasında içlerinde Dünya kültür mirası sayılan 14. yy.dan kalma dokuz ayrı türbenin de bulunduğu dini amaçla kullanılan tarihi yapı ve anıtları tahrip etmekle suçlanan Ahmet El-Faқи 27 Eylül 2016 tarihinde 9 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. *The Prosecutor v. Ahmad Al Faқи Al Mahdi*, ICC-01/12-01/15.

35 ICC, "Policy Paper on Case Selection and Prioritisation", Office of the Prosecutor. September 15, 2016, 14, erişim Haziran 21, 2018, https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf.

Savaş ve saldırının yasaklanması çabaları ağırlıklı olarak; 19. yy.'da Briand Kellogg Paktı, Lahey Sözleşmeleri ve en sonu Milletler Cemiyeti girişimi ile uluslararası toplumun gündemine girmiştir. Ne var ki, iki Dünya Savaşı engellenememiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası toplum, barışı bozmaya yönelik işlenen tüm suçların cezalandırılması gerektiği düşüncesini benimsemiştir. BM Şartı Madde 2/4, açıkça silahlı güce başvurmayı yasaklamıştır. Güç kullanma yasağının istisnaları yine BM Şartı içerisinde meşru müdafaa hakkı (M. 51) ve BMGK'nın aldığı önlemler olarak sayılmıştır. Saldırı suçu, BM Şartı'nda getirilen silahlı güç kullanma yasağının ihlal edilmesidir.

Saldırı suçu, Roma Statüsü'nde UCM'nin yargı yetkisine giren suçlar arasında sayılmış olmasına karşın tanımı ileriye bırakılmıştır. 1974 tarihinde BM Genel Kurulu saldırıyı bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına karşı zarar verecek uluslararası hukuka aykırı, uluslararası toplumca rahatsız eden kuvvet kullanımı ve bunda sorumlu olan karar ve icra makamlarında bulunan üst düzeydeki askeri, siyasi, idari liderlerin cezalandırılması şeklinde tanımlanmıştır.³⁶ “Suçun Unsurları” metni de bu tanımı teyit ederek saldırı suçunu BM Şartı'nda getirilen saldırı yasağının ihlalinin oluşturduğunu belirtir.³⁷

Savaş Suçları: Savaş suçlarını, uluslararası silahlı çatışmaların taraflar arasında asgari insancıl hukuk kurallarının ve standartlarının oluşturduğu normların ihlali oluşturmaktadır. Savaş suçları esasen 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve ekleri ile maddileştirilmiştir. Asgari insancıl hukuk sivillerin silahlı çatışmalarda hedef olmalarını ve zarar görmelerini engellemeye ve bu çerçevede insanca yaşamak için vazgeçilmez haklarını korumaya yönelik oluşmuştur. Roma Statü'sünün 8. Maddesinin bu çerçevede saydığı savaş suçları ana başlıkları ise şöyledir:

- (a) 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin çok ciddi şekilde ihlali, başka bir deyişle, Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre korunan şahıs ve mallardan herhangi birine karşı fiiller,
- (b) Uluslararası hukukun mevcut sistemi içerisinde, uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabilir yasa ve geleneklerin diğer ciddi ihlalleri,

³⁶ GA Res. 3314, Definition of Agression, 14 December 1974.

³⁷ ICC, *Elements of Crimes*, 43.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

- (c) Uluslararası nitelik taşımayan bir silahlı çatışmada, 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin müşterek 3. maddesinin ciddi ihlalleri; yani, silahlarını bırakmış silahlı kuvvetler mensupları ile hastalık, yaralanma, gözaltı veya herhangi bir başka nedenle savaş dışı kalmış olanlar dâhil olmak üzere çatışmalarda aktif olarak yer almayan kişilere karşı işlenen fiiller.
- (d) Mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde, uluslararası karakterde olmayan ancak silahlı çatışmalarda uygulanabilir hukukun ve teamüllerin diğer ciddi ihlalleri.

Roma Statü'sü 8. Maddesi savaş suçlarını üç grup altında toplamıştır: Birinci grubu, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin kapsadığı suçlar oluşturmuştur. Başka bir deyişle ilk grup savaş suçları, Cenevre Sözleşmelerinin koruduğu sivil ve savaşamayacak durumdaki askerler ile askeri mahkumların kasten öldürülmesi, işkence yapılması, köle olarak çalıştırılmaları, mallarına keyfi olarak el konulması veya yağmalanması gibi durumları içermektedir. İkinci grupta ise, savaş hukuku ve savaş hukukuna ilişkin örf ve âdet kurallarının ihlali savaş suçu sayılmıştır. Bu bölümde uluslararası insancıl hukukun yerleşik kuralları göz önüne alınmaktadır. Bu grup, sivillere kasten zarar verme, savunmasız ve askeri hedef oluşturmayan meskûn mahallerin tahrip edilmesi, karşı tarafa ait asker ve sivillerin düşmanca öldürülmesi, köle yapılması veya hukuk kişisi sayılmaması, sağlık kuruluşları veya kültürel varlıklar gibi ayırt edici işaret taşıyan yerlere saldırı, 15 yaşından küçükleri savaştırmak ve benzer nitelikli geniş bir suç listesi saymaktadır. Üçüncü grup ise, uluslararası niteliğe sahip olmayan silahlı çatışmalarda işlenmiş eylemlerdir. Uluslararası hukuk çerçevesinde uluslararası niteliğe sahip olmayan ancak silahlı çatışmalarda uygulanabilir kuralların ve teamüllerin ciddi ihlali bu kapsama girmektedir. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda doğrudan yer almayan sivil nüfusa kasten saldırı, işkence, köle olarak çalıştırma, 15 yaşından küçüklerin silahlı çatışmalara sokulması, talan etme, dini, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere bilerek saldırı düzenlenmesi bu grup altında suç sayılan eylemler arasındadır.

Mahkeme'nin Kişi ve Yer Bakımından Yargı Yetkisi

UCM, taraf devletlerin uyrukları ya da toprakları üzerinde işlenen suçlarla ilgili yargı yetkisine sahiptir. Bir suç, bir taraf devlet bayrağı

taşıyan gemi ya da uçakta gerçekleşmişse de UCM'nin yargı yetkisi doğar (Roma St. M. 12/2a-b). Öte yandan, söz konusu suç Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir devlet uyuğu tarafından işlenmiş ya da topraklarında işlenmiş ise bu devlet bir bildirge ile suç konusu olayla ilgili UCM'nin yargı yetkisini geçici olarak tanıyabilir (Roma St. M. 12/3). UCM'de devletler değil, suçu işleyen gerçek kişiler yargılanır (Roma St. M. 25/1). Mahkeme'nin yargı yetkisi yalnızca gerçek kişileri kapsar ve örgütler, devletler yargılanamaz. Kişiler, Roma Statüsü'nde sayılan Mahkeme'nin konu bakımından yargı yetkisine giren suçlardan şahsen sorumludurlar (Roma St. M. 25/2). Kişinin cezai sorumluluğu, Roma Statüsü'nde sayılan suçlardan en az birini işlemesi, katkıda bulunması, işlenmesine yardım etmesi veya kolaylaştırması, emri vermesi, teşvik etmesi, ikna etmesi gibi durumlarda doğmaktadır (Roma St. M. 25/3). Suçlanan kişinin birden fazla devlet uyrukluluğu taşıması durumunda UCM, "etkin uyruklu" ilkesine göre değerlendirme yapacaktır. Bu durumda, biri Statü'ye taraf, diğeri olmayan iki uyruklu taşıyan bir kişi Statü'nün Madde 5/1'de gösterilen suçlardan birini işlemesi durumunda, UCM kişi bakımından yargı yetkisini bu kişinin etkin uyrukluğuna bakarak belirleyecektir.³⁸

Mahkeme'nin Zaman Bakımından Yetkisi

UCM'nin yargı yetkisi, Roma Statüsü'nün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, yani 11 Nisan 2002'den sonra işlenmiş suçları kapsamaktadır. Bu tarihten önce işlenmiş suçlar, UCM'nin yargı yetkisine girmediği için EYUCM görevine devam etmektedir ve dosyalarını UCM'ye devretmemiştir. Bu tarihten önce işlenmiş suçların soruşturulması ve yargılanması için yine BMGK kararı ile *ad hoc* uluslararası ceza mahkemelerinin kurulabilmesi söz konusu olabilecektir.

Roma Statüsü'nün yürürlüğe giriş tarihinden sonra, Statü'ye taraf olan devletler açısından ise UCM'nin zaman bakımından yargı yetkisi Statü'nün o devlet için yürürlüğe giriş tarihinden itibaren doğmaktadır. Ancak Statü'nün yürürlüğe girişinden sonra taraf olmuş bir devlet, yapacağı bir bildirimle daha önceki bir suç ile ilgili de UCM'nin yargı yetkisini kabul edebilir. Bu bildirim genel olabileceği gibi bir olay hakkında tek seferlik bir kabul şeklinde de olabilmektedir. Bu bildirim, taraf olunmasından önceki bir olayla ilgili UCM ile iş birliğini de

38 Markus Wagner, "The ICC and Its Jurisdiction: Myths, Misperceptions and Realities," *UNYB* 7 (2003): 483.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

kapsamaktadır. Ancak her durumda UCM'nin yetkisi 11 Nisan 2002 öncesine taşınmayacaktır.

Yukarıda belirtildiği gibi Filistin Devleti için Statü 1 Nisan 2015'de yürürlüğe girmiştir, ancak Filistin Statü'ye taraf olurken UCM'nin yargı yetkisini 13 Ocak 2014 itibari ile tanıdığını bildirmiştir.

Soruşturma Açılma Yolları

UCM'de yargı yetkisine giren suçlarla ilgili üç yolla soruşturma açılabilir (Roma St. M. 13): (a) bir taraf devletin başvurusu (Roma St. M. 14); (b) Savcının devletlerden, BM organlarından, hükümetler arası veya hükümet dışı örgütlerden ya da uygun gördüğü diğer güvenilir kaynaklardan aldığı bilgilere dayanarak kendiliğinden soruşturma başlatması (Roma St. M. 15); ve (c) BM Güvenlik Konseyi'nin savcılığa başvurusu. Roma Statüsü dava açma sürecinde ön-inceleme için dört aşama öngörmektedir. Savcı ilk aşamada, bir taraf devletten gelen ya da kendiliğinden ele aldığı bir olayın açıkça UCM'nin yargı yetkisinin dışında olup olmayacağını incelemektedir. Açıkça UCM'nin yargı yetkisi dışında kalan başvurular doğrudan reddedilmektedir. Bu aşama geçildiğinde savcı tüm ilgili devletlere bir bildirim yapmaktadır. Savcı, ilgili devletlerden gelen ve kendi topladığı bilgiler çerçevesinde söz konusu olay hakkında UCM'nin zamansal yer bakımından, kişi bakımından ve konu bakımından yargı yetkisinin olup olmayacağını derinlemesine incelemekte ve sürece devam edilip edilmemesine karar vermektedir. Üçüncü aşamada, özellikle olay ve ilgili kişiler hakkında yargı yetkisi bulunacak devletlerden gelen bilgiler çerçevesinde ulusal düzlemde etkin bir soruşturma olup olmadığını ve olayların ağırlığının, ölçüsünün, doğasının ve etkilerinin UCM'de yargılamayı gerektirip gerektirmediğini detaylı olarak inceler. Dördüncü aşamada ise bu davanın adaletin sağlanması ve mağdurların iyiliği bakımından katkısı olup olmayacağını tespit eder. Savcı, bir devletin başvurusu üzerine ya da kendiliğinden soruşturma başlatmaya karar verirse, tüm ön incelemeleri sonucunda davanın UCM'nin yargı yetkisi içinde olduğu ve soruşturmanın derinleştirilmesi için makul temeller bulunduğu sonucuna varırsa, ön-yargılama bürosuna başvurmakta ve ön-yargılama bürosunun değerlendirmesi ve uygun bulması ile soruşturmayı derinleştirmektedir (Roma St. M. 15). Roma Statüsü 13/b maddesine istinaden BMGK'nin kendisine sevk ettiği bir konuda ise savcı doğrudan soruşturma başlatmakta ve dava açılmaktadır.

Taraf Devletlerin İşbirliği

UCM, kendine ait bir kolluk kuvveti ya da askeri güce ve ulus üstü yetkilere sahip değildir. Bu bakımdan bilgi paylaşımı, şüphelilerin tutuklanması, sanıkların UCM'nin Lahey'deki tutuk evine teslimi, mallarının dondurulması, kararların uygulanması ve benzer konularda taraf devletlerin iş birliğine gereksinim duyulmaktadır. Roma Statüsü 86. Madde, "taraf devletler bu Statü'deki hükümlere uygun olarak Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların soruşturulmasında ve yargılanmasında Mahkeme ile tam bir iş birliği yaparlar" demektedir. Mahkeme, bir şüphelinin veya sanığın tutuklanmasını veya Mahkeme'ye teslim edilmesini, talebini destekleyici belge ve diğer malzemeyle birlikte, söz konusu şahsın bulunabileceği yetki alanı içinde bulunabileceği devletten isteyebilir ve bu devletin söz konusu şahsı tutuklaması ve teslim etmesi için iş birliği talebinde bulunabilir. Taraf devletler, ulusal mevzuatları gereğince, tutuklama ve teslim etme taleplerine uyarlar (Roma St. M. 89/1).³⁹ Taraf devletler ayrıca, UCM'ye kimlik ve malların yerinin tespiti, belgelere ulaşma, ifade alma, mezarlıklar dâhil ilgili yerlerin aranması ya da açılması, arama ve el koyma gibi konularda UCM ile iş birliği yaparlar (Roma St. M. 93/1). Taraf devlet, savcının ve Mahkeme'nin iş birliği taleplerine Roma Statüsü ile üstlendiği şekilde uymaz ise, UCM bu durumu Taraf Devletler Kurulu'na veya konu BMGK tarafından UCM'ye getirilmiş ise BMGK'ya bildirir. Ancak Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir

39 Türkiye Roma Statüsü'ne taraf olmamak ile birlikte 7 Mayıs 2004 tarihli 5170 sayılı kanun ile Anayasa'nın 38. Maddesinin son fıkrası "Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez" şeklinde değiştirilmiştir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'ya soykırım (m. 76) ve insanlığa karşı suçlar (m. 77) alınmıştır. Türkiye savaş suçları ve saldırı suçlarını düzenlememiştir. TCK 13. maddesi göre bu suçları "işleyen Türk vatandaşı ya da yabancı hakkında, suç Türkiye dışında işlenmiş olsa dahi, Türk kanunları uygulanır" diyerek bu ağır suçlar açısından evrensel yetki ilkesini benimsemiştir. Ayrıca bkz. Serhat Sinan Kocaoğlu, "Uluslararası Ceza Hukuku ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Perspektifinden Evrensellik İlkesi," *Ankara Barosu Dergisi*, t 68, sayı. 1 (2010): 76. 4 Nisan 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 64/1. maddesi c fıkrasında 1951 BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme madde 1/F kapsamındaki fiillerden suçlu olduğuna ilişkin güçlü şüphe bulunan kişilerin uluslararası koruma başvurularının kabul edilmeyeceğini belirtmektedir. 1951 Sözleşmesi'nin 1/F maddesi şöyledir:

Bu Sözleşme hükümleri:

- barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine;
- mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine;
- Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna; dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

devletin UCM ile iş birliği yapma ve yukarıda sayılan konularda yardımcı olma sorumluluğu BMGK'ya karşı sorumlulukları dışında yoktur.

BM Güvenlik Konseyi'nin Yeri ve Yetkileri

Roma Statüsü çerçevesinde BMGK'nin iki yetkisinin olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki UCM'de bir davanın açılması diğeri ise bir davanın durdurulması yönündedir.

Dava Açma

UCM'nin yargı yetkisi, evrensel ve ulus üstü bir nitelik taşımamaktadır. Öte yandan UCM'nin etkinliği yargı yetkisinin evrenselleşmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi UCM'nin yer bakımından yargı yetkisi, Roma Statüsü'ne taraf devletleri kapsamaktadır. Devletlerin UCM ile iş birliği sorumlulukları da bu çerçevede kalmaktadır. Bu durum, Roma Statüsü'ne taraf olmayan devletlerin ülkelerinde ağır insanlık dışı suçlar, savaş suçları hatta soykırım suçu işlemiş kişiler hakkında dava açılmamasına, hesap vermeden kaçmalarına neden olabilecektir. Uluslararası yargı bakımından yerleşmiş *Monetary Gold* ilkesi⁴⁰ uyarınca bir uluslararası yargı makamının önündeki davada yer almayan, rızasını vermemiş bir devlet için sonuç doğuracak bir konuda yargı yetkisi bulunmaz. BMGK'nin bir konuyu, UCM savcısına sevk etmesi, bu olmayan rızanın yerini almaktadır ve UCM Statüsü'ne taraf olmayan devletin sorumluluğunu ortaya çıkarmaktadır.⁴¹

Yukarıda da belirtildiği gibi, BMGK, UCM'nin konu bakımından yargı yetkisi içerisindeki bir olayı soruşturulması için savcılığa sevk edebilir

40 Arnavutluk Merkez Bankasına ait olan ve Roma'da bulunan altınlar II. Dünya Savaşı sırasında Almanya tarafından el konulmuş ve altınlar savaş sonrası Fransa, İngiltere ve A.B.D'de ortaya çıkmışlardır. İtalya ve Arnavutluk altınlar üzerinde hak iddia etmişlerdir ve kurulan hakemlik mahkemesi Arnavutluk lehine karar vermiştir. Bunun üzerine İtalya üç devlet aleyhine Uluslararası Adalet Divanı'na başvuruda bulunmuş ancak Arnavutluk davada taraf olmamıştır. Uluslararası Adalet Divanı 1954'te "yasal çıkarlarının yalnızca etkilenmeyecek aynı zamanda da verilecek kararın özünü oluşturacak" tarafın yokluğunda yargı yetkisinin olmadığına karar vermiştir. *Case of Monetary Gold Removed from Rome in 1943*, Judgement of 15 June 1954; UN, *Summaries of Judgements, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice 1948-1991*, erişim Eylül 20, 2018, http://legal.un.org/iccsummaries/documents/english/st_leg_serf1.pdf, 30.

41 Daniel Boneliel ve Perry Ronen, "Israel, Palestine and the ICC," *Michigan Journal of International Law*, 32 (2010): 123.

(Roma St. M. 13/b). BMGK bu yetkisini bugüne kadar 31 Mart 2005 Tarihli 1593 sayılı kararnamesi ile Darfur (Sudan) ve 15 Şubat 2011 Tarihli 1970 sayılı kararnamesi ile Libya ile ilgili olarak iki defa kullanmıştır.

BMGK bu yetkisini, BM Şartı'nın 39-51. maddeleri arasındaki "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlıklı VII. Bölümü çerçevesinde kullanmaktadır. BMGK'nin BM Şartı çerçevesindeki görev ve yetkileri tüm BM üye devletlerini bağlamaktadır. Bu bakımdan bugüne kadar bu çerçevede oluşmuş bir içtihat ya da yapıla geliş haline dönüşmüş bir uygulama olmamasına karşın bir olayın UCM Savcılığına BMGK tarafından sevk edilmesi, UCM'nin kişi ve yer bakımından yargı yetkisini BM üyesi 193 devlete ve uyruklarına genişleteceğini öngörebiliriz. Öte yandan, UCM'nin konu ve zaman bakımından yetki sınırlarını değiştirmemektedir. BMGK'nin bir olayı UCM'ye sevk etmesi kararname ile olmaktadır. Bu durumda sevk, BMGK'nin karar alma kurallarına uygun olmalıdır. Buna göre beş daimî üyenin veto hakkını kullanmaksızın, on beş üyeden dokuzunun katılımıyla sevk gerçekleşebilir (BM Şartı madde 27).

Bu durumda BMGK'nin bir olayı UCM'ye sevk etmesi yalnızca UCM'nin zaman bakımından yargı yetkisini etkilemediği, bu davalarda tüm BM üye devletlerinin UCM ile iş birliği yapma zorunluluğu getirdiği düşünülebilir. Bu çerçevede, BM Şartı madde 49 gereği tüm BM üyelerinin, BMGK'nın kararlaştırdığı önlemlerin yürütülmesinde birbirlerine karşılıklı yardımcı olmak için iş birliği yapmaları hükmü *mutadismutandis* tüm BM üyelerine UCM soruşturma ve yargılamasında da iş birliği yapma sorumluluğu yüklemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, BMGK kararı ile UCM'ye sevk edilen Sudan ve Libya olaylarında her iki devlet de Roma Statüsü'ne taraf değillerdir ve Libya Başkanı Kaddafi ile Sudan Devlet Başkanı El-Beşir de Roma Statüsü'ne taraf olmayan ülke uyruklarıdır. Buna göre normal olarak yer ve kişi bakımından UCM'nin yargı yetkisi olmamasına karşın BMGK kararı sonucu her iki olayda da UCM savcılığı tarafından El-Beşir⁴² ve Muammer Kaddafi⁴³ hakkında soruşturma başlatılmıştır. Bu durumda, yukarıdaki yorum ve görüşe koşt olarak UCM savcısının El-Beşir'i

42 *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, ICC-02/05-01/09. UCM, El-Beşir hakkında 4 Mart 2009 ve 12 Haziran 2010 tarihlerinde iki yakalama emri çıkartmıştır. Dava, El-Beşir yakalanıp UCM'ye teslim edilene kadar askıya alınmıştır.

43 *The Prosecutor v. Muammar Mohammed Abuminyar Gaddafi, Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi*, ICC-01/11-01/11. Soruşturma 22 Kasım 2011 tarihinde Muammer Kaddafi'nin ölümü üzerine kapatılmıştır.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

tutuklama ve teslim etmesi için yalnızca Roma Statüsü'ne taraf devletlerden değil taraf olmayan BM üyesi devletlerden de yardım isteyebilme yetkisi ve bu devletlerin de yardım etme sorumluluğu olduğu düşünülebilir. Aksi davranışlarda, durum BMGK'ya bildirilecektir (Roma St. M. 87/5b) ve yaptırım kararı yine BM Şartı çerçevesinde BMGK'ya ait olacaktır (BM Şartı M. 41-42). UCM savcısı, El-Beşir'i teslim etmeleri için daha önce Roma Statüsü'ne taraf Güney Afrika Cumhuriyeti'nden ve taraf olmayan Türkiye'den taleplerde bulunmuştur.⁴⁴ Her iki devlet de bu taleplere uymamıştır ve şimdiye kadar herhangi bir yaptırım veya kınama ile karşılaşmamışlardır. Güney Afrika'nın tutumu üzerine UCM önyargılıma dairesi Güney Afrika'nın Roma Statüsüne aykırı şekilde iş birliğini reddetmesini Taraf Devletler Kurulu ve BMGK'ya şikâyet etmeme kararı almıştır.⁴⁵ Ancak her iki devletin de bu tutumlarının uluslararası toplum açısından takdir edilebilir olmayacağı düşünülebilir.

Davayı Durdurma

BMGK'nın Roma Statüsü çerçevesinde bir diğer önemli rolü ve yetkisi, Roma Statüsü 16. madde uyarınca sahip olduğu bir olay veya kişi hakkında UCM'de bir soruşturulma açılmasını ya da açılmış bir soruşturma ve yargılamayı 12 ay süreyle durdurabilme yetkisidir. Bu yetki oldukça siyasi içeriğe sahip görünmekte ve sürekli üyelere biri karşı çıkmaması şartıyla dokuz BMGK üyesinin uzlaşması ile UCM'nin yargı yetkisine girecek kadar ağır ve ciddi bir suçun cezasız kalmasını sağlayabilecek bir olasılık ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Roma Statüsü'nün hazırlık çalışmaları sırasında da bazı ülkeler bir yargı makamının siyasi bir organın kararlarına bağlı olmaması gerektiğinin altını çizmişlerdir.⁴⁶ Bu yetki, BMGK'nın, BM Şartı 39. maddesi çerçevesinde "barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eyleminin doğup doğmadığını saptama" yetkisine dayandırılmaktadır. Bu çerçevede BMGK, UCM'nin yargı yetkisine giren "saldırı suçu"nu tespit etmekle sorumludur. Ancak Roma Statüsü ile BMGK'ya tanınan yetki "saldırı suçu"nu tespitten çok öteye gitmekte ve uluslararası

44 Hilâl Kaplan, "Erdoğan: Bizden Ömer El Beşir'i tutuklamamızı istediler", *Sabah*, Aralık 28, 2017, erişim Haziran 19, 2018, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/12/28/erdogan-tutuklayin-dediler-gulduk-gectik>.

45 ICC, "Al-Bashir case: ICC Pre-Trial Chamber II decides not to refer South Africa's non-cooperation to the ASP or the UNSC", *ICC Press Release*, Haziran 06, 2017, erişim Haziran 20, 2018. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1320>.

46 Wagner, *The ICC and Its Jurisdiction: Myths, Misperceptions and Realities*, 497.

toplumun barış ve düzenini bozucu eylemler hakkında belirleyici rol vermektedir. Bu şekilde BMGK, gerekli gördüğü durumlarda uluslararası toplum açısından ağır ve göz ardı edilemez insanlık suçlarının ve savaş suçlarının, hatta soykırım suçunun yine “uluslararası toplumun düzeni” gerekçesiyle cezasız bırakılmasına karar verebilecektir. Oysa BM Şartı ve uluslararası hukuk BMGK için böyle bir rol öngörmemektedir.

BMGK bu yetkisini bugüne dek sadece bir kez kullanmıştır. BMGK, 12 Temmuz 2002 tarihli 1422 sayılı kararname ile “*UCM'nin BMGK barışı koruma görevlerinde yer alan Statü'ye taraf olmayan ülke uyruklarına karşı hiçbir şekilde soruşturma başlatmaması ve sürdürmemesi*”ni istemiştir ve bu kararname her yıl yinelenmiştir. Bu karar özellikle ABD'nin baskısıyla ve BM barışı koruma görevlerindeki güçlerin, güçlerini geri çekme tehditleriyle alınmıştır.⁴⁷ Bu şekilde, Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir devlet uyruklarının BM güvenlik gücü içerisindeyken ve Roma Statüsü'ne taraf bir ülkede görevdeyken işleyebileceği olası bir insanlığa karşı suç, savaş suçu ya da soykırım suçu cezasız kalabilecektir.

BMGK'nin Roma Statüsü 16. madde uyarınca, uluslararası ceza soruşturması ya da davasını erteleme yetkisi 1422 sayılı kararname ışığında değerlendirildiğinde değişik açılardan eleştirilebilecek birçok alanı mevcuttur. Öncelikle, BM'ye üye bir ülke başta BM Şartı'nın Giriş ve ilk iki maddesinde sayılan amaç ve ilkeler ışığında “uluslararası barış ve güvenliği korumak” ve bu yolda gerekli şekilde davranmak, dünya barışını bozmamak ve korumak, ırk, cinsiyet, dil ve din başta hiçbir ayırım gözetmeksizin insan haklarına uymak ve sağlamak için çalışmak zorundadır. Ayrıca BM üyeleri imzalamış oldukları Kişisel ve Politik Haklar Uluslararası Paketi⁴⁸ ve diğer tüm insan hakları belgelerine uymak zorundadırlar. Bu çerçevede BMGK'nin, BM Şartı'nda sayılan amaç ve ilkelerine ters hareket eden ve bu ilkeleri ağır bir şekilde tehdit eden bir suçu cezasız bıraktıracak ve suçluyu koruyabilecek bir yetki kullanmamalıdır.

Öte yandan, BM çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliği tesis etmekle görevli bir gücün insanlığa karşı suçları işlemesi değil, önlemesi beklenir. Bu doğrultuda uluslararası barış gücünde yer alanların bir

47 Wagner, *The ICC and Its Jurisdiction: Myths, Misperceptions and Realities*, 500.

48 Yapılış Tarihi: 16 Aralık 1966, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 23 Mart 1976. Türkiye İmza Tarihi: 15 Ağustos 2000, RG sayı: 26250, Tarih: 5 Ağustos 2006. 20 Eylül 2018 tarihi itibarı ile 172 devlet tarafı, 6 ülke imzalamış ancak henüz onay belgesini sunmamıştır.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

dokunulmazlık verilmesinden öte BM ilke ve amaçlarına uygun çalışmaları yönünde teşvik edici ve denetleyici olmalıdır. Bu anlamda, BM barış gücünün işleyeceği olası bir insanlığa karşı suçun ya da savaş suçunun, UCM tarafından soruşturulması ve yargılanması bu denetleme mekanizmasının doğal ve en güçlü halkası olmalıdır.

Bir BM barış gücü, bir ülke topraklarında, BM ile ev sahibi ülke arasında yapılan bir anlaşma çerçevesinde görev yapar. Bu anlaşma ve BM Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar Sözleşmesi⁴⁹ çerçevesinde ev sahibi devlet yargısından muaf olacak personelin sadece kendi ülke ceza yargısının yetkisine bırakılmış olmaktadır.⁵⁰

Son olarak, Bir uluslararası mahkemenin normal dava açma yolunun taraf devletlerin ya da mağdurların şikâyeti olduğu, UCM'de de taraf devlet şikâyetleri ve savcılık yoluyla dava açılabilirdiği, BMGK devreye girdiği Roma Statüsü 16. maddenin bir istisna hükmü olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kapsayıcı ve geniş değil olabildiğince dar yorumlanması ve uygulamada da olabildiğince sınırlı kullanımı doğru olacaktır. Oysa, BMGK'nin anılan kararnamesi son derece geniş kapsamlı ve uzun süreli olduğu görülmektedir.

Bugün BMGK'nin sürekli beş üyesinden üçü, Roma Statüsü'ne taraf değildir. Roma Statüsü ABD ve Rusya Federasyonu tarafından imzalanmasına karşın onaylanmamış, Çin ise Roma Statüsü'nü hiç imzalamamıştır. Geçici üyelerin altısı Roma Statüsü'ne taraf (Bolivya, Fildişi Sahilleri, Hollanda, Peru, Polonya ve İsveç) iken, biri imzalamış ancak onaylamamış (Kuveyt), üçü ise Statü'yü hiç imzalamamıştır (Etiyopya, Kazakistan ve Ekvator Ginesi). Bu durumda güncel tabloda BMGK'nın on beş üyesinin yedisi zaten bugüne kadar Roma Statüsü'ne taraf olmamıştır.

Filistin Devleti'nin UCM'ye Başvurusu

Yukarıda da belirtildiği gibi, Filistin Devleti bir taraf devlet olarak 22 Mayıs 2018 günü UCM savcısına başvuruda bulunmuştur. Başvurunun içeriği, "Filistin topraklarının bütününde Mahkeme'nin zamansal yargı

49 Yapılış Tarihi: 13 Şubat 1946, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 17 Eylül 1946. RG sayı: 7462, Tarih: 21 Mart 1950.

50 Marten Zwanenburg, "The Statute for an International Criminal Court and the United States: Peace keeper sunder Fire?," *EJIL* 10 (1999): 127 – 128.

yetkisi içerisinde giren geçmişte bugün ve gelecekte işlenmiş suçlar”dır. Bu başvuru, Filistin’in UCM’ye yaptığı dördüncü başvurdur.

Filistin’in UCM’ye ilk başvurusu, 22 Ocak 2009 tarihinde Filistin Hükümeti Adalet Bakanı tarafından “Filistin topraklarında 1 Temmuz 2002 Tarihinden bu yana işlenen suçların soruşturulması” için yapılmıştır. Bu başvuru Filistin’in taraf devlet olmaması nedeniyle ilk aşamada kapatılmış ve soruşturma başlatılmamıştır.⁵¹

İkinci başvuru, Gazze’ye uygulanan ablukayı delme ve yardım ulaştırma amacıyla ve açıklamalarıyla yola çıkan Mavi Marmara yardım filosuna, İsrail’in 31 Mayıs 2010’daki müdahalesinin ardından gemilerden birinin bayrak devleti Comoros Birliği adına yapılmış 14 Mayıs 2014 tarihli başvurdur. Comoros Birliği, 18 Ağustos 2006 tarihinde Roma Statüsü’ne taraf olmuştur. Ayrıca diğer iki geminin bayrak devletleri Yunanistan ve Kamboçya da Roma Statüsü’ne taraf devletler olmaları bakımından UCM’nin üç gemide yaşananlardan dolayı yer bakımından yargı yetkisi doğmuştur.⁵² Savcı, her ne kadar İsrail ve Hamas arasındaki olayların uluslararası olmayan silahlı çatışma kapsamına girdiğini tespit etse de, UCM’nin “Suçun Unsurları” metni çerçevesinde uluslararası silahlı çatışmalara uygulanan hukukun askeri işgalleri de kapsadığı ve bu bakımdan işgal sırasında işlenen suçların da savaş suçları kapsamına gireceğinden,⁵³ UCM’nin konu bakımından da yargı yetkisi olduğu sonucuna varmıştır. Ancak, savcı şikâyet konusunun üç gemide meydana gelen ihlallerle sınırlı olması ve Filistin topraklarındaki olayları kapsamaması nedeniyle olayların UCM’de dava açmak için yeterli ağırlık ve nitelikte bulunmuş ve soruşturma açmaya gerek görmemiştir. Öte yandan savcı, İsrail-Filistin arasındaki uyuşmazlığın ve Gazze’de sivil halkın durumunun uluslararası bir sorun olduğunun ve başka bir bağlamda ele alınması gerektiğinin altını çizmiştir.⁵⁴ UCM savcısı Fatou Bensouda, uluslararası toplum ve akademik çevrelerden gelen yoğun eleştiriler üzerine bir bildiri yayınlayarak Gazze’de işlendiği iddia edilen savaş suçları ile ilgili UCM’nin devreye girmemesinin politik baskılar nedeniyle olmadığını ve davanın bir devlet ya da BMGK tarafından

51 ICC, “Situation in Palestine”, *Office of the Prosecutor*, April 2, 2012, erişim Haziran 20, 2018, <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/C6162BBF-FEB9-4FAF-AFA9-836106D2694A/284387/SituationinPalestine030412ENG.pdf>.

52 ICC, “Situation on Registered Vessels of Comoros, Greece and Cambodia”, *Office of the Prosecutor*, Kasım06, 2014, 5, erişim Haziran 20, 2018, [https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-COM-Article_53\(1\)-Report-06Nov2014Eng.pdf](https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-COM-Article_53(1)-Report-06Nov2014Eng.pdf).

53 ICC, *Elements of Crimes*, 13 (dn 34).

54 ICC, Situation on Registered Vessels of Comoros, Greece and Cambodia, 14 – 17.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

önlere getirildiğinde UCM'nin görevini bağımsız ve tarafsız şekilde yerine getireceğini açıklamak zorunda kalmıştır.⁵⁵

Filistin sorunuyla ilgili üçüncü başvuru 16 Ocak 2015'de yapılmıştır. Başvuru konusu "13 Haziran 2014 sonrası Doğu Kudüs ve işgal altındaki Filistin topraklarında işlenen suçlar" ile ilgilidir ve savcı bu başvuru ile ilgili ikinci aşama incelemesini sürdürmektedir.⁵⁶

Filistin Hükümeti'nin Roma Statüsü'ne taraf olması ve başvurusu hakkında ilk tartışma, Filistin Hükümeti'nin bir devlet olup olmadığı noktasında çıkmıştır. Roma Statüsü madde 12/1 "Bir devlet bu Tüzüğe taraf olmakla, ... Mahkeme'nin yargı yetkisini tanıır" demektir. Bu bakımdan maddenin lafzi yorumu sadece devletlerin Roma Statüsü'ne taraf olabilecekleri ve başvuru yapabilecekleri yönündedir. Uluslararası hukukta genel kabul gören devlet tanımı, 1933 Montevideo Sözleşmesi'nde⁵⁷ yer alan ölçütlerdir. Bunlar; a) sürekli bir nüfusa sahip olmak; b) belirli bir toprağa sahip olmak; c) bir hükümete sahip olmak ve d) diğer devletler ile ilişki kurabilme yeteneği olarak sayılmaktadır (Madde 1). Bu bakımdan, Filistin'in devlet olarak Roma Statüsü'ne taraf olabilmesi ve başvuru yapabilmesi etkin ve egemen bir hükümetin olmadığı, dış ilişkiler kurma yeteneğinde eksiklikler olduğu gerekçeleriyle karşı çıkanlar olmuştur.⁵⁸ Ancak günümüzde uluslararası hukukta devlet olma ölçütlerini 1933 Montevideo Sözleşmesi'nin katı yorumu çerçevesinde değerlendirmek yeterli olmamaktadır. Ayrıca, tam donanımlı bir devlet (*full-fledged*)⁵⁹ olmamak ya da devlet-benzeri

55 ICC, *Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda: 'The Public Deserves to know the Truth about the ICC's Jurisdiction over Palestine'*, Eylül 02, 2014, erişim Haziran 20, 2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-st-14-09-02>.

56 ICC, "The State of Palestine, Referral by the State of Palestine Pursuant to Articles 13(a) and 14 of the Rome Statute", *Office of the Prosecutor*, Mayıs 15, 2018, 2, erişim Haziran 20, 2018, https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-05-22_ref-palestine.pdf.

57 Devletlerin Hakları ve Sorumlulukları Sözleşmesi, 20 Aralık 1926.

58 Yaël Ronen, "ICC Jurisdiction over Acts Committed in the Gaza Strip: Article 12(3) of the ICC Statute and Non-State Entities," *Journal of International Criminal Justice* 7, sayı. 1 (2010): 13-21.

59 Uluslararası hukukun tam donanımlı bir öznesi olarak yeni bir devletin kurulmasının ancak var olan devletlerin iradeleri ve rızaları ile gerçekleşebileceği görüşü için bkz. Malcolm N. Shaw, *International Law*, 5. Baskı, (Cambridge: CUP, 2003): 368-369. Bir devletin uluslararası hukuk öznesi olarak kabul edilmesi için devlet olma ölçütlerini (toprak, sürekli bir halk, etkin bir hükümet ve uluslararası ilişkiler kurabilme yetisi) karşılama ve bağımsızlık ilanının yeterli olmadığı ancak tüm uluslar topluluğu tarafından meşru ve hukuksal görülmesi gerektiği yönünde görüşler için bkz. Christian Hillgruber, "The Admission of New States to the International Community," *EJIL* 9 (1999): 494-495. Genel olarak Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilme yeni bir devletin uluslar topluluğunun tam ve tartışmasız bir üyesi olarak ortaklaşa

(*quasi-state*)⁶⁰ durumunda olmak uluslararası alanda statüye sahip olmamak, bundan kaynaklanan hak ve sorumlulukları olmamak anlamına gelmemektedir.⁶¹ Filistin Devleti, Roma Statüsü'ne taraf olmasının kabul edilmesi başvuru hakkını kullanma yetkisi tartışma dışı kalmalıdır. Filistin Hükümeti'nin Roma Statüsü'ne katılma ve UCM'ye taraf olma başvurusu, ironik şekilde Roma Statüsü'ne taraf olmayan ABD ve İsrail'in itirazlarına karşın Roma Statüsü'nün saklama makamı (*depository*) olarak BM Genel Sekreteri tarafından yürürlüğe konulmuştur.⁶² Sadece Devletlerin taraf olabileceği Roma Statüsü'ne kabul edilmesi Filistin Devleti'nin bir devlet olarak uluslararası hukuk kişiliği olarak kabul gördüğünün göstergesidir.⁶³

Filistin Hükümeti'nin başvuruları Filistin toprakları altında İsrail devleti görevlileri tarafından gerçekleştirilen aşağıdaki gibi suçları kapsamaktadır:

- a) özel ve kamu mülklerinin, yerleşim yerlerinin ve doğal kaynakların tahribi,
- b) güç kullanarak zorla yer değiştirme, sivillere karşı saldırılar ve öldürmeler,

tanınması olarak kabul edilmektedir. BM Şartı'na göre üyelik BMGK tavsiyesi üzerine Genel Kurul kararı ile olmaktadır (Madde 4/2). BMGK, 2011 yılında başta ABD'nin vetosu ile Filistin'in devlet olarak BM'ye tam üyeliği konusunda karar almamış ancak önce UNESCO ardından BM Genel Kurulu Filistin'e "gözlemci üye" statüsü tanımıştır (GA Res. 67/19, 29 November 2012). Filistin Devleti ayrıca İslam Konferansı Örgütü'nün kurucu üyesidir ve Arap Birliği'nin gözlemci üyesidir. Filistin Devleti BM Sürekli Gözlemciliğinin açıklamasına göre 137 devlet Filistin'i tanımıştır; Permanent Observer Mission of the State of Palestine to the United Nations, *Diplomatic Relations*, erişim Eylül 20, 2018, <http://palestineun.org/about-palestine/diplomatic-relations/>. Bu anlamda BMGK'nın Filistin Devleti'nin tam üyeliğini önermemesi bu tanımayı engellemektedir ancak Filistin Devleti uluslararası toplum tarafından antlaşmalara taraf olabilen, uluslararası yargı kurumları önünde temsil edilebilen bir uluslararası hukuk kişiliği olarak kabul görmektedir.

60 Bir politik varlığın önderliğinin iddia sahibi olduğu topraklar üzerinde sürekli denetim sahibi olması ancak henüz bağımsız bir devlet olarak uluslararası tanınmışlığının olmaması. *Bkz.* Pal Kolsto, "Sustain ability and Future of Unrecognized Quasi-States," *Journal of Peace Research* 43, sayı. 6 (2006): 725-726.

61 Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, 3. Baskı (New York: OUP, 1987): 82-84; Boleslaw A. Boczec, *International Law: A Dictionary* (Oxford: Scarecrow, 2005): 86-87; Sanford R Silverberg, "Diplomatic Recognition of States in Statu Nascendi: The Case of Palestine," *Tulsa Journal of Comparative and International Law* 6, sayı. 1 (1998): 34-36.

62 UN C.N.13.2015.TREATIES-XVIII.10. *Depositary Notification*. Ocak 6, 2015, erişim Haziran 20, 2018, <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2015/CN.13.2015-Eng.pdf>.

63 Filistin Devleti 2 Nisan 2014 tarihinde on beş uluslararası sözleşmeye katılım belgesini sunmuştur. BM Genel Sekreteri ve Kızılhaç Örgütü tarafından kabul belgeleri almarak Filistin'in sözleşmelere taraf olduğu ilan edilmiştir. *Bkz.* UN Tribute, *Palestine Joins 15 International Conventions*, erişim Eylül 20, 2018, <http://untribune.com/palestine-joins-15-international-conventions>.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

- c) sivilleri insanlık dışı koşullarda yaşamaya zorlamak,
- d) işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleleri, sivil halka karşı işlenen ağır, yaygın ve sistematik insan hakları ihlallerini ve ayrımcılığı,
- e) ayrımcı yasalar çıkararak ve politikalar uygulayarak apartheid rejimi oluşturmak.

Değerlendirme ve Sonuç

Öncelikle UCM'nin Filistin topraklarında işledikleri suçlardan dolayı yargı yetkisi bakımından şu değerlendirmeler yapılabilir:

Roma Statüsü madde 12/2 UCM'nin bir taraf devlet topraklarındaki ya da taraf devlet bayrağı taşıyan gemi ve uçaklardaki olayları kapsadığını belirtmektedir. Bu bakımdan UCM Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'teki olaylarda yer bakımından yargı yetkisine sahiptir.

Filistin Yönetimi 2012 yılında BM'ye gözlemci üye statüsünde kabul edilmiş ve Filistin Devleti olarak tanınmıştır. Filistin Devleti, Roma Statüsü'nü tanıma belgesini 2 Ocak 2015'de BM Genel Sekreteri'ne sunmuş ve Roma Statüsü, Filistin açısından 1 Nisan 2015'de yürürlüğe girmiştir. Filistin Roma Statüsü'ne taraf olurken UCM'nin yargı yetkisini 13 Ocak 2014 itibari ile tanıdığını bildirmiştir. Bu bakımdan UCM'nin söz konusu başvurularda zaman bakımından yargı yetkisi mevcuttur.

Roma Statüsü; soykırım suçları, insanlığa karşı suçlar, saldırı suçları ve savaş suçlarını kapsar. Bu suçların içerikleri taraf devletlerin kabul ettikleri 2011 tarihli "Suçun Unsurları" metni ve içtihatlarla ortaya konmaktadır. Her ne kadar savaş suçları uluslararası silahlı çatışmaları kapsasa da "işgal altındaki topraklarda" devam eden niteliği nedeniyle insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları Filistin durumuna uygulanabilir. Bu bakımdan konu bakımından UCM'nin yargı yetkisi mevcut olduğu görülmektedir.

UCM, devletleri değil bireyleri işledikleri suçlardan dolayı yargılayabilmektedir. Bu bakımdan İsrail uyruklu taşıyan asker ve sivillerin Doğu Kudüs dâhil Filistin topraklarında işledikleri ağır suçlardan dolayı kişi bakımından yargı yetkisi mevcuttur. İsrail'in Roma

Statüsü'ne taraf olmaması, UCM'nin yargı yetkisini engellemektedir. Bu bakımdan İsrail Dışişleri Bakanı'nın açıklaması temelsizdir.

Uluslararası toplumun gözleri önünde yukarıda sayılan çerçevede, ancak bu makale kapsamında sayılamayacak kadar fazla suçun faillerinin İsrail ulusal makamlarınca hiçbir zaman ortaya çıkarılmamış olmaları,⁶⁴ gizlenmeleri ve kollanmaları, etkin bir yargılama sürecinin yaşanmaması ve bundan sonra da yaşanabileceğine ilişkin bir emare bulunmaması nedeniyle Mahkeme'nin tamamlayıcılık özelliği devreye girmelidir ve soruşturma için temeller oluşmaktadır.

Söz konusu suçların bir plan ve program içerisinde ve sistematik olarak işleniyor olması ve ağırlıkları bakımından soruşturulmaları ve yargılanmaları uluslararası ceza hukukunun yaptırım gücünü ve hesap verdiriciliğini göstermesi açısından önemlidir. Böyle bir soruşturma ve yargılamanın gerek uluslararası alanda gerekse de Filistin halkı ve uluslararası toplum üzerinde yaratacağı etki de tartışılmaz bir olgudur. Bu bakımdan savcı soruşturması için suçun ağırlığı ve hukuki sonuçları açısından bir zorunluluk mevcuttur.

İsrail Devleti, Roma Statüsü'ne taraf olmaması nedeniyle soruşturma ve yargılama aşamalarında savcılık ve UCM ile iş birliği yapma zorunluluğu yoktur. Bu bakımdan faillerin kimliklerinin ortaya çıkarılması, belge, tanıklıklar, resimler, video kayıtları ve tüm diğer benzer delillerin sağlanması, yakalama emri çıkarılan faillerin teslimi gibi zorunluluğu yoktur. Bu durum soruşturmanın etkin ve doğru bir biçimde gerçekleştirilebilmesi açısından zorluklar çıkaracaktır.

Bu çerçevede BMGK'nin yetkisini kullanmasının, adalet ve hesap vericilik açısından değerlendirmesi yapılırken öne çıkan noktalar aşağıdaki gibi görülebilir:

BMGK'nın Filistin Hükümeti'nin şikâyet konusunu soruşturulması için savcılığa sevk etme hakkı bulunmaktadır. Bu hakkı BM Şartı 39. maddeye dayandırılmaktadır. BMGK böyle bir sevki bir kararname ile yani sürekli beş üyenin veto hakkını kullanmaması şartıyla on beş üyenin

64 Filistin Hükümeti'nin UCM'ne sunduğu ve İsrail görevlilerinin işlediği ve bir devlet politikası haline geldiğini iddia ettiği suçlar için; ICC, *The State of Palestine, Referral by the State of Palestine Pursuant to Articles 13(a) and 14 of the Rome Statute*, 8-17. Ayrıca, İsrail-Filistin arasındaki olayların ayrıntılı bir kronoloji için bkz. InstitutEuropeu de la Méditerranéa, "Chronology of Events in Israel and Palestine," *Mediterranean Yearbook 2017*, erişim Eylül 20, 2018, http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2017/IEMed_MedYearbook2017_chronology_israel_palestine.pdf.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

dokuzunun oyuyla yapabilir. Filistin topraklarında İsrail uyruklu resmi veya sivil bireyler tarafından işlenen soykırım suçları, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları Roma Statüsü'nün yürürlüğe giriş tarihi olan 11 Nisan 2002 tarihine kadar geriye doğru soruşturulabilecektir. Bu durumda savcı, ön inceleme dairesi onayını aramaksızın dava açacaktır. Roma Statüsü'ne taraf olmamasına karşın İsrail'in uluslararası topluma ve BM'ye karşı sorumlulukları nedeniyle delillerin toplanması, failerin kimliklerinin tespiti ve teslimleri UCM ile iş birliği yapmak sorumluluğu doğacaktır. Bu sorumluluğu yerine getirmemesi halinde İsrail'e uygulanacak tedbirler, BM Şartı madde 40 ve 41 uyarınca yine BMGK tarafından kararlaştırılacaktır. Bu durumda, BMGK'nin yetkisi UCM Savcısının görevini yapmasını, gerçekleri ve ağır insanlık suçlarını ortaya çıkarmasını ve UCM'nin yargısal görevlerini yerine getirmesini destekleyici ve kolaylaştırıcı bir işlev görerek uluslararası alanda hesap vericiliği arttırıcı rolü olacaktır.

Öte yandan, BMGK'nin bir kararname ile başlatılmış bir soruşturmayı yenilenebilir on iki aylık bir süreyle durdurma yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki uluslararası toplum düzenini sağlamak gibi bir gerekçeyle kullanılsa dahi yargı üzerinde siyasi tahakküm kurma olasılığı yüksektir. Özellikle BMGK üyelerinin özellikle de sürekli üyelerinin ve yakın müttefiklerinin hesap vericiliğini ortadan kaldırma yönünde kullanılabilir bir nitelik taşımaktadır. Nitekim 2002'den bu yana UCM'de, BM güvenlik güçlerinde yer alanlara karşı soruşturma açılmasını engelleyen BMGK kararı bunun bir göstergesidir. Bu durumda, savcılık Filistin'deki ağır suçlar nedeniyle dava açsa dahi ABD baskısıyla BMGK'nın davayı durdurabilme olasılığı bulunmaktadır. Öte yandan, halen UCM'de değişik ön inceleme aşamalarında bulunan diğer bazı soruşturmaların da BMGK sürekli üyelerini ilgilendirdikleri görülmektedir (örn. Afganistan, Gürcistan, Ukrayna).

BMGK, uluslararası alanda doksandan fazla ülkenin tanıdığı ve uluslararası sözleşmelere taraf olabilen Filistin Devleti için, 2001 ve 2004 yıllarında yapmadığı şekilde, BM'ye tam üyeliğini tavsiye ederek sorunun çözümü için ve işgal altındaki topraklarda yaşanan insanlık ve savaş suçlarının engellenmesi için önemli bir adım atmalıdır.

Kaynakça

- Akgün, Birol. “Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı.” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Aksar, Yusuf. “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış.” *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* 1, sayı. 3 (2005): 1-14.
- Alibaba, Arzu. “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu.” *AÜHFD* 49, sayı. 1 (2000): 181-207.
- Aslan, M.Yasin. “Uluslararası Ceza Divanı ve Türkiye’ye Etkileri.” *AÜHFD* 56, sayı 4 (2007): 55 – 79.
- Azarkan, Ezeli. *Nürnberg’den Lahey’e: Uluslararası Ceza Mahkemeleri*. İstanbul: Beta Yayınları, 2003.
- Boas, Gideon, James L. Bischoff ve Natakie L. Reid. *Element of Crimes under International Law*. New York: CUP, 2008.
- Boczek, Boleslaw A. *International Law: A Dictionnary*. Oxford: Scarecrow, 2005.
- Boneliel, Daniel ve Perry Ronen. “Israel, Palestine and the ICC.” *Michigan Journal of International Law* 32 (2010): 73-127.
- Brownlie, Ian. *Principles of Public International Law.*, 3. Baskı. New York: OUP, 1987.
- Chesterman, Simon. “An Altogether Different Order: Defining the Elements of Crimes against Humanity.” *Duke Journal of Comparative and International Law* 10 (2000): 307-343.
- Çetin, Müge. “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye’nin Durumu.” *Ankara Barosu Dergisi* 68, sayı. 3 (2010): 335-360.
- Dilek, Mehmet Sait. “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı.” *Uluslararası İlişkiler* 10, sayı. 37 (2013): 145-169.
- Drumbl, Mark A. *Atrocity, Punishment and International Law*, New York: CUP, 2007.

Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi

“Hamashails UN warcrime probe of Israel’s Gaza massacre.” *The New Arab*, Mayıs 20, 2018. Erişim Haziran 19, 2018.

<https://www.alaraby.co.uk/english/news/2018/5/20/hamas-hails-un-war-crime-probe-of-israeli-massacres>.

Hillgruber, Christian. “The Admission of New States to the International Community.” *EJIL*9 (1999): 491-509.

Holmes, Oliver. “Palestinian Minister Delivers Israel ‘War Crimes’ Referral to ICC.” *The Guardian*, May 22, 2018. Erişim Haziran 19, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/may/22/palestinian-minister-israel-war-crimes-icc-referral>.

ICC. “Al-Bashircase: ICC Pre-Trial Chamber II decides not to refer South Africa’s non-cooperation to the ASP or the UNSC.” *ICC Press Release*, Haziran 06, 2017. Erişim Haziran 20, 2018. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1320>.

ICC. “Policy Paper on Case Selection and Prioritisation.” *Office of the Prosecutor*, Eylül 15, 2016. Erişim Haziran 21, 2018. https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf.

ICC. “Situation in Mali.” *Office of the Prosecutor*; Ocak 16, 2013. Erişim Haziran 21, 2018. https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/SAS_MaliArticle53_1PublicReportENG16Jan2013.pdfhttps://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/SAS_MaliArticle53_1PublicReportENG16Jan2013.pdf.

ICC. “Situation in Palestine.” *Office of the Prosecutor*, Nisan 02, 2012. Erişim Haziran 20, 2018. <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/C6162BBF-FEB9-4FAF-AFA9-836106D2694A/284387/SituationinPalestine030412ENG.pdf>.

ICC. “Situation on Registered Vessels of Comoros, Greece and Cambodia.” *Office of the Prosecutor*, November 6, 2014. Erişim Haziran 20, 2018. [https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-COM-Article_53\(1\)-Report-06Nov2014Eng](https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-COM-Article_53(1)-Report-06Nov2014Eng).

ICC. “Statement by ICC Prosecutor, Mrs Fatou Bensouda, on the referral submitted by Palestine.” *Office of the Prosecutor*; Mayıs 22, 2018. Erişim Haziran 19, 2018. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180522-otp-stat>.

ICC. “The State of Palestine, Referral by the State of Palestine Pursuant to Articles 13(a) and 14 of the Rome Statute.” *Office of the Prosecutor*, Mayıs 15, 2018. Erişim Haziran 20, 2018. https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-05-22_ref-palestine.pdf.

ICC. *Elements of Crimes*, 2011. Erişim Haziran 20, 2018. <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf> <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf>.

ICC. *Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda: ‘The Public Deserve to Know the Truth about the ICC’s Jurisdiction over Palestine’*, Eylül 02, 2014. Erişim Haziran 20, 2018. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-st-14-09-02>.

Institut Europeu de la Mediterrània. “Chronology of Events in Israel and Palestine.” *Mediterranean Yearbook 2017*. Erişim Eylül 20, 2018. http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2017/IEMed_MedYearbook2017_chronology_israel_palestine.pdf.

“Israeli military shot over 500 Palestinians in the head during Gaza protests.” *Mondoweiss*, Mayıs 22, 2018. Erişim Haziran 19, 2018. <http://mondoweiss.net/2018/05/military-palestinians-protests/>.

Kaplan, Hilâl. “Erdoğan: Bizden Ömer El Beşir’i tutuklamamızı istediler.” *Sabah*, 28 Aralık 2017. Erişim Haziran 19, 2018. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/12/28/erdogan-tutuklayin-dediler-gulduk-gectik>.

Kiswanson, Nada. “What can Palestinians expect from the ICC?” *Al Jazeera*, Mayıs 28, 2018. Erişim Haziran 19, 2018. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/palestine-icc-israel-war-crimes-180527113534760.html>.

Kocaoğlu, Serhat Sinan. “Uluslararası Ceza Hukuku ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Perspektifinden Evrensellik İlkesi.” *Ankara Barosu Dergisi* 68, sayı. 1 (2010): 67-93.

**Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin
Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi**

Kolsto, Pal. "Sustain ability and Future of Unrecognized Quasi-States." *Journal of PeaceResearch* 43, sayı. 6 (2006): 723-740.

League of Nations. *Arbitration, Security and Reduction of Armements – Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes* (Geneva, 25th June 1925). Erişim Eylül 19, 2018.
<http://digital.library.northwestern.edu/league/le000016.pdf>.

Mégret, Frédéric. "The Politics of International Criminal Justice." *EJIL* 13, sayı.5 (2002): 1261-1284.

Odman, Tevfik. "Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı." *AÜHFD* 45, sayı.1 (1996): 131-151.

Pejic, Jelena. "Account ability for international crimes: From conjecture to reality." *IRRC* 84, sayı. 845 (2002): 13-33.

Permanent Observer Mission of the State of Palestine to the United Nations, *Diplomatic Relations*. Erişim Eylül 20, 2018.
<http://palestineun.org/about-palestine/diplomatic-relations/>.

Ronen, Yaël. "ICC Jurisdiction over Acts Committed in the Gaza Strip: Article 12(3) of the ICC Statute and Non-State Entities." *Journal of International Criminal Justice* 7, sayı 1 (2010): 3-27.

Sarıgüzel, Hacı. "Uluslar Arası Ceza Mahkemesi." *UMD* 3, sayı. 3 (2013): 230- 273.

Sarooshi, Danesh. "The Powers of the United Nations Criminal Tribunals." *UNYB* 7 (2003): 141-167.

Shaw, MalcolmN. *International Law*, 5. Baskı, Cambridge: CUP, 2003.

Silverberg, Sanford R. "Diplomatic Recognition of States in Statu Nascendi: The Case of Palestine." *TulsaJournal of Comparativeand International Law* 6, sayı 1 (1998): 21-47.

Tahhan, Zena. "Palestine submits ICC referral to open probe into 'Israel crimes'." *Al Jazeera*, Mayıs 22, 2018. Erişim Haziran 19, 2018.
<https://www.aljazeera.com/news/2018/05/palestine-submits-icc-referral-open-probe-israel-crimes-180522101121093.html>.

Tavarnier, Paul. "The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda." *IRRC* 321 (1997). Erişim Haziran 20, 2018.

<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jnny.htm>.

Thakur, Ramesh. "Law, Legitimacy and United States." *Melbourne Journal of International Law* 11, sayı. 1 (2010): 1-26.

UN A/CONF.183/10. Final act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the establishment of an International Criminal Court. June 17, 1998. Erişim Haziran 20, 2018. <http://legal.un.org/icc/statute/finalfra.htm>.

UN Tribute. *Palestine Joins 15 International Conventions*., Erişim Tarihi: Eylül 20, 2018. <http://untribune.com/palestine-joins-15-international-conventions>.

UN. *Summaries of Judgements, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice 1948-1991*. Erişim Eylül 20, 2018. http://legal.un.org/icjsummaries/documents/english/st_leg_serf1.pdf.

Wagner, Markus. "The ICC and Its Jurisdiction: Myths, Misperceptions and Realities." *UNYB* 7 (2003): 409-512.

Wrange, Pål. "The crime of aggression and complementarity." *International Criminal Justice: Law and Practice from the Rome Statute to Its Review* içinde, derleyen: Roberto Bellelli, 591-607. New York: Ashgate, 2010

Zwanenburg, Marten. "The Statute for an International Criminal Court and the United States: Peace keepers under Fire?." *EJIL* 10 (1999): 124-143.

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 18.09.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 05.11.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 49-73

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm/
Chicago, 17th A):

Suliandziga, Liubov. "Indigenous Peoples and Extractive Companies: The Case of the
Russian Arctic." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19,
(2018): 49-73.

INDIGENOUS PEOPLES AND EXTRACTIVE COMPANIES: THE CASE OF THE RUSSIAN ARCTIC

Liubov SULIANDZIGA

*Research Assistant
Faculty of Social and Cultural Studies.
Kyushu University*

49

Abstract: *The purpose of the article is to analyze the implementation of benefit-sharing agreements between indigenous communities and resource (oil, gas and mining) companies operating in different Arctic regions in Russia. While different regional legislation and regulatory frameworks, path-dependent practices and company policies resulted in a broad-spectrum of negotiated arrangements, the study shows that in reality, where resource extraction is prioritized, indigenous voices are often ignored. In Russia's illiberal context, indigenous communities are engaged in an uphill battle with extractive companies whose capacity and expertise in negotiation process is far more extensive. By and large, extractive industries in Russian Arctic inspired by new possibilities in extracting natural resources appear to be ill-prepared to benefit-sharing commitments. The paper concludes that in the context of the Russian North, agreements with resource (oil, gas and mining) are entitled to sugar-coat the uneven landscape of indigenous rights.*

Keywords: *Indigenous Peoples, Indigenous Rights, Arctic, Benefit-Sharing, Extractive Industries*

YERLİ HALKLAR VE PETROL, GAZ VE MADENCİLİK ŞİRKETLERİ: RUSYA'NIN KUZEY KUTUP BÖLGELERİ ÖRNEĞİ

Öz: *Bu makalenin amacı Rusya'nın farklı kuzey kutup bölgelerinde faaliyet gösteren petrol, gaz ve madencilik şirketleriyle buralarda yaşayan yerli topluluklar arasında gerçekleştirilen fayda-paylaşımı anlaşmalarının incelenmesidir. Her ne kadar, farklı bölgesel mevzuatlar, izlek bağımlı uygulamalar ve şirket politikaları çok farklı müzakere edilmiş düzenlemelerin ortaya çıkmasına neden olmuşsa da, bu çalışma, pratikte kaynakların çıkartılmasına öncelik verildiği durumlarda, yerli halkların sesinin yadsınıyor olduğunu göstermektedir. Rusya'nın liberal olmayan bağlamında, yerli halklar müzakere kabiliyet ve uzmanlıkları kendilerinininkinden çok daha fazla olan petrol, gaz ve madencilik şirketleriyle eşitsiz bir mücadele içindedirler. Genel olarak, Rusya'nın kuzey kutup bölgelerinde faaliyet gösteren ve bu bölgelerdeki doğal kaynakların çıkartılması ile ilgili imkânlardan esinlenen petrol, gaz ve madencilik şirketleri, fayda paylaşımı konusunda yeterli dikkati göstermemektedirler. Bu makale, Rusya'nın kuzey bölgelerinde, petrol ve gaz şirketleriyle yapılan anlaşmaların yerli halkların hakları ile ilgili dengesiz manzarayı gözlerden saklamak gibi bir işlevi olduğunu iddia etmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Yerli Halklar, Yerli Halkların Hakları, Kuzey Kutup Bölgesi, Fayda Paylaşımı, Doğal Maddeleri İşleme Endüstrisi*

Abbreviations

CSR - corporate social responsibility

EIA - environmental impact assessment

FPIC - free prior and informed consent

TTNU - territories of traditional nature use

UNDRIP - United Nations Declaration of Rights of Indigenous Peoples

Introduction

In recent years, the Arctic has become an important arena for resource extraction, and this activity is expected to grow in the decades to come.¹ In the course of active development of earlier unavailable oil and gas reserves, extractive companies often enter into encounters with indigenous peoples who have lived in the Arctic for thousands of years. As a result, extractive industry is coming under increasing pressure to balance out the interests of both parties. This often involves conclusion of different types of benefit-sharing agreements ensuring indigenous peoples' participation in a project.

While agreements between companies and indigenous population are made all over the world (North America, Australia, Canada, and Latin American countries), it is especially crucial in Arctic due to the region's location at the confluence of vast natural resources and traditional habitats of indigenous communities² Being one of the most vulnerable groups on earth, indigenous population faces an uncertain future under the conditions of Arctic industrial development. This article aims to contribute to the existing research on indigenous rights and benefit-sharing agreements in the Arctic by reviewing legislative and regulatory frameworks on benefit sharing frameworks in the Russian Arctic and sub-Arctic. Article analyzes implications of extractive activities to local contexts and answers the question of whether and how the rights of Arctic indigenous communities are ensured through the implementation of benefit-sharing agreements. Conclusion focuses on the main findings, existing gaps and future directions of the research.

Who are Indigenous Peoples?

Today there are approximately 300 million indigenous people spanning 70 countries and speaking over 4000 languages.³ After 50 years of active participation at the global arena, indigenous peoples' rights movement continue to gain its momentum and unprecedented level of empowerment. Two International Decades of the World's Indigenous Peoples saw the adoption of international standards and guidelines and

---

1 Birgitta Evengård et al., *The New Arctic* (Berlin: Springer, 2015), 352.

2 Birgitta Evengård et al., *The New Arctic*...352.

3 United Nations, *United Nations Declaration of Rights of Indigenous Peoples* (New York: United Nations, 2007).

the establishment of institutions that specifically target indigenous peoples' concerns.

As there is no universal definition of "indigenous peoples," the very term is highly contested and differs from country to country. The working definition upon which international organizations and scholars rely on in their works is the one proposed by the Special Rapporteur of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities Martínéz Cobo:

Indigenous communities, peoples and nations are those which, having a historical continuity with pre-invasion and pre-colonial societies that developed on their territories, consider themselves distinct from other sectors of the societies now prevailing in those territories, or parts of them. They are determined to preserve, develop and transmit to future generations their ancestral territories, and their ethnic identity, as the basis of their continued existence as peoples, in accordance with their own cultural patterns, social institutions and legal systems.⁴

UN Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples James Anaya provides a simpler version of the term: "They are indigenous because their ancestral roots are embedded in the lands much more deeply than others. They are peoples because they represent distinct communities and have culture and identity that link them with their nations of the ancestral past."⁵

While indigenous peoples live on lands rich in natural resources they are situated at the margins of power and live under conditions of severe disadvantages. They face serious obstacles such as exclusion from the mainstream society, deprivation of both land and access to life-sustaining resources, poverty and repression, all of which in turn force indigenous peoples to go into conflicts with governments.⁶ In order to change their positions, indigenous peoples around the globe demand the recognition

4 Jose Martínez Cobo, "Study on the Problem of Discrimination against Indigenous Populations" in *United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues*, (New York: United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues, 1986), accessed May 06, 2014, <http://undesadspd.org/IndigenousPeoples/LibraryDocuments/Mart%C3%ADnezCoboStudy.aspx>.

5 James Anaya, *Indigenous Peoples in International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 408.

6 James Anaya, "The Contribution of Indigenous Peoples to the International Human Rights" in *Twenty Eighth Lecture of the System Lecture Series of the Americas, Organization of American States, April 17, 2008* (Washington: OAS, 2008).

of their rights, the violation of which poses the main challenge to their well-being. These rights include the right to self-government, the right to land, right to development, and right to maintain their own institutions.⁷

What is at Risk?

It is to be noted that indigenous livelihood is inseparable from their lands and resources which constitutes a basis for religious, spiritual and ceremonial practices, as well as traditional activities such as hunting, fishing, gathering, and nomadism.⁸ Importantly, in their relations with the land, they do not use the concepts of private land ownership and, what is more, see themselves as a part of the land. That's why indigenous peoples' existence depends on the condition of environment surrounding them.⁹

While indigenous peoples remain some of the most vulnerable people on earth due to centuries of marginalization and discrimination, their territories often contain a treasury of natural resources. Thus, indigenous land is often viewed as a marketable commodity by governments and the private sector to be used for economic growth and exclusive profits. The result of both private and governmental extractive projects has been devastating, often leading to resettlement, homelessness, loss of culture and income, disruption of social organization and traditional knowledge, impoverishment, etc.¹⁰ In the case of environmental risks, loss of biodiversity often ruins indigenous peoples' means to existence. Important to realize, these changes are often cumulative, time-lagged, and the aftereffects may not be always foreseen.

What is Benefit-Sharing?

The so-called benefit-sharing arrangements are known by different names (Benefit-Sharing Agreements, Community Development

7 United Nations, *United Nations Declaration of Rights of Indigenous Peoples* (New York: United Nations, 2007).

8 Henry Minde et al., "Indigenous Peoples: Self-Determination, Knowledge, Indigeneity," *Forum for Development Studies* 37, no. 2 (2010): 281-286.

9 Theodore Downing et al., "Indigenous Peoples and Mining Encounters: Strategies and Tactics," *Mining, Minerals and Sustainable Development*, no.57 (2002): 1-41, accessed May 30, 2018, <http://pubs.iied.org/pdfs/G00548.pdf>.

10 Theodore Downing et al. "Indigenous Peoples and Mining Encounters..."

Agreements, Partnership Agreements, Impact Benefit Agreements, Shared Responsibility Agreements, Exploration Agreements, Profit-Sharing Agreements to name just a few) and are designed to mitigate the negative impacts of the resource projects on indigenous communities.¹¹

Benefits agreements have been an emerging trend since the 1990s in regions with sound indigenous legislation such as North America and Australia. The concept originated from several international instruments, including the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on Biological Diversity (CBD), International Labor Organization Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries, the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, and the Nagoya Protocol on Access and Benefit-Sharing to the CBD, etc. According to Convention on Biological Diversity and Nagoya Protocol, the benefit-sharing concept holds that communities granting access to their resources and traditional knowledge should receive a share of the benefits (in a monetary or non-monetary form) that users derive from the use of the resources.¹² Former UN Special Rapporteur on Indigenous Peoples' Rights James Anaya provides more explicit definition of the concept arguing that benefit-sharing is seen as a "one of a set of inter-linked safeguards for the realization of substantive rights of indigenous peoples."¹³ As such, indigenous rights to benefit – sharing is "an inherent component of indigenous peoples' rights to land and natural resources"¹⁴ and a part of "the broad international recognition of the right to indigenous communal ownership, which includes recognition of rights relating to the use, administration and conservation of the natural resources existing in indigenous territories, independent of private or State ownership of those

11 Maria Tysiachniouk and Andrey Petrov, "Benefit Sharing in the Arctic Energy Sector: Perspectives on Corporate Policies and Practices in Northern Russia and Alaska," *Energy Research & Social Science* 39 (2018): 29-34, accessed May 13, 2018, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.10.014>.

12 United Nations, *Convention on Biological Diversity* (Rio de Janeiro: United Nations, 1992). United Nations, *Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity, also known as the Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing* (Nagoya: United Nations, 2010).

13 Elisa Morgera, "The Legacy of UN Special Rapporteur Anaya on Indigenous Peoples and Benefit-sharing," *Benelex*, May 29, 2014, accessed August 13, 2017, <http://www.benelexblog.law.ed.ac.uk/2014/05/29/the-legacy-of-un-special-rapporteur-anaya-on-indigenous-peoples-and-benefit-sharing/>.

14 Elisa Morgera, "The Legacy of UN Special Rapporteur..."

resources.”¹⁵ Thus, benefit-sharing represents a specific type of partnership between governments, private companies and indigenous peoples that ensure indigenous participation in decision-making processes as well as increase well-being and fate control of local communities.

Material and Methods

Research method used in the article includes documentary analysis with the main focus on primary and secondary sources such as Constitution, federal and regional regulations on indigenous rights, official documents of the Russian Federation, statistical data, speeches and official statements by key people, where appropriate; as well as international standards of the World Bank, ILO, UN and IFC; and companies reports on indigenous groups' rights.

Four empirical cases of benefit-sharing policies conducted by extractive companies in different Russian regions were selected:

- Komi Republic: oil and gas company Lukoil Komi
- Sakhalin: oil and gas consortiums Sakhalin-1 and Sakhalin-2 with Sakhalin Energy and Exxon Neftegas Limited as operators
- Sakha (Yakutia) Republic: oil pipeline company Transneft and energy giant Gazprom
- Khanty-Mansi Autonomous Area: oil and gas company Surgutneftegaz

These regions are all inhabited by often remotely located, indigenous populations as well as non-indigenous groups, and possess vast natural resources, often located on indigenous lands, that attract both national and multinational extractive companies.

Despite regions' commonalities, important distinctions should be considered. For instance, Komi and Sakha regions enjoy the status of republic which gives them opportunities to pass their own laws. As such,

---

15 James Anaya, "Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People," in *Fifteenth Session, Human Rights Council, July 19, 2010* (New York: Human Rights Council, 2010), 20.

Sakha Republic adopted its constitution even before the Russian Federation.¹⁶ Region's present legislation recognizes indigenous rights to land and natural resources and introduces Russia's first and only law on anthropological expert review (or ethno-cultural impact assessment) designed to assess the socio-cultural and economic impacts on indigenous communities affected by the industrial project.¹⁷ In both republics, Komi and Yakut communities are not recognized as indigenous peoples by the Russian legislation but recognized as such by international standards. In Sakha Republic, Yakut people, accounting for almost half of the population, enjoy the status of the so-called titular nation. In contrast, voices of smaller indigenous nations living in Yakutia, as well as indigenous Komi counting for 23% of the regional population are less visible.¹⁸

Indigenous groups in Khanty-Mansi Autonomous area enjoy fewer benefits in comparison to those granted by the status of republic. Indigenous rights are recognized by the regional charter, and adopted legislation provides for indigenous representation in the regional parliament and support of traditional indigenous activities¹⁹ Khanty-Mansi Autonomous area and Sakha Republic developed laws on territories of traditional nature use that require companies operating in the area to obtain the consent from indigenous population prior to the project and pay fair compensation for any damages affecting indigenous lands.²⁰

Sakhalin, Komi Republic and Khanty-Mansi Autonomous area are single-industry economies and are highly dependent on oil and gas production. In comparison, Sakha's oil and gas resources are rather small.²¹ The biggest extractive projects are "Power of Siberia" gas pipeline operated by Gazprom and the Eastern Siberia Pacific Ocean pipeline operated by Transneft. The region has been primarily known

16 Florian Stammler, *Case Studies of Northern Indigenous People and Extractive Industry Sakha Republic (Yakutia)* (Drag: Árran Lule Sami Centre, 2017), 8.

17 Florian Stammler, *Case Studies of Northern Indigenous People...8*.

18 Maria Tysiachniouk and Andrey Petrov, "Benefit Sharing in the Arctic Energy Sector..." 29-34.

19 Olga Murashko, "Protecting Indigenous Peoples' Rights to Their Natural Resources—The Case of Russia," *Indigenous Affairs* 3-4 (2009): 48-59, accessed May 13, 2018, https://www.iwgia.org/images/publications/IA_3-08_Russia.pdf.

20 Svetlana Tulaeva and Maria Tysiachniouk, "Between Oil and Reindeer: Benefit Sharing Arrangements between Oil Companies and Indigenous Peoples in Russian Arctic and Sub-Arctic Regions," *Journal of Economic Sociology* 18, no. 3 (2017): 70-96.

21 Florian Stammler, *Case Studies of Northern Indigenous People...8*.

for its mining industry such as diamond and gold extraction. In cases of Khanty-Mansi Autonomous area, Sakha and Komi republics, extractive activities are operated by Russian companies: Transneft, Gazprom, Lukoil-Komi, Surgutneftegaz. Contrary, in Sakhalin case two large private, transnational oil consortiums – Sakhalin-1 and Sakhalin-2 operate in the region. Sakhalin-1 shareholders include US company Exxon Neftegas Limited, the Japanese company Sodeco, the Indian state oil company ONGC Videsh Ltd and subsidiaries of the Russian company Rosneft. Sakhalin-2 consists of the operator Sakhalin Energy, Gazprom, Shell, Mitsui and Mitsubishi.²²

Results and Discussion

Response to Indigenous Claims: Global Standards and State Legal Framework

The issue of multinational companies' governance has been examined by international community for almost forty years. The growing influence of enterprises during the second half of the 20th century resulted in the design of international regulatory framework that would ensure companies' commitments to basic human rights, workers' rights and environmental responsibility.²³ Indigenous peoples' movement in particular has been the driving force behind the development of standards addressing indigenous rights and the accountability of companies. Most important of them include International Labor Organization (ILO) Convention No. 169 and UN Declaration on Indigenous rights. International Labor Organization Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries represents the first example of the multiculturalist international norm in the post - war era.²⁴ It recognizes indigenous rights to own and control lands, to manage the natural resources, to meaningful participation in decisions that affect indigenous communities, to maintain their own cultural, social and political institutions and to equal protection of the law.²⁵ On 13 September 2007 after two decades of negotiations the

22 Maria Tysiachniouk and Andrey Petrov, "Benefit Sharing in the Arctic Energy Sector..." 29-34.

23 Elisa Morgera, "From Corporate Social Responsibility to Accountability Mechanisms: The Role of the Convention on Biological Diversity," *SSRN Electronic Journal* (2012), accessed May 30, 2018, <https://ssrn.com/abstract=1995521>.

24 William Kymlicka, *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 386.

25 International Labour Organization, *Convention no.169 on Indigenous and Tribal Peoples* (Geneva: ILO, 1989).

General Assembly adopted the United Nations Declaration of Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP) which “constitutes the minimum standards for the survival and well-being of the indigenous peoples” and is a key element of the global indigenous praxis today. It includes the right to economic, social and cultural development, right to autonomy or self-government, right to maintain and political, legal, economic, social and cultural institutions and the right to the lands, territories and resources which indigenous peoples have traditionally occupied.²⁶

Both ILO Convention 169 and the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples calls for consultation and the use of the principle of Free Prior and Informed Consent (FPIC) that implies negotiations between companies and indigenous communities, adequate compensation toward for land extraction and damage and, in a case of resettlement, allows indigenous communities to veto industrial projects. Equally important, financial actors such as the World Bank and International Finance Corporation play a significant role by encouraging their clients and partners to adhere to standards on indigenous rights. Russia has not ratified the Convention on the ground that its provisions infringe upon Russian legislation that does not recognize ownership of lands “by any groups of people based solely on ethnicity”.²⁷

Furthermore, legal basis for company–community relations in Russia is established by the federal laws on indigenous peoples. Russian indigenous groups inhabit the Northern and Asian parts of the country (See Annex1). Article 69 of the Russian Constitution guarantees “the rights of the indigenous small peoples according to the universally recognized principles and norms of international law and international treaties and agreements of the Russian Federation.”²⁸ The Federal Law “On Guarantees of the Rights of Indigenous Small-Numbered Peoples Rights in the Russian Federation” (1999) allows indigenous people to “possess and use their lands, free of charge, in places of traditional habitation and economic activities in the pursuit of traditional economic

26 United Nations, *United Nations Declaration of Rights of Indigenous Peoples* (New York: United Nations, 2007).

27 Ruslan Garipov, “Resource Extraction from Territories of Indigenous Minority Peoples in the Russian North: International Legal and Domestic Regulation,” *Arctic Review on Law and Politics* 4, no. 1 (2013): 4–20, accessed May 13, 2018, <http://site.uit.no/arcticreview/files/2014/11/Resource-Extraction-from-Territories.pdf>.

28 “Constitution of the Russian Federation” *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation.*, Last modified June 14, 2018. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/571508.

activities.”²⁹ According its provisions, indigenous peoples have the right to take part in monitoring industrial development on land used for their traditional economic activities. They also have the right to obtain compensation for any damages to their traditional environments.

The Federal Law “On Territories of Traditional Nature Use of Indigenous Small-Numbered Peoples of the North, Siberia and Far East of the Russian Federation” (2001) creates territories of traditional nature use (TTNU).³⁰ The companies working in TTNU must coordinate their actions with indigenous people, obtain their consent for industrial activity, and compensate for damages.

The main federal laws regulating environmental protection are Federal Laws on Environmental Protection (2001) and Environmental Expert Review (1995). Both laws require an environmental impact assessment (EIA) prior to the implementation of a project.³¹ The procedure aims to seek ways to minimise and mitigate damages sustained as a result of resource exploitation and, if possible, identify the alternatives. Particularly, an EIA has to be financed by the company responsible for the project and thus, is prone to bias.³² Moreover, the established EIA does not include anthropological assessment of the project.³³

Legislation Pitfalls

Different regulatory contexts, company approaches and national legislative frameworks have resulted in a variety of negotiated agreements between indigenous groups and resource companies. First and foremost, pitfalls in legislation prevents legal guarantees of indigenous rights in the country. As Kryazhkov puts it: “Russian legislation concerning indigenous minority peoples could be characterized as unstable, contradictory, often imitational, only initially

---

29 Law No. 82FZ, *The Federal Law On Quarantees of the Rights of Indigenous Small-Numbered Peoples of the Russian Federation*, 1999.

30 Law No. 49FZ, *The Federal Law On Territories of Traditional Nature Use of indigenous small-numbered peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation*, 2001.

31 Law No. 7-FZ, *The Federal Law on Environmental Protection*, 2001. Law No. 174-FZ, *The Federal Law Environmental Expert Review*, 1995.

32 Alexandra Tomaselli, Anna Koch, “Implementation of Indigenous Rights in Russia: Shortcomings and Recent Developments”, *The International Indigenous Policy Journal* 5, no. 4 (2014), accessed May 13, 2018, DOI: 10.18584/iipj.2014.5.4.3

33 Olga Murashko, “Protecting Indigenous Peoples’ Rights to Their Natural Resources...”

developed, and not enough adjusted with international law.”³⁴ The laws themselves are fragmentary and their implementation depends on “either case-by-case arrangements or additional by-laws to be passed at regional or national level in order to enable their implementation.”³⁵

Furthermore, some provisions of sectoral legislation (land code, forest code, water code, act on subsoil) are in a conflict with indigenous regulation. Usually, the federal government overrides the regions in areas of shared jurisdiction – land use, natural resources, and indigenous peoples – with federal regulations having primacy over regional ones. Thus, lack of mechanisms to implement the declared rights, jurisdictional vagueness and authoritative federal power represent the biggest gap preventing for indigenous communities from adequate protection.³⁶

Russian Companies and CSR

Based on the above-mentioned standards, companies acknowledge their commitment to improve transparency, consult stakeholders, and commit to standards related to the environmental responsibility, workers’ rights, universal human rights and indigenous peoples’ rights. In Russia, in the absence of comprehensive benefit-sharing concept, arrangements with indigenous population are often called “socio-economic agreements” and/or presented as a part of the so-called ‘corporate social responsibility’ of industrial companies. World Business Council for Sustainable Development (1999) defines CSR as “the continuing commitment by business to contribute to economic development while improving the quality of life of the workforce and their families as well as of the community and society at large.”³⁷ CSR initiatives allow to held companies accountable for their actions and “operate in an economically, socially and environmentally sustainable manner.”³⁸

34 Vladimir Kryazhkov, “Russian Legislation about Northern Peoples and Law Enforcement Practice: Current Situation and Perspective”, *State and Law Magazine* 5 (2012): 27-35.

35 Rohr, Johannes, IWGIA, *Indigenous Peoples in the Russian Federation* (Copenhagen: IWGIA, 2014), 69.

36 Elena Gladun and Kseniya Ivanova, “Preservation of Territories and Traditional Activities of the Northern Indigenous Peoples in the Period of the Arctic Industrial Development,” in *The Interconnected Arctic — UArctic Congress*, ed. K. Latola and H. Savela (Cham: Springer, 2017).

37 Phil Watts, Lord Holme, *Corporate Social Responsibility: Meeting Changing Expectations* (Geneva: World Business Council for Sustainable Development, 1999).

38 Rune Fjellheim, John Henriksen, “Oil and Gas Exploitation on Arctic Indigenous Peoples’ Territories Human Rights, International Law and Corporate Social Responsibility,” *Journal of Indigenous Peoples Rights*, no.4 (2006): 1-52, accessed May 3, 2018, <http://caid.ca/Arctic2006.pdf>.

Despite the aspiration of the Russian government to maintain exclusive control of the natural resources sector, Russian companies are pressured to adopt CSR practices due to competition for export markets, and the need for investment, skills and technologies.³⁹ As a result, Russian enterprises have engaged in numerous joint ventures with multinational oil companies. These enterprises have exported their CSR policies and are entitled to function according to globally-recognized standards and consequently induce Russian companies to operate in the same fashion. Sometimes these standards prove to be more sensitive to the local context and, thus, more effective than domestic regulations.

In the case of Sakhalin, influenced by international actors and global standards companies have advanced their policies in developing sound agreements with indigenous population. That is to say, the higher the company's reliance on international financial institutions, in all likelihood its policy would reflect globally-accepted standards protecting the rights of indigenous peoples. Henceforth, many multinational corporations concerned with brand reputation seek to elaborate special programs for indigenous peoples, demonstrating adherence to international rules. Noteworthy, as international oil companies arrived at the island only in the 1990s, they remained immune to Soviet CSR practice that often resulted in paternalistic benefit-sharing arrangements with local communities.

Notably, during the emerging conflicts in Sakhalin, the protest movement targeted primarily Sakhalin Energy - consortium that applied for financing support from the European Bank of Reconstruction and Development.⁴⁰ The company came under the pressure from the bank to resolve the conflict by concluding an agreement with indigenous population. In 2006 Sakhalin Energy's initiated Sakhalin Indigenous Minorities Development Plan and included indigenous participation at all stages of company's projects. According to the plan (2006), indigenous representatives became responsible for distribution of benefits and overseeing a grievance procedure.⁴¹ Under those

39 Laura Henry et al., "Corporate Social Responsibility and the Oil Industry in the Russian Arctic: Global Norms and Neo-Paternalism," *Europe-Asia Studies* 68, no. 8 (2016): 1340-1368, accessed May 13, 2018, <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1233523>.

40 Machie Lamers et al., "Oil and Indigenous People in Sub-Arctic Russia: Rethinking Equity and Governance in Benefit Sharing Agreements," *Energy Research & Social Science* 5, no. 4 (2018): 140 – 152, accessed June 13, 2018, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.09.004>.

41 "First Sakhalin Indigenous Minorities Development Plan," *Sakhalin Indigenous Minorities Development Plan*, Last modified January 6, 2017, <http://www.simdp.ru/eng.php?id=34&pid=2>.

circumstances, international standards of indigenous rights, including FPIC, induced Sakhalin Energy to implement extensive negotiations with indigenous people and triggered the development of inclusive social programs.⁴² Unlike Sakhalin Energy, Exxon Neftegas Limited relied on international financial institutions in a less degree and thus was less subject to social scrutiny. Instead, it was influenced by the example of Sakhalin Energy partnership agreement and pressure from the regional authorities.

The Khanty-Mansi Autonomous Area as well as Sakha Republic have been known for the comprehensive framework on indigenous rights, including regional laws on the creation of TTNU and rich experience of concluding agreements with indigenous population.⁴³ In Khanty-Mansi Autonomous Area Surgutneftegaz declared its commitment to global standards on indigenous rights, including ILO Convention, United Nations guidelines, the World Bank, etc. However, while relying on international standards, company limits its policy to questionable compensations or targeted investments of cultural and sport events. In other words, benefit-sharing programs are used as a “window-dressing” to improve the image of the company to the extent required to obtain the “social license to operate” with minimum participation of indigenous peoples.⁴⁴ In fact, without direct pressure from international financial institutions and multinational companies’, commitments to global standards at most may be leveraged to ensure implementation of a bare minimum of guidelines on benefit-sharing.

With attention to regional framework on indigenous rights Sakha Republic has taken more progressive safeguards. Yet, while the status of republic and titular nation gives local population political control over their own land, heavy burden of extractive industries falls primarily on the republic’s smaller indigenous groups.⁴⁵ In like manner, indigenous Komi have a very limited ability to control the benefits assigned by the enterprise. Instead, regional government and/or a state-run company take the responsibility for defining and monitoring the support to local communities, who have no say in delivery of benefits.

42 Machie Lamers et al., “Oil and Indigenous People in Sub-Arctic Russia...”

43 Florian Stammerl., *Case Studies of Northern Indigenous People...8.*

44 Maria Tysiachniouk and Andrey Petrov, “Benefit Sharing in the Arctic Energy Sector...”

45 Florian Stammerl., *Case Studies of Northern Indigenous People...8.*

In contrast to transnational corporations, Russian companies tend to be more dependent on the Russian authorities which affects, in turn, the strategies companies choose in realizing indigenous programs in the region. Russian companies prefer to consult with the regional authorities, while the international companies cooperate directly with the population. Furthermore, while in Western countries indigenous entrepreneurship and the revitalization of indigenous subsistence lifestyle, languages and cultures are prioritized as a part of benefit-sharing policy, Russian companies tend to focus on investments and support for kindergartens, hospitals, sports and cultural events.⁴⁶

In like manner, whereas strong indigenous representation and social mobilization played a crucial role in empowering Sakhalin indigenous people, Russian companies proved to be less vulnerable to pressure from both transnational and local environmental NGOs. At the same time, due to lack of expertise and resources, the only way indigenous peoples can resist companies' policies may be through alliances with interest groups such as NGOs, academic, and environmental organizations.⁴⁷ The Komi ties with Greenpeace Russia, for instance, though moderately, have positively influenced the development of social movement and eased the unfavorable domestic context for unrecognized indigenous groups in Russia.⁴⁸

Although minor yet important factor explaining different benefit-sharing practices in the region is the type of industry present in the area. Sakha Republic, for instance, contrary to other regions, has rich mining reserves. Historically, mining companies have a more coordinated organizational system and comprehensive body of knowledge in dealing with affected communities. Agreements with indigenous people have been more extensive and inclusive, while the negative impact has been less profound in contrast to oil and gas developments.⁴⁹

By and large, in Russia the concept of benefit-sharing is still in its infancy. Russian companies appear to be affected by path-dependence

---

46 Ilan Kelman et al., "Local Perceptions of Corporate Social Responsibility for Arctic Petroleum in the Barents Region," *Arctic Review on Law and Politics* 7, no. 2 (2016): 152-178, <http://dx.doi.org/10.17585/arctic.v7.418>.

47 Theodore Downing et al. "Indigenous Peoples and Mining Encounters: Strategies and Tactics," *Mining, Minerals and Sustainable Development*, no.57 (2002):1-41, accessed May 30, 2018, <http://pubs.iied.org/pdfs/G00548.pdf>.

48 Maria Tysiachniouk and Andrey Petrov, "Benefit Sharing in the Arctic Energy Sector..."

49 Michael Limerick et al. *Agreement-Making with Indigenous Groups: Oil and Gas Development in Australia*. (Brisbane: University of Queensland, 2012).

practice rooted in the Soviet tradition of high dependence on state policy and informal ties with authorities.⁵⁰ According to this social contract local population obtained full employment, housing, free health care and education “in exchange for participation in state-sponsored political mobilization and labor tranquility.”⁵¹ This practice saw the continuity in contemporary Russia and continues to infuse relations between state and industry. State’s role in the oil and gas sector remains decisive and the authorities play a leading part in determining the use of natural resources and legitimating the work and managerial behavior of energy companies who, in practice, represent the state. Commitment to respect global guidelines on indigenous rights, if implemented, is often initiated for fear of inhibiting company’s development on the global markets. It often results in restrained stakeholder engagement, disempowered non-state actors and dependency on company’s funding among indigenous population.⁵² Companies policies still lag behind understanding of substantive rights of indigenous peoples to their lands, territories and natural resources. Ideally, benefit-sharing goes beyond top-down compensations payments and short-term material benefits⁵³ and provides opportunities for wealth generation and long-term sustainable development of the affected community.⁵⁴ In other words, benefit-sharing should be seen as a partnership between different parties and a shift away from narrowly structured agreements to a set of safeguards for the realization of indigenous rights, their participation in decision-making processes and capacity building.

Conclusion

In recent decades, indigenous peoples’ rights have become one of the core elements in the state’s policy development as well as in the corporate sector’s strategies. Particularly in the Arctic, indigenous

50 Laura Henry et al., “Corporate Social Responsibility and the Oil Industry in the Russian Arctic...”

51 Laura Henry et al., “Corporate Social Responsibility and the Oil Industry in the Russian Arctic...”

52 Laura Henry et al., “Corporate Social Responsibility and the Oil Industry in the Russian Arctic...”

53 Jocelyn Mackie et al., “Corporate Social Responsibility Strategies Aimed at the Developing World: Perspectives from Bioscience Companies in the Industrialised World”, *International Journal of Biotechnology* 8, no. 1/2 (2006).

54 International Labour Organization, *International Instruments and Corporate Social Responsibility: A Booklet to Accompany Training on Promoting labour standards through Corporate Social Responsibility* (Geneva: International Labour Organization, 2012).

peoples play a decisive role in central issues around the region's future using domestic and more importantly international channels. In reviewing the sources on benefit-sharing agreements and indigenous communities in Russia, several gaps become evident. First and foremost, we must affirm that despite a growing number of literature on benefit-sharing, more research is needed in order to determine different types of agreements, factors and contexts that facilitate creating a sound benefit sharing arrangement. Secondly, existing literature on agreements between Arctic peoples and companies focuses mainly on USA and Canada. Thus, there is a lack of both theoretical and practical background on how non-Western societies have traditionally debated and managed community relations and indigenous rights in different realities, at both political and academic level.

Benefit – sharing is often portrayed as a successful and most desired practice of equal partition of profit with the local inhabitants that contributes to sustainable development in Arctic communities. Given that the Russian state budget depends heavily on revenue from oil and gas exports, industrial development in the region is likely to expand and be joined by new economic activities in the future. And yet, benefit-sharing framework should not be seen as a panacea to existing problem in community-company relations. Complexity of the concept is embedded in its determination to balance out two conflicting and incompatible variables: extractive industries and indigenous peoples. At the end of the day, the activity of the first ultimately threatens the survival of the latter. Whereas indigenous communities often feel that no compensation can replace the loss of ancestral lands, in Russia they do not have the right to veto industrial activity and are thus left with no choice rather than accept compensation payments. Negotiations between the two parties a priori contain the power imbalance that is often presented under the rhetoric of “coexistence of industry and indigenous communities.” In practice, indigenous peoples are getting outplayed on all fronts: prior to the project, during and, not to mention the damages they are left to deal with after the project ends.

On condition that indigenous empowerment is pursued under the guise of corporate responsibility rather than democracy, does it switch the path of human rights conversation in the country? Under the circumstances of severe disadvantages, indigenous communities across Russia have looked for ways to resist extractive industries and explored benefit-sharing principles that would protect their inalienable rights to land. Yet, instead of asserting their essential rights within the political arena,

indigenous communities address the corporations and demand benefits thus shifting their status of rightsholders to stakeholders. By re-directing claims from the state to the corporation, indigenous peoples find themselves in a position when their rights are easily manipulated by companies, and, what is more, replaced by benefits. This eventually leads to fundamental ignorance and silence of indigenous voices. Surely, in Russia's illiberal realities benefit-sharing is an alluring prospect. Yet, comprehensive benefit-sharing programs are more likely to be fully functional in realities where liberal traditions are already well-established.

Given these points, without a sound regulatory framework ensuring indigenous rights to land and self-government, benefit-sharing arrangements will act merely as a short-term measure incapable of preventing the eventual destruction of indigenous communities. The most promising way to get around this problem is to revive the rights-based conversation in the country. In all circumstances, already being one of the triggers of Arctic policy-making processes, indigenous voices will become more influential in shaping the region's future, hence it would be particularly important for indigenous peoples of Russia to shift their position from passive observers to agents of change, and for Russian companies operating in the Arctic to provide the means for the indigenous peoples to have an active involvement in both Russian and international Arctic.

Bibliography

Anaya, James. *Indigenous Peoples in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

Anaya, James. "The Contribution of Indigenous Peoples to the International Human Rights" in *Twenty Eighth Lecture of the System Lecture Series of the Americas, Organization of American States*, April 17, 2008. Washington: OAS, 2008.

Anaya, James. "Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People" in *Fifteenth Session, Human Rights Council, July 19, 2010*. New York: Human Rights Council, 2010.

"Constitution of the Russian Federation." *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. Last modified June 14, 2018. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/571508

Downing, Theodore, Jerry Moles, Ian McIntosh, Carmen Garcia-Downing. "Indigenous Peoples and Mining Encounters: Strategies and Tactics." *Mining, Minerals and Sustainable Development*, no.57 (2002):1-41. Accessed May 30, 2018. <http://pubs.iied.org/pdfs/G00548.pdf>.

Evengård, Birgitta, Joan Nymand Larsen , Øyvind Paasche. *The New Arctic*. Berlin: Springer, 2015.

"First Sakhalin Indigenous Minorities Development Plan." *Sakhalin Indigenous Minorities Development Plan*. Last modified January 6, 2017. <http://www.simdp.ru/eng.php?id=34&pid=2>.

Fjellheim, Rune and John Henriksen. "Oil and Gas Exploitation on Arctic Indigenous Peoples' Territories Human Rights, International Law and Corporate Social Responsibility." *Journal of Indigenous Peoples Rights*, no.4 (2006): 1-52. Accessed May 3, 2018. <http://caid.ca/Arctic2006.pdf>.

Garipov, Ruslan. "Resource Extraction from Territories of Indigenous Minority Peoples in the Russian North: International Legal and Domestic Regulation." *Arctic Review on Law and Politics* 4, no. 1 (2013): 4–20. Accessed May 13, 2018.

<http://site.uit.no/arcticreview/files/2014/11/Resource-Extraction-from-Territories.pdf>.

Gladun, Elena and Gennady Chebotarev. "Participation of the Northern Indigenous Peoples in the Management of the Russian Arctic Territories and Its Legal Protection." *Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe Journal of Public Administration and Policy* 8, no. 1 (2015): 111-133. Accessed May 13, 2018.

<https://www.degruyter.com/view/j/nispa.2015.8.issue-1/nispa-2015-0006/nispa-2015-0006.xml>.

Gladun, Elena and Kseniya Ivanova. "Preservation of Territories and Traditional Activities of the Northern Indigenous Peoples in the Period of the Arctic Industrial Development". In *The Interconnected Arctic — UArctic Congress*, edited by Latola K., Savela H. Cham: Springer, 2017.

Henry, Laura, Soili Nysten-Haarala, Svetlana Tulaeva, Maria Tysiachniouk. "Corporate Social Responsibility and the Oil Industry in the Russian Arctic: Global Norms and Neo-Paternalism." *Europe-Asia Studies* 68, no.8 (2016): 1340-1368. Accessed May 13, 2018. <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1233523>.

"Indigenous Peoples." *World Bank*. Last modified April 11, 2018. <http://www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples/overview>.

International Labour Organization. *Convention no.169 on Indigenous and Tribal Peoples*. 1989.

International Labour Organization. *International Instruments and Corporate Social Responsibility A Booklet to Accompany Training on Promoting Labour Standards through Corporate Social Responsibility*. 2012.

Kelman, Ilan, Julia S.P ,Loe, Elana Rowe Wilson, Emma Wilson, Nina Poussenkova, Elena Nikitina, Daniel Buikema Fjærtoft. "Local Perceptions of Corporate Social Responsibility for Arctic Petroleum in the Barents Region." *Arctic Review on Law and Politics* 7, no. 2 (2016): 152-178. Accessed June 18, 2018.

<http://dx.doi.org/10.17585/arctic.v7.418>.

- Kryazhkov, Vladimir. "Development of Russian legislation on Northern Indigenous Peoples." *Arctic Review on Law and Politics* 4, no.2 (2013): 140–155. Accessed May 13, 2018.
<https://arcticreview.no/index.php/arctic/article/view/46>.
- Kryazhkov, Vladimir. "Legal Regulation of the Relationships between Indigenous Small-Numbered Peoples of the North and Subsoil Users in the Russian Federation." *The Northern Review*, 39 (2015): 66–87. Accessed May 13, 2018.
<http://journals.sfu.ca/nr/index.php/nr/article/view/390>.
- Kryazhkov, Vladimir. "Russian Legislation about Northern Peoples and Law Enforcement Practice: Current Situation and Perspective." *State and Law Magazine* 5 (2012).
- Kymlicka, William. *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Lamers, Machie, Laura Henry, Jan Van Tatenhove, Maria Tysiachniouk. "Oil and Indigenous People in Sub-Arctic Russia: Rethinking Equity and Governance in Benefit Sharing Agreements." *Energy Research & Social Science* 5, no.4 (2018): 140-152. Accessed June 13, 2018.
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.09.004>.
- Limerick, Michael, Kathryn Tomlinson, Rosemary Taufatofua, Rodger Barnes, David Brereton. *Agreement-Making with Indigenous Groups: Oil and Gas Development in Australia*. University of Queensland, 2012.
- Mackie, Jocelyn, Andrew Taylor, Abdallah Daar, Peter Singer. "Corporate Social Responsibility Strategies aimed at the Developing World: Perspectives from Bioscience Companies in the Industrialised World." *Int. J. Biotechnology* 8, no. 1/2 (2006).
- Martinez Cobo, Jose. "Study on the Problem of Discrimination against Indigenous Populations." New York: United Nation Permanent Forum on Indigenous Issues, 1986. Accessed May 06, 2014.
<http://undesadspd.org/IndigenousPeoples/LibraryDocuments/Mart%C3%ADnezCoboStudy.aspx>.

Minde, Henry, Harald Gaski, Svein Jentoft, Georges Midré, “Indigenous Peoples: Self-determination, Knowledge, Indigeneity.” *Forum for Development Studies* 37, no.2 (2010): 281-286. Accessed November 13, 2018. DOI: 10.1080/08039411003710800.

Morgera, Elisa. “From Corporate Social Responsibility to Accountability Mechanisms: The Role of the Convention on Biological Diversity.” *SSRN Electronic Journal* (2012). Accessed May 30, 2018. <https://ssrn.com/abstract=1995521>.

Murashko, Olga. “Protecting Indigenous Peoples’ Rights to Their Natural Resources– The Case of Russia.” *Indigenous Affairs* 3-4 (2009): 48-59. Accessed May 13, 2018. https://www.iwgia.org/images/publications/IA_3-08_Russia.pdf.

Rohr, Johannes. *Indigenous Peoples in the Russian Federation*. Copenhagen: IWGIA, 2014, 69

Stammler, Florian. *Case Studies of Northern Indigenous People and Extractive Industry Sakha Republic (Yakutia)*. Drag: Árran Lule Sami Centre, 2017.

The Russian Federation. Moscow. No. 82FZ, *The Federal Law On Quarantees of the Rights of Indigenous Small-Numbered Peoples of the Russian Federation*. 1999.

The Russian Federation. Moscow. No. 49FZ, *The Federal Law On Territories of Traditional Nature Use of Indigenous Small-Numbered Peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation*. 2001.

The Russian Federation. Moscow. No. 7-FZ, *The Federal Law on Environmental Protection*. 2001.

The Russian Federation. Moscow. No. 174-FZ, *The Federal Law Environmental Expert Review*. 1995.

The Russian Federation. Moscow. No. 136FZ, *Land Code of the Russian Federation*. 2001.

The Russian Federation. Yakutsk. N 370-3 N 755-III, *Law On Territories of Traditional Nature Use and Traditional Economic Activity of Indigenous Small-Numbered Peoples of the North of Republic Sakha (Yakutia)*. 2006.

Indigenous Peoples and Extractive Companies: The Case of the Russian Arctic

- The Russian Federation. Khanty-Mansiisk. N 145-O3, *Law On Territories of Traditional Nature Use of Small-Numbered Indigenous Peoples of the North of Regional Meaning in Khanty-Mansi Autonomous District – Yugra*. 2006.
- Tomaselli, Alexandra and Anna Koch,. “Implementation of Indigenous Rights in Russia: Shortcomings and Recent Developments.” *The International Indigenous Policy Journal* 5, no. 4 (2014). Accessed May 13, 2018. DOI: 10.18584/iipj.2014.5.4.3.
- Tysiachniouk, Maria, Laura Henry, M. Lamers, Jan Van Tatenhove. “Oil Extraction and Benefit Sharing in an Illiberal Context: The Nenets and Komi-Izhemtsi Indigenous Peoples in the Russian Arctic.” *Society & Natural Resources* 31, no. 5 (2018): 556-579. Accessed May 13, 2018. <https://doi.org/10.1080/08941920.2017.1403666>.
- Tysiachniouk, Maria and Andrey Petrov. “Benefit Sharing in the Arctic Energy Sector: Perspectives on Corporate Policies and Practices in Northern Russia and Alaska.” *Energy Research & Social Science* 39 (2018): 29-34. Accessed May 13, 2018. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.10.014>.
- Tulaeva, Svetlana and Maria Tysiachniouk. “Between Oil and Reindeer: Benefit Sharing Arrangements between Oil Companies and Indigenous Peoples in Russian Arctic and Sub-Arctic Regions”. *Journal of Economic Sociology* 18, no.3 (2017): 70–96.
- United Nations. *United Nations Declaration of Rights of Indigenous Peoples*. 2007
- United Nations. *Convention on Biological Diversity*. 1992
- United Nations. *Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity, also known as the Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing*. 2010.
- Watts, Phil and Lord Holme, *Corporate Social Responsibility: Meeting Changing Expectations*. Geneva: World Business Council for Sustainable Development, 1999.

Wilson, Emma. "Conflict or Compromise? Traditional Natural Resource Use and Oil Exploitation in Northeastern Sakhalin/Noglikskii District." In *Russian Regions: Economic Growth and Environment; Occasional Papers 71*, edited by Murakami, 273–299. Sapporo: Slavic Research Center, 1999.

Yakovleva, Natalia. "Oil Pipeline Construction in Eastern Siberia: Implications for Indigenous People." *Geoforum* 42 (2011): 708–719. Accessed May 13, 2018. 10.1016/j.geoforum.2011.05.005.

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 01.10.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 07.11.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 75-103

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Aykol, Ufuk. "Kırım Ahalî Cumhuriyeti ve Kırım'da İlk Bolşevik İşgali (1917-1918)." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 75-103.

KIRIM AHALÎ CUMHURİYETİ VE KIRIM'DA İLK BOLŞEVİK İŞGALİ (1917-1918)

Ufuk AYKOL

Yüksek Lisans Öğrencisi

*Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Hacettepe Üniversitesi*

75

Öz: *Kırım Tatarları, 1783'te Kırım Hanlığı'nın son bulmasından 1883'te Tercüman gazetesinin neşredilmeye başlanmasına kadar geçen süreçte millî kimliklerini koruyabilecekleri tüm imkânlardan mahrum kalmışlardır. İsmail Bey Gaspıralı'nın başlattığı millî eğitim hareketi, Yaş Tatarlar ile siyasî bir kimlik kazanmış ve nihayetinde yirminci asrın başlarında Kırım Tatar millî hareketi kendi aydın ve önderlerini yetiştirmişti. Bu millî dönüşüm, 1917 yılında Bahçesaray'da, Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın toplanması ile siyasî hedefine ulaşmış addedilir. 26 Aralık 1917'de Kırım Tatar Millî Kurultayı'nda kabul edilen anayasanın 16. maddesiyle Kırım Ahalî Cumhuriyeti esası kabul ve ilan edilmişti. Kurulan bu demokratik devlet uzun süreli olamamış ve yarımada Bolşevikler tarafından işgal edilmiştir. Başmüdür (Başbakan) Numan Çelebi Cihan kurşuna dizilerek öldürülmüş ve Kırım Tatarlarının Millî Hükümeti yeraltına çekilmek zorunda kalmıştır. Yaklaşık 3 ay süren bu Bolşevik işgali sırasında Kırım'da tam bir terör ve kargaşa devri yaşanmıştır. Hiçbir hukukî geçerliliği olmayan ve tutanağı bulunmayan, "mahkemelerde" insanların yaşam veya ölümlerine karar verilmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Bolşevik, Kırım, Tatar, İşgal, Kırım Ahalî Cumhuriyeti*

THE CRIMEAN PEOPLE'S REPUBLIC AND THE FIRST BOLSHEVIK INVASION OF CRIMEA (1917-1918)

Abstract: *The Crimean Tatars were deprived of all opportunities to preserve their national identity starting from the occupation of the Crimean Khanate by the Russian Empire in 1783 until 1883 when Tercüman was begun to be published by İsmail Bey Gaspıralı. The national education movement initiated by İsmail Bey Gaspıralı gained a political substance with the Young Tatars, and the Crimean Tatar national movement began to raise its own intellectuals and leaders in the beginning of the twentieth century. The national transformation of the Crimean Tatars is considered to have reached its political goal by the formation of the National Parliament of the Crimean Tatars known as the Qurultay. On 26 December 1917, the principle of the Crimean People's Republic was declared on the basis of the sixteenth article of the constitution which was adopted by the Qurultay. The Crimean People's Republic did not live long; the Crimean Peninsula was invaded by the Bolsheviks. During the invasion, Prime Minister Numan Çelebi Cihan was murdered and the national government of the Crimean Tatars had to go underground. Terror and chaos prevailed in Crimea during the three month-long Bolshevik invasion. The fates of so many Crimean Tatars were sealed by the invalid courts established by the Bolsheviks.*

Keywords: *Bolsheviks, Crimea Tatar, Invasion, Crimean People's Republic*

Giriş

Kırım Hanlığı'nın 1783 senesinde Rusya İmparatorluğu tarafından işgal edilerek topraklarının ilhak edilmesinden, 1883 yılında İsmail Bey Gaspıralı'nın *Tercüman* gazetesini neşretmeye başlamasına kadar geçen süreç, tarihçiler tarafından Kırım Tatarları için "Karanlık Yüzyıl" olarak adlandırılır.¹ Bu yüzyılda Kırım'ı "Tatarsızlaştırmak" için Kırım Tatarlarına idarî, siyasî ve iktisadî baskılar uygulanmıştır. Nitekim bu baskılar neticesinde Kırım'dan Anadolu ve Balkanlara kitle göçleri gerçekleşmişti. Bu göçler Rusya tarafından da daima teşvik edilmiş ve kimi zaman göçlerin artması için uyguladığı baskıları şiddetlendirmiştir. Göç etmeyip Kırım'da kalanlar ise millî kimliklerini muhafaza edebilecek tüm kurum ve imkânlardan yoksun kalmışlardı. Köhneleşmiş medreselerde okuyan talebeler, okuma yazma dahi öğrenemiyorlardı.² Kırım Tatar çocukları iyi bir eğitim alabilmek için Osmanlı topraklarına göç etmek yahut Rus okullarında okumak zorunda bırakılmışlardı.³

Bu karanlık dönemde millî bir ideal ile ortaya çıkan İsmail Bey Gaspıralı, Kırım Tatarları arasında millî aydınlanma hareketini başlattı. 22 Nisan 1883'te Kırım'ın Bahçesaray şehrinde *Tercüman* gazetesini neşretmeye başladı. 23 Şubat 1918'e kadar neşredilen gazete, zaman içinde Kırım'ın çok çok ötesinde de okunur hâle geldi.⁴ Gazetenin dili Kırım Tatarca serpiştirilmiş bir İstanbul Türkçesi idi. Gaspıralı, gazetesinde kullandığı bu dili "edebî dil" olarak adlandırıyordu.⁵ Esasında *Tercüman* sadece bir gazete değildi; bir yayınevi olmanın yanı sıra millî bir okul işlevi gören bir kurumdu. Çünkü ileride değineceğimiz Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın toplanmasında önemli görevlerde bulunanlar *Tercüman*'da çalışmış veya İsmail Bey Gaspıralı'nın çevresinde bulunmuş insanlardı.

İsmail Bey Gaspıralı bir milletin varlığını muhafaza edebilmesi ve kendisini geliştirebilmesi için şu üç hususa büyük önem veriyordu; din,

1 Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010), 37.

2 Bu dönemde Rusya'da geleneksel medrese eğitiminde mollalar, talebelere Kuran okumayı öğretmeyi yeterli görüyorlardı. Edward Lazzerini, *İsmail Bey Gasprinskii and Muslim Modernism in Russia, 1878-1914*, (Ph.D., University of Washington, 1972), 175-186.

3 Kırım'da Rus hâkimiyetinin ilk yüzyılı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*...5-35.

4 Hakan Kırımlı, "İsmail Bey Gaspıralı," *DİA* 13, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), 393.

5 İsmail Bey Gaspıralı, "Lisan Meselesi," *Tercüman*, No. 91, Kasım 20, 1905.

dil ve ilim.⁶ Gaspıralı'ya göre dil, bir milletin fikir ve edebî birliğini sağladığı için, iş ve hareket birliğini doğuracak ve bu da kurtuluşunu sağlayacaktı.⁷ Nitekim *Tercüman*'da “millet” kelimesi de sadece Rusya İmparatorluğu'nda yaşayan Türk halkları anlamını değil, umumî olarak “Türk milleti” anlamını taşıdığından bu kurtuluş da münferit değil, müşterek olacaktı.

Bir milletin dilini koruyup yükseltebilmesi, bir “lisan-ı edebî” oluşturabilmesinin en önemli âmili de “millî dilde maarif” idi.⁸ Gaspıralı, Türk halklarının tüm sorunlarının temelinde eğitimde geri kalınmasının yattığını düşünüyordu. Mekteplerde verilen eğitim yetersizdi. Mektebi bitiren talebe daha Türkçe okuma ve yazma bilmiyor, okumayı öğrense dahi okuduğu Arapça dinî kitapları da anlamıyordu. Bu ve benzeri sorunları yakından gözlemleyen Gaspıralı, öğrencilerin her şeyden önce millî dillerinde okuma-yazma öğrenmelerini amaçlayan yeni bir eğitim sistemi planladı. Usûl-ü Cedîd olarak adlandırdığı bu eğitim sistemini Kırım'da, *Tercüman* gazetesini neşrettiği Bahçesaray'da başlattı. İlki 1884 senesinde açılan usûl-ü cedîd mekteplerinin sayısı 10 yıl içerisinde Rusya İmparatorluğu sınırları içinde 100'ü geçecekti; Gaspıralı'nın vefat ettiği 1914 senesinde Rusya'da yaklaşık 5.000 usûl-ü cedîd mektebi vardı.⁹

1900'lü yılların başlarında Rusya'daki inkılapçı hareketlerden etkilenen ve İsmail Bey Gaspıralı'nın millî maarif programıyla mutabık hareket eden bir Kırım Tatar grubu ortaya çıktı. Hem yaşlarının genç olması hem de Osmanlı'daki “Genç Türkler”den esinlenilmesi sebebiyle bu gruba “Yaş Tatarlar” (Genç Tatarlar) adı verilmektedir. Kırım Tatarlarının sorunlarına çare aramak isteyen bu grubun önde gelen ismi, Kırım Tatarlarının toprak sorunlarıyla yakından ilgilenen ve halkını Rusya İmparatorluğu'nun sömürgeciliğinden kurtarmak hedefinde olan Abdürreşid Mehdî idi. 1902'de Tatar Öğretmen Okulu'ndan mezun olan Mehdî, Kırım'ın Karasu şehrinde öğretmenlik ve belediye başkanlığı yapmış ve bu esnada Yaş Tatar hareketine katılanlar onun etrafında toplanmıştır. Yaş Tatarlar, Karasu merkez olmak üzere Bahçesaray, Akmescit, Yalta ve Kırım'ın çeşitli yerlerinde gizli hücreler hâlinde yapılandılar. Yaş Tatarlar, 1906-1908 seneleri arasında *Vatan Hâdimi*

6 İsmail Bey Gaspıralı, “Til, Til, Til”, *Tercüman*, No. 103, 23 Aralık 1905.

7 İsmail Bey Gaspıralı, “Til ve Lisan Meselesi,” *Tercüman*, No. 142, Ocak 10, 1907.

8 İsmail Bey Gaspıralı, “Millî Dilde Maarif,” *Tercüman*, No. 42, Kasım 30, 1900.

9 Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*...53-56.

gazetesini neşrettiler. Hem çıkardıkları gazete hem de faaliyetlerindeki amaçları ile “Vatan Kırım”¹⁰ şiarını Kırım Tatar millî hareketinin esas prensibi olarak benimsediler ve böylece Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın da fikrî temelini oluşturdular.¹¹

İstanbul'daki okullarda okuyan Kırım Tatar gençleri de İsmail Bey Gaspıralı'dan ve Yaş Tatar hareketinden oldukça fazla etkilenmişlerdi. 1908 senesinde Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra bu gençler arasında da bir talebe cemiyeti kurma fikri doğdu. 1909 senesinde Numan Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet'in öncülüğünde İstanbul'da “Kırım Talebe Cemiyeti” kuruldu. Fakat bu cemiyetteki bazı talebelerin siyasî faaliyetlerden uzak durmaları ve cemiyetin ileri gelenlerinin Kırım'da da teşkilatlanma planları sebebiyle “Vatan Cemiyeti” adlı gizli bir cemiyet daha kuruldu. Başlangıçta Numan Çelebi Cihan ve Cafer Seydahmet, Yakup Seytabdullah Kerçî, Abdülhakim Hilmi, Habibullah Temircan Odabaş ve birkaç talebeden daha müteşekkil bu cemiyete yalnızca güvenilirliği ispatlanmış olanlar üyeliğe kabul ediliyordu.¹² Kırım'da çeşitli bildiriler dağıtmakla başlayan cemiyetin millî faaliyetleri daha da çok genişledi ve Yaş Tatarların da desteğini kazandı. Nitekim yürütülen tüm bu faaliyetler sonucunda, 1917'de Rusya'da patlak veren devrimin yarattığı siyasî kargaşa içerisinde Kırım Tatarları, Vatan Cemiyeti'nin mensupları öncülüğünde millî bir kurultay toplama hazırlıklarına başladılar.¹³

Kırım Tatar Millî Kurultayı

Rusya'da 1917 Devrimi sırasında ortaya çıkan siyasî otoritesizlik ve kargaşadan istifade eden Kırım Tatarları, Kırım'da millî bir devlet kurma yolunda adımlar atmaya başladılar. 7 Nisan 1917'de Akmescit'te Seyit Celil Hattat'ın başkanlığında Kırım Müslümanları Vekilleri Kongresi toplandı. Bu kongrede Kırım Müslümanları Merkezî İcra Komitesi'nin kurulması kararı alındı ve bu komiteye 45 üye seçildi. Numan Çelebi

10 Yaş Tatarlar, İsmail Bey Gaspıralı'nın umum Türklük için yaptıkları çalışmalarından ziyade Kırım'da Kırım Tatar halkının vatanları Kırım'daki mevcut idarî ve siyasî sorunlarıyla ilgilenmeyi öncelik olarak kabul ediyorlardı. Hakan Kırımlı, “Yaş Tatar Areketi,” *Mir Bekira Çoban-Zade* içinde, ed. Ayder Emirov (Akmescit: NATA, 2013), 205-210.

11 Hakan Kırımlı, “Abdürreşid Mehdî,” *DİA*28, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 374-375.

12 Yakup Seytabdullah Kerçî, Abdülhakim Hilmi ve Habibullah Temircan Odabaş, İstanbul'da okuyan ve Kırım Talebe Cemiyeti'nin üyeleri gençlerdi. Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralar* (İstanbul: Emel Vakfı, 1993), 58-60.

13 Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*...201-234.

Cihan hem komitenin başkanlığına hem de Tavrida¹⁴ ve Batı Rusya Müftüsü ve Ulema İdaresi Başkanlığı'na seçildi. II. Kırım Müslümanları Vekilleri Kongresi, 14-15 Ekim 1917 tarihinde yine Akmescit'te toplandı. Bu kongreye katılan 200 temsilciden 20'si kadındı. Kongrede 7 Aralık 1917'de Kurultay toplanması kararı alındı. 30 Kasım 1917'de de Kurultay azalarının seçimleri yapıldı. Bu seçimlerde belirlenen 76 milletvekilinden 5'i kadındı. Kurultay'ın açılışı ise belirlenen tarihten iki gün gecikmeli olarak 9 Aralık 1917 yılında Bahçesaray'da gerçekleşmiştir.¹⁵

Kadınların bu aza seçimlerinde hem seçme hem de seçilme hakkına sahip olması o dönem için oldukça önemlidir. Aynı zamanda kadınların bu hakka sahip olması da böyle kısa bir zamanda Kırım Tatar halkının ne kadar mesafe kat ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kırım Hanlığı'nın (1441-1783) başkenti Bahçesaray'da hanlığın yönetildiği ve bugün Kırım Tatar millî kimliğinin sembolü hâline gelen Hansaray'da gerçekleştirilen Kırım Tatar Millî Kurultayı'nda 26 Aralık 1917'de ilk Kırım Tatar anayasası Kanun-u Esasî kabul edildi. Bu anayasanın 16. maddesi ile Kırım Ahâlî Cumhuriyeti esasî kabul ve ilan edilmiş oldu. Bununla birlikte Kurultay, kendisini parlamento olarak ilan etti ve bu parlamentoya da daimî olarak üç reis seçildi. Bunlar; Hasan Sabri Ayvaz¹⁶, Cafer Ablayev¹⁷ ve Abdülhâkim Hilmi¹⁸ idi. Parlamentonun Rusça kitabetine Ali Efendi Badaninskiy¹⁹ ve Türkçe

14 1783'de Kırım yarımadasını ilhak eden Rusya İmparatorluğu, burayı Ukrayna'nın güneyindeki bozkırların Dnepr (Özü) ile Orkapı arasında kalan kısmıyla idarî olarak birleştirerek Tavrida adında bir eyalet teşkil etti. Paul Magocsi, *Şu Mübarek Topraklar: Kırım ve Kırım Tatarları* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 63.

15 Hakan Kırımlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1985), s. 14-26.

16 Hasan Sabri Ayvaz (1878-1934), Alupka'da doğdu ve burada ilk tahsilini köy mektebinde aldı. Medrese eğitiminden sonra 1897-1904 seneleri arasında mektep hocalığı yaptı. *Vatan Hâdimi*, *Hayat* ve *Tercüman* gazetelerinde yazıları neşredildi. *Vatan Hâdimi* ve *Tercüman*'da başyazarlık yaptı. Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın resmî yayın organı olan *Millet* gazetesini neşretti. Tahir Kerim, "Hasan Sabri Ayvazov," *Millet Cevherleri* içinde, haz. Tahir Kerim, (Akmescit: Qırımdevoquvpedneşir, 2012), 179.

17 Tatar Öğretmen Okulu (*Tatarskaya Uçitelskaya Şkola*) mezunu olan Cafer Ablayev, Yaş Tatarların Yalta'daki teşkilatlanmasının önde gelenleri arasında yer alıyordu. Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*...93.

18 Abdülhâkim Hilmi (1887-1947), Bahçesaray'da doğdu. İlk ve orta mektebi Kırım'da okuduktan sonra öğrenimine devam etmek için İstanbul'a geldi. Darülfünun'da okuduğu sırada Kırım Talebe Cemiyeti ve Vatan Cemiyeti'ne katıldı. 1914'te Kırım'da müderrislik yapmaya başlayan Abdülhâkim Hilmi, 1917 senesinde de *Kırım Ocağı* gazetesini neşretti. Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*...199-201; 204-208.

19 Kırım üzerine çalışmaları bulunan etnograf ve tarihçi Hüseyin Ali Badaninskiy, Kırım Tatar millî eserlerinin toplanması ve korunması hususunda çalışmalar yapmıştır. Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralar*...178.

kitabetine Seytömer Efendi Tarakçı²⁰ seçildi. Parlamentonun oluşturulmasıyla beraber gizli oylama usulüyle Meclis-i Mebusân'ın Başmüdür'ü (Başbakan) seçmesi kararlaştırıldı. Bununla birlikte Başmüdür, hükümetini kuracak ve parlamentodan itimat oyu isteyecekti.²¹

Meclis-i Mebusân tarafından yapılan oylama sonucunda Kırım Müslümanları İcra Komitesi Reisi ve Kırım Müftüsü olan Numan Çelebi Cihan, başmüdür olarak seçildi. Hükümet-i Milliye'yi teşkil ettikten sonra, 20 muhalif oya karşılık lehindeki 40 oy ile parlamentonun itimadını aldı. Buna göre hükümet aşağıdaki şekildeydi:

Hükümet-i Milliye Reisi ve Adliye Müdürü: Numan Çelebi Cihan Efendi

Harbiye ve Hariciye Müdürü: Cafer Seydahmet Efendi

Diniye Müdürü: Ahmet Şükrü Efendi

Maarif Müdürü: İbrahim Özenbaşı Efendi

Maliye ve Vakıf Müdürü: Seytcelil Hattat Efendi²²

Numan Çelebi Cihan'ın teşkil ettiği hükümet, parlamentodan Şubat 1918'de bütün Kırım için Meclis-i Müessisân'ı toplama görev ve yetkisini aldı. Böylece iki aylık tatilden sonra bütün Kırım için tekrar toplanılacaktı. 27 Aralık 1917'de hükümet makamı Akmescit'e nakledildi. 31 Aralık'ta da Akmescit'te, Kırım Tatar Millî Hükümeti'nin görevine başladığını, Kanun-u Esasî'nin tam metnini ve Kurultay'da alınan diğer kararları içeren bir bildiri Türkçe ve Rusça olarak yayımlandı.²³

20 Abdürreşid Mehdi'nin Karasu'daki muallim arkadaşlarından olan Seytömer Tarakçı, Yaş Tatarların önde gelen isimlerindendi. Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*...93-94.

21 Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet*, haz. Hakan Kırımlı (Ankara: Kırım Türkleri Derneği, 1998), 87-93.

22 Hükümet-i Milliye'nin teşkili ve Kurultay'ın Parlamento olarak görevine devamı ile ilgili bkz. Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet*...94; Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralar*...241-247; Seyt Celil Hattat (1878-1938), Tatar Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuş ve Abdürreşid Mehdi'nin yanında Yaş Tatarların faaliyetlerine iştirak etmiştir. Millî Müslüman Bankası'nın teşkilinde rol oynamış ve uzun yıllar müdürlüğünü sürdürmüştür. Abdulgaffar, "Kırım Gençleri Hakkında Bazı Malumat", *Kırım Mecmuası*, S: 5, Haziran 27, 1918, 83-84.

23 Hakan Kırımlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*...28.

Kırım Tatarlarının kurmuş olduğu demokratik millî devletleri, yarımadanın yerli halkı olarak vatanlarında özgürce yaşama arzularının en açık tecessümüdür. Ayrıca Kırım’da yaşayan ve Kırım Tatarı ya da Müslüman olmayan halkların da yarımada yaşama haklarına saygı duyuluyordu. Numan Çelebi Cihan’ın Hansaray müzesinin açılışında yaptığı meşhur konuşma²⁴ ve devletin Kırım Tatar Millî Kurultayı’nın kabul ettiği ilgili anayasa maddeleri²⁵ bunun en önemli örnekleridir.

İlân edilen bu Kanun-u Esası, “Kırım Müslümanlarının bir millet olmak itibariyle kanun-u esasileridir. Kırım gençleri heyet-i icraiyyesinin maksadı, bu kanun-u esasinin kabulü üzerine ilan olunan Kırım istiklâlinden sonra, diğer milletlerin de iştirak ettirileceği umumî intihabât ile Kırım Kurultayı’nı toplamak ve orada da umum Kırım’a mahsus bir kanun-u esası”²⁶ yürürlüğe koymaktı. Fakat Bolşeviklerin, Kırım’da hücumla başlamaları ve 27 Ocak 1918’de hükûmetin makamının bulunduğu Akmesit’i işgal etmeleri üzerine Kırım Hükümet-i Milliyesi, umum Kırım’a dair maksatlarını gerçekleştirmedi.

Bolşevik İşgali Tehlikesi ve Kırım Tatar Atlı Alayı

82

Kırım’da millî bir devlet kurma girişimleri ve teşkilatlanma başladığı sırada Rusya’da anarşi gün geçtikçe yükselmekteydi. Şubat İhtilali’nden²⁷ sonra Çar II. Nikolay ve ailesi katledilmişti. Kurulan

24 Numan Çelebi Cihan, Bahçesaray’da Hansaray’ın müze olarak açılışında yaptığı konuşmada Kırım Tatarlarının Kırım’daki tüm halkların yaşam haklarına saygı duyduğunu şu şekilde ifade ediyordu:

Qırım yarımadasında türlü renklere bir çok zarif güller, şeb-boylar, zanbaqlar, lâleler vardır, ve bu ruh-nevaz çiçeklerin hepsinin kendilerine mahsus bir güzelliği, özlerine mahsus lâtif qoqları var. Bu güller, bu çiçekler Qırımda yaşayan milletler: Tatar, Rus, Ermeni, Yehudi, Rum, Nemse ve başqalarıdır. Qurultayın maqsadı bunları bir yerde toplayup, hepsinden güzel ve nefis bir buket yapmaqtır. Güzel Qırım adasında haqiqiy medeniy bir İsviçre tesis itmektir. Tatar Qurultayı yalnız Tatarları değil, asırlardan beri Tatarlar ile beraber qardaşça yaşayakelmiş diğer milletleri de düşünüyür. Onları da işe davet iderek, onlarla beraber qol qola virüp kitecektir. Tatar, bu işte bir amir değil, belki bir müteşebbis, yalnız bir inisiyatörlük vazifesini icra edecektir (Numan Çelebi Cihan, “Qırım Müftisinin Nutqu,” *Millet Cevherleri...77*).

25 Anayasanın 12. maddesi: “Kurultay, her kıtanın şekli-i idaresi, orada yaşayan ahalinin ekseriyeti-i mutlakası ârâsını canlandıran dört esasa tevfikân sayılan Meclis-i Müessisân’ın vereceği kararlarla takarrür edeceğini kabul ettiğinden Kırım şekli-i idaresinin ancak Kırımlılar Meclis-i Müessisânı tarafından halledileceğini kabul eder ve Tatar Parlamentosu’nu her halde en kısa bir zamanda Kırım Meclis-i Müessisânı’nın içtimaini temin ile mükellef kılar.” Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet...91-92*; Anayasanın tam metni için, s. 88-93.

26 “Kurultay Kanun-u Esası ve Hükümet-i Milliye,” *Kırım Mecmuası 2*, Mayıs 1918, 21.

27 Şubat İhtilali, Çar II. Nikolay’ın tahtan çekilmesine ve Duma’nın geçici hükümeti kurmasına, Rusya’da iç savaşın başlamasına sebep olan devrimci bir siyasî harekettir. İhtilalin kısa bir değerlendirilmesi için bkz. George Vernadsky, *Rusya Tarihi* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2011), 349-352.

“geçici hükümet” hem otorite boşluğunu doldurmak hem de Rus ordusunun I. Dünya Savaşı'na devam etmesini sağlamak gibi zor görevler üstlenmişti. Bu otorite boşluğundan faydalanarak pek çok yerde Bolşeviklerin faaliyetleri ve nüfuzu yayılıyordu.²⁸

Peterburg'ta ki siyasî hareketlilik bütün Rusya'da olduğu gibi Kırım'da da sıkı bir şekilde takip ediliyordu. Yayılmakta olan anarşinin Kırım'a sıçrama ihtimali de millî hareket mensuplarını endişelendirmekteydi. Çünkü Bolşevikler halkın hâkimiyetini değil proleter diktatörlüğü komünizmle yerleştirmek istiyorlar ve milliyetin olmadığı kültürel bir devrim amaçlıyorlardı. Bolşeviklerin bu amaçları Kırım Tatar millî hareketiyle taban tabana zıttı. Kırım Tatarları millî özgürlüklerini, öz devletleri ile birlikte yaşamak istiyorlardı. Ne var ki, Akmescit'te bulunan Kırım Tatar kuvvetleri olası bir Bolşevik ayaklanmasına yahut işgaline karşı koyabilecek güçten yoksundu. Bu sebeple Herson'da bulunan Kırım Tatar Atlı Alayı'nın Kırım'a getirilmesinin çareleri aranmaya başlandı.²⁹

15-17 Temmuz 1917'de Kırım'ın kuzeyindeki Melitopol'de çıkan isyanı bastırmak için Kırım'daki geçici hükümetin mümessili Vali Bogdanov, Kırım Tatar askerlerini göndermek istedi. Subayların, Kırım Müslümanları Merkezî İcra Komitesi'nin rızası olmadan hareket etmeyeceklerini bildirmeleri üzerine komitenin reisi Numan Çelebi Cihan'ın tevkif edilmesi ihtimali ortaya çıktı.³⁰ Nitekim 23 Temmuz'da Çelebi Cihan tevkif edilse de Akmescit'teki Kırım Tatarları bunu şiddetle protesto ederek buradaki vilâyetin idarî binasını sardılar. İcra komitesinin de şiddetli protestosu ve halkın ayaklanması üzerine Çelebi Cihan serbest bırakıldı.³¹

Bu hadiseden sonra Kırım Müslümanları İcra Komitesi'nin öncelikli konularından biri Herson'da ki atlı alayın Kırım'a getirilmesi oldu. Bu sayede Kırım'da hâlâ daha idarî gücü elinde bulunduran Petersburg

28 Nadir Devlet, *1917 Ekim İhtilâli ve Türk-Tatar Millet Meclisi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998), 72-73.

29 1874'ten sonra Kırım Tatarları için kurulan özel bir alay olan Kırım Tatar Atlı Alayı, geleneksel bir önlem olarak Osmanlılara herhangi bir destek olma ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla Kırım dışında tutuluyordu. Cafer Seydahmet Kırmır, *Bazı Hatıralar...*184; Hakan Kırmırlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*...36.

30 Bu tehdidin oluşmasının sebeplerinden biri de Numan Çelebi Cihan'ın geçici hükûmete Kırım dışındaki atlı birliklerin Akmescit'e gelerek buradaki mevcut Kırım Tatar askerleriyle birlik olması gerekliliğini bildirmesiydi. Bkz, Numan Çelebi Cihan, “Müftünün Reddiyesi,” *Millet Cevherleri*...67-68.

31 Cafer Seydahmet Kırmır, *Bazı Hatıralar...*185; 191.

merkezli yönetime ve Bolşevik tehdidine karşı Kırım Tatarları kendini savunma gücüne kavuşacaktı. Bu önemli vazife de komitenin ittifakıyla Cafer Seydahmet'e verildi. Kendisi komitenin tam yetkili vekili olarak 10 Ekim 1917'de Kırım'dan Odesa'ya yola çıktı. Odesa ve Herson erkân-ı harbiyelerindeki görüşmelerinden istediği sonucu alamayınca Cafer Seydahmet doğrudan kışlalara gitmeye karar verdi. Herson'da yaşayan halk ve burada bulunan askeri güç Bolşeviklerin etkisi altındaydı. Çıkacak bir isyanda Bolşeviklerin şehrin yönetimini ellerine almaları ihtimali yüksekti. Böyle bir durumda ilk hedeflerden biri de Kırım Tatar Atlı Alayı olacaktı. Nitekim Cafer Seydahmet de askerlerle yaptığı görüşmelerde bu durumu izah ederek Kırım Tatar Atlı Alayı'nı Kırım'a doğru yola çıkarmaya muvaffak oldu. 30 Kasım'da Akmescit'te varan Kırım Tatar Atlı Alayı burada büyük bir törenle karşılanarak resmigeçit düzenlendi. Cafer Seydahmet de komite adına askere hitaben bir konuşma yaptı.³²

Kırım Tatar Atlı Alayı, Herson'dan Akmescit'e vardığı esnada Petersburg'ta Ekim Devrimi vuku bulmuş ve 7 Kasım'da Lenin ve Trotskiy tarafından düzenlenen silahlı ayaklanma sonucunda Bolşevikler iktidarı ele geçirmişlerdi. Ekim Devrimi, Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilip Brest-Litovsk Antlaşmasını imzalamasına neden oldu. Devrim, şehirlerde iç savaşların çıkmasına ve yarattığı kargaşa ile açlığa ve sefaletle sebep olurken; Kırım Tatarları gibi Rusya'da azınlık görülen halkların da bağımsızlıklarını ilan etmelerinin yolunu açmıştı.³³ Kırım Tatarları bu devrimin yarattığı otorite boşluğunu fırsat bilerek 9 Aralık 1917'de millî bir kurultay toplamışlar ve 26 Aralık'ta da Kırım Ahalî Cumhuriyeti esasını kabul ve ilan etmişlerdi. Kurultay'ın toplanmasında Bolşeviklerin 12 Ekim 1912'de Sovyetler Kongresi'nde "her milletin kendi mukadderatına sahip olma" esasını kabul etmeleri ve Kırım Ahalî Cumhuriyeti esasının kabul edilmesinde de Halk Komiserleri Hükümeti'nin neşrettiği kararnamede Rusya'da yaşayan tüm halkların müsavat ve istiklâllerini kabul etmesi etkiliydi. Ekim Devrimi, Rusya İmparatorluğu'nda yaşayan tüm halklara istiklâllerini tanımayı resmî vaat etmişti.³⁴

32 "Kırım'da Bir Resmigeçit," *Kırım Mecmuası* 3, Mayıs 30, 1918, 41-43; Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralar...* 246-224.

33 Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*(Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 272-273.

34 Bu kararnamede Lenin ve Stalin'in de imzası bulunmaktaydı. Bolşevik Rusya'daki milletler meselesi hakkında daha ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Cafer Seydahmet Kırimer, *Rus Yayılmacılığının Tarihi Kökenleri* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), 112-124.

Kırım'da İlk Bolşevik İşgali

Kırım Tatarları, kendi millî devletleri olan Kırım Ahalî Cumhuriyeti'ni ve Kırım Tatar Atlı Alayı ile askerî teşkilatlanmalarını kurmuş olsalar da henüz Kırım'ın tamamına siyasî ve idarî olarak fiilen hâkim değillerdi. Yarımada'daki bu siyasî ve idarî bölünmüşlük aynı zamanda tüm Rusya için de geçerliydi. Şubat İhtilali'nden sonra tüm Rusya, Kırım'da olduğu gibi idarî ve siyasî bir bölünmenin içine düştü. Kırım'ın hemen kuzeyinde Ukrayna Ahalî Cumhuriyeti kurulmuştu. Kırım Tatar Millî Hükümeti ile Kyiv Radası, devletlerinin sınırları konusunda anlaşmışlardı. Yarımada tamamen Kırım Ahalî Cumhuriyeti'ne bırakılmıştı. Ukrayna Merkez Radası Başkanı Hruşevskiy ve Dışişleri Bakanı olan Lubinskiy, Ukrayna Ahalî Cumhuriyeti'nin Kırım'da hiçbir hakkının olmadığını Kırım Ahalî Cumhuriyeti'nin Hariciye Nazırı olan Cafer Seydahmet' bildirmişler ve devrimden sonra toplanan Umum Rusya Milletleri Federalist Kongresi'nde beyan etmişlerdi. Bununla birlikte Kyiv'deki Ukrayna Ahalî Cumhuriyeti'nin Radası, Kırım'ı Ukrayna'dan hariç tuttuklarını anayasalarınca kabul etmişti.³⁵ Böylece Kırım Ahalî Cumhuriyeti kuzeydeki komşusu ile sınırlarını tanzim etmiş oluyordu. Fakat Kırım içerisinde idarî bölünmüşlük devam ediyordu.

Kırım'da, Akmescit'teki Kırım Tatar Millî Hükümeti'nin yanı sıra askerî kuvvete sahip Akyar'daki (Sevastopol) Bolşevik yönetimi ve federalistler kongresinden sonra oluşturulan Akmescit'teki Milletler Mümessilleri (Halk Vekilleri) Şurası ile bazı Rus müesseseleri hâlâ daha varlıklarını muhafaza ediyorlardı. Hususî olarak Akyar'daki Bolşevikler, hem askerî güçleri hem de terör faaliyetleri ile Kırım Tatar Millî Hükümeti için asıl tehlikeyi teşkil ediyorlardı.³⁶

27 Aralık'ta Akmescit'teki Milletler Mümessilleri Şurası'nın erkân-ı harbiye kurma teşebbüsü haberi Kırım Tatar Millî Hükümetine ulaştı. Bunun üzerine aynı gece hükümetin Harbiye Müdürü olan Cafer Seydahmet acil olarak şura ile temasta bulundu. Bolşevik aleyhtarı Rus Albay Makuhin ile görüşerek kendisi gibi Bolşevik teröründen kurtulmuş olan 2000 kadar Rus subayını Kırım Tatar askerî kuvvetlerine katılmaya ikna etti. Ortak tehlike olan Bolşevikler, Kırım Tatar milliyetçileri ile Rus subaylarını bir araya gelmek zorunda bırakmıştı. Bolşevik aleyhtarı Rus subayları, en büyük düşman olarak Bolşevikleri görüyor ve Kırım'da ancak Kırım Tatarlarının Bolşeviklere karşı

35 Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet...*119-120.

36 Hakan Kırımlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*...28.

koyabileceğini düşünüyorlardı. Harbiye Müdürü Cafer Seydahmet de Kırım Tatarlarının kalifiye bir askerî kuvvete karşı tek başlarına cephe almalarındansa ortak düşmana karşı Bolşevik karşıtı Ruslarla birlikte hareket etmenin daha doğru olacağını düşünüyordu.³⁷ Böylece Kırım İnkılabî Ştabı (Kurmayı) teşkil edildi. Milletler Mümessilleri Şurası hem Kırım İnkılabî Ştabı'nı hem de Millî Hükûmet'in Harbiye Müdürlüğü'nü kabul etti.³⁸

Kırım Tatar Millî Hükûmeti, Kırım İnkılabî Ştabı'nın yanı sıra Kırım dışındaki Müslüman askerî kuvvetlerden de yardım istedi. Kerenskiy Hükûmeti³⁹ tarafından kurulmuş olan Müslüman Kolordusu, Romanya cephesindeydi ve komutanları Litvanya Tatarlarından General Süleyman Bey Sülkeviç'ti. Fakat Sülkeviç, hem Tatarlık bilincinden uzak olması hem de umum Rusya siyasetinde daha geniş rol oynama arzusuyla bu girişimleri sonuçsuz bıraktı.⁴⁰

Bu girişimlerin yanı sıra Kırım Tatar Millî Hükûmeti Bolşevikleri zayıflatma adına tedbir faaliyetlerine girişti. Kezlev'de Bolşeviklere ait iki vagon dolusu silaha el konuldu. Bu hadise Bolşevikler ile olası bir muharebe ihtimalini daha da arttırdı. Nitekim 18-19 Ocak 1918'de Kefe ve Yalta'da Kırım Tatar ve Bolşevik güçleri arasındaki ilk çatışmalar başladı. Bolşevikler iki torpido bot ile Yalta'ya gelerek şehrin teslimini istemişler ancak bu talebin reddi üzerine yaşanan muharebe sonunda sayı üstünlüğüne sahip olan Bolşevikler, Yalta'yı ele geçirmişlerdir. 23 Ocak gecesi Kırım Tatar askerî güçleri de Ukrayna'daki Bolşeviklere yardım için Sevastopol'den yola çıkan trenleri durdurarak askerlerin silahlarına el koydu. Aynı gün Sevastopol'de Bolşevikler ile Kırım Tatar askerî güçleri arasında muharebe başladı. Muharebede takviye sağlayamayan Kırım Tatar güçleri geri çekilmek zorunda kaldı. 25 Ocak'ta Kırım Tatar askerî birlikleri Bahçesaray'a kadar geriledi. 26 Ocak'ta Bahçesaray ve hemen ertesi gün de Kırım Tatar Millî Hükûmeti'nin merkezi olan Akmesic, Bolşeviklerin eline düştü.⁴¹

37 Cafer Seydahmet Kırmır, *Bazı Hatıralar...*248-252.

38 Hakan Kırmırlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*28-29.

39 Şubat İhtilâli'nden sonra II. Nikolay'ın tahttan feragat etmesi üzerine kurulmuş olan geçici hükûmet, başbakan Kerenskiy'den dolayı bu adla da anılır. Kerenskiy hükûmeti, Ekim Devrimi'ne kadar iktidarda kaldı. George Vernadsky, *Rusya Tarihi...*352-358.

40 Litvanya Tatarları, Rusya İmparatorluğu içerisinde yaşayan diğer tüm Türk halklarına uzaklıkları sebebiyle dillerini ve büyük ölçüde de dinî bilgilerini kaybetmişlerdi. General Sülkeviç, 1919'da Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin genelkurmay başkanı olacak ve 1920'de Bolşevikler tarafından idam edilecekti. Kırmırlı, *agt*, s. 29-30; Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet...*95.

41 Hakan Kırmırlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*...32-34; Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet...*102-107.

27 Ocak 1918'te Akmescit'in işgal edilmesi ile birlikte Kırım'da Bolşeviklerin katliam ve terörü başlamıştı. Yarımada'daki bu ilk Bolşevik işgali sadece Kırım Tatarları için değil, Bolşeviklerden yana olmayan herkes için tehlike arz etmekteydi. Daha Akmescit'in Bolşeviklerin eline geçtiği gün Kaymakam Osman Benarslanov yaralı olduğu halde evinden çıkartılarak öldürülmüştür. Tevkif edilen pek çok Kırım Tatar subayını da aynı gün öldürmüşlerdi. Bolşevik çetelerinin muharebelerin gerçekleştiği Alma boyundan Akmescit'e inmeleri ile tam katliam yaşanmıştır. Çünkü Bolşevikler halka dehşet salmak ve sindirmek için şehrin her tarafını rastgele top, tüfek ve mitralyöz atışına tutmuşlardır. Bu ilk yoğun ateşi yağma takip etmişti. Evlerindeki yahut sokaklardaki insanlar çeteler tarafından kurşuna dizilerek öldürülmüşlerdir. Bolşevikler bu şiddet eylemlerini şehirdeki halka dehşet vermek ve onların olası mukavemetleri önlemek için yapmışlardır.⁴²

Aralarında Kırım Tatar Millî Hükûmeti'nin reisi olan Numan Çelebi Cihan ile Maliye ve Vakıf Müdürü olan Seyit Celil Hattat'ın da bulunduğu pek çok Millî Hükümet mensubu tutuklandı. Çelebi Cihan, Sevastopol'e götürüldü ve 23 Şubat 1918 tarihinde kurşuna dizilerek öldürüldü. Naaşı ise denize atıldı.⁴³ Bu işgal sırasında Yalta'da bulunan Cafer Seydahmet, Bolşeviklerden gizlenerek hayatını kurtarabildi. Üç ay süren bu ilk Bolşevik işgali sırasında Kurultay kapanmış olsa dahi meclis üyeleri ve milliyetçiler yer altında faaliyetlerine devam ettiler.⁴⁴

Akmescit'te Kurultay meclisinin Bolşevikler tarafından zaptedildiği sırada mecliste bulunan İsmail Bey Gaspıralı'nın kızı Şefika Gaspıralı, tanık olduklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Bolşevikler şehre tamamen hâkim idiler. Tek tük tevkifler de başlamıştı. Bizler kara haberi sabah aldık. Arkadaşlarla daima temasta idik. Toplanarak konuşmaya karar verdik. Parlamento binası olarak kullanılan Zadeğân Cemiyeti binasında buluştuk. Çok hazin bir toplantı idi bu! Ölü huzurunda imişiz gibi sessiz, bitkin bakışıyoruz. Bir iki mebus konuşmak için kürsüye çıktık,

42 Osman Kemal Hatif, "Kırım'da Bolşevik İstilasası Tarihinden I," *Kırım Mecmuası* 9, Ağustos 22, 1918, 161-163.

43 Kırım Tatarlarının millî marşı "Ant Etkenmen" in yazarı olan Numan Çelebi Cihan, bugün Kırım Tatarları tarafından "antlı qurban" olarak anılmaktadır. Numan Çelebi Cihan'ın eserlerinin derlendiği ve onunla ilgili hatıraların yer aldığı derlemede çeşitli yerlerde Kırım Tatar millî hareketinin önemli isimleri tarafından "antlı şehit" olarak da anılmaktadır. Numan Çelebi Cihan, *Ant Etkenmen* (Köstence: Editura Europolis, 2001).

44 Hakan Kırımlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*...34; Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet*...108-109.

hıçkırarak sözlerini tamamlayamadan inmiştiler. Bu halet-i ruhiye içinde bazı konuşmalar oldu. Ali Badanalı gözyaşları içinde ‘Arslanların yerini köpekler aldı’ diye ağlıyordu. Derken binanın bahçe kapısı açılarak avluya sel gibi Akyar bahriyelileri girdi. Kurşunlar camları delerek binanın içinde uçtu. Salonun içi harp sahnesine dönmüştü. Arkadaşlardan bazıları yere uzandı, bir kısmı da yeşil örtülü riyaset masası arkasına gizlendiler. Ben ve arkadaşım da koca, kalın sütunları siper edinerek ayakta bekledik. Bahriyeliler salona doluşarak binanın üst katına çıktılar. Orasını didik didik ederek silah aradılar. Bizleri ise sıraya dizerek, üstlerimizi aradılar. Parlamentoda silah depomuza mevcut olduğu haberi üzerine bu arama yapılmış. Bulamayınca çekilip gittiler. Böylece bir provokasyona kurban gitmedik.⁴⁵

Bahçesaray ve Akmesic’in Bolşeviklerin eline geçmesinden sonra eski Çarlık rejiminden kalma polis ve hafiyeler Bolşeviklere katılmıştı. Bunlar dahi kendi aralarında çeşitli devrim komiteleri tertip etmişlerdi. İşgalle birlikte yağma ve saldırılar devam ettiği için şehir ahalisi sokağa çıkamadığı gibi sokaklarda sadece silahlı Bolşevik çeteleri dolaşmakta ve dükkânlar kapalı durmaktaydı.⁴⁶ Şehirde yakalanıp öldürülenlerin pek çoğu Kırım Tatar ve Bolşevik karşıtı Rus subaylar, zenginler, önde gelen aydınlar ve tanınan eşraftı.⁴⁷ Sevastopol’de Bolşevik karşıtları ayaklarından demirlere bağlanıp denize atılmaktayken Yalta’daki Kırım Tatarları ise dağlara sığınmışlardı. Fakat sert geçen kışın da etkisiyle tedariksiz olanlar donarak can verdiler. Yalta dağlarında donarak ölenlerin çoğu kadınlar ve çocuklardı. Erzurum’dan kaçıp Kırım’a gelen Ermeni çeteleri de Bolşeviklere katılarak bu zulme ortak oldular.⁴⁸

İstanbul’da kurulan ilk Kırım Tatar cemiyetlerinden itibaren Kırım Tatar millî hareketi içerisinde bulunan şair ve öğretmen Şevki Bektöre⁴⁹,

45 Şengül Hablemitoğlu ve Necip Hablemitoğlu, *Şefika Gaspıralı ve Rusya’da Türk Kadın Hareketi (1893-1920)*(İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004), 262.

46 Osman Kemal Hatif, “Kırım’da Bolşevik İstilâsı Tarihinden I”...163.

47 Hakan Kırımlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*...34.

48 Nebi Kuku’nun 8 Mart 1918 tarihini attığı hatıra notu için bkz. Nebi Kuku, “Bir Kırımlı’nın Defter-i Hatıratından,” *Kırım Mecmuası*2, Mayıs 16, 1918, 34-35.

49 Şevki Bektöre İstanbul’a döndüğünde Cafer Seydahmet ile görüşecek ve burada kurulacak cemiyette genel sekreter vazifesinde bulunacaktı. Alman ordusunun Mayıs 1918’te Kırım’a girmesinden sonra Alman idaresi altında tekrar toplanan Kırım Tatar Millî Kurultayı için tekrar Kırım’a döndü. Kırım’da Kızıllar ile Beyazların çatışmalarına şahit olan ve ikinci Bolşevik işgalini yaşayan Şevki Bektöre, 1932 senesinde Sovyetler Birliği tarafından tutuklanıp Sibirya’ya sürgün edilecek ve ancak 25 sene mucize bir şekilde ölüm kamplarında hayatta kalmayı başarabildikten sonra özgürlüğüne kavuşup Türkiye’ye dönebilecekti. Abdullah Battal Taymas, “Kırımlı Şair Şevki Bektöre ve Eseri,” *Türk Kültürü*, sayı. 41 (1966), 486-492.

Nisan 1918'de gittiği Kırım'daki vaziyeti ve geri dönüşünü şu şekilde anlatıyordu:

İstanbul'da Üsera Karargâhı'nda mevcut harp esirlerinden bir kısmının Türkiye ile Rusya arasındaki anlaşma gereğince mübadelesi gerekiyordu. Bir buçuk ay önceki mübadele heyetine ben de iştirak ettirilmişim.

Bu sebeple Gülcemel vapuru ile İstanbul'dan Sevastopol'e doğru yola çıkmıştık. Savaş hâlinde bulunmamız ve Karadeniz'in tehlikeli sular olması dolayısı ile bize bir harp gemisi refakat ediyordu.

Birkaç gün devam eden yolculuktan sonra, denizle zaman zaman mücadele ede ede Sevastopol önüne kadar gelebildik. Gelebildik ama bu sefer de bizi limandan içeri sokmadılar. Çaresiz daha önce bizi karşılayan Pronzitelny ismindeki Rus harp gemisi refakatinde Kefe limanına dönüp esirleri orada teslim etmek zorunda kaldık. Bu arada Rusya'daki ihtilâlin bütün vahşet ve dehşetiyle devam ettiğini gördük.

Kırım'da İhtilâl ve İnkılâp Komitesi, bahriye neferlerinden teşekkül etmiş, bahriye zabitlerinin büyük bir kısmı da ya kurşunu dizilmiş veya diri diri gemi kazanlarına atılmış. Bunu bahriye neferleri iftiharla söylüyorlardı. Bazı zabitler de matroslarla "neferlerle" iyi geçindiklerinden ölümden kurtulmuşlar, sadece uniformalarındaki apoletler sökülerek nefer rütbesine indirilmişlerdi.

Bizi karşılayan Pronzitelny harp gemisi kumandanı da bütün rütbelerinden mahrum edilmiş olarak bir "matros"un emir ve kontrolü altında vazifesine devam ediyordu.

Durum korkunçtu. Kırım tam manası ile anarşi içerisinde bulunuyordu. Bir tarafta kırmızı bayraklı Bolşevikler, diğer tarafta kara bayraklı Anarşistler memleketi kana buluyorlardı. Kırım'ın Millî İstiklâl Lideri Müftü Çelebicihan, ihtilâlciler tarafından vahşiyane bir şekilde öldürülmüştü. O sırada Harbiye Nazırı bulunan Cafer Seyitahmet (Kırımî) de bu canavarların elinden kurtulmak maksadıyla Kafkasya'ya geçmişti. Kırım halkının durumu ise çok ağırdı. Üç gün sonra bizimki de tehlike arz etmeye başladı. Anarşistler tarafından bize suikast

hazırladığımızı haber aldık. Bunun üzerine yine Gülcemal vapuru ile Kefe limanından hareket edip İstanbul'a döndük.⁵⁰

İlk Bolşevik işgali⁵¹ sırasında “inkılap komitesi” adı altında nasıl hukuksuz “mahkemeler” kurulduğunu Osman Kemal Hatif makalesinde oldukça açık bir şekilde anlatır:

Bolşevikler her tarafta bir dehşet devri idame etmekteydiler. Bahçesaray'da bilâ-sual ve lâ-cevap yalnız bazı kimselerin ihbarı üzerine beş kişi kurşuna dizilmişti. Bunlardan biri Aziz Şeyhî'nin oğlu ve diğer ikisi de cephe-i harpten avdet eden iki Müslüman askerdi. Kararlar, Bahçesaray istasyonunda anarşist Rakitskiy ile sabık bahri zabitanından Mihailov taht-ı riyasetinde bulunan inkılap komitesince ita edilmekteydi. Atlı polk kumandanlığına, 13 sene kalebentliğe mahkûm bir canı olduğu sonradan anlaşılan Vasilyev namında biri tayin olunmuştu.

Bir kimse tevkif edilince mezkûr inkılap komitesine getiriliyordu. Başkaca tahkikata lüzum görülmeksizin sarhoş matroslardan, hapisten kaçmış canilerden ve kızıl hassalardan mürekkep bir miting toplanır ve kendilerinden ‘filan adam kurşuna dizilmeli mi’ suali sorulurdu. İşte biçare mevkufun hayat ve memadı bu haşeratin elindeydi. Bunların ekseriyeti ‘evet’ diye karar verdi mi, mevkuf derhal istasyonun kurbundaki meydana götürülüyor ve kurşuna diziliyordu.

İşte gerek Akmescit ve gerek Sevastopol'de birçok masumların itlafi için takip olunan yegâne usul-ü muhakeme bundan ibaretti.

Bolşeviklerin diğer bir usul-ü adaleti de vardı ki, o da şundan ibaretti: Kabahatli olsun olmasın, hapisanelere doldukları erbâb-ı zekâ ve zabitanın bir grubu önlerine katarlar ve oraya vasıl oldukları zaman kurbanlarını kaçmağa icbar ederek onları arkalarından mitralyöz ateşiyle imha ederlerdi. İşte Kırım'ın en

50 Şevki Bektöre'nin hatıratı için bkz. Saadet Bektöre, *Volga Kızıl Akarken* (İstanbul: Eroğlu Matbaası, 1965), 5-6.

51 Almanya 9 Şubat 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşması ile Ukrayna'nın bağımsızlığını tanımış ve bu ülkeyi Bolşeviklerden temizlemek için askeri işgale başlamıştı. Bu işgalin 21 Mart 1918'te Kırım'a kadar ilerletilmesi kararı alındı. Nisan ayı sonunda Kırım, Alman ordusu tarafından tamamen işgal edildi. Bolşeviklerin 27 Ocak'ta Akmescit'i ele geçirmelerinden, Almanların Kırım'da bu tarihte hâkimiyet kurmalarına kadar geçen süre Kırım'daki ilk Bolşevik işgali olarak adlandırılır. Hakan Kırımlı, “Kırım: Rus İşgali Dönemi”, *DİA* 25 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 460.

büyük meyve tacirlerinden Abdurrahman Mehmedov, İslâm zabitanından Miralay Aliyev, Balatahov, Burnaşev, Bayburtlu ve saire hep bu usul ile ifna edilmişlerdi.⁵²

Kırım'da üç ay süren bu ilk Bolşevik işgali sırasında yukarıda anlatılanlar gibi pek çok kurşuna dizme, yağma ve gasp yaşanmıştır. Şehirlerden ayrılan, dağlarda ya da köylerde gizlenen Kırım Tatar milliyetçileri de bu Bolşevik işgaline karşı direnmiş ve halkı isyana teşvik etmeye çalışmışlardır.⁵³

Bu çabalara karşın Bolşeviklerin terörü durmak bilmemiştir. Bolşevikler kurşuna dizdikleri yahut başka usullerle “idama ettikleri” insanları büyük bir çukura dolduruyorlardı. Bu “idamlardan” sonra Müslüman Sosyalist Fırkası, Akmescit'teki askerî imam Seyyid Mehmed Efendi'yi şehit edilen Müslümanların naaşlarını araştırmayla görevlendirmişti. Yaklaşık 70 Müslüman zabıt ve münevverin naaşını tespit edebildi. Müslümanların naaşları feci haldeydi. Miralay Benarslanov'un gövdesi kılıç darbeleriyle parça parça edilmiş vaziyette ve idam edilenlerin pek çoğunun kafaları yarılmıştı. Bu haldeki naaşlarla karşılaşan Seyyid Mehmed Efendi'yi derinden etkilemiş ve asabi bir hâl içine sokmuştu.⁵⁴

Bolşeviklere Kırım Tatarlarından hiç kimse katılmamıştı. Fakat işgalden sonra sosyalist Kırım Tatarları, İsmail Kırımcanov'un etrafında toplanmışlar ve Tatar Sosyalist Fırkası'nı teşkil etmişlerdi. Kurultay meclisi ise siyasete yeraltından devam etmekteydi. Bu sebeple ancak Tatar Sosyalist Fırkası ile birleşerek millî müesseseleri korumayı başarabildi. Tatar Sosyalist Fırkası merkezî bir komite teşkil ederek, *Millet ve Kırım Ocağı* gazetelerinin kendisine ait olduğunu ilan edip matbaalarını muhafaza etmiştir. Akmescit'te Kurultay meclisinin toplandığı binayı da yine bu yolla himaye etmişti. Kırım Tatar Atlı Askerî Kışlası'nın yanındaki caminin eşyasını Bolşeviklerin elinden kurtarmış ve şehit edilenlerin naaşlarını aratarak İslâmî usullere göre defnedilmelerini sağlamıştır. Bolşevikler önce Tatar Sosyalist Fırkası'na karşı itimat göstermişlerse de daha sonra fırkanın Bolşevik emellerine uygun hareket etmediğini görünce fırka aleyhinde takibata başlamışlardır. Fırkanın azalarından bir kısmı Bolşevikler tarafından tevkif edilmiştir.⁵⁵

52 Osman Kemal Hatif, “Kırım'da Bolşevik İstilasî Tarihinden I”...164.

53 Hakan Kırımlı, *Osmanlı Devleti ve Kırım Türklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*...34-35.

54 Osman Kemal Hatif, “Kırım'da Bolşevik İstilasî Tarihinden I”, s. 164.

55 Osman Kemal Hatif, “Kırım'da Bolşevik İstilasî Tarihinden II,” *Kırım Mecmuası*10, Eylül 05, 1918, 183-186.

Kırım'daki ilk Bolşevik işgali 1918 senesinin Nisan ayının sonlarına kadar sürdü. 3 Mart 1918 tarihinde Almanya ve Rusya arasında imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşması⁵⁶ ile Ukrayna'nın bağımsızlığını tanımış olan Almanya, Ukrayna'yı Bolşeviklerden temizlemek ve kendi uydusu konumunda olacak bir Ukrayna'yı kurabilmek için ülkeyi işgale başladı. 21 Mart'ta da bu işgal harekâtının Kırım'a kadar ilerletilmesi kararı alındı. Nitekim 19 Nisan 1918 tarihinde Alman ordusu Kırım'a girmeyi başlamış ve ay sonuna kadar Kırım'daki idareyi ele almıştır. Kırım Tatar Millî Kurultayı da 8 Mayıs 1918'de Alman askerî idaresi altında yeniden toplanabilme imkânı bulsa da millî bir hükümet teşkil etme girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Almanya, Kırım'da millî bir Kırım Tatar hükümeti kurulmasının değil, burada muhtelif fraksiyonlardan müteşekkil bir hükümet kurulmasının kendileri için daha yararlı olacağını düşünmüşlerdi. Böylece bu hükümet, Alman siyaseti tarafından yönetilebilecekti.⁵⁷

İlk Bolşevik İşgali'nin Osmanlı Devleti'nde Yankısı

Osmanlı Devleti'nde 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet sonrası kurulan ilk Kırım Tatar teşkilâtı Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi idi. 1908 senesinde kurulan bu cemiyetin kuruluş amacı Kırım'daki siyasî faaliyetlerin desteklenmesi değil, Osmanlı topraklarında yaşayan Kırım Tatar muhacirlerin sorunlarıyla ilgilenmekti.⁵⁸ Nitekim cemiyetin kurucuları da muhacir ailelerinden geliyorlardı ve Osmanlı Devleti içerisinde siyasî veya idarî nüfuza sahiplerdi. Mirza Mehmed Said Bey, meşhur Silistre Valisi Mirza Said Paşa'nın torunuydu.⁵⁹ Cemiyetin diğer kurucusu Abdurrahman Vefik Bey⁶⁰ ise Umûr-u Maliye Encümeni başkanıydı ve daha sonra maliye nazırı olacaktı.⁶¹ Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin faaliyetleri Balkan Savaşı yıllarında aksamış olsa da I. Dünya Savaşı'ndan sonra da varlığını sürdürdü.⁶²

56 Almanya ve Rusya arasında imzalanan bu antlaşma ile Rusya, I. Dünya Savaşı'ndan çekildi. George Vernadsky, *Rusya Tarihi*...365-367.

57 Kırımlı, "Kırım: Rus İdaresi Dönemi"...463.

58 Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*...190-191.

59 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defteri (DH.SAİDd), 43/155.

60 BOA, DH.SAİDd, 23/97.

61 Abdurrahman Vefik Bey'in kısa biyografisi için bkz. Mustafa Aydın, "Abdurrahman Vefik Sayın," *DİA* 36, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 214-215.

62 Cemiyetin genel faaliyetleri ve aza listesi için bkz. Mirza Said Bey, *Davuş (Tatar Cemiyeti Hayriyyesi Birinci Kitap)* (İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1919).

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi, Kırım'ın Bolşevikler tarafından işgaline sessiz kalmadı. Bu dönemde cemiyetin Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerine öncülük eden Osman Kemal Hatif idi. Meşhur *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet* adlı Kırım Tatar Millî Kurultayı tarihini anlatan kitabın yazarı olan Hatif'in, Teşkilât-ı Mahsusa ile bağlantısının olduğunu varsaymaktayız. Ayrıca, cemiyetin reisi Mirza Said Bey'in de Teşkilât-ı Mahsusa ile yakın ilişkileri vardı.⁶³ Nitekim Enver Paşa da, İstanbul'dan ayrılarak Kırım'a gittiği vakit Kırım Ahâlî Cumhuriyeti'nin Maliye ve Vakıf Müdürü Seyit Celil Hattat'ın evinde kalmıştır.⁶⁴ Bu bağlantılar bize Teşkilat-ı Mahsusa ile Kırım Tatar millî hareketi mensupları arasında iletişim olduğunu göstermektedir.

25 Mart 1918'de Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin Sadaret Vekâleti'ne sunmuş oldukları arzuhâlde; Kırım yarımadasındaki vahim durumdan bahisle Osmanlı Devleti'nin Kırım Tatarlarına yardım vaadine teşekkür ediliyor ve İttifak Devletleri elinde bulunan Kırım Tatar savaş esirlerinin yurtlarına dönmeleri konusunda Bab-ı Âli'nin yardımcı olması isteniyordu.⁶⁵ Bu belgenin en ilginç noktası ise Osmanlı Devleti ile Kırım münasebetlerinin yakınlığını hatırlatan aşağıdaki gibi bir giriş paragrafının bulunmasıdır:

Devletlü efendi hazretleri

Büyük Türk hakanı Fatih Sultan Mehmed Han-ı Sâni hazretlerinin şanlı devr-i saltanatından itibaren Kırım Hanlığı ile başlayan münasebât-ı siyasiyye ve askeriyye Kırım Türklerini, Osmanlı Türkleriyle birleştirmiş ve o tarihten bir buçuk asır evveline gelinceye kadar din ve ırk kardeşi bu iki millet yekdiğerinin lazım-ı gayri müfarıkı olduğunu anlamış ve beraberce birçok gazalarda bulunmuşlardı. Türk tarihinde silinmez hatıra ve rabıtalar bırakan Kırım Türkleri bir buçuk asır evvel tarihin acı harplerine maruz kalmış ve hükûmet-i Osmaniyye'nin dest-i muavenetini layıkıyla uzatacağı bir zamanda Rusların pençe-i istibdatına boyun eğmeye mecbur olmuşlardı. Fakat hiçbir zaman silah arkadaşlığını ve revâbıt-ı ırk ve diniyyesini unutmayan

63 Ahmet Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-u Şarkiyye Dairesi) Tarihi 1914-1916*(İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014), 173.

64 Enver Paşa, kardeşi Kâmil Bey'e yazmış olduğu mektupta kendisine mektup gönderirse Akmesic'te Seyyid Celil Hattatov vasıtasıyla göndermesini söylüyordu. Bahsi geçen mektup ve Enver Paşa'nın Kırım günleri için bkz. Murat Bardakçı, *Enver* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015), 161-167.

65 Bu esirlerin sayısı maalesef henüz tespit edilememiştir. BOA, Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4509/338141/2.

Kırım Türkleri, Devlet-i Âliyye-i Osmani'nin sürûr ve kederlerine daima bütün mevcudiyetleriyle iştirak etmişlerdir.

Bu giriş paragrafından sonra Rusya İmparatorluğu'ndaki diğer milletler gibi Kırım Tatarlarının da kendi kaderlerini tayin etme adına bir hükümet kurduklarından ancak Rusya İmparatorluğu'ndan sonra bu kez de Bolşevik çeteleri tarafından Kırım Tatarlarının özgürlüklerinin gasp edildiği anlatılmaktadır:

Her tarafta ibka olunan katl-i amellerde Kırım Türklerinden birçok gençlerin şehit ve kadın, çoluk çocuk herkesin canavarcasına telef edildiğini ve istiklâl-i siyasiyeleriyle beraber can ve mal ve ırzları da tehlikede kaldığını ahiren memalik-i Osmaniyye'ye iltica etmeyen vatandaşlarımızdan iştirak pek ziyade müteallim ve müteessir olmuştuk. Tüyleri ürpertecek bir derecede facia olan bu cinayât-ı mütevali karşısında hükûmet-i Osmaniyye'nin kendisine tarih, ırk ve din münasebetiyle merbut olan Kırım Türklerinin halinden müteessir olarak şanlı müttetikleriyle birlikte Kırmımlı kardeşlerini Bolşeviklerin eyâdi-i zulümden tahlisine karar vermiş olması memâlik-i Osmaniye'de mukim bütün Kırmımlıları eşk-rîz-i şükran eylemiştir.

Bu belge en başta “Dersaadet'te mukim Kırmımlılar namına Tatar Cemiyeti Hayriyyesi Reisi” Abdurrahman Vefik Bey olmak üzere üyelerden Osman Kemal Hatif, İbrahim Âdil, Muallim Hüsameddin, Süleyman Sudi, Nebi Kuku ve Seyit Celil Şemi tarafından imzalanmıştı. Bu arzuhâlden iki gün sonra, 27 Mart 1918 tarihli belgede, cemiyete bu yardım taleplerinin dikkate alındığının ve Kırmımlı esirlerin memleketlerin geri gönderilmesi hususunda yardımcı olunacağını bildirildiği yazıyordu.⁶⁶ Bununla birlikte bu belgede, Kırım'da tekrardan Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın toplanmasına yardım sağlanacağı da yer alıyordu:

Kırım şibh-i ceziresindeki ahali-yi İslâmiyye'nin Bolşevik çetelerinin mezalim ve taaddidinden tahlisi için hükûmet-i seniyye ve müttetiklerce ittihaz olunan karar ve teşebbüsâtından dolayı beyan-ı teşekkürâtı ve şibh-i cezirenin tamamıyla işgalinden sonra Millî Kurultay'ın inikadına ve hayat-ı milliyyenin serbesti tamm-ı dairesinde tayinine müsaide bir idarenin tesisi ve memalik-i müttetiklerdeki Kırmımlı üseranın memleketlerine acele iadesi...

66 BOA, BEO, 4509/338141/1.

Cemiyetin sunmuş olduğu bu arzuhâl, aynı gün Sadaret Vekâleti'nden "Dersaadet'te oturan Kırmılıların işgal sonrası Kırım'da milli bir idarenin tesisi ve Kırmılı esirlerin iadesi için Hükümet-i Seniyyece müttelik hükümetler nezdinde teşebbüste bulunması" şeklinde bir özet metni ile Meclis-i Vükelâ'ya iletilmiş ve buradan da Harbiye Nezareti'ne iletilmiştir.⁶⁷

Meclis-i Vükelâ'dan Harbiye Nezaret'ine iletilen bu arzuhâle cevap olarak hazırlanmış Enver Paşa imzalı ve 26 Haziran 1918 tarihli belgede, Kırmılı esirler arasında Müslümanlara, yani Kırım Tatarlarına ayrıcalık tanınmasının kabul edildiği şu şekilde bildiriliyordu: "Hasım devletlerde bulunan Osmanlı esirler arasında Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında ayrıcalık yapıldığından Memalik-i Osmaniyye'de bulunan Rus ve Kırmılı esirler arasında da Müslümanlara ayrıcalık tanınması talebinin kabulü..."⁶⁸

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'in bu teşebbüsü sırasında 19/20 Nisan'da Cafer Seydahmet, İstanbul'a geldi. Kırım Tatar Millî Hükümeti'nin Harbiye ve Hariciye Müdürü olarak Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunmak amacıyla Enver Paşa ve Talât Paşa ile görüşmek niyetindeydi. Bolşevik işgali altındaki Kırım'a, Osmanlı Devleti'nin yardım edip edemeyeceğini öğrenmek istiyordu. Nitekim 21 Nisan'da Osman Kemal Hatif kendisine Bab-ı Âli'ye kadar eşlik ettiği hâlde Talât Paşa'nın huzuruna çıktı:

Saat 9'da Talât Paşa'nın huzuruna girdim. Beni hiç de beklemediğim şekilde ayakta karşıladı ve sarılarak gözlerimden öptü. Ben kendisine mukabelede bulunmadım. Talât Paşa, benim çekingenliğimin derhal farkına vardı. Ben de kendisine: 'Tevecehünüzün yüksek kıymetini candan takdirle bundan sonsuz sevinç duydum. Ancak tarihimizin ve birçokları ümitsizlikle hayata gözlerini kapamış olan Kırım gençliğinin zat-ı âlinizden Brest-Litovsk'ta Troçki, Ukrayna heyeti, Alman heyeti ve bunun reisi Hoffman Kırım meselesinden bahsettikleri hâlde Türk heyetinin müdafaamız hususunda hiçbir söz söylememiş olmasının cevabını beklediğini ve benim münasebet ve hareketlerimin de bununla bağlı bulunduğunu' söyledim.

Talât Paşa'nın siması derhal son derecede ciddiyet kesbetti. Yüzündeki beşâşet, gözlerindeki yumuşaklık zail oldu. Kafî

67 Enver Paşa imzalı bu belge için bkz. BOA, Meclis-i Vükela (MV), 211/145/1.

68 BOA, MV, 212/80.

kanaatlerini canlandıran ifade ve sesi ile: ‘Cafer Bey, yaptıklarımı işiterek seni uzaktan en samimî kardeşlik duygularıyla takdir etmişim. Şimdi söylediklerinizi teessürle dinledim ve bundan son derecede memnun oldum. Sizi, özü sözü bir olan hakikî bir Türk olarak buldum. Brest-Litovsk’ta ki durumumuz hakkında sana izahat vereceğim. Ancak seni şimdiden temin ederim ki, bu tarihî hatayı herhâlde ölmeden tamile çalışacağım ve Kırım’a borcumu ödeyeceğim.’ dedi. Bunun üzerine ben eline sarılmak istedim. O, beni yine kucakladı. Bu defa candan birbirimize sarıldık. Beni karşısındaki koltukta oturmağa davet eden Talât Paşa, yine beşuş çehresiyle: “Haydi artık otur da dostça, kardeşçe dertleşelim.” dedi. Ben de huzur-u kalple, sevinçle karşısına oturdum.⁶⁹

Cafer Seydahmet’in Talât Paşa ile görüşmesi oldukça dostane, samimî ve ümit verici geçmişti. Talât Paşa, bu görüşme sonunda Cafer Seydahmet’in gözünde; yüksek makamında kendisini yurdunun ve milletin bir işçisi olarak gören, yaptığı işlere sadece bulunduğu siyasî ve idarî mevkisiyle değil, fikir adamı olarak da ehemmiyet veren bir devlet adamıydı.

Dâhiliye Nezareti’nden çıktıktan sonra Harbiye Nezareti’ne geçen Cafer Seydahmet, burada Enver Paşa ile görüşecekti. Harbiye Nezareti’nde ona Teşkilât-ı Mahsusa’nın İslâm siyasetini idare eden Ali Başhampa⁷⁰ eşlik etmişti:

Enver Paşa beni, takdirkâr birkaç sözle taltiften sonra, karşısına oturttu ve Ali Bey’in de orada kalmasını emretti. Paşaya, pek mühim ve pek ziyade olan meşguliyetlerine rağmen beni acele kabul buyurmalarına teşekkür ettim ve kısa cümlelerle vaziyetimizi anlatmağa başladım.

Daha ilk cümlelerimin sonunda, bana, birden bire: ‘Siz nasıl Halk Cumhuriyeti mümessili olduğunuzu söylüyorsunuz. O halde bizimle nasıl anlaşma yolu arıyorsunuz? Biz aristokratik bir devletiz!’ dedi. Bu, hiç beklemediğim cümleler beni heyecanla sarsmış, Genç Türkler ve bilhassa Enver Paşa hakkındaki kanaatlerimi tamamiyle altüst etmişti. Bunu ne maksatla, neden, neyi anlamak isteyerek sorduğunu anlayamadım. O zamanlar, o da herkes gibi, sosyalistlerle komünistleri ayırt edemiyor ve

69 Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralar...*309.

70 Ahmet Tetik, *Teşkilât-ı Mahsusa...*17.

bilhassa Bolşevik Hükûmeti kendisini Halk Komiserleri diye adlandırdığından bizleri de onların taklitçileri sayıyordu. Ben bunları düşünmeden, kimin karşısında olduğumu unutarak, en yüksek heyecan ve en sert bir ifade ile: “Paşam, biz sizi halkımızın kahramanı olarak tanıdık ve huzurunuzdaki heyecanım da bunun ifadesidir. Biz halkımızı Rus çizmesi altında inlemekten kurtarmak için çırpınan birer halk hâdimiyiz. Bizim için mühim olan rejim meselesi değil halkımızın kurtarılmasıdır. Bunun için biz, Bolşeviklerle kanlı boğuşmalara atıldık.’ dedim ve bu son cümleden sonra, yüzünün ifadesinin değiştiğini sezdiğim Paşa’nın gözlerine, onun önceki bakışlarından daha sert bir ifade ile istifhamla baktım. ‘Buyurun, sizi dinliyorum.’ dedi. Ben de Talât Paşa’ya söylediklerimi, daha kısa olarak anlattım ve ricamı tekrarlayarak acele yardımlarını temenni ile sözümü kestim.

Cafer Seydahmet, Kırımlıların “Halk (Ahâlî) Cumhuriyeti” tabirini Enver Paşa’nın anlayamamasından oldukça etkilenmişti. Nitekim görüşmelerinde Enver Paşa, sadece Kırım’da değil, yarımadaının kuzeyinde de hak iddia edilmesi gerektiğini belirtmişti. Bu beyanı, Enver Paşa’nın Kırım’daki demografik, idarî ve siyâsî yapıyı da anlayamadığını göstermektedir. Çünkü yarımadaının kuzeyi, her ne kadar Bolşevik işgali altında olsa da ihtilalden sonra kurulmuş olan bağımsız Ukrayna Ahâlî Cumhuriyeti’ne aitti ve Kırım’ın kuzeyindeki Müslüman nüfus %5 bile değildi. Kırım yarımadasının kuzeyinde hak iddia etmek, bu geniş coğrafyada Kırım Tatarlarını azınlık durumuna düşürebildi. Yine de Enver Paşa’nın Kırım’a yardım talebine olumlu cevabı Cafer Seydahmet’i memnun etmişti. Çünkü Enver Paşa, Cafer Seydahmet’e kendisine fazla güvenen, karşısındaki insanı dinlemeyen ve fikirlerine de pek kıymet vermeyen sabit fikirli biri izlenimi verse de iradesi kuvvetli bir insan olduğuna inandırmıştı.

Osmanlı Devleti bu dönemde Kırım’a fiili olarak bir yardımda bulunamadı. Çünkü bunu gerçekleştirebilecek güçten mahrumdu. Nitekim bu görüşmeden yaklaşık altı ay sonra Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918’de İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması’nı imzalayarak I. Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle çıktı. Bu vakanın tarihi bile Osmanlı Devleti’nin Nisan-Mayıs aylarında Kırım’a herhangi bir yardım yapamayacağına açık göstergelerinden biridir. Ayrıca Haziran 1918’de Alman askerî idaresi altında farklı halklardan müteşekkil bir Kırım hükümeti teşkil edilmişti. Hasan Sabri Ayvaz da Osmanlı Devleti nezdinde Kırım Tatar Millî Kurultayı’nın baş temsilcisi olarak

girişimlerde bulunmuştu.⁷¹ Almanya ile müttefik olmaları sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Kırım'da Kırım Tatar millî idaresinin kurulmasında yardımcı olabileceği düşüncesi hâkimdi. Fakat bu görüşmelerden sonra da Osmanlı Devleti'nden siyasî veya askerî olarak Kırım'a dair girişimlerde bulunması sağlanamamıştır.

Sonuç

Kırım Tatarları, 1783'te Kırım Hanlığı'nın son bulmasından 1883'te *Tercüman* gazetesinin neşredilmeye başlanmasına kadar geçen süreçte millî kimliklerini koruyabilecekleri tüm imkânlardan mahrum kalmışlardı. İsmail Bey Gaspıralı'nın başlattığı millî eğitim hareketi, Yaş Tatarlar ile siyasî bir kimlik kazanmış ve nihayetinde 20. asrın başlarında Kırım Tatar millî hareketi kendi aydın ve önderlerini yaratmıştı. Bu millî uyanış, 1917'de Bahçesaray'da Kırım Tatar Millî Kurultayı'nın toplanması ile siyasî hedefine ulaşmış addedilir.

26 Aralık 1917'de Kırım Tatar Millî Kurultayı'nda kabul edilen anayasanın 16. maddesiyle “Kırım Ahalî Cumhuriyeti esası kabul ve ilan” edilmişti. Böylelikle 1783'ten sonra ilk kez Kırım Tatarları kendi bağımsız devletlerini kurmuşlardı. Siyasî ve idarî yapılanma da Kırım Tatar millî devletçiliği anlayışıyla teşkil ediliyordu. Kadın ve erkeklere eşit oy hakkı tanınması, seçimlerin gizli oy açık sayım ilkesiyle yapılması ve aynı zamanda kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması altı kadın milletvekilinin meclise seçilmesiyle Türk tarihindeki ilk demokratik seçimler Kırım Tatarları tarafından Kırım Tatar Millî Kurultayı'nda gerçekleştirilmiş oluyordu.

Kurulan bu demokratik devlet uzun süreli olamamış ve Bolşevikler tarafından bir ay sonra yarımada işgal edilmiştir. Başmüdür (Başbakan) Numan Çelebi Cihan tevkif edilip kurşuna dizildikten sonra Kırım Tatarlarının Millî Hükümeti yeraltına çekilmek zorunda kalmıştı. Yaklaşık üç ay süren bu Bolşevik işgali sırasında Kırım'da tam bir terör ve kargaşa devri yaşanmıştır. Hiçbir hukukî geçerliliği olmayan, tutanağı bulunmayan “mahkemelerde” insanların yaşam veya ölümlerine karar verilmiştir.

71 Hasan Sabri Ayvaz'ın İstanbul'a gelişi buradaki Kırım Tatarlarını da oldukça heyecanlandırmış ve daha gelişinden evvel Cafer Seydahmet'in kurulmasını teşvik ettiği Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi tarafından çıkarılan *Kırım Mecmuası*'nda bu vesile ile kısa bir biyografisi neşredilmiştir. “Hasan Sabri Bek Ayvazov,” *Kırım Mecmuası* 9, Ağustos 22, 1918, 169-170.

İlk Bolşevik işgali sırasında Kırım Tatarları, Osmanlı Devleti'nden açık bir şekilde yardım istemişlerdi. Hem İstanbul'da bulunan cemiyetleri aracılığıyla hem de Harbiye ve Hariciye Müdürü Cafer Seydahmet'in şahsî görüşmeleri ile Bolşeviklerin Kırım'da yapmış oldukları, Osmanlı Devleti'nin yüksek makamlarına iletilmişti. Osmanlı Devleti'nin önemli makamları Bolşeviklere karşı Kırım Tatarlarına yardımda bulunacaklarını beyan etseler de bu yardım gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki I. Dünya Savaşı'nda ağır kayıplar veren Osmanlı Devleti bu sırada herhangi bir yardımı karşılayabilecek güçten mahrumdu. Bu sebeple samimi olarak düşünülen ve planlanan Kırım'ın Bolşeviklerden temizlenmesine dair yardımlar hayata geçirilememiştir.

Alman ordularının Bolşevikleri yenip Kırım'a girmelerinden ve yarımadaya hâkim olmalarından sonra da Kırım'da Kırım Tatar millî yönetimi kurulamamıştır. Çünkü Alman askerî idaresi bu hususta oldukça isteksizdi. Bununla beraber, 8 Mayıs 1918'de Kırım Tatar parlamentosu Alman askerî idaresi altında tekrar toplanma imkânı bulmuştur. Bu toplantıda kararlar Alman askerî idaresinden sonra Kırım Tatarlarının istiklâllerine kavuşmaları ve Kurultay'ı yeniden teşkil etmelerine yönelikti. Ayrıca toplantı sonunda ilan edilen beyannamede, o sırada İstanbul'da bulunan Cafer Seydahmet'e parlamento tarafından tam yetki verildiğini bildiren açık bir mektup bulunuyordu.⁷²

Almanların çekilmesinden sonra Kırım tekrar bir kargaşa dönemine girdi. Kızıllar ve Beyazlar arasında şiddetli çatışmalar vuku buldu ve Kırım'ın idaresi el değiştirdi. 1921 yılında yarımadada ilk Sovyet idaresi kuruluncaya kadar anarşi ve kargaşa hâkim oldu. 1921-1928 seneleri arasında nispeten Sovyetler Birliği'nin idari zayıflığı sayesinde Kırım Tatarları, millî kimliklerini koruyabilecekleri kurumlara sahip oldular. Yaş Tatarlardan ve gizli Vatan Cemiyeti'nden olan Veli İbrahim bu dönemde Kırım'ın idaresinde bulundu. Fakat 1928'de Veli İbrahim burjuva milliyetçiliği suçlamasıyla kurşuna dizildikten sonra Kırım'da bir aydın kıyımı başladı. 1938-1939 yıllarında bu aydın kıyımı tüm

72 “Muhterem Cafer Efendi, memleketin siyasî, idarî ve iktisadî hususlarda şiddetli tezelzülât duçar olduğu bir zamanda Müslüman Parlamentosu sizi birinci Kırım başvekeâletine tayin eylemiştir. Bir sene inkılap ve üç ay da Bolşevik anarşisine maruz kalmış olan Kırım milletinin size izhar-ı itimâd eyleyeceğini bilerek Bütün Kırım milletlerinin müzâheretini hâiz olan Müslüman Parlamentosu sizin tecrübe-i siyasiyeniz sayesinde memleketi siyasî, iktisadî ve idarî buhrandan çıkaracağınıza beyân-ı emniyet eyler. Cenâb-ı Hak muininiz olsun.”Cafer Seydahmet'e hitaben yazılı bu açık mektup ve beyannâme parlamento reisleri Hasan Sabri Ayvaz ile Abdülhakim Hilmi ve kâtipler S. Tarakçıyev ile A. Badaninskiy imzalıydı. Bu beyannâme için bkz. “Kırım Hükümeti Müslüman Parlamentosunun Mukarrerâtı”, *Ceride-i Sufiyye* V, sayı. 143, Haziran 14 1334, 422.

Sovyetler Birliği'nde Şiddetli bir Şekilde gerĥekleŐti.⁷³ Tüm bu sindirme politikaları 18 Mayıs 1944'te Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi ile "yok etme" politikasına dönüştü. İlk Bolşevik işgalinden sonra yaşananlar da Sovyetler Birliği'nin Kırım Tatarları hakkında Bolşevikler ile aynı düŐüncede olduğunu göstermektedir. Sovyetler Birliği'nin baskılarını bir adım daha ileriye götüren cesaret ise, Bolşeviklerin aksine bir halkı sürgün edebilecek askerî ve lojistik güce sahip olmasıydı.

---

73 Kırımlı, "Kırım: Rus İdaresi Dönemi"...460-461.

Kaynakça

Basılmamış Belgeler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): Dâhilye Nezareti Sicill-i Ahval Defteri (DH.SAİDd), 43/155, 23/97; Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4509/338141/2, 4509/338141/1; Meclis-i Vükela (MV), 211/145/1, 212/80.

Kitaplar ve Makaleler

Abdulgaffar. “Kırım Gençleri Hakkında Bazı Malumat.”*Kırım Mecmuası* 5, Haziran 27, 1918: 83-84.

Aydın, Mustafa. “Abdurrahman Vefik Sayın.” *DİA* 36, 214-215. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009..

Bektöre, Saadet. *Volga Kızıl Akarken*. İstanbul: Eroğlu Matbaası, 1965.

Çelebi Cihan, Numan. “Qırım Müftisiniñ Nutqu.”*Millet Cevherleri* içinde, haz. Tahir Kerim, 73-77. Akmesic: Qırımdevoquvpedneşir, 2012.

Çelebi Cihan, Numan. “Müftiniñ Reddiyesi.”*Millet Cevherleri* içinde, haz. Tahir Kerim, 67-69. Akmesic: Qırımdevoquvpedneşir, 2012).

Devlet, Nadir. *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Devlet, Nadir. *1917 Ekim İhtilâli ve Türk-Tatar Millet Meclisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyât, 1998.

Gaspıralı, İsmail Bey. “Til ve Lisan Meselesi.” *Tercüman* 142, Ocak 10, 1907.

Gaspıralı, İsmail Bey. “Til, Til, Til”, *Tercüman* 103, Aralık 23, 1905.

Gaspıralı, İsmail Bey. “Lisan Meselesi.” *Tercüman* 91, Kasım 20, 1905.

Gaspıralı, İsmail Bey. “Millî Dilde Maarif”, *Tercüman* 42, Kasım 30, 1900.

Hablemitoğlu, Necip ve Őengöl Hablemitoğlu. *Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Tőrük Kadın Hareketi (1893-1920)*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004.

“Hasan Sabri Bek Ayvazov.” *Kırım Mecmuası* 9, 169-170, Ağustos 22 1918.

Hatıf, Osman Kemal. *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet*. Haz. Hakan Kırımlı. Ankara: Kırım Tőrükleri Derneği, 1998.

Hatıf, Osman Kemal. “Kırım'da Bolşevik İstılâsı Tarihinden I.” *Kırım Mecmuası* 9, 161-164, 22 Ağustos 1918.

Hatıf, Osman Kemal. “Kırım'da Bolşevik İstılâsı Tarihinden II.” *Kırım Mecmuası* 10, 183-186, Eylül 05, 1918.

“Kırım'da Bir Resmigeçit.” *Kırım Mecmuası* 3, 41-43, Mayıs 30, 1918.

“Kırım Hükümeti Müslüman Parlamentosunun Mukarrerâtı.” *Ceride-i Sufiyye* V, sayı. 143, 422, Haziran 14, 1334.

Kırımer, Cafer Seydahmet. *Bazı Hatıralar*. İstanbul: Emel Vakfı, 1993.

Kırımer, Cafer Seydahmet. *Rus Yayılmacılığının Tarihî Kökenleri* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.

Kırımlı, Hakan. “Abdürreşid Mehdî.” *DİA* 28, 374-375. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.

Kırımlı, Hakan. “İsmail Bey Gaspıralı.” *DİA* 13, 392-395. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.

Kırımlı, Hakan. “Kırım: Rus İŞgali Dönemi.” *DİA* 25, 458-468. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

Kırımlı, Hakan. *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010.

Kırımlı, Hakan. *Osmanlı Devleti ve Kırım Tőrüklerinin İstiklal Hareketleri (1917-1918)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1985.

Kırım Ahâlî Cumhuriyeti ve Kırım'da İlk Bolşevik İşgali (1917-1918)

- Kırımlı, Hakan. “Yaş Tatar Areketi.” *Mir Bekira Çoban-Zade* içinde, derleyen Ayder Emirov, 205-210. Akmescit: NATA, 2013.
- Kuku, Nebi. “Bir Kırımlı'nın Defter-i Hatıratından.” *Kırım Mecmuası* 2, 34-35, Mayıs 16, 1918.
- “Kurultay Kanun-u Esasîsi ve Hükûmet-i Milliyye.” *Kırım Mecmuası* 2, 21-23, 16 Mayıs 16, 1918.
- Lazzerini, Edward. *Ismail Bey Gasprinskii and Muslim Modernism in Russia, 1878-1914*. Ph.D., University of Washington, 1972.
- Magocsi, Paul. *Şu Mübarek Topraklar: Kırım ve Kırım Tatarları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Mirza Said Bey. *Davuş (Tatar Cemiyeti Hayriyesi Birinci Kitap)*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1919.
- Taymas, Abdullah Battal. “Kırımlı Şair Şevki Bektöre ve Eseri.” *Türk Kültürü*, sayı. 41 (1966): 486-492.
- Tetik, Ahmet. *Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-u Şarkıyye Dairesi) Tarihi 1914-1916*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.
- Vernadsky, George. *Rusya Tarihi*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 30.05.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 26.10.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 105-135

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Öztopal, Mustafa Kemal. "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 105-135.

ÖNDE GELEN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KIRIM'IN YASADIŞI İLHAKINA TEPKİLERİ

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

*Espiye Meslek Yüksekokulu
Giresun Üniversitesi*

105

Öz: 21 Kasım 2013'te Yanukoviç hükümetinin, Avrupa Birliği ile Ukrayna arasında imzalanması planlanan Ortaklık Anlaşmasını askıya aldığı açıklamasından sonra başlayan protestolar, kısa sürede genişleyerek iktidar karşıtı protestolara dönüşmeye başlamış ve büyük bir iç siyasi mesele haline gelmiştir. Ukrayna bu sorunun çözümü için uğraş verirken, Rusya Federasyonu 2014 Mart ayı başlarında Kırım'a asker göndermiş ve 16 Mart 2014'te yasadışı bir referandum sonucu Kırım ile Akyar'ı (Sivastapol), kendi federal bölgesi olarak ilan etmiştir. Bu işgal ve yasadışı ilhaka birçok devlet ve uluslararası örgütten tepki gelmiştir. Bu çalışma, Kırım'ın yasadışı ilhak sürecini irdelemekte ve bu yasadışı ilhaka Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Şanghay İşbirliği Örgütü, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi önde gelen uluslararası örgütlerin tepkilerini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Rusya Federasyonu, Yasadışı İlhak, Uluslararası Örgütler

THE REACTIONS OF THE LEADING INTERNATIONAL ORGANIZATIONS TO THE ILLEGAL ANNEXATION OF CRIMEA

Abstract: *The protest, which started on 21 November 2013 after Yanukovych government's announcement about the suspension of the Association Agreement, which was planned to be signed between the European Union and Ukraine, soon evolved into anti-government protests and turned into a major domestic political issue. While Ukraine was struggling to solve this problem, Russian Federation sent its troops to Crimea in early March 2014 and annexed Crimea and Akyar (Sevastapol) following an illegal referendum held on 16 March 2014. Many states and international organizations react to this occupation and illegal annexation. This study reviews the process of the illegal annexation process of Crimea and examines the reactions of the leading international organizations, namely, United Nations, European Union, North Atlantic Treaty Organization, Organization for Security and Cooperation in Europe, Shanghai Cooperation Organization, Collective Security Treaty Organization and Organization of Islamic Cooperation.*

Keywords: *Crimea, Russian Federation, Illegal Annexation, International Organizations*

Giriş

Soğuk Savaş ve iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra oluşan yeni dünya düzeninde ABD, sistemin en güçlü aktörü pozisyonuna geçmiş, Ortadoğu, Avrupa ve Avrasya'da daha etkin bir siyaset izlemeye başlamıştır.¹ Aynı dönemde SSCB'nin devamı olan Rusya Federasyonu ise devletin yapılandırılması ile uğraşan bir görünümde olmuştur. Rusya Federasyonu Federasyonu'nun ilk başkanı olan Yeltsin döneminde sinyalleri verilen ve Rus dış politikasında önemli yer tutan ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni ve NATO'nun genişleme politikalarına olan karşıtlık, Putin'in göreve gelmesiyle birlikte pratiğe konmaya başlamıştır. Özellikle Putin'in 10 Şubat 2007'de 43. Münih Güvenlik Konferansı'ndaki çıkışı, hem ABD'nin başı çektiği tek kutuplu düzenini hem de NATO'nun SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki genişlemesini kabul etmeyeceğine çok daha net işaret etmiştir.² ABD hegemonyasındaki tek kutuplu dünyanın Putin ve Rusya Federasyonu açısından kabul edilemez yönü, NATO ve AB gibi araçları kullanarak özellikle Rusya Federasyonu'nun jeopolitik hesapları için hayati önemi olan coğrafyalarda hegemonya kurma girişimleridir. Bu çerçevede, Ukrayna ve Gürcistan önem kazanan iki ülke olmuştur. Her ne kadar üye olamasa da Gürcistan'ın NATO ve AB'ye dahil olma talebine paralel olarak Ağustos 2008'de yaşanan kriz hatırlanmalıdır. Kosova'nın bağımsızlığının Batı devletlerince tanınmasından alınan cesaretle Güney Osetya ve Abhazya'nın Gürcistan'dan bağımsızlıklarını talep etmesi ile başlayan kriz, 7 Ağustos 2008'de Gürcü birliklerinin Osetya'ya girmesi ve sonrasında Rusya Federasyonu'nun bu bölgede bulunan iki bin dolayında Rus vatandaşı ve askerinin hayatını kaybettiğini belirterek, yurttaşlarını korumak amacıyla karşılık vereceğini açıklaması ile daha da tırmanmıştır. Aynı gün Rusya Federasyonu başkent Tiflis'e 30 km uzaklıktaki Marneuli Havaalanını ve Gürcistan'ın en önemli limanlarında Poti limanını bombalamış, ardından Güney Osetya'nın tamamında askeri denetimi ele geçirmiştir. Daha sonra Rusya Federasyonu, Abhazya üzerinden Batı Gürcistan'a yönelmiş ve Poti şehri ile Senaki'de ki Gürcü askeri üssünü ele geçirmiştir. 12 Ağustos 2008'de Rusya Federasyonu operasyonu durdurma kararı almış ve 13 Ağustos 2008'de, AB dönem başkanı Fransa'nın öncülüğünde taraflar

1 Bu çalışma Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanarak 2017 yılında tamamlanan "Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakına Uluslararası Tepkiler" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

2 Aydın Aydın ve Emir Bakıncak, "Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki," *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 17, sayı. 1 (Mayıs 2016): 109.

arasında ateşkes anlaşması imzalanarak, çatışmalar sona erdirilmiştir.³ Gürcistan'ın NATO ve AB ile yakınlaşmasına Rusya Federasyonu'nun askeri enstrümanlar ile verdiği cevap 2014'te Ukrayna'da kendini göstermiştir. 2008'de Abhazya ve Güney Osetya'daki özerk yönetimleri kışkırtan Rusya Federasyonu, farklı geçmişleri ve statüleri olmakla birlikte Kırım'da da benzer bir senaryo kullanmıştır. Ancak arada büyük bir fark vardır; Abhazya ve Güney Osetya Rusya Federasyonu tarafından sadece bağımsız birer devlet olarak tanınmışken, Kırım ve Akyar (*Sivastapol*) tüm tepkiler göğüslenerek ilhak edilmiş ve Rusya Federasyonu'nun federal birer bölgesi ilan edilmiştir.

Kırım, Rusya Federasyonu açısından son derece önemlidir. Çünkü bu yarımada Rus imparatorluğunun oluşmasında kilit öneme sahip bir coğrafya olarak kabul edilmiştir. Kırım, Karadeniz Havzası'nın kuzeyinde yer alır. Bu nedenle Karadeniz'in bir Rus gölüne dönüştürülme siyasetinin de merkezindedir.⁴ Kırım, Rusya Federasyonu'nun evvelden beri devam ettirdiği sıcak denizlere inme politikasına temel teşkil eden bir coğrafyadır. Klasik jeopolitik teorisyenlerin en önemlilerinden olan İngiliz jeopolitikçi Sir Harfold Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisine göre, Doğu Avrupa'ya hâkim olan Kalpgâh'a (*Heartland*); Kalpgâh'a hâkim olan Dünya Adası'na ve Dünya Adası'na hâkim olan da dünyaya hâkim olacaktır.⁵ Mackinder'in bu teorisine göre hem karada hem de denizde kuvvetli olan devlet, hâkim devlettir. Son derece önemli sayılabilecek kara gücüne sahip olan Rusya Federasyonu'nun hâkim güç olabilmesi, okyanuslara açılması ile mümkün olacaktır ve bu politikası için Karadeniz'in kilit noktası olan Kırım, Rusya Federasyonu için son derece önemli hale gelmektedir.⁶ Kırım, Rusya Federasyonu için Orta Asya, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz'deki çatışma alanlarına hâkim olunması anlamında da stratejik bir öneme sahiptir. Bunlara ek olarak karasuları içinde petrol ve doğal gaz bulunması Kırım'ı daha önemli hale getirirken, Kırım'ı elinde bulunduran güç sadece bunlara sahip olmayacak, bunun yanı sıra Kırım'ın doğusundaki önemli jeopolitik havza olan Hazar ve Kafkaslardan gelecek enerji akışını da kontrol altında tutabilecektir.

3 Utku Yapıcı, "2008 Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, sayı. 3 (2008): 189.

4 Hasan Ali Karasar, "Kırım Niçin Önemli?," *2023 Dergisi* 155 (Mart 2014): 4.

5 İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları," *Uluslararası İlişkiler* 1, sayı. 2 (Yaz 2004): 61.

6 Zahit Öğürlü, "Enerji Güvenliğinde Karadeniz Bölgesinin Jeopolitiği ve Kırımın Önemi," *2014 Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, der. Hasret Çomak ve Mehlika Özlem Ultan (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları), 750.

Kırım'ı Rusya Federasyonu açısından önemli kılan bir diğer unsur, Rusya Federasyonu'nun Karadeniz filosuna ev sahipliği yapan ve Akdeniz projeleri için hayati olan Akyar (*Sivastapol*)'dür.⁷

Euromaidan'dan Kırım'ın İlhakına

Ukrayna, bağımsızlığından bu yana dış politik eğiliminde Batı ile Rusya Federasyonu arasında sıkışmıştır. Bu sıkışmışlık bağımsızlığın ilk yıllarında kendini gösterdiği gibi, 2004 seçimleri ve Turuncu Devrim döneminde ve yine 2010 cumhurbaşkanlığı seçiminde net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ukrayna'da 2010 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini her ne kadar Rus yanlısı politikaları ile tanınsa da seçim vaatleri arasında ısrarlı bir şekilde Avrupa entegrasyonunu dile getiren Yanukoviç kazanmıştır. Ancak Yanukoviç'in 2010-2014 yılları arasındaki politikasında, Avrupa entegrasyonu bir tarafa Rusya Federasyonu'na verilen tavizlerin daha ağır bastığı ve Ukrayna'nın Rusya Federasyonu eksenine daha fazla yaklaştığı görülmüştür.⁸

28-29 Kasım 2013 tarihlerinde Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta düzenlenen AB Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde, AB ile Ukrayna arasında imzalanması planlanan Ortaklık Anlaşması'nın 21 Kasım 2013'te Yanukoviç'in, Putin ile görüşmesinden hemen sonra askıya alındığının açıklanması ülkede protestoların başlamasına sebep olmuştur. Aynı gece Kiev Bağımsızlık Meydanı (*Maidan Nezalezhnosti*)'nda küçük gruplar halinde başlayan ve "Ukrayna Avrupa'dır" şeklinde sloganlar eşliğinde devam eden protestolar bundan sonra Euromaidan adıyla anılmaya başlamıştır.⁹Anlaşmanın askıya alınmasına tepki olarak başlayan protestolarda zamanla Yanukoviç'in istifa etmesine yönelik istekler de belirmeye başlamış, bunun üzerine Yanukoviç'in isteği ile parlamentonun göstericilere uzun hapis ve para cezaları verilmesine yönelik kararı kabul etmesi zaten gergin olan ortamı daha da gergin hale getirmiştir. Protestoların ve şiddetin artması üzerine 21 Şubat 2014'te Almanya, Fransa ve Polonya dışişleri bakanlarının arabuluculuğu eşliğinde muhalefet liderleri ile Yanukoviç arasında şiddetin ve

7 Halil Akman, "Kırım - Sivastapol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu," *Turkish Studies* 9, sayı.1 (Kış 2014): 11.

8 Cem Karadeli, "Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar", *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, der. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım (İstanbul: Beta Yayınları, 2014), 126.

9 Olga Onuch, "Maidans Past And Present," *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a Civil Revolution* içinde, der. David R. Marples; Frederick V. Mills (Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2015), 27.

protestoların son bulması için görüşme yapılmıştır. Yanukoviç'in muhalif liderlerin isteklerini büyük ölçüde kabul ettiği ve anlaşma sağlandığı bildirilmiş olmasına rağmen, bir gün sonra Yanukoviç ülkeyi terk ederek Rusya Federasyonu'na kaçmış ve Ukrayna Parlamentosu Yanukoviç'i azlederek erken seçim kararı almıştır.¹⁰

Yanukoviç'in Batı arabuluculuğunda bir anlaşmaya varılmasına rağmen ülkeyi terk etmesi ve azledilmesi Rusya Federasyonu tarafından sertçe eleştirilmiştir. Rusya Federasyonu Batı'yı, Ukrayna'nın içişlerine karışmak ve demokratik bir seçimle işbaşına gelen yönetimin devrilmesine göz yummak hatta destek vermek ve çifte standart uygulamakla suçlamıştır. Şüphesiz ki, Rusya Federasyonu bu durumu Turuncu Devrim'de olduğu gibi Yanukoviç'ten sonra Ukrayna'da Batı yanlısı bir yönetimin iş başına gelmesi endişesi çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu endişenin yanı sıra Yanukoviç sonrası oluşan geçici yönetimin, 2010'da kabul edilen çoğunluğun Rusça konuştuğu yerlerde Rusçanın ikinci resmi dil statüsünde olduğu yasayı iptal etme girişimi hem Rusya Federasyonu'ndan hem de Ukrayna içerisindeki etnik Ruslardan sert tepki almıştır. Ülkede devam eden protesto ve gösteriler, Kırım Özerk Cumhuriyeti başta olmak üzere, Rus etnik nüfusun fazla olduğu bölgelere yayılmıştır. Bu dönemde Rusya Federasyonu *reimperialization*¹¹ politikası kapsamında Rus etnik nüfusun güvenliği söylemini, tıpkı 2008'de Gürcistan'da olduğu gibi ısrarla gündeme taşımış ve askeri müdahale seçeneği bu dönemde yankı bulmaya başlamıştır.¹²

Kırım başta olmak üzere ülkenin güney ve doğu bölgelerinde yayılan Rus yanlısı hareketler ve Putin'in Rus ordusunu Kırım'da kullanmak üzere parlamentonun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nden onay almasından sonra, Şubat ayının sonlarında, Rus askerleri olduğu iddia edilen (Rusya Federasyonu inkar etse de) “küçük yeşil adamlar” Kırım'da görünmeye başlamıştır. Putin'in bu hamlesi her ne kadar daha

10 Giray Saynur Derman ve Yerkinay Ongorova, “Ukrayna'da Siyasi Kriz,” *Karadeniz Araştırmaları* 42 (Yaz 2014): 12.

11 Rusya Federasyonu'nun 1990'ların başından bu yana Rus diasporasına hâkim olma yönünde uyguladığı politikadır. Bu politika kapsamında Rusya Federasyonu sınırlarını büyütme, etkisini genişletme ve eski Sovyet coğrafyasını canlandırabilme için Rusça konuşan toplulukları bir araç olarak kullanmış; bu nüfusa askeri, diplomatik ve retorik koruma sağlamış, çoğuna Rus pasaportu vererek bunu pekiştirmeye çalışmıştır (Agnia Grigas, *Beyond Crimea: The New Russian Empire* (New Haven and London: Yale University Press, 2016), 26.

12 Sabir Askeroğlu, “Ukrayna Krizinde Son Durum ve Rusya Federasyonu'nun Müdahale Olasılığı,” *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Mayıs 01 2014, erişim Şubat 05, 2016, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/05/01/7570/ukrayna-krizinde-son-durum-ve-RusyaFederasyonunun-mudahale-olasiligi>.

önceden planlanan bir tatbikat olarak nitelendirilse de, Rus ordusunun Kırım'daki ilk faaliyeti siyasi yapıyı etki altına almak üzere Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosunu kontrol altına almak olmuştur. Rus yanlısı olarak bilinen Sergey Aksenov, Kırım'ın yeni başbakanı olmuş ve Kırım'ın durumu hakkında yapılacak olan bir referandum için önce 30 Mart 2014 daha sonra da 16 Mart 2014, tarih olarak belirlenmiştir. Putin, birçok lider tarafından referandum konusunda caydırılmaya çalışılsa da, Rus vatandaşların güvenliği söyleminde ısrarcı olarak geri adım atmamıştır. Nitekim Kırım'ın asli unsuru olan Kırım Tatarları ve bazı Ukraynalıların boykot ederek katılmadığı referandum 16 Mart 2014 tarihinde gerçekleşmiş ve %96,77 oy oranı ile Kırım'ın Rusya Federasyonu'na bağlanması yönünde sonuçlanmıştır.¹³ Referanduma müteakip 18 Mart 2014'te Kırım, Akyar (*Sivastapol*) ve Rusya Federasyonu yöneticilerinin imzaladığı anlaşma ile Kırım ve Akyar (*Sivastapol*), Rusya Federasyonu Federasyonu'nun federal birer bölgesi ilan edilmişlerdir.

Kırım'ın ilhaki açık bir şekilde uluslararası hukukun ve Kırım Özerk Cumhuriyeti ile Ukrayna anayasalarının ihlalidir. 1994 yılında Sovyetler Birliğinden Ukrayna'ya miras kalan nükleer silahların imhası için ABD, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Büyük Britanya'nın imzaladığı Budapeşte Memorandumu'nda, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alınması karşılığında Ukrayna sahip olduğu nükleer silahlardan vazgeçmiştir.¹⁴ Kırım'ın ilhaki göstermiştir ki garantör devletlerden birisi olan Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumak bir tarafa yine kendisi bu toprak bütünlüğünü ihlal etmektedir.¹⁵ Yine hem Ukrayna hem de Kırım anayasaları açık bir şekilde Kırım'ı, Ukrayna'nın özerk bir bölgesi olarak tanımlamakta ve bu şekilde bir referandumun düzenlenemeyeceğine işaret etmektedir.

Birleşmiş Milletler

Putin'in Kırım'a asker çıkarmak üzere onay alması üzerine İngiltere'nin talebiyle BM Güvenlik Konseyi acil bir şekilde toplanmış, askeri

13 Olena Padollan, "The 2014 Referendum in Crimea," *East European Quarterly* 43, sayı. 1 (Mart 2015): 121.

14 *Budapest Memorandums on Security Assurances*, 1994, erişim Şubat 20, 2017, <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>.

15 Mariana Budjeryn, "The Breach: Ukraine's Territorial Integrity and the Budapest Memorandum," *Wilson Center*, Eylül30, 2014, erişim Haziran 10, 2016, <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Issue%20Brief%20No%203—The%20Breach—Final4.pdf>.

müdahaleden duyulan rahatsızlık dile getirilerek, konseyin daimi üyelerinden ABD, İngiltere ve Almanya tarafından Rusya Federasyonu'na askeri müdahalenin sonlandırılması yönünde çağrı yapılmıştır. Referandumdan bir gün önce BM Güvenlik Konseyi, bu kez ABD'nin çağrısı üzerine toplanmış ve yapılacak referandumun geçersiz sayılmasına yönelik tasarı oylanmıştır. Beş daimi ve on geçici üyenin oy kullandığı oylamada, daimi üyelerden Çin çekimser kalmış; Arjantin, Avusturalya, Çad, Fransa, Ürdün, Litvanya, Lüksemburg, Nijerya, Güney Kore, Ruanda, İngiltere, Kuzey İrlanda ve ABD'den oluşan 13 ülke olumlu oy kullanmıştır.¹⁶ Ancak tasarı Rusya Federasyonu'nun veto etmesinden dolayı geçersiz kabul edilmiştir. Her ne kadar geçersiz sayılsa da bu taslak, konsey üyesi ülkelerin referandum konusundaki tavrını ortaya koyması açısından önemlidir. Ukrayna ve Kırım konularında Rusya Federasyonu'nun konseyde yalnız kaldığı görülmüş olsa da, Çin'in çekimser tavrı Rusya Federasyonu tarafından cesaret verici olarak değerlendirilebilir. Ancak buna karşılık Rusya Federasyonu uluslararası alanda korumaya çalıştığı prestiji ile paralel olarak veto gücünü kullanıp aleyhinde olan veya istemediği bir kararı önleyebildiğini göstermiştir.

BM'nin en net tepkisi 27 Mart 2014 tarihli ve 68/262 sayılı Genel Kurul Kararı olmuştur. Söz konusu karar, Kırım'da düzenlenen referandumun geçersiz sayılmasını ve BM yasaları ile Ukrayna anayasasını hiçe sayan bu hareketin Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı bir ihlal olduğunu içermektedir. 193 ülkenin oy kullanması beklenen oylamada, 100 kabul, 11 ret, 58 çekimser oy çıkmış ve 24 ülke oylamaya katılmaktan kaçınmıştır.¹⁷ Bu karar için yapılan oylamada ABD, Kanada, Türkiye, Avrupa Birliği ülkeleri, Baltık ülkeleri ve Belarus haricinde, Ukrayna'ya komşu devletlerin kabul yönünde oy kullandıkları görülmektedir. Ret oyu kullanan ülkeler de pek şaşırtıcı olmamış, Rusya Federasyonu ekseninde veya Batı karşıtı oldukları bilinen Ermenistan, Belarus, Bolivya, Küba, Nikaragua, Kuzey Kore, Sudan, Suriye, Venezüella ve Zimbabve ret oyu kullanmışlardır. Bu ülkelerden Nikaragua ve Venezüella, Kırım konusunda Rusya Federasyonu'nu destekleri gibi Abhazy ve Güney Osetya'yı da tıpkı Rusya Federasyonu gibi bağımsız birer devlet olarak tanımaktadır. Afganistan, Arjantin, Brezilya, Çin,

16 BM Güvenlik Konseyi'nin S/PV.7138 Sayılı Toplantı Tutanağı için bkz: United Nations Security Council. *S/PV.7138 Security Council Report*, erişim Nisan 12, 2016, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7b65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7d/s_pv_7138.pdf.

17 UN, *Resolution Adopted by the General Assembly on 27 March 2014*, erişim Nisan 12, 2016, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262.

Mısır, Hindistan, Irak, Kazakistan, Pakistan, Paraguay, Güney Afrika, Uruguay ve Özbekistan gibi ülkeler çekimser kalırken; Bosna-Hersek, İran, İsrail, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletler oylamaya katılmamışlardır. Karar incelendiğinde, Rusya Federasyonu politikalarına karşı olan veya Rusya Federasyonu'nun bir kart olarak kullandığı ayrılıkçı hareketlerden endişe duyan ülkelerin kendi öz tepkilerini BM'deki pozisyonlarına da yansıttığı görülmektedir. Yine ABD ve Avrupa'daki en önemli müttefiki olan AB ülkeleri, Rusya Federasyonu'nun işgal yolu ile Avrupa sınırlarını değiştirme çabalarını ve buradan hareketle Avrupa güvenliğinin tehlikeye girmesini endişe verici olarak değerlendirmiş, BM'deki oylamada bu endişeye paralel olarak oy kullanmışlardır. Ret oyu kullanan ülkelere baktığımızda yine şaşırtıcı olmayan bir sonuç karşımıza çıkmaktadır. Bugün Suriye'de mevcut rejimi destekleyen Rusya Federasyonu'nun bu hamlesi haliyle Suriye tarafından tanınmıştır. Yine ret oyu veren ülkelere Nikaragua ve Venezüella, daha önce bağımsızlık ilan eden Abhazya ve Güney Osetya'yı da bağımsız bir devlet olarak tanıyarak Rusya Federasyonu yanında bir tavır sergilemişlerdir. ABD hegemonyasındaki Batı politikalarına karşı çıkan Kuzey Kore ve Küba'nın da ret oyu kullanması beklenen bir durumdur. Yine ret oyu kullanan Ermenistan ve Belarus, Rus politikaları ekseninde hareket eden ve Rusya Federasyonu'ndan çekinen iki ülkedir ve bu çekinceleri BM'deki oylamaya da yansımıştır. Çekimser oy kullanan ülkeler ise ne Rusya Federasyonu'nu ne de Batı'yı karşısına almak istememiştir. Bu noktada Çin'in çekimserliğini anlamak önemlidir. Tıpkı Rusya Federasyonu gibi ABD hegemonyasına ve tek kutuplu düzene karşı çıkan Çin, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan uluslararası sistemin ana güçlerinden biridir ve bu sistemsel güç kapasitesinin temelini BM Güvenlik Konseyi üyeliği teşkil etmektedir. Bu nedenle Çin, BM hukukuna aykırı işlemlerden de kaçınmaktadır ve bu bakış açısıyla Rusya Federasyonu'nun yaptıklarını da desteklemeyerek ret oyu kullanmamıştır.

BM, 31 Ekim 2016 tarih ve A/C.3/71/L.26 sayılı Genel Kurul kararı ile Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)'daki insan hakları ihlallerini ortaya koyan bir dokümanı 15 Kasım 2016'da oylamış; 73 evet, 23 hayır ve 76 ülkenin de çekimser kaldığı tasarı kabul edilmiştir. BM söz konusu tasarımı kabul ederek, insan hakları ihlalleri, keyfi tutuklamalar ve ayrımcı tedbirleri kınamış, ayrıca Kırım konusunda uluslararası toplumun dikkatinin çekmeye devam etmiştir. Bu karar Rusya Federasyonu'nu işgalci devlet olarak tanımlamış, Rusya Federasyonu yönetimini Kırım sakinlerine yönelik insan hakları ihlallerine derhal son vermek için gereken

tedbirleri almaya ve ayrımcı yasaları iptal etmeye davet etmiştir. Kırım'ın asli unsuru Kırım Tatarlarına da yer verilen kararda, aşırı örgüt olarak tanımlanan Kırım Tatar Milli Meclisi'nin kapatılması, faaliyetlerinin yasaklanması ve Kırım Tatar liderlerinin anavatanlarına girişinin yasaklanması gibi kararların iptal edilmesi istenmiştir.¹⁸

Avrupa Birliği (AB)

Kırım'ın işgal ve ilhakı Avrupa Birliği açısından son derece önemlidir. AB'nin, hem Kırım'ın ilhakına hem de Doğu Ukrayna'da devam eden krize önem vermesinin sebebi güvenlik temellidir. Bu önem özellikle enerji güvenliği özelinde karşımıza çıkmaktadır. AB'nin en büyük enerji tedarikçisi Rusya Federasyonu olduğu için bu enerjinin nakil hattı olan Avrasya coğrafyasındaki istikrar AB için hayati önem arz etmektedir.¹⁹ Ayrıca 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da ilk defa sınırların işgal yolu ile değiştirilmiş olması da, AB'nin kriz ile daha yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Buradan hareketle AB'nin Kırım'ın ilhakına vereceği reaksiyon son derece merak uyandırmıştır. Ayrıca AB, kuruluşundan bu yana böyle bir mesele ile karşılaşmamıştır. AB'nin Kırım'ın ilhakına verdiği tepki veya gösterdiği reaksiyon birkaç açıdan önemlidir: İlk olarak, AB'nin krize karşı olan tutumu Maastiricht Anlaşması'ndan bu yana ulaşmaya çalıştığı ortak dış politika hedefinin neresinde olduğunu görmeyi sağlayacak; ikinci olarak, krizleri çözmedeki potansiyel gücünü görmek ve göstermek fırsatını elde edecek; üçüncü olarak ise krizi çözme çabasında hangi araçları ne düzeyde kullanacağı anlaşılacaktır.²⁰

AB'nin Rusya Federasyonu'na karşı tepkisi, birliğin kompleks yapısından ötürü biraz daha karmaşık olmuştur. Üye sayısının fazla oluşu ve bu üyelerin hem coğrafik hem de tarihi açılardan Rusya Federasyonu ile olan münasebetleri bireysel tepkilerini şekillendirmiş, buradan hareketle de AB'nin reaksiyonları üzerinde etkili olmuştur. Birliğin bu karmaşık yapısı nedeniyle Kırım'a verilecek reaksiyon konusunda gecikme olmuştur. Bununla birlikte Avrupa'nın yeni

18 United Nations, *Situation of Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (Ukraine)*, erişim Mart 02, 2017, <https://undocs.org/A/C.3/71/L.26>.

19 Mustafa Nail Alkan, "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Ve Ukrayna Meselesi," *Karadeniz Araştırmaları* 44 (Kış 2015): 222.

20 Birgül Demirtaş, "Uzman Gözünden Avrupa Birliği ve Ukrayna Krizi: Çıkarlar ve Değerler Paradoksu," *TÜRKSAM*, Mayıs 13 2014, erişim Nisan 12, 2016, <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/1088-uzman-gozunden-avrupa-birligi-ve-ukrayna-krizi-cikarlar-ve-degerler-paradoksu>.

devletleri olarak adlandırılan ve tarihinde Sovyet işgaline uğramış olan Polonya gibi devletler, daha ağır ekonomik yaptırımlar ve gerekirse askeri müdahaleyi dahi savunurken, eski Avrupa devletlerinin daha zayıf tepkiler ve diplomatik uzlaşısı üzerinde diretmesi birlik içerisindeki ayrışmanın öne çıkan örneklerindedir.²¹

Referandumdan önce Kırım'a Rusya Federasyonu tarafından asker çıkarılmasına tepki göstermek amacıyla AB Dış İlişkiler Konseyi, 3 Mart 2014'te olağanüstü toplanmış ve Soçi'de sürdürülen G8 zirvesinin hazırlıklarını askıya aldığını açıklamış, ayrıca Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne zarar verilmesinde parmağı olan kişilere varlık dondurma yaptırımlarının uygulanması ile ilgili çalışma başlatılmasına karar vermiştir.²² Bu karardan sonra 6 Mart tarihinde, AB ülke başkanları olağanüstü bir zirvede bir araya gelmiş, İngiltere, İsveç, Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri daha sert yaptırımlar uygulanması konusunda fikir beyan etmişlerdir. Ancak buna karşılık Almanya liderliğinde diğer ülkeler arabuluculuk faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Rusya Federasyonu'na verilecek tepki konusunda ortaya çıkan bu ayrışma yukarıda bahsedilen birlik içerisindeki ayrışmayı net olarak destekler niteliktedir.²³

AB'nin Kırım konusunda Rusya Federasyonu'na karşı daha net olan reaksiyonları referandumdan sonra şekillenmeye başlamıştır. 17 Mart 2014'te, aralarında Kırım'ın Rus yanlısı başbakanı Aksenov ve Kırım Hükümet Sözcüsü Vladimir Konstantinov gibi isimlerin bulunduğu yirmi bir kişinin malvarlıkları dondurulmuş ve bu kişilere seyahat yasağı getirilmiş, 21 Mart tarihinde bu liste genişletilerek Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı Dimitri Rogozin, Putin'in danışmanı Sergey Glazyev, Federasyon Sözcüsü Valentina Matviyenko ve Putin'in yardımcısı Vladislav Surkov gibi doğrudan Rusya Federasyonu devlet yönetiminde olan kişilerin içinde olduğu 12 kişi listeye eklenmiştir. Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerine deplanlı bir şekilde kayan Rus yanlısı ayrılıkçı hareketler ve bunlara Rusya Federasyonu'nun destek vermesi, Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri

21 Enes Bayraklı "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Krizi ile İmtihani," *SETA Perspektif* 40 (Mart 2014): 4.

22 The European Council, *Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine*, erişim Haziran 06, 2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>.

23 Nick Robinson, "AB Liderleri Ukrayna Krizi İçin Bir Araya Geliyor," *BBC*, Mayıs 6, 2014, erişim Aralık 15, 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_ukrayna_ab_zirve.

başta olmak üzere Avrupa’da endişeleri artırmıştır. Artan endişeler AB’nin tepkileri üzerinde etkili olmuş, Ukrayna’nın doğu ve güneyini istikrarsızlaştıran kişiler de AB’nin yaptırım listelerindeki yerlerini almışlardır. Bu kapsamda daha ağır ekonomik yaptırım sesleri birlik içerisinde yükselmeye başlamış, Haziran 2014’te Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)’dan AB pazarlarına ithal edilen ürünlere yasak koyulmuştur. Böylelikle kısmen de olsa yatırımları hedef alan bir tepki ortaya çıkmıştır. AB yaptırımları, Temmuz 2014’te daha da genişletilmiş ve listeye kişilerin yanı sıra Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)’daki liman işletmeleri de eklenmiştir. Bazı şirketlerle birlikte Rusya Federasyonu Ulusal Ticaret Bankası da listeye eklenerek Rus ekonomisine yönelik adımlar atılmıştır. 2014 Eylül ayına gelindiğinde Gazprom Neft, Transneft ve Rosneft gibi önemli Rus şirketlerine kredi kullanılması sınırlandırılmış, hem askeri hem de sivil alanda kullanılan çift kullanımlı teçhizata ambargo koyulmuş ve derin sularda petrol arama işi yapan şirketlerin faaliyetleri yasaklanmıştır.²⁴

2014 sonlarından itibaren AB’nin Rusya Federasyonu’na olan tepkisinde bir kayma meydana gelmiştir. Bu ana kadar genel anlamda Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)’ın Rusya Federasyonu tarafından yasadışı ilhakı üzerinden ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün ihlalden kaynaklı tepki veren AB, Doğu Ukrayna’daki ayrılıkçı hareketlenmelerden daha fazla rahatsız olmuş görünmektedir ve bahsedilen daha ağır sayılabilecek ekonomik yaptırımların gelmesi de bu zamana denk gelmiştir. Kırım örneğinden alınan cesaretle oluşturulan ancak Rusya Federasyonu dâhil hiçbir aktör tarafından tanınmayan Luhansk Halk Cumhuriyeti, Donetsk Halk Cumhuriyeti ve bunların birleşmesinden oluşan Novorossiya Federal Devleti yetkilileri ile bu ayrılıkçı hareketlerde parmağı olan kişi ve şirketler de yaptırım listelerindeki yerlerini almışlardır. Ukrayna’nın doğusunda meydana gelen bu hareketler Ukrayna’yı daha istikrarsız ve güvensiz hale getirmekte, bu durum AB güvenliğini yakından yakinen ilgilendirmektedir. Bu nedenden ötürü AB, gerek birlik olarak gerek birlik üyesi ülkelerin bireysel girişimleri ile barış sağlanması adına Minsk görüşmelerinde etkin rol oynamış ve Rusya Federasyonu’na karşı olan yaptırım söylemleri bu tarihten itibaren ve protokole uyulmaması çevresinde şekillenmiştir.²⁵

24 The European Council, *Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine...*

25 Ömer Uğur, “Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa’daki İstikrara Etkisi,” *2016 Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde 199-205, ed. Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen (İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları No: 15, 2016), 201.

Ortaya koyulan tepkilerden bir tanesi de Ukrayna'daki siyasi krizin ana sebebi olan AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Anlaşması'nın (*Association Agreement*) imzalanması olmuştur. Önce Ukrayna'da oluşan geçici yönetim, 21 Mart 2014 tarihinde anlaşmanın siyasi bölümlerini daha sonra 27 Haziran 2014'te yeni cumhurbaşkanı Petro Porosenko da anlaşmanın ekonomik kısımlarını imzalamıştır.²⁶ Yeni imzalanan bu kısımlar serbest ticaret bölgesi ve enerji işbirliği gibi konuları içermektedir. Ancak Rusya Federasyonu'nun bu anlaşmadan kaygı duyması ve tarafları uyarması anlaşmanın yürürlüğe girmesini zora sokmuştur. Anlaşma ancak 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe koyulabilmiştir. Bu durum göstermektedir ki, Rusya Federasyonu'nun çekinceleri veya vermesi muhtemel karşı tepkisi birlik içerisinde karar alma konusunda ayrılmaya sebep olabileceği gibi kararların uygulanmasını da doğrudan etkilemektedir.

AB'nin Kırım konusunda verdiği reaksiyonlardan bir tanesi de Kırım'ın asli unsuru olan Kırım Tatarlarının durumu üzerinden olmuştur. Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Rusya Federasyonu'nun emrinde bir savcı tarafından durdurulma kararı, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından endişe verici ve Kırım Tatar halkına karşı ciddi bir saldırı olarak tanımlanmıştır. Yine Mogherini, Kırım'ın yasadışı ilhakından beri Kırım Tatarlarına uygulanan baskı ve şiddete atıfta bulunarak insan hakları ihlallerine tepki göstermiştir.²⁷ Kırım Tatarları üzerinden gösterilen bir diğer önemli reaksiyon da Avrupa Parlamentosu'nun 4 Şubat 2016'da oyladığı taslaktır. 79 oya karşı 427 oyla kabul edilen taslakta Kırım Tatarları üzerinde uygulanan baskıya tepki gösterilerek, ilhakın yasadığı olduğu yinelenmiş ve Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesi konusunda Rusya Federasyonu'na çağrı yapılmıştır. Bu taslakta önemli sayılabilecek hususlardan bir tanesi de yaptırımların sona ermesinin koşulu olarak daha önce belirlenen "Minsk Anlaşması'na uyulması" ibaresi "Minsk Anlaşması'na uyulması ve Kırım'ın Ukrayna'ya geri verilmesi" olarak revize edilmesidir.²⁸

26 Oleh Posheadin ve Maryna Chulaievskaya, "European Integration of Ukraine: Tool for Internal Reform, Source of Problems or Pass Ticket to EU Membership?," *Romanian Journal of European Affairs* 17, sayı. 1 (Haziran 2017): 101.

27 Delegation of the European Union to Lebanon, *Statement by the Spokesperson on suspension of Mejlis activities of the Crimean Tatars*, Nisan 14, 2016, erişim Nisan 15, 2016, https://eeas.europa.eu/delegations/lebanon/2879/statement-by-the-spokesperson-on-suspension-of-mejlis-activities-of-the-crimean-tatars_en.

28 "EU Says Crimea Return Necessary for Lifting Russia Sanctions," *The Moscow Times*, Şubat 04, 2016, erişim Haziran 01, 2016, <https://themoscowtimes.com/articles/eu-says-crimea-return-necessary-for-lifting-russia-sanctions-51720>.

Özetle AB'nin tepkisi, genel anlamda kendi güvenlik endişeleri temelinde şekillenmiştir. Tıpkı BM bünyesinde verilen tepkiler gibi Kırım'daki işgalin ve ilhakın sonlandırılması konusunda başarılı olamayan bu tepkiler daha çok ekonomik temeller üzerine kurulu bu örgütün kendi güvenlik endişeleri kapsamında verebileceği tepkileri göstermesi açısından önemli sayılmalıdır. AB'nin, Ukrayna üzerinden Rusya Federasyonu'na uyguladığı yaptırımlar son olarak Aralık 2017'de 6 ay süre ile uzatılmıştır. Her altı ayda bir uzatılan yaptırımlar halen ucu açık şekilde devam etmektedir.

NATO

Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD-SSCB gerginliğine paralel olarak NATO-Varşova Paketi ilişkileri de gergin seyretmiş, iki aktör arasında hiçbir resmi ilişki gelişmemiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra NATO, eski Sovyet coğrafyasındaki ülkeleri bünyesine katabilmek için yoğun mesai harcamıştır. Bu noktada Fransa ve Almanya'nın, Ukrayna ile Gürcistan'ın NATO'ya katılması konusunda muhalif olduklarını ayrıca belirtmek gerekir. Bu genişleme politikasında SSCB'nin devamı olan Rusya Federasyonu göz ardı edilemeyeceği için NATO-Rusya Federasyonu arasındaki resmi ilişkiler de bu dönem itibariyle başlamıştır. Her ne kadar Rusya Federasyonu, NATO'nun bu genişlemesinden rahatsız olduğunu defalarca vurgulamış olsa da 1992'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne ve 1994'de Barış İçin Ortaklık Programı'na dâhil olmuştur.²⁹ Bu gelişmeleri takiben 1997 NATO Paris Zirvesi'nde, iki aktör arasında birbirlerini hasım olarak görmediklerini imza altına aldıkları bir anlaşma imzalanmış ve 2002'de bir adım daha atılarak NATO-Rusya Federasyonu Konseyi oluşturulmuştur.³⁰ NATO bu süreçte eski Sovyet coğrafyasının bazı önemli devletlerini ittifak bünyesine dâhil etmeyi başarmış ancak bu genişleme Gürcistan ve Ukrayna'ya gelince, Rusya Federasyonu'nun tepkisi çok daha sert olmuştur.

Kırım'ı Rusya Federasyonu'na bağlayan yasadışı referandumun yapıldığı 16 Mart 2014 tarihinde NATO'nun karar organı Kuzey Atlantik

29 Merve İrem Yapıcı, "NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği," 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı içinde, der. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları:12/1, 2011), 1453.

30 Serdar Erdurmaz, "NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerine Bir Bakış," *TÜRKSAM*, Ocak 04 2010, erişim Nisan 20, 2016, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/660-nato-rusya-federasyonu-federasyonu-iliskilerine-bir-bakis>.

Konseyi resmi bir açıklama yaparak, referandumu askeri zorlama ile yapılan özgür iradede uzak bir referandum olarak tanımlamış, referandum sonucunu tanımadıklarını ilan etmiştir. Yine aynı açıklamada Rusya Federasyonu'na Kırım ve Ukrayna'daki her türlü askeri faaliyetini durdurma çağrısı yapılmıştır.³¹ Bu uyarıyı takiben Rusya Federasyonu'nun geri adım atmaması ve Kırım ile Akyar (*Sivastapol*)'ı kendine bağlayan anlaşmanın imzalanmasından sonra bu kez NATO Dışişleri Bakanları 1 Nisan'da toplanmıştır. Bu toplantının resmi açıklamasında bağımsız ve istikrarlı bir Ukrayna'nın, NATO'nun esas görev alanı olan Avrupa-Atlantik güvenliği için son derece anahtar bir konumda olduğu vurgulanmış ve Kırım'ın ilhaki resmi bir dille tekrar kınanmıştır. Aynı toplantıda önemli bir tepki olarak NATO'nun Rusya Federasyonu ile her türlü askeri ve sivil işbirliğini askıya alması ve Doğu Avrupa'daki NATO güçlerinin artırılması kararlaştırılmıştır. Ancak yine de askeri müdahale seçeneği gündeme gelmemiştir.³²

NATO'nun Ukrayna ve Kırım üzerinden tepkileri en net şekilde 4-5 Eylül 2014 tarihli Galler Zirvesi'nde gelmiştir. Zirvenin sonuç bildirgesinde NATO Hazırlık Eylem Planı'nın (*Readiness Action Plan-RAP*) oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu yapı ile birlikte Doğu Avrupa'da kara, deniz ve hava unsurlarının artırılması ve askeri faaliyetlerin icra edilmesi, Doğu Avrupa'daki NATO ülkelerinde altyapının güçlendirilmesi, silah, teçhizat ve ikmal maddeleri konuşlandırılıp depolanması, NATO kuvvetlerinin hazırlık durumlarının artırılması ve NATO komuta yapısının yeni tehditlere adapte edilmesi amaçlanmıştır.³³ Aynı zirvede alınan önemli kararlardan bir tanesi de Ukrayna'daki krize benzer durumlarda tehlike altında olan ülkelere 48 saat içinde kaydırılabilecek Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü (*Very High Readiness Joint Task Force-VJTF*)'nün oluşturulmasıdır. Bu kuvvetin Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki politika ve eylemleri nedeniyle oluşturulmasına karar verildiği, ancak gelinen aşamada nereden gelirse gelsin her türlü tehdide karşı caydırıcı rol oynamak ve tehdit algısının yükseldiği Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri gibi NATO üyelerini rahatlamak amacıyla tasarlandığı belirtilmiştir.³⁴ Galler

31 NATO, *Statement by the North Atlantic Council on the So-Called Referendum in Crimea*, Mart 17, 2014, erişim Haziran 01, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108030.htm.

32 NATO, *Statement by NATO Foreign Ministers*, Nisan 01, 2014, erişim Haziran 01, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108501.htm.

33 Oktay Bingöl ve Ali Bilgin Varlık, "NATO'nun 2014 Galler Zirvesi," *Merkez Strateji Enstitüsü*, Eylül 09 2014, erişim Nisan 20, 2016, http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2014/12/140909_RP_NATOun-Galler-Zirvesi_s.2aWeb.pdf.

34 Yalçın Sarıkaya ve Gül Sarıkaya, "NATO Zirvesinin Ardından Ukrayna Krizi," *Eko Avrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 28, (2014): 20.

Zirvesi'nde NATO'nun, AB, G7 ve ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun Kırım konusunda Rusya Federasyonu'na uyguladığı mali, ticari, ekonomik ve askeri yaptırımları desteklediği açıklanmıştır. Bu zirve ile birlikte NATO-Ukrayna Birleşik Komisyonu başlıklı bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri de her ne kadar Rusya Federasyonu inkar etse de Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne halen taciz edildiği ve devam eden ayrılıkçı hareketlere Rusya Federasyonu tarafından destek sağlandığı ortaya konulmuş, NATO tarafından Ukrayna'nın teknik-askeri yardım talebinin dikkate alınacağı vurgulanmıştır. Bu kapsamda NATO tarafından Ukrayna'ya yaklaşık 4,5 milyon dolar değerinde çelik kask, kurşungeçirmez gözlük ve çelik yelek gibi malzemeler içeren askeri malzeme yardımı Ağustos 2014'te gönderilmiştir.³⁵

NATO'nun, Kırım ve Ukrayna'nın diğer bölgelerindeki Rus hareketlerine tepkisinin genel manada önem verdiğini ve bunun Doğu Avrupa ve Baltıkların güvenliği ile alakalı olduğunu söylemek yanlış olmaz. NATO, bu reaksiyonu kapsamında Doğu Avrupa ve Baltıklardaki etkinliğini şu üç temel başlık altında göstermeye çalıştı: Hava savunması ve gözlem, deniz savunması ve askeri tatbikatlar. Hava savunması konusunda Polonya ve Romanya üzerinde gözlem uçuşları yaparak kendi hava savunma sistemi olmayan Baltık ülkelerinin güvenliğini sağlamaya çalışırken, bir taraftan da Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki faaliyetlerini gözlem altında tutmak istedi. Deniz savunması konusunda ise beş ila yedi mayın temizleme gemisinden oluşan iki grup Baltık Denizi'nde, dört gemiden oluşan bir grup da Karadeniz'de görevlendirildi.³⁶ Üçüncü başlık olan askeri tatbikatlar Rusya Federasyonu'na gösterilen reaksiyonun temelini teşkil etmiştir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in Rusya Federasyonu'nun Kırım ile Doğu Ukrayna'da yaptıklarına bir cevap olarak nitelendirdiği tatbikatlardan bir tanesi ilhaktan hemen sonra Estonya'da Belçika, Danimarka, Estonya, Fransa, Letonya, Litvanya, Polonya, İngiltere ve ABD'nin katılımıyla gerçekleştirilen, toplu savunma ve Baltık bölgesinin güvenliği konularını kapsayan *Stead Fast Javelin I* isimli tatbikattır.³⁷ Bir diğer tatbikat, Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhakının birinci yıldönümünü kutlama hazırlıkları yaptığı sırada Kırım açıklarında gerçekleşmiştir. Kanada, Romanya, İtalya, Almanya ve

35 Oktay Bingöl ve Ali Bilgin Varlık, "NATO'nun 2014..."

36 Paul Belkin, Derek E. Mix ve Steven Woehrel, "NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe," *Congressional Research Service CRS Report* (Temmuz 2014): 20, erişim Haziran 25, 2016, <https://fas.org/sqp/crs/row/R43478.pdf>.

37 NATO, *NATO's Stead fast Javelin I Exercise Underway in Estonia*, Mayıs 16, 2014, erişim, Temmuz 06, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109929.htm.

Türkiye'den savaş gemilerinin katılımıyla gerçekleştirilen bu tatbikat, Kırım açıklarında ve Rus gemilerinin gözle görülür uzaklıkta olduğu bir alanda gerçekleştiği için Rusya Federasyonu'na karşı bir gövde gösterisi olarak değerlendirilebilir.³⁸ Bir başka tatbikat Galler Zirvesi'nde kararlaştırılan Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü (VJTF) kapsamında Haziran 2015'te Polonya'da gerçekleştirildi. *The Noble Jump II* adı altında yapılan bu tatbikat algılanan Rus tehdidine karşı ittifakın doğu sınırını güçlendirmek amacıyla yapıldı.³⁹ Buna ek olarak *Brilliant Jump* tatbikatı, yine Galler Zirvesi'nde oluşturulması kararlaştırılan NATO Hazırlık Eylem Planı kapsamında Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerine acil yardım gerektiği durumlarda ne kadar hızlı hareket edebileceğini görmek amacıyla Mayıs 2016'da Polonya'da gerçekleşmiştir.⁴⁰

Diğer Batılı devlet ve örgütlerin tepkileri gibi, NATO'nun da Kırım üzerinden Rusya Federasyonu'na verdiği tepki daha çok gövde gösterisi şeklinde olmuş, Kırım'ın ilhak edilmesi ve ilhak edildikten sonra Rusya Federasyonu'na geri adım atırabilmesi anlamında yeterli olmamıştır. NATO, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana eski Sovyet ülkelerindeki genişleme hareketinde özellikle Gürcistan ve Ukrayna'daki Rus çıkarlarını, bu ülkelerdeki Rusya Federasyonu baskısını ve gücünü görmezden gelmiştir şeklinde bir yorum yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte bir başka eleştiri 2008'de Gürcistan'da cılız kalan tepkiler üzerinden yapılabilir. Gürcistan eski cumhurbaşkanı Saakaşvili, "Eğer NATO Gürcistan'da yeterli cevabı verseydi Ukrayna Krizi olmazdı" diyerek bu cılız tepkileri eleştirmiştir. Gerçekten de bu eleştiri Gürcistan'dan sonra Ukrayna ve Kırım'da daha cesur görünen Rus hareketleri ile ilişkilendirildiğinde doğruluk payı oldukça yüksektir. Belki de Gürcistan'da daha sert bir tepki NATO tarafından ortaya koyulabilseydi, Ukrayna'daki kriz daha hafif olabilir, Kırım'ın ilhakı bu denli kolay olmayabilirdi.⁴¹

38 "NATO Warships in Blacksea As Crimea Prepares To Mark Anniversary of Russian Annexation," *UNIAN*, erişim Temmuz 08, 2016, <http://uatoday.tv/politics/nato-warships-in-black-sea-as-crimea-prepares-to-mark-anniversary-of-russian-annexation-415289.html>, erişim Temmuz 08, 2016.

39 "NATO Starts Very High Readiness Force Drills in Poland," *Russia Today*, Haziran 10, 2015, erişim Temmuz 08, 2016, <https://www.rt.com/news/266170-spearhead-drills-nato-poland/>.

40 "NATO to Hold Military Exercises in Poland," *UAWIRE*, Mayıs 14, 2016, erişim Temmuz 08, 2016, <http://uawire.org/news/nato-military-exercises-will-take-place-in-poland>.

41 Şafak Oğuz, "NATO's Mistakes That Paved The Way For Russia-Ukraine Crisis," *Karadeniz Araştırmaları* 45 (Bahar 2015): 6-7.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Şimdiye kadar ele aldığımız örgütlerden AB ve NATO, içerisinde Rusya Federasyonu olmayan ve Batı'nın tepkilerini analiz etme anlamında nispeten homojen örgütlerdir. Ancak AGİT, Rusya Federasyonu'nun da üyesi olduğu bir örgüttür. Bu sebeple AGİT'in Ukrayna'daki kriz ve Kırım'ın ilhakına verdiği tepkileri ele alırken bu hususu unutmamak gerekir.

Genel manada Ukrayna'daki krizde anahtar rol oynadığı dile getirilen AGİT'in bu rolü, kuruluşundan bu yana siyasi arenada hiç bu kadar etkili olma arayışına girmemesinden ileri gelmektedir. Gerek bölgesel gerekse de uluslararası birçok mutabakatı hiçe sayarak Kırım'ın işgal ve yasadışı ilhak edilmesi ve Ukrayna'nın diğer bölgelerine de yayılan kriz, gözlerin bir anda AGİT'e çevrilmesine neden olmuştur. Çünkü Avrupa'nın güvenliği söz konusudur ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Avrupa güvenliğini tehdit eden en önemli mesele bu olmuştur. AGİT, bu rolü genel anlamda arabuluculuk faaliyetleri ve insan hakları ihlalleri gibi konular üzerinde yoğunlaştırmıştır. Krizin ilk başlarında Yanukoviç iktidarı ile muhalifler arasında yürüttüğü arabuluculuk faaliyetleri, Kırım'ın ilhakından sonra Rusya Federasyonu-Ukrayna-Batı arasındaki arabuluculuk faaliyetlerine dönüşmüştür.⁴²

AGİT, Ukrayna Kırım'daki durumun daha kötüye gitmemesi ve çatışmaların önlenmesi anlamında bazı misyonlar oluşturmuştur. Bunlardan ilki AGİT Özel Gözlem Misyonu, üye ülkelerin ortak kararı ile kurulmuştur. Bu misyonun amacı Kırım dâhil çatışmaların sürdüğü bölgelerde tarafsızlık ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde sivil gözlemciler kanalıyla bilgi toplama ve gerekli diyalogları kurarak sorunların çözülmesine katkıda bulunmaktır. İkincisi Gözlem Misyonu, Ukrayna-Rusya Federasyonu sınırında gözlem yaparak oluşabilecek sorunları haftalık olarak AGİT üye devletler sunmak üzere oluşturulmuştur. Üçüncüsü Seçim Gözlem Misyonu, Mayıs 2014 seçimlerinin tarafsız ve şeffaf yapılması amacıyla kurulan geçici misyondur. Dördüncüsü İnsan Hakları Değerlendirme Misyonu, Kırım ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinde insan hakları ihlali olup olmadığını gözlemlemek üzere oluşturulmuştur. Son olarak Diyalog Projesi, Ukrayna'da yaşayan farklı dil, din ve kültürden insanların sorunsuz yaşaması adına neler

42 Elena Kropatcheva, "The Evolution of Russia's OSCE Policy: From the Promises of the Helsinki Final Act to the Ukrainian Crisis," *Journal of Contemporary European Studies* 23, sayı. 1 (2015): 16.

yapılabileceğini tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur.⁴³ AGİT'in bu misyonlar kapsamında Kırım konusunda ortaya koyduğu en önemli tepkilerden birisi 12 Mayıs 2014 tarihli rapor olmuştur. Bu raporda Şubat 2014 sonlarında silahlı güçlerin Kırım'da devlet binalarını ele geçirdiği ve Rus yanlısı Aksenov'un bu güçlerin zoruyla başbakan olarak iktidara getirildiği yer almıştır. Bilindiği üzere Rusya Federasyonu, bu silahlı güçlerin Rus askeri olmadığını iddia etmiştir. Ancak raporda bu güçlerin Rusya Federasyonu tarafından Rus askeri olduğunun doğrulandığı da teyit edilmiştir. Raporda önemli bir konu olarak Kırım'da cinayet, tehdit, zorlama, saldırı ve zorla alıkoyma gibi ihlaller ortaya koyulmuş, Kırım Tatar toplumunun içinde bulunduğu tehlikeden duyulan endişeye dikkat çekilmiştir.⁴⁴ Yasadışı ilhakın birinci yıl dönümünde AGİT Parlamenter Asamblesi'nden yapılan resmi açıklama ile Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı işgal ve ilhakının yasadışı olduğu vurgulanmış, özellikle Kırım Tatar halkının haklarının ihlal edildiği, sivil toplum kuruluşlarının baskı ile susturulduğu ve medya özgürlüğü üzerinde baskı uygulandığı gibi konuların halen AGİT tarafından gözlemlendiği belirtilmiştir.⁴⁵ Kırım Tatar Milli Meclisi'nin kapatılması kararı da AGİT tarafından kınanmış ve kararın geri çekilmesi çağrısı yapılmıştır.

AGİT'in Ukrayna Krizi'nde öne çıkan en belirgin rolü, Minsk görüşmeleri ve protokolleridir. Minsk görüşmelerinden ilki AGİT'in arabuluculuğunda Ukrayna, Luhansk (LNR) ve Donetsk Halk cumhuriyetleri (DNR) taraflarının katıldığı 2014 Haziran ayındaki üçlü koordinasyon grubu şeklinde başlamıştır. 23 Haziran ve 6-7 Temmuz tarihlerinde toplanan grup imzalanacak olan barış anlaşmasını olgunlaştırmaya çalışmışlardır. Buna müteakip, 5 Eylül 2014'te ateşkesin sağlanması amacıyla on iki maddelik Minsk I Protokolü imzalanmıştır. Çok geçmeden yine Eylül ayının sonlarında tarafların birbirini sorumlu tuttuğu çatışmalar yeniden patlak vermeye başlamıştır. Bunun üzerine daha sonra "Minsk II" olarak tamamlanacak görüşmeler yeniden başlamıştır. Bu sefer Almanya ve Fransa'nın da desteği alınarak

43 Erdal Düzdaban, "Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar," *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım (İstanbul: Beta Yayınları, 2014), 426, 427.

44 AGİT Ukrayna İnsan Hakları Değerlendirme Misyonu tarafından oluşturulan İnsan Hakları ve Azınlık Hakları Durumu Raporu için bkz. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Human Rights Assessment Mission in Ukraine*, erişim Temmuz, 08, 2016., <http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>.<http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>.

45 OSCE Parliamentary Assembly, *OSCE PA President Marks Anniversary of Crimea's Illegal Annexation*, erişim Temmuz 08, 2016, <https://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2015/2148-osce-pa-president-marks-anniversary-of-crimea-s-illegal-annexation>.

“Normandiya Dörtlüsü” olarak anılan Ukrayna, Rusya Federasyonu, Fransa ve Almanya AGİT desteği çerçevesinde bir çözüm arayışı içerisine girmiştir. Şubat 2015’te görüşmeler sonuç vermiş ve taraflar arasında “Minsk II Anlaşması” imza edilmiştir. Böylece taraflar arasında 15 Şubat 2015 tarihi itibari ile ateşkes yeniden sağlanacak, ağır silahlar geri çekilecek, Donetsk ve Luhansk’ta Ukrayna yasalarına uygun ve AGİT gözlemcileri tarafından takip edilecek yerel seçimler düzenlenecektir. Rus yanlısı ayrılıkçıların kaybı gibi görünen böyle bir anlaşmaya Rusya Federasyonu’nun onay vermesi de güç kaybeden ayrılıkçı milislere zaman kazandırmak olarak değerlendirilmektedir. AGİT, bu anlaşmada her ne kadar sahada öyle olmasa da garantör pozisyonunda yer almıştır.⁴⁶

AGİT’in tepkisi esasen Kırım’dan daha çok Ukrayna’nın doğusunda yayılan çatışmalar üzerinden şekillenmiştir. Rusya Federasyonu’nu bünyesinde bulundurduğu için çok keskin tepkiler vermekten kaçınmıştır. Diğer örgütlerin ve devletlerin gündemine aldığı yaptırım veya izole etme politikaları AGİT’in gündemine girememiş, bu yaptırımlara herhangi bir destek açıklaması da gelmemiştir. Kısacası AGİT’in reaksiyonu genel olarak insan hakları ihlalleri ve çatışmaların sonlandırması gibi konularda yoğunlaşmıştır.

İslam İşbirliği Teşkilatı

İslam İşbirliği Teşkilatı, Kırım’ın ilhaki sürecinde ve sonrasında genellikle örgütün amacına paralel olarak Kırım’daki Müslüman nüfusun güvenlik endişesi üzerinden tepki göstermiştir. Referandumdan sonra örgütten yapılan “İslam İşbirliği Teşkilatı, Ukrayna’daki gelişmeler çerçevesinde, Kırım’daki Müslüman Kırım Tatar toplumunun güvenliği ve refahı konusunda büyük endişe duymaktadır. 20.yüzyılda vatanlarından kovulan Müslüman Kırım Tatarlarının aynı acıyı yaşamasına izin verilmemelidir. Kırım Tatar halkının, dini, kültürel miras ve mülkiyet hakkının güvence altına alınması İslam İşbirliği Teşkilatı açısından büyük önem arz etmektedir” şeklindeki resmi açıklama teşkilatın bu endişesini dile getirmektedir.⁴⁷

46 Muhammet Koçak, “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna,” *SETA Analiz* 135 (Ağustos 2015): 20-21.

47 OIC, *OIC Calls For Respecting The Rights of Muslims in Crimea*, erişim Haziran 09, 2016, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=8947&ref=3592&lan=en.

İslam İşbirliği Teşkilatı 18 Haziran 2014'teki 41. Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısı'nda Genel Sekreter İyad Bin Emin Medeni, Teşkilatın Kırım'daki gelişmeleri yakından izlediğini ve bu gelişmelerin Kırım'daki Müslümanların kültürel, dini ve siyasi haklarını etkilememesini beklediğini belirtmiştir. Sovyet Rusya Federasyonu bayrağı altındaki gibi bir sindirme ve zorlamanın bugün tekrar olmaması için Rusya Federasyonu'na çağrıda bulunmuştur.⁴⁸ İslam İşbirliği Teşkilatının 14-15 Nisan 2016 İstanbul Zirvesine Kırım Tatar lideri Mustafa Abdülcemil Kırımoglu da katılmış, Batı dünyasından daha net tepki ve yaptırımlar geldiğini vurgulayarak İslam İşbirliği Teşkilatından gerekli desteği alamadığı yönünde sitemini dile getirmiştir.⁴⁹

Şanghay İşbirliği Örgütü

Küresel bir güç olma ve Kırım'ın ilhakı başta olmak üzere diğer dış politika adımlarını meşrulaştırma çabasında olan Rusya Federasyonu, bazı uluslararası kuruluşlar çerçevesinde bu çabalarını hayata geçirmeye çalışmaktadır. ABD'nin tek kutuplu düzeni ve NATO'ya karşı kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü, bu çabanın merkezinde yer almaktadır. Kırım'ın ilhakından sonra Batı'nın yaptırımları ve Rusya Federasyonu'nun G8'den çıkarılması gibi izole etme politikaları Rusya Federasyonu'nun bu çabalarını daha da artırmıştır. Batı'nın tepkilerinin menfi ve yaygın olmasını dengelemek adına Rusya Federasyonu, ŞİÖ zemininde daha fazla mesai yapmaya başlamıştır; çünkü ŞİÖ'de ABD ve diğer Batılı aktörler yoktur.⁵⁰ 2008'de Rusya Federasyonu, Gürcistan'a savaş açtığı anda ülkelerin toprak bütünlüğüne ve halklarının uluslararası kanunlarla korunması gerektiğine vurgu yapan ŞİÖ üyelerinin Kırım konusunda verecekleri reaksiyon merak uyandırmıştır. Örgüt üyelerinden Kazakistan ve Çin'in Kırım'daki referandumun geçersizliği ile ilgili BM'de yapılan oylamada çekimser kaldıkları yukarıda belirtilmişti. Diğer örgüt üyelerinden Özbekistan da oylamada çekimser kalırken; Kırgızistan ve Tacikistan oylamaya hiç katılmamışlardır.

48 OIC, *Statement Of H.E. Iyad Ameen Madani Secretary General of the Organization Of Islamic Cooperation at the 41st Session of The Islamic Conference of Foreign Ministers Session of Exploring Areas of Islamic Cooperation*, erişim Haziran 09, 2016, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=9147&ref=3666&lan=en, erişim Haziran 09, 2016.

49 Paul Goble, "Joining Islamic Conference Could Help Kyiv Defend Crimean Tatars," *Jamestown Foundation*, Nisan 24, 2014, erişim Haziran 10, 2016, <https://jamestown.org/program/joining-islamic-conference-could-help-kyiv-defend-crimean-tatars/>.

50 William Piekos, "The Risks and Rewards of SCO Expansion," *Council on Foreign Relations*, Temmuz 07, 2015, erişim Eylül 15, 2016, <http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/risks-rewards-sco-expansion/p36761>.

ŞİÖ'nün Kırım'ın ilhakından sonra Eylül 2014'te yapılan Duşanbe Zirvesi, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna müdahalesini haklı çıkarmak ve ŞİÖ üyelerinden uluslararası destek almak için giriştiği mücadeleye sahne olmuştur. Zirvede üyeler, Batı'nın Rusya Federasyonu'na yönelik yaptırımlarını eleştirmiş; Ukrayna'daki krizin çözümünde taraflar arasında diyalogun sürdürülmesi çağrısında bulunmuşlardır.⁵¹ Bu zirvede hiç şüphesiz en dikkat çekici tepki Özbekistan'dan gelmiştir. Rusya Federasyonu ile mesafesini korumaya çalışması ile bilinen dönemin Özbekistan lideri Kerimov: "Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki tarihi çıkarlarını dikkate almamak ciddi bir hata olacaktır." diyerek Rusya Federasyonu'na destek veren bir görünümde olmuştur. Rus medyası da bu zirveyi Rusya Federasyonu lehine çevirmeye çalışmış, ŞİÖ Zirvesi: "İzolasyona Karşı Birleşme ve Kardeş Ruhların Çemberinde Putin" gibi başlıklara yer vererek ŞİÖ üyeleri ile birliktelik ve uluslararası alanda haklılık mesajları vermeye çalışmıştır.⁵² 2015 Ufa Zirvesi ve 2016 Taşkent Zirvesi de, Kırım ve Ukrayna ilgili Minsk Anlaşması'na bağlı kalınması, ateşkesin sağlanması ve tarafların sorunu diplomatik yollarla çözmesi gerektiği gibi temel söylemlere sahne olmaktan öteye gidememiştir.

Görüldüğü üzere ŞİÖ hem örgütsel hem de üye devletlerin tepkileri bağlamında net tepkiler ortaya koymamakla birlikte, hem Rusya Federasyonu'nu hem de Batı'yı karşısına alacak söylem ve politikardan uzak durmaktadır. Bu duruş şüphesiz Çin'den ileri gelmektedir. Zira hem Batı ile ticari ve ekonomik ilişkilerini koparmak istemeyen hem de BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik statüsü, Çin'in adımlarını şekillendirmektedir. Çin'in bu tutumu, Rusya Federasyonu ile birlikte başat rol oynadığı ŞİÖ'nün ve üye devletlerin bireysel tepkilerini de şekillendirmiştir. Belki Çin faktörü olmasaydı, eski Sovyet devleti olan Türkistan devletlerinin tutumu çekimser olmak yerine Rusya Federasyonu'nun istediği istikamette olacaktı. Tüm bu belirsizliğe rağmen ŞİÖ bünyesinde ortaya koyulan tepkiler hareketlerinin meşruluğu konusunda zemin oluşturmaya çalışan Rusya Federasyonu tarafından bir destek olarak algılanmıştır.

51 Gökçen Oğan, "Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı İŞİD," *Al Jazeera*, Eylül 13, 2014, erişim Eylül 15, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isid>.

52 Joanna Lillis, "Putin Fails to Win Ukraine Consensus at SCO Summit," *Eurasianet*, Eylül 12, 2014, erişim Eylül 20, 2016, <http://www.eurasianet.org/node/69961>.

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası terörizmle mücadele adı altında Orta Asya'da askeri varlığını artırmış ve buna karşılık Rusya Federasyonu'nun NATO'su olarak bilinen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü oluşturulmuştur. Rusya Federasyonu bu kapsamda askeri üsler kurmak yolu ile ABD ve NATO'nun artan askeri varlığına cevap vermeye çalışmıştır. İlhak öncesinde Rusya Federasyonu'nun KGAÖ üyesi ülkeler dışında sahip olduğu tek askeri üs Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yer alan Akyar (*Sivastapol*) Üssüdür.⁵³ KGAÖ de, tıpkı Şanghay İşbirliği Örgütü gibi, Rusya Federasyonu'nun hareketlerine meşruiyet kazandırma ve Batı tepkilerine karşı tepki oluşturabilme çabalarına zemin oluşturmaya çalıştığı örgütlerden birisi olmuştur. Rusya Federasyonu bu çabalarının karşılığını en fazla 2015 Tacikistan KGAÖ toplantısında almıştır. Toplantının sonuç bildirgesinde yer alan “BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan yaptırım uygulanması, yeni ayrıştırıcı sınırlar oluşturulması ve sınırların kapatılması kabul edilemez” şeklindeki açıklama ile Kırım'ın ilhakına tepki olarak yürürlüğe koyulan Batı merkezli yaptırımlar eleştirilmiştir.⁵⁴

KGAÖ, Kırım'ın ilhakından sonra NATO'nun Ukrayna başta olmak üzere eski Sovyet coğrafyasında gerçekleştirdiği tatbikatları da sert bir dille eleştirmiştir. Ukrayna ordusunun ABD ve NATO ile askeri işbirliğini geliştirmek amacıyla Eylül 2014'te gerçekleştirilen tatbikat KGAÖ tarafından, Ukrayna'daki durumu daha kötüye götüreceği endişesi ile eleştirilmiştir. KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja: “İç savaş yaşanan bir ülkede tatbikat düzenlemek, ülke yönetimini ya da çatışmanın taraflarından birini güç kullanmaya zorlamak anlamına gelir.” diyerek KGAÖ'nün bu eleştirisini dile getirmiştir. NATO'nun Ukrayna'ya verdiği desteği “böl ve yönet” politikasının bir parçası olarak gören Bordyuja, NATO ve ABD'nin Ukrayna politikasını Slav birliğini bölmek olarak değerlendirmektedir.⁵⁵

53 Habibe Özdal, *Rus Dış Politikasında Ukrayna* (Ankara: USAK Yayınları, 2016), 141.

54 “KGAÖ Liderler Zirvesi Tamamlandı,” *TRT*, erişim Kasım 15, 2016, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/kgao-liderler-zirvesi-tamamlandi-203826.html>.

55 “KGAÖ Genel Sekreteri: NATO, ‘Böl ve Yönet’ Politikası Uyguluyor,” *Sputnik*, Ekim 23, 2016, erişim Kasım 15, 2016, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201610231025433395-kgao-nato-bol-yonet/>.

Sonuç

Ukrayna'da baş gösteren siyasi krizi Rusya Federasyonu kendi jeopolitik çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmiş; kendisi için tarihi öneme sahip Kırım'ı işgal ve yasadışı bir şekilde ilhak etmiştir. Rusya Federasyonu, Kırım'ı ilhak ederek, Suriye krizinin başından beri dile getirdiği ülkelerin içişlerine karışmama düsturu ile çelişmiştir. Kendi aleyhinde bir gelişme söz konusu olduğunda içişlerine karışmak bir tarafa, çıkarları doğrultusunda o bölgeyi işgal dahi edebileceğini göstermiştir. Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhaki ve sonrasında ABD liderliğinde uygulanan Rusya Federasyonu'nun izole edilme politikası, akıllara Soğuk Savaş'ın yeniden başlayabileceğini getirmiştir. Ancak tarih, aynı şartlarla yeniden yaşanmaz. Soğuk Savaş'ın şartları ve enstrümanları ile günümüzün şartları ve araçları arasında farklar vardır. Rusya Federasyonu'nun hedefinin, 21. Yüzyılda ABD'nin sistemi tek başına yönetmesinin, diğer bir deyişle "tek kutuplu dünya" sisteminin gerçekleşmemesi, bunun yerine Çin'in de uzun zamandır altını çizdiği çok kutupluluk yaklaşımının kabul görmesini güç yoluyla temin etmek olduğu belirtilmelidir.

BM'in 15 Mart 2014 tarihli Güvenlik Konseyi oylaması ve 27 Mart 2014 tarihli Genel Kurul Kararı, her ne kadar Rusya Federasyonu'nu caydıracak bir sonuç ortaya çıkarmasa da, BM'yi oluşturan devletlerin bireysel tepkilerini göstermiş ve üye oldukları diğer uluslararası örgütler nezdindeki tepkilerini şekillendirmiştir. Ancak BM'nin Kırım konusunda gerek referandumdan önce gerekse de sonra ortaya koyduğu tepkiler Rusya Federasyonu'nu vazgeçirememiştir. Rusya Federasyonu'nun BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üye statüsü referandumun iptali veya geçersiz sayılması konusunda bir karar alınmasını engellemiştir.

AB, Kırım'ın ilhaki ve Doğu Ukrayna'daki Rus eylemlerine en somut tepkiyi veren örgüt olmuştur. Uygulamaya konan siyasi ve ekonomik yaptırımlar bunun en önemli kanıtıdır. Yaptırımların yanı sıra sorunun çözümü anlamında arabuluculuk rolünü de AB üstlenmiştir. Bununla birlikte Kırım'ın asli unsuru olan Kırım Tatarlarına karşı uygulanan insan hakları ihlallerine ve haksız kısıtlayıcı yasaklamalara dikkat çekmesi, AB'nin tepkisini diğer örgütlere göre bir adım öne taşımıştır. Ancak yine de uygulanan ekonomik ve siyasi yaptırımlar ile yapılan açıklamalar tıpkı BM'nin aldığı kararlar gibi Rusya Federasyonu'nun eylemlerini sınırlandıramamıştır. Özellikle ekonomik anlamda uygulanan yaptırımların Rusya Federasyonu'nu bir nebze zora soktuğu doğru olmakla birlikte bu zorluğun Rusya Federasyonu'nu Kırım

konusunda caydıramadığı da aşıkardır. Kırım'ın ilhakından sonra alevlenen Doğu Ukrayna'daki çatışmalar, AB'nin güvenlik endişesi temelinde tepkilerinin bu yöne kaymasına neden olmuştur.

AB'nin siyasi ve ekonomik yaptırımlarına paralel olarak NATO'nun, Rusya Federasyonu ile olan askeri işbirliğini askıya alması da Rusya Federasyonu'nu eylemlerinden vazgeçirme konusunda işe yaramamıştır. 2008'de Gürcistan'da NATO'dan beklenen ancak gelmeyen askeri müdahale seçeneği, Kırım konusunda da gelmemiştir.

BM, AB ve NATO, Batı'yı temsil etme noktasında nispeten daha homojen örgütlerdir ve tepkileri bu çerçevede şekillenmiştir. Ancak AGİT, Rusya Federasyonu'nun da etkin olduğu bir uluslararası aktördür. Bu özelliğinden ötürüdür ki AGİT'in tepkisi yaptırım uygulamak veya var olan yaptırımlara destek vermek yerine Avrupa'nın güvenliği üzerinden Doğu Ukrayna'daki duruma odaklanmıştır. Her ne kadar sonlandırmamış olsa da AGİT'in Ukrayna'daki çatışmaları azaltmak adına Minsk görüşmelerine öncülük etmesi önemlidir.

Rusya Federasyonu'nun başı çektiği ŞİÖ ve KGAÖ'nün tepkileri tam da beklendiği üzere Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhakını içermeyecek şekilde olmuştur. Bu iki örgütün tepkilerinin cılızlığı BM'de oylamalarda çekimser kalmalarından veya katılmayışlarından net olarak anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun etkin olduğu örgütlerde ne kadar baskın olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu örgütler içerisinde eylemlerini meşrulaştırma çabasına girmesi de buradan ileri gelmektedir. ŞİÖ'nün tepkisi konusunda dikkat çeken husus, Çin'in tutumunun çarpıcılığıdır. Her ikisi de çok kutuplu bir sistem arzulayan bu devletlerden Çin'in, Rusya Federasyonu'na açıkça destek vermemesi Çin tarafından BM hukukunun birincil öncelik olarak algılandığının ve Çin'in ulusal endişelerine verdiği önemin açık göstergeleridir.

Sonuç olarak görülmektedir ki tıpkı devletlerin tepkileri gibi önde gelen uluslararası örgütlerin tepkileri de Rusya Federasyonu'nu diplomatik ve özellikle ekonomik anlamda bazı zorlukların içerisine soksa da Kırım'ın işgal ve yasadışı bir şekilde ilhak edilmesini engellemek adına etkili olamamıştır. Ancak uluslararası toplumun neredeyse tamamının Kırım'ı halen Ukrayna'nın bir parçası olarak görmesi de son derece önemlidir.

Kaynakça

Akman, Halil. “Kırım-Sivastapol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu.” *Turkish Studies* 9, sayı.1 (Kış 2014): 1-20.

Alkan, Mustafa Nail. “Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi.” *Karadeniz Araştırmaları* 44 (Kış 2015): 215-227.

Askeroğlu, Sabir. “Ukrayna Krizinde Son Durum ve Rusya Federasyonu’nun Müdahale Olasılığı.” *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Mayıs 01 2014. Erişim Şubat 05, 2016.
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/05/01/7570/ukrayna-krizinde-son-durum-ve-RusyaFederasyonunun-mudahale-olasiligi>.

Aydın, Aydın ve Emir Bakıncak. “Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki.” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 17, sayı. 1 (Mayıs 2016):95-112.

Bayraklı, Enes. “Avrupa Birliği’nin Ukrayna Krizi ile İmtihanı.” *SETA Perspektif* 40 (Mart 2014): 1-5.

Belkin, Paul, Derek E. Mix ve Steven Woehrel. “NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe.” *Congressional Research Service CRS Report* (Temmuz 2014): 20. Erişim Haziran 25, 2016.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R43478.pdf>.

Bingöl, Oktay ve Ali Bilgin Varlık. “NATO’nun 2014 Galler Zirvesi.” *Merkez Strateji Enstitüsü*, Eylül 09 2014. Erişim Nisan 20, 2016.
http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2014/12/140909_RP_NATOnun-Galler-Zirvesi_s.2aWeb.pdf.

Budapest Memorandums on Security Assurances. 1994. Erişim Şubat 20, 2017. <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>.

Budjeryn, Mariana. “The Breach: Ukraine’s Territorial Integrity and the Budapest Memorandum.” *Wilson Center*, Eylül 30, 2014. Erişim Haziran 10, 2016.
<https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Issue%20Brief%20no%203—The%20Breach—Final4.pdf>.

Delegation of the European Union to Lebanon. *Statement by the Spokesperson on suspension of Mejlis activities of the Crimean Tatars*. Nisan 14, 2016. Erişim Nisan 15, 2016.

https://eeas.europa.eu/delegations/lebanon/2879/statement-by-the-spokesperson-on-suspension-of-mejlis-activities-of-the-crimean-tatars_en.

Demirtaş, Birgül. “Uzman Gözünden Avrupa Birliği ve Ukrayna Krizi: Çıkarlar ve Değerler Paradoksu.” *TÜRKSAM*, Mayıs 13 2014. Erişim Nisan 12, 2016. <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/1088-uzman-gozunden-avrupa-birligi-ve-ukrayna-krizi-cikarlar-ve-degerler-paradoksu>.

Derman, Giray Saynur ve Yerkinay Ongorova. “Ukrayna’da Siyasi Kriz.” *Karadeniz Araştırmaları* 42 (Yaz 2014): 11-23.

Düzdaban, Erdal. “Ukrayna’da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar.” *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, derleyenler Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım, 409-429. İstanbul: Beta Yayınları, 2014.

Erdurmaz, Serdar. “NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerine Bir Bakış.” *TÜRKSAM*, Ocak 04 2010. Erişim Nisan 20, 2016. <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/660-nato-rusya-federasyonu-federasyonu-iliskilerine-bir-bakis>.

“EU Says Crimea Return Necessary for Lifting Russia Sanctions.” *The Moscow Times*, Şubat 04, 2016. Erişim Haziran 01, 2016. <https://themoscowtimes.com/articles/eu-says-crimea-return-necessary-for-lifting-russia-sanctions-51720>.

Goble, Paul. “Joining Islamic Conference Could Help Kyiv Defend Crimean Tatars.” *James town Foundation*, Nisan 24, 2014. Erişim Haziran 10, 2016. <https://jamestown.org/program/joining-islamic-conference-could-help-kyiv-defend-crimean-tatars/>.

Grigas, Agnia. *Beyond Crimea: The New Russian Empire*. New Haven and London: Yale University Press, 2016.

İşcan, İsmail Hakkı. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları.” *Uluslararası İlişkiler* 1, sayı. 2 (Yaz 2004): 44-79.

Karadeli, Cem. “Ukrayna’da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar.” *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, derleyenler Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım, 113-137. İstanbul: Beta Yayınları, 2014.

Karasar Hasan Ali. ” Kırım Niçin Önemli?.” *2023 Dergisi* 155 (Mart 2014): 4-7.

“KGAÖ Genel Sekreteri: NATO, ‘Böl ve Yönet’ Politikası Uyguluyor.” *Sputnik*, Ekim 23, 2016. Erişim Kasım 15, 2016.
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201610231025433395-kgao-nato-bol-yonet/>.

“KGAÖ Liderler Zirvesi Tamamlandı.” *TRT*.Erişim Kasım 15, 2016.
<http://www.trthaber.com/haber/dunya/kgao-liderler-zirvesi-tamamlandi-203826.html>.

Koçak, Muhammet. “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğru Ukrayna.” *SETA Analiz* 135 (Ağustos 2015): 1-29.

Kropatcheva, Elena. “The Evolution of Russia’s OSCE Policy: From the Promises of the Helsinki Final Act to the Ukrainian Crisis.” *Journal of Contemporary European Studies* 23, sayı. 1 (2015): 6-24.

Lillis, Joanna. “Putin Fails to Win Ukraine Consensus at SCO Summit.” *Eurasianet*, Eylül 12, 2014. Erişim Eylül 20, 2016.
<http://www.eurasianet.org/node/69961>.

NATO. *Statement by the North Atlantic Council on the So-Called Referandum in Crimea*. Mart 17, 2014. Erişim Haziran 01, 2016,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108030.htm.

NATO. *Statement by NATO Foreign Ministers*. Nisan 01, 2014. Erişim Haziran 01, 2016.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108501.htm.

NATO. *NATO’s Stead fast Javelin I Exercise Underway in Estonia*. Mayıs 16, 2014. Erişim, Temmuz 06, 2016,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109929.htm.

“NATO Starts Very High Readiness Force Drills in Poland.” *Russia Today*, Haziran 10, 2015. Erişim Temmuz 08, 2016.
<https://www.rt.com/news/266170-spearhead-drills-nato-poland/>.

“NATO to Hold Military Exercises in Poland.” *UAWIRE*, Mayıs 14, 2016. Erişim Temmuz 08, 2016.

<http://uawire.org/news/nato-military-exercices-will-take-place-in-poland>.

“NATO Warships in Blacksea As Crimea Prepares To Mark Anniversary of Russian Annexation.” *UNIAN*. Erişim Temmuz 08, 2016.

<http://uatoday.tv/politics/nato-warships-in-black-sea-as-crimea-prepares-to-mark-anniversary-of-russian-annexation-415289.html>.

Oğan, Gökçen. “Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı İŞİD.” *Al Jazeera*, Eylül 13, 2014. Erişim Eylül 15, 2016.

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isisid>.

Oğurlu, Zahit. “Enerji Güvenliğinde Karadeniz Bölgesinin Jeopolitiği ve Kırımın Önemi.” *2014 Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, derleyenler Hasret Çomak ve Mehlika Özlem Ultan, 745-756. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.

Oğuz, Şafak. “NATO's Mistakes That Paved The Way For Russia-Ukraine Crisis.” *Karadeniz Araştırmaları* 45 (Bahar 2015): 1-12.

OIC. *OIC Calls For Respecting The Rights of Muslims in Crimea*. Erişim Haziran 09, 2016. http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=8947&ref=3592&lan=en.

OIC. *Statement Of H.E. Iyad Ameen Madani Secretary General of the Organization Of Islamic Cooperation at the 41st Session of The Islamic Conference of Foreign Ministers Session of Exploring Areas of Islamic Cooperation*. Erişim Haziran 09, 2016.

http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=9147&ref=3666&lan=en.

Onuch, Olga. “Maidans Past And Present,” *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a Civil Revolution* içinde, derleyenler David R. Marples ve Frederick V. Mills, 27-56. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2015.

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Human Rights Assessment Mission in Ukraine*. Erişim Temmuz 08, 2016.

<http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>.

OSCE Parliamentary Assembly. *OSCE PA President Marks Anniversary of Crimea's Illegal Annexation*. Erişim Temmuz 08, 2016.

<https://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2015/2148-osce-pa-president-marks-anniversary-of-crimea-s-illegal-annexation>.

Özdal, Habibe. *Rus Dış Politikasında Ukrayna*. Ankara: USAK Yayınları, 2016.

Padollan, Olena. "The 2014 Referendum in Crimea." *East European Quarterly* 43, sayı. 1 (Mart 2015): 111-128.

Piekos, William. "The Risks and Rewards of SCO Expansion." *Council on Foreign Relations*, Temmuz 07, 2015. Erişim Eylül 15, 2016.

<http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/risks-rewards-sco-expansion/p36761>.

Poshedin, Oleh ve Maryna Chulaievskia. "European Integration of Ukraine: Tool for Internal Reform, Source of Problems or Pass Ticket to EU Membership?" *Romanian Journal of European Affairs* 17, sayı. 1 (Haziran 2017): 100-120.

Robinson, Nick "AB Liderleri Ukrayna Krizi İçin Bir Araya Geliyor." *BBC*, Mayıs 6, 2014. Erişim: Aralık 15, 2015.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_ukrayna_ab_zirve.

Sarıkaya, Yalçın ve Sarıkaya Gül. "NATO Zirvesinin Ardından Ukrayna Krizi." *EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 28, (2014): 18-23.

Uğur, Ömer. "Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'daki İstikrara Etkisi." *2016 Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde, derleyenler Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen, 199-205. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları, 2016.

United Nations. *Resolution Adopted by the General Assembly on 27 March 2014*. Erişim Nisan 12, 2016.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262.

United Nations, *Situation of Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (Ukraine)*. Erişim Mart 02, 2017.

<https://undocs.org/A/C.3/71/L.26>.

United Nations Security Council, *S/PV.7138 Security Council Report*. Erişim Nisan 12, 2016.

https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7b65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7d/s_pv_7138.pdf.

The European Council. *Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine*. Erişim: Haziran 06, 2016.

<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>.

Yapıcı, Merve İrem. “NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği.” 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, derleyenler Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın, 1451-1475. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2011.

Yapıcı, Utku. “2008 Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, sayı. 3 (2008): 185-190.

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 21.09.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 05.11.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 137-176

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Şahin, Fethi Kurtiy. "2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 137-176.

2014 SONRASINDA KIRIM TATARLARI VE UKRAYNA: ORTAK BİR DÜŞMAN KARŞISINDA YENİDEN KURULAN İLİŞKİLER

Fethi Kurtiy ŞAHİN

Doktora Adayı

Araştırma Görevlisi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

137

Öz: *Bu makale, 2014 yılında Rusya Federasyonu'nun Kırım Yarımadası'nı işgal ve yasadışı ilhakını takip eden süreç içerisinde, Kırım Tatarları ve Ukrayna arasında gelişen ilişkileri incelemektedir. Kasım 2013 ve Şubat 2014 tarihleri arasında gerçekleşen Euromeydan (Euromaidan) olayları, devrimsel bir süreç başlatmış ve Ukrayna'nın iç ve dış siyasetini yeni baştan kurmasının önünü açmıştır. Diğer yandan Rusya Federasyonu'nun, Kırım'ı yasadışı ilhaki ve Doğu Ukrayna'da başlayan ayrılıkçı hareketlere destek vermesi bölgeyi bir krize sürüklemiştir. Bu krizin tam ortasında Kırım'ın yerli halkı (indigenous people) Kırım Tatarlarının kitlesel olarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemeleri ve Rus işgaline karşı gerek Kırım Yarımadası'nın içerisinde gerekse uluslararası alanda sert bir direniş göstermeleri bu krizin en dikkate değer noktalarından bir tanesidir. 2018 yılı sonu itibarıyla Ukrayna ve Kırım Tatarları, tarihlerini ortak acılar*

ve ortak mutluluklar temelinde yeniden gözden geçirirken; Moskova'ya karşı bir ittifak kurmuş durumdadırlar. Ukrayna'da ve Türkiye'de yürütülen saha çalışmalarında elde edilen nitel verilere ve literatürdeki ikinci el kaynaklara dayanılarak hazırlanan bu makale, Ukrayna ve Kırım Tatarları arasında ilişkilerin nasıl değiştiğini ve bu ittifakın ortaya çıkışının nasıl mümkün olduğunu irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Avrasya, Doğu Avrupa, İşgal, Karadeniz, Euromeydan, Yerli Halklar*

CRIMEAN TATARS AND UKRAINE AFTER 2014: NEW RELATIONS ESTABLISHED AGAINST A COMMON ENEMY

Abstract: *This article analyses the relations between Crimean Tatars and Ukraine after the occupation and the illegal annexation of the Russian Federation in the Crimean Peninsula. Euromaidan protests, which took place between November 2013 and February 2014, started a revolutionary process in Ukraine and gave way the changes in the domestic and foreign policies of Ukraine. Besides, Russian assistance to the separatists in the Eastern Ukraine and illegal annexation of the Crimean Peninsula bred a regional crisis. Support of Crimean Tatars, the indigenous people of the Crimean Peninsula, to the Ukrainian territorial integrity and their solid resistance against the Russian occupation is one of the most remarkable issues in this crisis. By the end of 2018, Crimean Tatars and Ukraine, who are rewriting their history on the basis of common sufferings and happiness, in a situation of alliance against the Moscow administration. This article, relies on the qualitative data gathered during the field researches held in Ukraine and Turkey and secondary sources in the literature, analyzes the change in the relations between Crimean Tatars and Ukraine, while discussing how an alliance became possible between these two.*

Keywords: *Eurasia, Eastern Europe, Occupation, Black Sea, Euromaidan, Indigenous People*

23 Şubat 2014, Ukrayna tarihindeki en önemli kırılma noktalarından birisi olarak tarih sayfalarında yerini aldı. 2013 yılının Kasım ayında başlayan barışçıl gösteriler, polisin ve özel harekât polislerinin (*berkut*) göstericileri dağıtmak için aşırı şiddete başvurmaları ile kısa süre içerisinde daha geniş katılımlı gösterilere, sonrasında ise Ukrayna tarihinde bir dönüm noktası olacak devrimsel olaylara dönüştü.¹ Tarih boyunca Rusya ve Avrupa arasında bir sınır bölgesi durumunda kalmış olan bugünkü Ukrayna toprakları, Euromeydan'dan (*Euromaidan*) on yıl önce Turuncu Devrim gibi ülke için devrimsel değişimlerin önünü açmış olan olaylar yaşamıştır.² Ancak, 2014 senesinde yaşanan olayların sonuçları hem Ukrayna ve bölge siyaseti için hem de uluslararası arena için son derece büyük bir önem taşımaktadır. Bugün, Ukrayna'da resmi olarak 'Onur Devrimi' (*Революціягідності / Revoliutsiiahidnosti*) olarak anılan bu olayların nedenlerini ve sonuçlarını irdelemeden bölgenin temel dinamikleri hakkında fikir sahibi olmak mümkün değildir. Bu makale, 2014 yılında Ukrayna'da gerçekleşen olayların ardından, Rusya Federasyonu'nun Kırım Yarımadasını işgal ve yasadışı bir şekilde ilhak etmesini takip eden sürece odaklanacaktır. Makalenin asıl amacı ise bu süreç içerisinde Kırım Tatarları ve Ukrayna arasında gelişen ilişkileri incelemektedir ve Kırım Tatarlarının Rusya'ya karşı nasıl bir direniş gösterdikleri de analiz edilecektir.

Euromeydan olayları, devrimsel bir süreç başlatmış ve Ukrayna'nın iç ve dış siyasetini yeni baştan kurmasının önünü açmıştır. Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı yasadışı ilhakı ve Doğu Ukrayna'da başlayan ayrılıkçı hareketlere destek vermesi, bölgeyi bir krize sürüklemiştir. Bu krizin tam ortasında Kırım'ın yerli halkı (*indigenous people*)³ Kırım Tatarlarının kahir ekseriyetinin Ukrayna'nın yanında bir pozisyon almaları ve Rus işgaline karşı gerek Kırım Yarımadası'nın içerisinde gerekse uluslararası alanda sert bir direniş göstermeleri bu krizin en dikkate değer noktalarından bir tanesidir.

- 1 Euromeydan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Andrew Wilson, *Ukraine Crisis: What It Means for the West* (New Haven: Yale University Press, 2014); Serhy Yekelchuk, *The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2015); Taras Kuzio, "Competing Nationalisms, Euromaidan, and the Russian-Ukrainian Conflict," *Studies in Ethnicity and Nationalism* 15, sayı. 1 (2015): 157-169; Taras Kuzio, *Ukraine: Democratization, Corruption and the New Russian Imperialism* (California: Praeger, 2015), 77-116; Andrey Kurkov, *Ukraine Diaries: Dispatches from Kiev* (London: Harvill Secker, 2014).
- 2 Andrew Wilson, *The Ukrainians: An Unexpected Nation (3rd edition)* (London: Yale University Press, 2015), 311-341.
- 3 "Yerli halk" kavramı ile ilgili daha fazla bilgi için bkz, "Indigenous Peoples at the UN," *United Nations*, erişim Ağustos 10, 2018, <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/about-us.html>.

2018 yılı sonu itibariyle Ukrayna ve Kırım Tatarları, tarihlerini ortak acılar ve ortak mutluluklar temelinde yeniden gözden geçirirken; Moskova'ya karşı bir ittifak kurmuş durumdadırlar. Bu iş birliği, karşılıklı fayda temellerine oturma yanısıra, karşılıklı atılan adımlar neticesinde kurumsal ve hukuki bir boyut kazanmak yolunda, yavaş da olsa, ilerlemektedir. Ukrayna Anayasası içerisinde Kırım Tatarlarına yerli halk statüsü verilmesi ve bu prensip üzerinden Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yapısının yeniden düzenlenmesi Ekim 2018 itibarıyla Ukrayna Parlamentosu'nun en önemli gündemlerinden bir tanesidir. Daha önceleri karşılıklı "farkındalısızlık" ve yer yer çatışmalar görülen bu ilişkinin nasıl değiştiği ve böyle bir ittifakın kurulmasının nasıl mümkün olduğu akademisyenler ve siyaset yapımcılar arasında tartışılan bir konudur. Bu soruların cevaplarını ararken hazırlanan bu makale, saha çalışmaları neticesinde elde edilen nitel verilere dayanmaktadır. İki farklı proje kapsamında Haziran 2016'da Herson ve çevresindeki yerleşim merkezlerinde bir hafta; Kiev'de Ağustos 2016'da bir hafta, Şubat 2017'de iki hafta süreyle saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında yazar, 2015 senesinden bu yana sık aralıklarla Ukrayna'ya ziyaretlerde bulunmuş ve Dünya Kırım Tatar Kongresi'nin toplantılarını ve Ukrayna makamlarınca organize edilen pek çok farklı etkinliği yerinde gözlemlemiştir. Bu saha çalışmaları sırasında, Kırım Tatar ve Ukraynalı aktivistler, akademisyenler ve uzmanlarla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış (*semi-structured*) mülakatlar yapılmıştır. Bu süre zarfında Ukrayna'nın yanında en önemli Kırım Tatar diaspora merkezlerinden birisi olan Türkiye'de Kırım Tatar derneklerinin faaliyetleri takip edilmiş ve liderleri ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu yollarla elde edilen nitel verilerin yanısıra, literatürdeki ikincil kaynaklardan da faydalanılmıştır.

Kırım'ın İşgaline Varan Süreç

Viktor Yanukoviç⁴ hükümetinin, uzun süreden beri beklenen ve üzerinde tartışılan Avrupa ile ortaklık anlaşmasını (*Ukraine-European Union Association Agreement*) imzalanacağı yönündeki taahhütleri, uzmanlar arasında ülkenin yüzünü Avrupa'ya dönüp dönemeyeceği

4 2002-2004 yılları arasında Ukrayna Başbakanı olan Viktor Yanukoviç, 2004 senesinde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda en çok oyu almış olmasına rağmen, yolsuzluk iddiaları üzerine başlayan "Turuncu Devrim" sebebiyle koltuğu kazanamamış ve Viktor Yuşçenko, Cumhurbaşkanlığı olmuştur. 2010 senesindeki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı seçilen Victor Yanukoviç, 2014 senesinde Euromeydan olayları sonunda ülkeyi terk etmek zorunda kalana kadar bu göreve devam etmiştir.

hakkında tartışmaları başlatmıştı.⁵ Ukrayna ile Avrupa Birliği arasındaki ticari ilişkileri yeniden şekillendirmesi planlanan anlaşma; insan hakları, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü gibi konularda da Ukrayna ve Avrupa Birliği arasında ortak çalışmalar ön görmekteydi. Anlaşma, ülkenin kalkınma hızını arttıracak ve refah seviyesini yükseltecek bir basamak olarak ifade ediliyor ve Avrupa ile entegrasyon sürecinin önemi vurgulanıyordu.⁶ Ukrayna'nın bu hamlesine karşılık olarak Rusya ise, Ukrayna pazarının bu anlaşma ile Avrupa mallarına açılacağını; bu durumda Rus mallarını, Avrupa malları ile mücadeleye zorlamasının bir bedeli olacağını açıkça ifade etmekten çekinmemekteydi.⁷ Rusya'nın liderliğinde eski Sovyet ülkeleri arasında ekonomik ve stratejik alanlarda iş birliği öngören Avrasya Ekonomik Birliği'ne (*Евразийскийэкономическийсоюз*) katılmak ise, Moskova tarafından sunulan bir diğer alternatifti. Agresif dış politika hamleleri ve Ukrayna Cumhurbaşkanı ile yapılan ve içeriği sonraları çok büyük tartışmaların sebebi olacak olan gizli ve açık görüşmeler neticesinde Putin, Ukrayna yönetiminin fikrini değiştirmeyi başardı.⁸

Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in Ukrayna'nın Avrupa ile anlaşma imzalamayı vazgeçtiğini açıklamasına karşı ilk ve en sert tepki gençlerden geldi. Kiev'in merkezindeki Bağımsızlık Meydanı'nda,

- 5 Avrupa'nın ve Yanukoviç'in anlaşma hakkındaki motivasyonları hakkında bir tartışma için bkz, Paul Kubicek, "Dancing with the Devil: Explaining the European Union's Engagement with Ukraine under Viktor Yanukovich," *Journal of Contemporary European Studies* 25, sayı. 2 (2016): 1-20.
- 6 Toby Vogel, "Yanukovich in Brussels on first foreign trip: Ukraine's new president sees Europe as 'key priority' but also wants to "enhance" relations with Russia," *Politico*, Ocak 03, 2010, erişim Eylül 01, 2018, <https://www.politico.eu/article/yanukovich-in-brussels-on-first-foreign-trip/>; "Yanukovich vs. Ukraine's European Integration," *Freedom House*, Kasım 21, 2013, erişim Eylül 01, 2018, <https://freedomhouse.org/blog/yanukovich-vs-ukraine%E2%80%99s-european-integration>.
- 7 "Lavrov Warns Ukraine over EU Deal," *The Moscow Times*, Ekim 29, 2013, erişim Eylül 15, 2018, <https://themoscowtimes.com/articles/lavrov-warns-ukraine-over-eu-deal-29022>; Pavel Korduban, "Ukraine Ignores Russia's Invitation To Join Customs Union," *Eurasia Daily Monitor* 8, sayı. 79, Nisan 22 2011, erişim Eylül 2015, 2018, <https://jamestown.org/program/ukraine-ignores-russias-invitation-to-join-customs-union/>; Timothy Heritage, "Ukraine Holds Key to Putin's Dream Of A New Union," *Reuters*, Kasım 29, 2013, erişim Eylül 15, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-eu-putin/ukraine-holds-key-to-putins-dream-of-a-new-union-idUSBRE9AS0F320131129>.
- 8 "Putin Pledges Billions, Cheaper Gas To Yanukovich," *Radio Liberty*, Aralık 17, 2013, erişim Eylül 05, 2018, <https://www.rferl.org/a/ukraine-protests-yanukovich-moscow/25203138.html>; "Vladimir Putin offers Ukraine financial incentives to stick with Russia," *The Guardian*, Aralık 18, 2013, erişim Eylül 05, 2018 <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/17/ukraine-russia-leaders-talks-kremlin-loan-deal>; "Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin winstug of war," *The Guardian*, Kasım 21, 2013, erişim Eylül 05, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>.

sosyal medya üzerinden organize olarak toplanan gençlerin ilk attıkları slogan “Ukrayna Avrupa’dır!” (*Україна це Європа / Ukraine is Europe*) olmuştur. Daha sonrasında göstericiler ve polis arasında gerçekleşen kanlı çatışmalar sırasında göstericilerin hükümete karşı dile getirdikleri temel suçlama, polisin şiddetinden çok; yolsuzluk, yozlaşma, demokratik değerlerden uzak olmak ve belki de en önemlisi ülkenin bağımsızlığını Rusya’nın baskılarına karşı koruyamamak olmuştur. Ukrayna ve bölge siyasetinin yeni baştan kurulmasının yolunu açan bu olaylar; 23 Şubat 2014 tarihinde Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç’in ülkeyi gizli bir şekilde terk etmesi ve hemen arkasından parlamentonun yönetime el koyması ile son bulmuştur.⁹ Bu olağanüstü şartlar altında 25 Mayıs 2014 tarihinde düzenlenen seçimler sonucunda, Avrupa entegrasyonu sürecini yeni baştan başlatacağı sözünü veren Petro Poroşenko Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Hemen arkasından başlayan reform süreci sırasında Avrupa Birliği ile 16 Eylül 2014 tarihinde iş birliği anlaşması imzalandı. 1 Kasım 2014 tarihinden itibaren kademeli olarak uygulanmaya koyulan anlaşma, 1 Eylül 2017 tarihinde tam olarak uygulanmaya başlandı.¹⁰ Kiev’de 125 kişinin hayatını kaybettiği, onlarca kişinin kaybolduğu ve 1890 kişinin yaralandığı olaylar neticesinde Ukrayna’nın Batı ile bütünleşmesini hedefleyenlerin kazandığı zafer artık resmi adıyla “Onur Devrimi” olarak anılmaktadır.

27 Şubat 2014 tarihinde Rusya’nın Kırım’a müdahale etmesi ve Doğu Ukrayna’daki ayrılıkçı gruplara açık siyasi ve askeri destek sağlaması,¹¹ Ukrayna için yorucu, yıpratıcı ve ülkenin bütünlüğünü tehdit eden bir olaylar silsilesi başlatmıştır. Ayrıntıları ilerleyen satırlarda verilecek olan işgale karşı, Kırım Tatarlarının kahir ekseriyetinin göstermiş oldukları sert ve organize direniş, sadece Ukrayna içerisinde değil, uluslararası arenada için de merakla takip edilen bir olguya dönüşmüştür.

9 “Ukraine President Yanukovichim peached: Parliament votes to dismiss Viktor Yanukovic hand sets early election for May 25, while jailed opposition leader freed,” *Aljazeera*, Şubat 22, 2014, erişim Eylül 05, 2018, <https://www.aljazeera.com/news/europe/2014/02/ukraine-parliament-ousts-president-yanukovich-2014222152035601620.html>; “Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovich,” *BBC*, Şubat 22, 2014, erişim Eylül 05, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842>.

10 “EU-Ukraine Association Agreement enters fully into force,” *European External Action Service*, Eylül 01, 2017, erişim Ekim 20, 2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31591/eu-ukraine-association-agreement-enters-fully-force_en.

11 “How Russia finances the Ukrainian rebel territories,” *Bild*, Ocak 16, 2016, erişim Eylül 20, 2018, <https://www.bild.de/politik/ausland/ukraine-konflikt/russia-finances-donbass-44151166.bild.html#fromWall>.

Kırım ve Ukrayna Tarihine Kısa Bir Bakış

İşgali ve sonrasında olan olayları incelemeye geçmeden önce, Kırım Tatarları ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin tarihinden bazı önemli noktalara değinmek ve bölgenin demografik ve siyasi yapısını derinden etkilemiş bazı olayların altı çizmek gerekmektedir. Bu kısmın amacı bir tarih yazmak değil, ilerleyen kısımlarda dile getirilecek bazı noktalara açıklık getirmektir.

1783 senesinde Rusya İmparatorluğu'nun yarımadaı ele geçirmesi ve Kırım Hanlığı'nın çökmesi bölgenin onuncu asırdan beri adım adım oluşmuş Türk ve Müslüman kimliğinde dramatik değişimlerin başlangıcı olmuştur. Rusya bölgede hızlı bir kolonizasyon çalışmasına girişmiş ve imparatorluğun farklı Hristiyan unsurlarını yarımadaıya yerleştirmeye başlamıştır.¹² Bu demografik değişim ve Rus idaresinin uygulamaları, bölgenin Anadolu ile milattan önceye uzanan ticari ve sosyal bağlarını minimum seviyeye indirmiştir.¹³ Yarımadaıyı askeri bir merkez haline getirmeyi ve deniz siyasetini bu şekilde ileri bir aşamaya taşımayı amaçlayan Rusya İmparatorluğu, bölgeyi askeri bir merkeze dönüştürmeye başlamıştır.¹⁴ Bu gelişmeler olurken değişen hukuki ve iktisadi sistem karşısında yaşam alanları kısıtlanan, bölgedeki kolonizasyon faaliyetleri neticesinde topraksız kalan ve Rus devletinin baskılarına dayanamayan Kırım Tatarlarının; 1812, 1828–1829, 1860–1861, 1874, 1890 ve 1902 yıllarında büyük dalgalar halinde Osmanlı İmparatorluğu topraklarına hicret etmeleri, yarımadaının tarihindeki en önemli demografik değişimlerden bir tanesidir.¹⁵ Kemal Karpat'a göre, 1783-1922 yılları arasında Anadolu'ya 1,8 milyon Kırım Tatarı göç etmiştir.¹⁶

1783'ten sonra kendilerinin deyimiyle karanlık bir asır yaşayan Kırım Tatarları, 1883 senesinde Gaspıralı İsmail Bey'in başlattığı aydınlanma hareketi neticesinde, 1917 senesine gelindiğinde genç ve dinamik bir entelektüel sınıf oluşturmuştur. Kırım Tatarları, Bolşevik Devrimi

12 Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1904-1916)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010), 10-11.

13 Charles King, *The Black Sea: A History*, (New York: Oxford University Press, 2004), 162-163.

14 David R. Stone, *A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya* (London: Prager Security International, 2006), 85.

15 Hakan Kırımlı, "Rus İdaresi Dönemi" ("Kırım" maddesi), *İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2002), 25:458.

16 Kemal Karpat, *Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics* (Madison-Wisconsin, 1985), 66.

sırasında Rusya İmparatorluğu'na tâbi pek çok diğer halk gibi kendi geleceklerini tayin etmek amacına girişmişlerdir. Bu doğrultuda Numan Çelebi Cihan liderliğinde 1. Kırım Tatar Milli Kurultayı'nı toplayan ve milli bir idare kuran Kırım Tatar halkı, Kırım Demokratik Cumhuriyeti'ni (*Kırım Ahalî Cumhuriyeti*) kurma prensibini kabul etmiştir.¹⁷ Bolşevik güçlerin Kırım'ı zapt etmesi ile son bulan bu girişim sonrasında Numan Çelebi Cihan ve diğer pek çok Kırım Tatar lider katledilmiştir ve milli idareleri dağıtılmıştır. Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin idaresinde Kırım Tatarları, kısa bir süre kendi milli ve medeni kalkınmaları yolunda çalışmışlardır.¹⁸ İlerleyen yıllarda Stalin'in başlattığı ve Sovyetler Birliği'nin her yerinde terör estiren Büyük Temizlik (*Great Purge*) sırasında bütün Kırım Tatar aydın sınıfı ya hapsedilerek ya da idam edilerek ortadan kaldırıldı.

2. Dünya Savaşı sırasında 18 Mayıs 1944 tarihine gelindiğinde, nüfusunun büyük kısmı göçler neticesinde Kırım'dan çıkmış, aydın sınıfı çok büyük oranda katledilmiş ve Sovyetler Birliği'nin geçirdiği ıstıraplı dönüşüm süreci altında ezilmiş Kırım Tatarları, Almanlarla iş birliği suçlaması ile top yekûn sürgüne tabi tutulmuşlardır. Sürgün sırasında ve takip eden yıllarda nüfuslarının neredeyse yarısını kaybeden Kırım Tatarları için sürgün, bugün milli hafızada çok önemli bir yer tutmaktadır. İlerleyen yıllarda Kırım Tatarları üzerindeki suçlama kaldırılmış ve hatta Kırım Tatarlarının “rehabilitasyonu” devlet programına alınmış olsa da Kırım'a geri dönüşleri engellenmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının arkasından vatanlarına kitlesel bir şekilde dönmeyi başaran başlayan Kırım Tatarları,¹⁹ milli demokratik temsil organları olan Kırım Tatar Milli Kurultayı'nı ve onun icra organı olan Kırım Tatar Milli Meclisi'ni kurarak gerek Ukrayna'dan gerekse uluslararası kamuoyundan, milli ve insani haklarının iadesi ile Kırım Tatar halkının rehabilitasyonu için gerekli çalışmaların başlamasını talep etmektedirler. 1783'ten 1944'e kadar devam eden süreçte sistemli olarak baskı altında bırakıldıklarının ve bunun bir soykırım olarak tanınması

17 Birinci Kırım Tatar Milli Kurultayı hakkında daha fazla bilgi için bkz, Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Milli Faaliyet: 1917 Kırım Tatar Milli İstiklal Hareketinin Hikayesi*, ed. Hakan Kırımlı (Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 1998).

18 Alan Fisher, *Kırım Tatarları* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2009), 199-200.

19 Kırım Tatarlarının Kırım'a dönüşleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için; Greta Lynn Uehling, *Beyond Memory: The Crimean Tatars' Deportation and Return* (London: Palgrave Macmillan, 2004); Mustafa Abdülcemil Kırmıoğlu, *Kırım Tatar Milli Hareketi'nin Kısa Tarihi* (Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 2004); Ayşegül Aydıngün ve İsmail Aydıngün, *Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü: Kimlik ve Kültürel Canlanma* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004).

gerektiğinin altını çizen Kırım Tatarları; bu olaylar neticesinde Kırım’da azınlık duruma düştüklerini ve asimilasyon ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldıklarını dile getirmektedirler. Uluslararası kuruluşlardan ve Ukrayna makamlarından yapılan talepler bu bakış açısına dayanmaktadır.

Kırım Tatarlarının Rusya ile ilişkisi ile karşılaştırıldığında, Ukraynaların²⁰ Rusya ile ilişkisi dinamikler açısından son derece farklıdır. Bu şekilde olmasının en öncelikli sebebi; Ukraynalıların, Ruslara etnik ve dini olarak dünyadaki en yakın halklardan birisi olmasıdır. Ancak, Rus İmparatorluğu’nun sonrasında, Sovyetler Birliği’nin en batı sınırı boyunca uzanan ve Rusya Federasyonu ile Avrupa Birliği arasında yer alan Ukrayna’nın tarihi irdelediğimizde, bu ortak noktaların Rus reel-politiği karşısında öncelikli olmadığını görürüz.

Ukrayna tarihinin belki de en önemli olaylarından birisi olarak kabul edilen Zaporozya Kazaklarının Bogdan Hmelniński (*Богдан Зиновій Михайлович Хмельницький*) liderliğinde 1648 senesinde Lehistan’a karşı başlattığı ayaklanma, 1654 senesinde Pereyaslav Anlaşması ile netice bulmuştur.²¹ Bu anlaşma ile Ukrayna’nın Kazak kontrolünde olan bölgeleri Rusya İmparatorluğu’nun hakimiyetine girmiştir. Ukrayna, Rusya ve hatta Polonya arasında Ukrayna tarihinin nasıl yazılması hakkında akademik tartışmalar bugün dahi devam ederken, bu anlaşmanın da nasıl bir yere konulması gerektiği kaçınılmaz olarak irdelenmektedir.²² Bölgenin büyük devleti olarak kendisini tarihi Kiev Knezliği’nin (Ukraynaca: *Київська Русь*, Rusça: *Киевская Русь*, İngilizce: *Kievan Rus*)²³ gerçek mirasçısı olarak gören Rusya, Pereyaslav Anlaşması’nı “Küçük Rusların” yani Ukraynaların ‘eve’, yani

20 Etnik Ukraynalılar için Türkçe’de yerleşmiş bir kavram bulunmamaktadır. Farklı kaynaklarda Ukrain, Ukrayin ve Ukraynalı gibi kullanımlar göze çarpmaktadır. Ancak, Ukrain ve Ukrayin Türk dil kurallarına uymazken Ukraynalı ise Türkçe’nin dil yapısı gereği etnik bir referansa sahip değildir. Bu sebeple daha önce bazı akademik kaynaklarda da kullanılmış olan “Ukrayin” kelimesi tercih edilmiştir.

21 Paul R. Magosci, *A History of Ukraine, 2nd Edition* (Toronto: University of Toronto Press, 2010), 226-230.

22 Taraflar arasındaki tarih tartışmaları için, bkz; Serhii Plokhyy, “The Ghosts of Pereyaslav: Russo- Ukrainian Historical Debates in the Post-Soviet Era,” *Europe-Asia Studies* 53, sayı. 3 (2001): 489-505; Paul R. Magosci, *A History of Ukraine*, 12-24.

23 Kiev’de 9. yüzyılda kurulan bu devlet Doğu Slavlarının (Ruslar, Belaruslar ve Ukrayınlar) ilk devleti olarak kabul edilmektedir ve *Kievan Rus*’ olarak da bilinmektedir. Kaynak yetersizliğinden ötürü adının kökeni, kuruluşu ve temelleri hakkında akademik tartışmaların olduğu bu devletin mirası bugün siyasi tartışmalara da sebebiyet vermektedir. Paragraf içerisinde bugün anladığımız ‘Rus’ ile anlam kargaşası olmaması adına ‘Rus’ ‘ olarak yazılmıştır.

‘gerçek’ *Rus*’ devletine, dönüşü olarak okumaktadır. Rusya tarih anlatımı içerisinde bu konuya bakılırken üç *Rus*’ halkının,²⁴ ancak Büyük *Rus*’ idaresinde birleşmesi ile gerçek *Rus*’ devletine ulaşılabileceği görüşü oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bakış neticesinde ise çarlık içerisinde Belarus ve Ukraynaların farklı dil, etnik ve kültürel birikimleri göz ardı edilmiştir.

1917’de Rusya’da cereyan eden devrim, Ukrayna’yı da derinden etkilemiştir. Mihaylo Hruşevski’nin liderliğinde Rusya ile birleşik ama özerk bir Ukrayna prensibi bu süreç içerisinde Ukraynalı liderler için esas olarak kabul edilmiştir. Ekim Devrimi’nin arkasından yeni kurulan yönetim ile ayrıışan Ukraynalı liderler, Ukrayna Halk Cumhuriyeti’ni kurmuş ve 22 Ocak 1918’de de bu cumhuriyet bağımsızlığını ilan etmiştir. Daha sonra Bolşeviklere karşı yapılan mücadelelerde yaşanan kayıplar neticesinde bağımsızlığını korumak adına Almanya’dan yardım istemek durumunda kalınmıştır. İlerleyen aylarda bir savaş alanına dönen Ukrayna’nın bağımsızlığı uzun süreli olmamıştır.²⁵ Ukrayna Halk Cumhuriyeti Almanya’ya yaptığı davetten sonra, Almanların da desteği ile Kırım Yarımadasının da Ukrayna’ya bağlanmasını istemiştir. Hem Birinci Dünya Savaşı’nın dinamikleri hem Bölgedeki güç dengeleri hem de Osmanlı’nın bu konuya karşı olması, bu talebi mümkün kılmamıştır. İlerleyen yıllarda savaşın Almanya’nın aleyhine sonuçlanması ve hem Ukrayna’nın hem de Kırım’ın Bolşevikler tarafından tamamen işgal edilmesi üzerine bu tartışmalar son bulmuştur.²⁶

Sovyetler Birliği boyunca yaşanan olaylardan hiçbirisi Ukrayna’yı Holodomor²⁷ kadar etkilememiştir. 1920’lerin sonlarında başlayan “kulaksızlaştırma” (*раскулачивание*) politikası ile büyük küçük fark etmeksizin toprak sahipleri ‘toplum düşmanları’ olarak kabul edilmiş, önceleri ağır vergilendirmeler ile baskı altına alınmış ve mülklerine el konulmuş, daha sonraları ise sürgünlere maruz bırakılmışlardır. Merkezi idarenin bölgelere koyduğu üretim kotaları, yerel ile merkez arasındaki anlaşmazlıklar, sürgünler ve idarenin etkin yürütülememesi 1930’lara

24 Bu üç *Rus*’ halkı şu şekilde adlandırılıyordu; *Veliko-Rus*’ (Büyük *Rus*’ – Ruslar), *Belo-Rus*’ (Beyaz *Rus*’ – Belaruslar) ve *Malo-Rus*’ (Küçük *Rus*’ – Ukraynalar).

25 Paul R. Magosci, *A History of Ukraine...*, 511-517; Serhii Plokyh, *Avrupa’nın Kapıları: Ukrayna Tarihi* (İstanbul: Feylesof, 2017), 168-189.

26 Hakan Kırımlı, “Diplomatic Relations Between the Ottoman Empire and the Ukrainian Democratic Republic, 1918-21,” *Middle Eastern Studies* 34, sayı. 4 (2006): 202-207.

27 Holodomor, *голод* (holod - açlık/kıtlık) ve *морити* (moriti - yok etmek) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir kavramdır. Ukrayna’da 1931-33 yılları arasında gerçekleşen büyük açlığın adı olarak kullanılmaktadır.

gelindiğinde sonuçlarını Ukrayna’da açıkça göstermiştir. 1930’da 21,1 milyon ton olan tahıl üretimi, 1931’de 18,3 milyona düşmüş ve bu üretiminde %30 ila %40’ı hasat sırasında kötü idare ve çalışanların isteksizliği neticesinde kaybedilmiştir.²⁸ 1932 yılına gelindiğinde 15 milyon tona düşen üretim ile iyiden iyiye bir krize dönüşen bu durum, 1933 yılına gelindiğinde zirveye ulaşmıştır ve pek çok noktada açlık bir norm haline gelmiştir. Bölge tarihinin en büyük trajedilerinden birisine dönüşen bu olaylar sırasında, Moskova idaresi köylüleri tahılları saklamakla suçlamış ve bölge halkına ağır yaptırımlar uygulamıştır. Dahası, açlık görülen bölgelerin hemen etrafındaki bölgelerden tahıl ithalatı devam ettirilmiştir ve kayıtlarda yaşanan ölümler gizlenmiştir. Günümüzde 1931-33 yılları arasında bu olaylar neticesinde Ukrayna nüfusunun %15’inin (yaklaşık olarak 4,8 milyon) açlıktan öldüğü tahmin edilmektedir.²⁹ Bugün Holodomor, Ukrayna tarafından Ukraynalılara karşı kasıtlı olarak uygulanmış bir soykırım olarak kabul edilmektedir ve Sovyet hükümetinin Ukrayna’ya diz çöktürmek için böyle bir yola başvurduğu dile getirilmektedir.

2014’den Önce Kırım Tatarları ve Ukrayna Arasında İlişkiler

Kırım Tatarlarının Ukrayna’ya bağlı Kırım’a dönmelerinin sebebi olan ve bugün incelediğimiz süreçleri önünü açan olay, 19 Şubat 1954 tarihinde Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’nin Kırım *Oblast*’ının, Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bir özerk cumhuriyet olarak, 1654 Pereyaslav Anlaşması’nın 300. yıl dönümünde bir kardeşlik nişanesi olarak bağlanmasıdır. Sovyetler Birliği’nin içerisinde bölgedeki güç dengesine bir etkisi olmayan bu sınır değişimi, Sovyet Birliği’nin dağılmasının arkasından Rusya’nın Karadeniz siyaseti için bir sorun durumuna gelmiştir. Çarlık devrinden beri Rusya’nın Karadeniz politikasının merkezinde olan Karadeniz filosunun merkezi olan Akyar, (Sivastopol) Kırım Yarımadası içerisinde kalmıştır. Bunun yanında Kırım’da Sovyetlerden kalan eğitim merkezleri, askeri havaalanları ve yığınak merkezleri ile bölgedeki Rus stratejisinin merkezinde yer almaktadır. Bütün bunların başka bir ülkenin elinde kalması ve Rusya’nın filo üssünü elinde tutabilmek için karşılıklı anlaşmalara muhtaç olması stratejik bir sorun olmuştur. Rusya’nın Kırım hakkındaki talepleri, Sovyetler’den kalan ve Karadeniz’deki Rus askeri varlığının merkezi

28 Paul R. Magosci, *A History of Ukraine...*, 595.

29 Paul R. Magosci, *A History of Ukraine...*,594-600.

durumundaki Karadeniz Filosu oldukça karmaşık bir konu olarak masada dururken,³⁰ Kırım Tatarlarının Kırım'a dönmeleri, bölgenin içerisinde bulunduğu durumu daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Uluslararası tartışmaların yanı sıra Kırım Yarımadası içerisinde yaşanan tartışmalar, Kırım Tatarlarının Kırım'a yerleşme çabaları, Ukrayna ve uluslararası teşkilatlardan talepleri, dönüş sonrasında yeniden kurulan Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın Kırım'da egemenlik ilan ederek kendisinin muhatap kabul edilmesini talep etmesi iç siyasetin dış siyaset ile karıştığı kontrolü zor bir mesele halini almıştır.³¹

Sovyet sonrası Ukrayna'da Kırım Tatarlar ile Ukrayna halkı, ilk olarak sürgünden dönen Kırım Tatarlarının Kırım'a yerleşme çabaları sırasında tanıştılar. Bu durumda medya üzerinde yansıtılan Kırım Tatar imajı, sürgünden dönenlerin şehirlerin etrafında kurdukları gettolarında polisle yaşanan çatışmalarla kurulmaya başlandı.³² Bunun yanında, çöken ekonomik düzen içerisinde yükselen işsizlik, yetersiz sosyal hizmetler ve konut problemleri karşısında zorlanan Kırım'daki halk tarafından Kırım Tatarlarının dönüşü hoş karşılanmamıştır.³³ Sovyetler Birliği tarafından 2. Dünya Savaşı Sırasında 'vatana ihanet suçuyla' itham edilen, devlet propagandası tarafından canavarlaştırılarak tasvir edilen ve suçlanan Kırım Tatarlarının bu söylem altında şekillenmiş olan imajının, Sovyet Sonrası dönemde yaşanan sorunlar ve çalkantılar sırasında silinmesi mümkün olmamıştır. Aksine medya bu imajın büyümesine yol açacak haberlerle dolmuştur.³⁴

Bu şartlar altında kurulmaya başlanan ilişkiler sırasında Kırım Tatar halkının kendisinin meşru bir temsil organını üretmek adına teşkilatlanarak milli kurumlarını kurması, ilerleyen süreç için büyük önem arz etmiştir. Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşayan hemen her bin Kırım Tatarını temsil etmek için bir delege seçilecek şekilde seçimler gerçekleştirmesi ve 2. Kırım Tatar Milli Kurultayı'nı kurması çok önemli bir olaydır.³⁵ Ukrayna'nın bağımsızlığı sonrası Kırım Özerk Sovyet

30 Bkz, Gwendolyn Sasse, *The Crimea Question: Indentity, Transition, and Conflict* (Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press, 2007).

31 "Kırım Tatarlarının Egemenlik Bildirisi", *Emel* 184 / Mayıs-Haziran, (1991), 1-3.

32 Ayşegül Aydıngün ve İsmail Aydıngün, *Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü...*

33 Karina Korostelina, "Crimean Tatars From Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea," *Genocide Studies and Prevention: An International Journal* 9, sayı. 1 (2015): 41.

34 Karina Korostelina, "Crimean Tatars From Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea"... , 41.

35 1917 senesinde kurulan 1. Kırım Tatar Milli Kurultayı'na referansla ikinci olarak adlandırılan bu Kurultay, Kırım Tatar halkının milli taleplerinin devamlılığını vurgulaması açısından önemli bir örnektir.

Sosyalist Cumhuriyeti'nin 1991 yılında yeniden kurulması sırasında Kırım Tatarlarının dışlanması, Kırım Tatar Milli Kurultayı'nı kendi icra organını teşkil etmeye ve Kırım Özerk Cumhuriyeti için bir anayasa teklif etmeye sevk etmiştir. Kırım Tatar Milli Kurultayı, Kırım'ın yerli halkının seçilmiş temsil organı olmasına dayanarak, bir egemenlik beyannamesi ilan etmiş ve kararlarını hayata geçirmek üzere bir icra organı olarak Kırım Tatar Milli Meclisi'ni kurmuştur. Kurultay'ın teklif ettiği anayasada Kırım Özerk Cumhuriyeti, Kırım Tatar Devleti olarak kabul edilmiş ve halkın görüşüne sunulmuştur. Otorite boşluğu sırasında Kırım'ın yerli halkı olmak ve bu durumda uluslararası hukukun sunduğu haklara dayanılarak yapılan bu manevra ile fiili durum içerisinde, Kırım Tatarlar için siyasi kazanımlar elde etmek hedeflenmiştir. Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın, Kırım Tatar halkının milli ve insani haklarının rehabilitasyonu hakkındaki talepleri ise bu ortam içerisinde son derece tartışmalı bir konu olarak Ukrayna siyasetinde yer bulmuştur. Bu tartışmalar arasında, 1996 yılında kabul edilen Ukrayna Anayasası'nda Kırım Özerk Cumhuriyeti Kırım Tatar halkı ile ilişkilendirilmemiştir. 1998 senesinde kabul edilen Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasasında da Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin, Kırım'ın yerli halkı olan Kırım Tatarları ile bir hukuki ilgisi kurulmamıştır. 1996 Haziran'ında Ukrayna Anayasası'na yerli halk tanımı ile alakalı düzenlemeler eklenmesi tartışılmış olmasına rağmen Ukrayna Verhovna Radası'ndan geçmemiştir ve Kırım Anayasası'nda da benzer değişiklikler girmemiştir.³⁶

Kırım Tatarları özellikle Kırım Yarımadası içerisinde kendi haklarını korumak ve kazanmak adına çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Ancak, Ukrayna otoritelerinin ilerleyen yıllarda da devam eden ayak sürüyen tutumu, halk arasında yaşamaya devam eden Stalinist propaganda kalıntıları ve Rusya'nın talepleri ile bölgedeki uluslararası güç dengeleriyle ilişkili olarak Ukrayna'nın hissettiği güvenlik problemleri, Kırım Tatarlarının haklarını elde etmesinin önünde bir engel olarak durmaya devam etmiştir. Bu noktada Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın egemenlik beyannamesinin ve Kırım Tatarlarının teşkilatlı yapısının, Ukrayna makamları arasında bir ayrılıkçılık tehdidinde dönüşebileceği korkusu yaratmış olması önem arz eden bir husustur. 2001 senesinde Ukrayna Kırım Tatar Milli Meclisini kısmen tanımış ve Kırım Tatarları ile ilgili konularda çalışmak amacıyla Ukrayna Cumhurbaşkanı için bir danışma kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul 2006 yılına kadar

36 Borys V. Babin, "Rights and Dignity of Indigenous Peoples of Ukraine in Revolutionary Conditions and Foreign Occupation," *Anthropology & Archeology of Eurasia* 53, sayı. 3 (2014-15): 86-88.

çalışmalarına devam etmiş, ancak o yıl içerisinde lağvedilmiştir.³⁷ Bunun yanında, 2001 nüfus sayımına göre, Kırım nüfusunun %12,1'ini teşkil eden Kırım Tatarları bürokraside ve parlamentoda nüfusuna oranla temsil edilmemiştir.³⁸

Bu şartlar altında Kırım Tatarlarının somut talepleri; (1) sürgünden dönen halkın rehabilitasyonu, (2) sürgünden dönen halkın yerleşebilmesi için devlet tarafından toprak ayrılması ve (3) dil ve din eğitim için gerekli alt yapı ihtiyaçlarının karşılanması etrafında şekillenmiştir.³⁹ Ancak, bu konularda Ukrayna devleti eliyle herhangi bir girişimde bulunulmadığı gibi geri dönen Kırım Tatarlarının yerleşme işlemleri yavaşlatılmış ve bürokraside ayrımcılık devam etmiştir. Nüfusu yoğun olarak etnik Rus olan ve Rus milliyetçiliğinin etkili olduğu Kırım içerisindeki sosyal problemleri çözme konusunda yetersiz kalan Ukrayna ile Kırım Tatarları arasındaki ilişkiler büyük bir çatışma doğurmuş olsa da karşılıklı talepler ve çözümsüz bürokratik süreçler içerisinde kaybolan taraflar bir çözüme ulaşmaya yaklaşmamışlardır. Bu konular için de yukarıda belirtilen güvenlik sorunları içerisinde Kırım Tatarlarının bir tehdit olarak görülmesi ve devletin stratejik olarak gördüğü konularda engellemesi etkili olmuştur.

İşgal ve Kırım Tatarları

Kiev'de Euromeydan olayları devam ederken, Kırım bazı münferit gösteriler dışında büyük olaylara sahne olmamıştır. Aslında, Kırım'da Euromeydan ile ilgili olarak gerçekleştirilen en büyük gösteri 23 Şubat

37 Filiz Tutku Aydın, "Crimean Tatars and Russia's Annexation of Crimea," *Turkish Policy Quarterly* 13, sayı. 3 (2014): 83.

38 Kırım Yarımadasının nüfusu için elimizde olan son resmi rakamlar 2001 senesine aittir. Buna göre yarımada'nın nüfusu içerisinde Ruslar %58.3, Ukraynalılar %24.3, Kırım Tatarlar %12.0 gibi oranlar teşkil etmektedirler. 2001 sonrasında bir nüfus sayımı gerçekleştirilmemiştir. Ancak, 2013 yılında Kırım Tatar eğitim kurumlarının yaptığı çalışmalara göre okullardaki Kırım Tatar nüfusunun %20'ye yaklaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Kırım Tatar Müftüyatı'nın idarecileri 2013 senesinde gerçekleşen mülakatlarda yaklaşık olarak doğan daha dört (4) çocuktan bir (1) tanesinin Müslüman ailelerde doğduğunu belirtmişlerdir. Genel Ukrayna nüfusunun bağımsızlıktan bugüne düştüğü ve Kırım'ın genel yaş ortalamasının işgal öncesinde görece yüksek olduğu düşünülürse, 2001 nüfus sayımının günümüz için bir referans teşkil etmesi mümkün değildir. Pek çok otorite nüfusun hemen yarısının halen daha Rus olduğunu düşünmektedir. Bu doğru olsa bile yukarıda verilen istatistikleri tam olarak geçerli kabul etmemiz mümkün değildir. Ancak, resmi sayılar üzerinden konuşmak gerektiğinde ortaya koyabileceğimiz tek veri ise bu nüfus sayımıdır. Bkz, *All Ukrainian Population Census 2001*, erişim Ekim 22, 2018, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>.

39 Filiz Tutku Aydın, "Crimean Tatars and Russia's Annexation of Crimea"... , 84.

2014 tarihinde, yani aslında olaylar bittikten sonra 1. Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın lideri Numan Çelebi Cihan'ın ölüm yıl dönümünü anmak amacıyla Kırım Tatarları tarafından gerçekleştirildi. Bu miting sırasında Kırım Tatar Milli Meclis Başkanı Refat Çubar, Akmescit (Simferopol)'un merkez meydanında bulunan Lenin heykelinin yıkılmasını ve eski yönetimin izlerinin silinmesi için Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde seçimlerin yenilenmesini talep etti.⁴⁰

26 Şubat gününe gelindiğinde ise Kırım Yarımadası içerisinde, Ukrayna tarihinin Euromeydan'dan sonra görülen en sembolik olaylarından birisi gerçekleşti. Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nda yarımadanın geleceğinin konuşulacağı ve Rusya'ya bağlanma konusunun görüşüleceği bir oturum düzenleneceği haberlerinin yayılması üzerine on bin civarında Kırım Tatar parlamento binasının önünde toplandı. Kırım Tatarları parlamento binasının önünde toplandıklarında Rusya yanlısı göstericiler de olay yerine ulaşmışlardı. Mülakatlarımızda bazı uzmanların ve Kırım Tatar aktivistlerin dile getirildiğine göre, Rusya yanlısı göstericiler arasında Akyar (Sivastopol)'daki Rus donanmasına mensup pek çok asker sivil kıyafetlerle halk arasına karışmışlardı. O gün olaylar sırasında göstericiler arasında gerilim oldukça yükselmiş ve kitlesel bir çatışmanın fitilinin ateşlenmesine çok yaklaşılmış olmasına rağmen kan akmadı. Yapılan görüşmelerin ardından Refat Çubar, bir anlaşmaya varıldığını ve Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasına yönelik bir oturumun gerçekleşmeyeceği konusunda söz verildiğini dile getirdi.⁴¹

Bu olayın akıllara kazınmasını ve Ukrayna ile Kırım Tatarları arasındaki ilişkiler de devrim etkisi yaratan şey ise o gün orada Rusya yanlıları tarafından 'Rusya' diye sloganlar atılırken, Kırım Tatarlarının 'Ukrayna' diye sloganlar atmaları ve Kırım Tatar bayrakları (Gökbayrak/ Kökbayraq) yanında Ukrayna bayrakları da taşınmış olmalarıdır. Yukarıda da altı çizildiği gibi, o güne kadar Ukrayna tarafından bir tehdit olarak görülmüş, siyaset içerisinde engellenmiş ve haklarında kötü bir imaj yaratılmış Kırım Tatarları, bu olaylar sırasında Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemişlerdir. Bu davranışın en temel motivasyonunun tarih devamında Rusya'nın bölge siyasetine karşı şekillenmiş olan milli

40 "Noman Çelebicihan'ı anma mitingi. Akmescit, 23 Şubat 2014," *QHA*, Şubat 22, 2016, erişim Eylül 12, 2018, <http://qha.com.ua/tr/photo/noman-celebician-i-anma-mitingi-akmescit-23-subat-2014/27574/#1>; "Çubarov: '2014'te Kırım Parlamentosu ayrılıkçılığın merkezi oldu,'" *QHA*, Şubat 27, 2017, erişim Eylül 12, 2018, <http://qha.com.ua/tr/roportajlar/cubarov-quot-2014-te-kirim-parlamentosu-ayrilikciligin-merkezi-oldu-quot/153106/>.

41 "Kırım'daki 26 Şubat 2014 mitingini hatırlayalım," *QHA*, Şubat 26, 2016, erişim Eylül 02 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/kirim-daki-26-subat-2014-mitingini-hatirlayalim/143086/>.

kimlikleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple, böyle bir kriz anında Ukrayna ile olan anılar bir kenara bırakılabilmiş ve ortak bir çıkış noktası bulunabilmiştir.

O gün Ukrayna'nın Euromeydan gibi devrimsel bir vakıadan sonra toprak bütünlüğünü koruyabildiği düşünülmüştür. Gerek Kırım'da gerekse diasporada Kırım Tatarları, Kırım'da oluşabilecek bir ayrılıkçı hareketin daha başlamadan bittiği ve Kiev'deki değişimin ardından Kırım'da da Kırım Tatarlar için müspet gelişmeler olacağı yönünde bir beklentiye kapılmıştır. Ancak, bu fikirler, bütün dünyayı sarsan bir sürecin başlamasıyla değişti. 27 Şubat 2014 sabahında üzerlerinde rütbe ve ülke işaretleri bulunmayan ve daha sonra "yeşil adamlar" olarak anılacak ağır silahlı askerler Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nu ve Kırım Bakanlar Kurulu binasını işgal edip binaların üzerindeki Ukrayna bayraklarını Rusya bayraklarıyla değiştirdiler. Daha sonraları Putin'in bizzat başlattığını söylediği bu operasyon kapsamında bu askerlerin kontrolü altında Kırım Parlamentosu özel bir oturum gerçekleştirdi ve özerk cumhuriyetin bağımsız olmasına karar verildi.⁴² Bu sırada üniformalarında rütbe ve ülke işaretleri bulunmayan daha pek çok asker, Kırım'daki stratejik noktaları kontrol altına aldılar. Bu askerler Ukrayna anakarası ile Kırım Yarımadası arasındaki ilk kontrol noktasını ise 28 Şubat 2014 tarihinde kurdu ve Kiev'e bağlı olan askeri birliklerin etraflarını çevirerek taraf değiştirmeye zorladılar.⁴³

İşgal sonrasında Kırım Tatarlarının sürgün hatıralarını canlandıran ve işgalin siyasi bir olgu olmasının yanında, çok daha farklı sonuçları da olacağını ortaya koyan ilk olay Reşat Ametov'un 3 Mart 2014 tarihinde kaçırılması oldu. Kırım Parlamentosu önünde tek kişilik bir protesto eylemi düzenleyen Ametov, bu gösterisi sırasında yukarıda bahsedilen 'yeşil adamlar' tarafından zorla bir araca bindirilerek götürüldü.⁴⁴ İşkence gördüğü açıkça belli olan cansız bedeni 15 Mart 2014 tarihinde bulundu.⁴⁵ Ekim 2017 itibarıyla, işgalin başlamasından bu yana kaçırılan

42 "Crimean parliament sacks regional government, approves referendum," *RT*, Şubat 27, 2014, erişim Ağustos 25, 2018, <https://www.rt.com/news/ukraine-crimea-parliament-government-056/>; "Putin reveals secrets of Russia's Crimea take overplot," *BBC*, Mart 09, 2015, erişim Eylül 20, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-europe-31796226>.

43 "2014 Kırım işgalinin kısa tarihi," *QHA*, Şubat 26, 2016, erişim Eylül 20, 2018, <http://qha.com.ua/tr/video/2014-kirim-ısgalinin-kisa-tarihi/4059/>.

44 "Rus işgalinin ilk şehidi Reşat Ametov 43 yaşında...," *QHA*, Ocak 24, 2018, erişim Ekim 22, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/rus-ısgalinin-ilk-sehidi-resat-ametov-43-yasinda/165000/>.

45 "Disappearances of Ukrainians in the occupied Crimea," *Crimea SOS*, Ağustos 2018, erişim Eylül 20, 2018 <http://krymsos.com/en/reports/analitichni-zviti-po-krimu/infografika-po-zniknennyam-v-okupovanomu-krimu/>.

ya da kaybolan 43 kişiden 19'u serbest bırakılmış, 2 kişinin daha sonra göz altına alındığı ortaya çıkmış, 1 kişi talep üzerine Özbekistan'a iade edilmiş ve 6 kişi ise ölü bulunmuştur. Geri kalan 17 kişiden ise hala haber alınmamaktadır.⁴⁶ Bu kişiler arasında Ervin İbragimov isminin altını çizmemiz gerekmektedir. Kendisi Dünya Kırım Tatar Kongresi'nin⁴⁷ Yönetim Kurulu üyesi genç bir aktivist olan İbragimov, 25 Mayıs 2016'da kaçırıldı ve kendisinden halen haber alınmamaktadır.⁴⁸

Bu olayların yanı sıra özellikle işgalin ilk günlerinde kamu alanlarında Kırım Tatarca konuşan halka, Ruslar tarafından bazı 'uyarılar' yapıldığı ve Rusya'ya bağlanan Kırım'da "doğru dilde," yani Rusça konuşulması gerektiği şeklinde bazı tacizlerin gerçekleştirildiği saha çalışmamız sırasında katıldığımız toplantılarda dile getirilmiştir.⁴⁹ Bu durumun toplum içerisindeki en dramatik yansımaları ise çocuklar arasında olmuştur. İşgalin ilk günlerinde bir Kırım Tatar aktivistin çocuğunun, okulda büyükannesi ile Kırım Tatarca konuşması sebebi ile okuldaki çocuklar tarafından dövülmesi çok tartışılmıştır.⁵⁰ Okullarda uygulamaya konan yeni müfredat içerisinde geleneksel Rus tarih anlatısı devam etmekte olup, Kırım Tatar imajı Sovyetler birliğinde çizilen imaja geri dönmektedir. Bunun yanında öğrencilerin katılmak zorunda oldukları *ediniyurok* (birleşik ders) içerisinde çocuklara, Rusya'yı neden ve nasıl sevmek gerektiği, Rusya'nın karşı karşıya olduğu tehditlere karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiği anlatılmaktadır.⁵¹ İlkokul

46 Maria Kvitsinskaya, Emine Asanova, Yevhenia Andreyuk, *Encyclopedia of Repressions in Crimea since the Russian Annexation*, (CrimeaSOS: Aralık 28, 2017), 43, erişim Ekim 20, 2018, <http://krymsos.com/files/9/8/989b144-report-en-fin.pdf>.

47 Birincisi 19-22 Mayıs 2009 tarihinde Kırım, Bahçesaray'da toplanan Dünya Kırım Tatar Kongresi, diaspora ile Kırım arasındaki bağların kuvvetlenmesini amaçlamaktaydı ve kültürel ve sosyal konulara yönelik çalışmalar yapmayı hedef olarak belirlemişti. İkincisi işgalden sonra 1-2 Ağustos 2015 tarihinde Ankara'da toplanan kongre uluslararası alanda Kırım Tatar sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonuna ve işgale karşı çalışmalar yapmaya odaklanmıştır. Birinci kongre için bkz, "Kongre programı kesinleşti- TEKRAR," *QHA*, Mayıs 10, 2009, erişim Ekim 16, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/kongre-programi-kesinlesti-tekrar/46580/>; "Dünya Kırım Tatar Kongresinin ana faaliyet konuları belirlendi- TEKRAR," *QHA*, Mayıs 3, 2019, erişim Ekim 16, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/dunya-kirim-tatar-kongresinin-ana-faaliyet-konulari-belirlendi-tekrar/46185/>; İkinci kongre gündemi için bkz, "İşte 2. Dünya Kırım Tatar Kongresi programı", *QHA*, Ağustos 1, 2015, erişim Ekim 16, 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/iste-2-dunya-kirim-tatar-kongresi-programi/138752/>.

48 Ervin İbragimov'un üzerinde polis üniforması bulunan kişilerce kaçırılma görüntüleri için bkz, "Kidnapping of Ervin İbragimov. May 24, 2016," *YouTube*, Ekim 05, 2016, erişim Ekim 16, 2018, https://www.youtube.com/watch?v=TZbeA_TxsPQ.

49 Mülakat, Ankara (Türkiye), 25.11.2015.

50 Mülakat, Ankara (Türkiye), 15.05.2016.

51 Mülakat, Herson (Ukrayna), 01.07.2016.

seviyesindeki çocuklara verilen bu dersler ile işgale karşı olan kişilere, bu süreç içerisinde önemli bir yeri olan Kırım Tatarlarına, karşı bir tepki oluşturulması tehlikesi olduğu açıktır.

Kırım Tatarlarının Kırım'ın yerli halkı olarak boykot ettiği, silahların gölgesinde düzenlenen ve oy verenlerin "Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasını ve Rusya Federasyonu ile birleşmesini onaylıyor musunuz?" ile "Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin 1992 Anayasası'na dönmesini destekliyor musunuz?" soruları arasında tercih yapması istenen referandum, 16 Mart 2014 tarihinde düzenlendi. Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin 1992 Anayasası'na işaret edilmesi bu noktada büyük önem arz etmektedir. 6 Mayıs 1992 tarihinde kabul edilen anayasada Kırım Cumhuriyeti kendi toprakları üzerinde egemen bir devlet (государство/gosudarstvo) olarak anılmaktaydı.⁵² Daha sonra 25 Eylül 1992 tarihinde Ukrayna'ya tabi olduğu eklenen anayasa ilerleyen yıllarda da değiştirilmiştir.⁵³ Takip eden yıllarda Kiev ve Kırım'daki idareler arasında yaşanan mücadele neticesinde gerçekleşen değişikliklerle Kırım'ın özerk statüsü ancak 1996 senesinde işgal öncesi durumuna getirilmiştir.⁵⁴ Referandum sırasında 1992 Anayasası'na dönüşün önerilmesi sırasında, hangi Anayasaya dönülmesi istendiği açıkça belirtilmemiştir. Bu şekilde seçmenlerin Ukrayna'dan ayrılmak ile Rusya'ya bağlanmak arasında seçim yapmaya zorlandıkları ve süreçleri tam olarak belli olmayan bir referandum uygulanmıştır. Anayasasına göre, üniter bir devlet olan Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyetin iç işleri ile alakalı bir konu (anayasa değişikliği) ile Ukrayna'nın dış ilişkilerini ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren (Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılması) farklı kapsamlardaki meselelerin referandum da birbirlerine alternatif olarak sunulmaları ise uluslararası normlara ve hukuka uygun değildir. Bunun yanında, Ukrayna Anayasası'nın böyle bir referandum gerçekleşmesi için gerekli yetkiyi Ukrayna Parlamentosu'nun iznine tabi kılması ise hukuki olarak bu referandumun yok hükmünde olduğunu

52 "КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ (ВВСК, 1992 г., N 7, ст. 259) (Принята седьмой сессией Верховного Совета Крыма 6 мая 1992 года)", *Законодательство АР Крым*, erişim Ekim 16, 2018, <http://zakon.rada.gov.ua/krym/show/rb076a002-92/ed19920506>; Gwendolyn Sasse, *The Crimea Question*, 146.

53 "КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ (ВВСК, 1992 г., N 7, ст. 259) (С изменениями, внесенными в соответствии с Законом ВР АРК N 155-1 (rb0155002-92) от 25.09.92) (Принята седьмой сессией Верховного Совета Крыма 6 мая 1992 года)", *Законодательство АР Крым*, erişim Ekim 16, 2018, <http://zakon.rada.gov.ua/krym/show/rb076a002-92/ed19920925>.

54 Gwendolyn Sasse, *The Crimea Question*, 142-154.

2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler

göstermektedir.⁵⁵ Ukrayna Anayasası'nın 134. Maddesi'ne göre Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve Ukrayna Anayasası'nda belirtilmiş sınırlar dahilinde karar alır ve uygular denilmektedir. Mustafa Cemilev,⁵⁶ nüfusunun yarısından fazlası etnik Rus olan yarımadada düzenlenen referanduma katılımın %34,2 oranında kaldığını ifade etmiştir.⁵⁷ Ukrayna haber sitelerinde de Rusya Cumhurbaşkanlığı İnsan Hakları Konseyi'nin 'yanlışlıkla' sitelerine koyduğu ama sonradan hızlıca siteden kaldırılan bir rapora dayandırdıkları haberlerinde, seçimlere katılım oranının sadece %30 civarında kaldığını ve bunlarında sadece yarısının Rusya'ya bağlanmayı kabul ettiğini iddia etmişlerdir.⁵⁸ Ancak, Rusya makamlarının %96,77 oranında Rusya'ya bağlanma yönünde oy kullanıldığını ilan ettiği referanduma dayanılarak verilen ilhak kararı sonrasında,⁵⁹ 21 Mart 2014

- 55 Bu referandum ile alakalı ayrıntılı hukuki analizler için bkz; Council of Europe, *Opinion On "Whether The Decision Taken By The Supreme Council Of The Autonomous Republic Of Crimea In Ukraine To Organise A Referendum On Becoming A Constituent Territory Of The Russian Federation Or Restoring Crimea's 1992 Constitution Is Compatible With Constitutional Principles" adopted by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21-22 March 2014)*", 762/2014, Mart 21, 2014, erişim Ekim 16, 2018, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)002-e); "Judgement of the Constitutional Court of Ukraine on all-Crimean referendum," Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Mart 15, 2014, erişim Ekim 22, 2018, <https://mfa.gov.ua/en/news-feeds/foreign-offices-news/19573-rishennya-konstituci>.
- 56 Kırım Tatar Milli Meclisi'nin uzun yıllar başkanlığını yapmış olan Mustafa Cemilev Kırım Tatar halkının milli lideri olarak kabul edilmektedir. Sovyetler Birliği içerisinde insan hakları hareketi ve muhalif hareketler içerisinde son derece aktif bir şekilde çalışmış olan Cemilev, bugün Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın Kırım ve Kırım Tatarlardan Sorumlu Danışmanı ve Euromeydan sonrası kurulan Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu Başkanı olarak görev yapmaktadır. Kendisi Türkiye'de Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu olarak da bilinmektedir.
- 57 "МустафаДжемилев: «У псевдореферендумі 16 березнянасправдівзялиучасть 34,2% кримчан»,” *Qırımtatar Milliy Meclisi*, Mart 25, 2014, erişim Eylül 05, 2018, <http://qtm.org/ua/ua-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/4369-%D0%BC%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%B0-%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%94%D0%B2-%D1%83-%D0%BF%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC%D1%96-16-%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D1%96-%D0%B2%D0%B7%D1%8F%D0%BB%D0%B8-%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-34-2-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%87%D0%B0%D0%BD>.
- 58 Paul Roderick Gregory, "Putin's 'Human Rights Council' Accidentally Posts Real Crimean Election Results," *Forbes*, Mayıs 05, 2014, erişim Ekim 22, 2018, <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation/#5fd5f1e3f172>; Ilya Somin, "Russian government agency reveals fraudulent nature of the Crimean referendum results," *The Washington Post*, Mayıs 06 2014, erişim Eylül 05, 2018, https://www.washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2014/05/06/russian-government-agency-reveals-fraudulent-nature-of-the-crimean-referendum-results/?utm_term=.e46a5f6d63b7.
- 59 "Crimea declares independence, seeks UN recognition," *Russia Today*, Mart 17, 2014, erişim Ekim 22, 2018, <https://www.rt.com/news/crimea-referendum-results-official-250/>.

tarihinde Vladimir Putin ilhak kararını imzaladı.⁶⁰ Rusya'nın Kırım Yarımadasını işgali, silahların gölgesinde yapılan ve uluslararası hukuka aykırı süreçler sebebiyle uluslararası arenada tanınmayan bir referandum neticesinde son noktaya ulaşmış oldu.

Kırım Tatarlarının milli lideri Mustafa Cemilev 22 Nisan 2014 tarihinde karayolu ile Kırım'dan Kiev'e giderken, Ukrayna ve Kırım arasındaki idari sınırı geçtiği sırada kendisine 19 Nisan 2019 senesine kadar Kırım'a girişinin yasaklandığına dair bir bildirim yapıldı.⁶¹ Bu yasak ile başlayan süreç neticesinde 26 Nisan 2016 senesine geldiğinde ise Kırım Tatar Milli Meclisi, Kırım'daki Rusya mahkemelerince aşırı örgüt olarak kabul edildi ve faaliyetleri yasaklandı.⁶² Bu kararın alınması ve uygulamaya konmasıyla, Kırım Tatar Milli Meclisi'nin bağlı olduğu Kırım Tatar Milli Kurultayı, bütün Kırım'da faaliyet gösteren Kırım Tatar yerel meclisleri ve bu teşkilatlar ile uzaktan yakından ilişkisi olan herkes terörizm ve aşırıçılık suçlamalarıyla karşı karşıya kalmış oldu. Bugün baskılara ve zorlamalara rağmen Kırım Tatar aktivistler, farklı yöntemlerle seslerini dünyaya duyurmaya ve Kırım'ın işgalini sonlandırmaya çabalamaktadır.

Bu noktada Kırım Tatar halkının işgale karşı neler yaptığı hakkında bazı ayrıntıları vermek üzere bir parantez açmak gerekmektedir. Bugün uluslararası arenada Kırım Tatar halkının tek meşru temsil organı olarak Kırım Tatar Milli Kurultayı ve onun icra organı olan Kırım Tatar Milli Meclisi kabul edilmektedir. Kırım Tatar Milli Meclis başkanının devletlerle yaptığı görüşmeler ve aldığı siyasi destek bunu açıkça göstermektedir. İşgalden bu yana geçen süre zarfında Kırım içerisinde Kırım Tatar Milli Kurultayı tarafından, Kurultay içerisinde, icra organı işlevini görmesi için seçilerek iş başına getirilen otuz üç kişilik Kırım Tatar Milli Meclisi'nin altı üyesinin, işgal sonrasında Kırım Tatar Milli Meclisi'nin kararlarına karşı gelmek ve işgal yönetimi ile iş birliği yapmak gerekçesiyle Meclis üyelikleri dondurulmuştur.⁶³ Bu noktada işgal sırasında Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın, Kırım'daki durumu

60 "Ukraine: Putin signs Crimea annexation," *BBC*, Mart 21, 2014, erişim Eylül 20, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26686949>.

61 "Kırımlı Tatar lider Kırımoglu'na Kırım'a giriş yasağı," *BBC News Türkçe*, Nisan 22, 2014, erişim Ekim 22, 2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140422_kirim_kirimoglu_yasak.

62 "Kırım Tatar Milli Meclisinin faaliyetleri yasaklandı," *Anadolu Ajansı*, Nisan 26, 2016, erişim Eylül 18, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirim-tatar-milli-meclisinin-faaliyetleri-yasaklandi/561767>.

63 Üyeliği dondurulan kişiler için; "Milliy Meclis Azaları," *Qırım Tatar Milliy Meclisi*, erişim Ekim 20, 2018, <http://qmmm.org/qt/milliy-meclis-azalar%C4%B1>.

görüştüğü ve kendi yol haritasını çizdiği oturumu son derece önemlidir. Bu oturumda Kırım'ın yerli halkı Kırım Tatarlarının iradesi ve rızası dışında gerçekleşen bu işgal ve referanduma karşı, ihtiyaç halinde işgal hükümetine Kırım Tatar temsilciler önerilebileceği görüşülmüş ve bu isimleri Kırım Tatar Milli Meclisi'nin belirlemesi kararlaştırılmıştır.⁶⁴ Dahası, “Kırım’da, Kırım Tatar halkının kendi tarihi topraklarında, milli coğrafi özerkliğin oluşturulması (restorasyonu) için siyasi ve hukuki süreçlerin başlatılmasını” kararlaştıran Kurultay bu doğrultuda uluslararası kurumlara müracaatlar hazırlamıştır.⁶⁵ Bu noktada, Kırım Yarımadasında, Kırım Tatar halkının önüne geçemeyeceği bir değişim gerçekleşirse halkın haklarını korumak ve değişim sonrası yönetim ile iletişim yollarını koruyabilmek adına olduğu ifade edilen bu kararlar daha sonra Kırım Tatarlar arasında çok tartışılmıştır. Neticede halktan destek görmeyen işgal yönetimi ile istişare etme kararları uygulanmamıştır ve Kırım Tatar Milli Kurultayı ve Kırım Tatar Milli Meclisi işgale karşı bütün kurumlarıyla top yekûn bir mücadele başlatmıştır. Burada siyasi kanadın ihtiyaç halinde gerekli iletişim yollarını kurmaya çabalamasına rağmen çalışmalarına kendisini seçen halkın iradesi doğrultusunda devam etmiştir.

Kırım Yarımadası içerisinde Kırım Tatarlarına karşı işgal hükümeti tarafından uygulanan ev baskınları, halka açık yerlerde bazı şahıslara uygulanan saldırılar, hukuki süreçlere uymadan yürütülen mahkemeler, usulsüz şekilde gözaltında tutulmalar gibi insan hakları ihlalleri gerçekleşmektedir. Bunların yanında Kırım içerisinde gerçekleşen insan kaçırma olayları ve faili meçhul cinayetlere karşı işgal idaresinin organlarının kayıtsız kalması ise uluslararası kamuoyunun dikkatini yarımadaya çekmektedir.⁶⁶ Yarımada içerisinde bu şartlar altında

64 “İşte Kırım Tatar Milli Meclisi'nin aldığı kritik kararın tam metni,” *QHA*, Nisan 02, 2014, erişim Ekim 21, 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/iste-kirim-tatar-milli-meclisi-nin-aldigi-kritik-kararin-tam-metni/131613/>.

65 “İşte Kurultay'ın milli özerklik kararının tam metni”, *QHA*, Mart 30, 2014, erişim Ekim 21, 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/iste-kurultay-in-milli-ozerklik-kararinin-tam-metni/131578/>.

66 İnsan hakları ihlalleri, kaçırılmalar ve faili meçhul cinayetler için bkz, Maria Kvitsinskaya, Emine Asanova, Yevhenia Andreyuk, *Encyclopedia of Repressions in Crimea since the Russian Annexation*, (CrimeaSOS: Aralık 28, 2017), erişim Ekim 20, 2018, <http://krymsos.com/files/9/8/989b144-report-en-fin.pdf>; “Kırım Raporu: Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı Sonrasında Kırım Tatarlarının Durumu”, *Gayriresmi Türk Heyeti*, (Haziran 5, 2015), erişim Eylül 15, 2018, http://qha.com.ua/upload/2015/12/16/kirim_raporu_tr_2.pdf; “Report By Nils Muiznieks, Commissioner For Human Rights Of The Council Of Europe: Following His Mission In Kyiv, Moscow And Crimea From 7 To 12 September 2014”, *Council of Europe* (Ekim 27, 2014), erişim Eylül 16, 2018, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/droi/dv/102_muiznieksreport/_102_muiznieksreport_en.pdf.

yaşayan Kırım Tatarları, en temel sosyal hizmetlere erişebilmek için Rus vatandaşlığı almaya zorlanmıştır. İşgalden sonra gerçekleşen referandumu toplu olarak boykot eden Kırım Tatarları, bugün Kırım idaresi içerisinde çok sınırlı olarak temsil edilmektedirler. Mülakatlarımızda da dile getirildiği üzere halk arasında bir korku ve işgal hükümetine karşı bir beklentisizlik mevcuttur. Bunun yanında Ukrayna taraftarı olmayan kişilerin de doğrudan Rusya'yı desteklediğini söylemek doğru olmayacaktır. Mülakatlar ve görüşmelerde Rusya ve Ukrayna arasında fark gözetmeyen ve ikisine karşı da mesafeli olan bir grup olduğu da anlaşılmıştır. Ancak, bu şartlar altında halkın çok büyük bir kısmının işgali kabullenmediği anlaşılmaktadır ve 2014 senesinden bugüne Kırım içerisinde işgal idaresi tarafından Kırım Tatarlarına karşı gösterilen tutumunun değişmemiş olması ise, bu durumun değişmeden devam ettiğini ispatlar niteliktedir.

Dünyadaki en büyük Kırım Tatar diasporasının yaşadığı Türkiye'de bulunan 50 civarındaki Kırım Tatar Derneği'nden 43 tanesinin bir araya gelerek işgale karşı çalışacaklarını ilan etmeleri son derece önemlidir.⁶⁷ Bu grubun dışında kalan derneklerin sadece bir tanesi açık olarak Rusya Federasyonu'nun yapmış olduğu işgali desteklemiştir. Diğerleri ise farklı sebeplerle bu oluşuma dahil olmamışlardır. Bu teşkilatların yanında tüm dünyaya yayılmış olan Kırım Tatar diasporasının 16 ülkeden 184 sivil toplum kuruluşunun katılımıyla oluşturdukları 2. Dünya Kırım Tatar Kongresi'nin kararları da dikkate değerdir. Kongrenin 1-2 Ağustos 2015 tarihinde Ankara'da yaptığı genel kurul toplantısı sonuç bildirgesinde, katılımcı STK'lar işgalden önce seçilmiş olan kurultayı ve meclisi tek meşru temsil organı olarak kabul ettiklerini, silahların gölgesinde yapılan hiçbir seçimi kabul etmeyeceklerini ilan ederek diasporadaki Kırım Tatar halkı arasında da bu kurumlara açık bir destek olduğunu göstermiştir.⁶⁸ Özellikle Türkiye'de ve diğer diaspora merkezlerinde Kırım Tatar diaspora teşkilatları, Ukrayna'nın içerisinde bulunduğu durumu anlatmakta ve Rusya'nın saldırgan politikaları ile uluslararası hukuku korumak adına Ukrayna'ya destek verilmesinin önemini anlatmaktadır. Yukarıda bahsi geçen, Verhovna Rada'da düzenlenen Kırım Tatar Milli

67 "Türkiye'de bulunan 42 Kırım Tatar teşkilatından tarihi karar," *Kırım Haber*, Şubat 09, 2015, erişim Ekim 21, 2018, http://www.vatankirim.net/kirimhaber/haber/haber_detay.asp?HaberID=102; "Kırım Tatar Teşkilatları Platformu'ndan kamuoyuna önemli duyuru," *QHA*, Nisan 19, 2015, erişim Ekim 21, 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/kirim-tatar-teskilatlari-platformu-ndan-kamuoyuna-onemli-duyuru/137095/>.

68 "Dünya Kırım Tatar Kongresi Ankara'da toplandı, işte sonuç bildirgesi," *UKRTÜRK*, Ağustos 03 2015, erişim Ekim 22, 2018, <http://ukrturk.net/dunya-kirim-tatar-kongresi-ankarada-toplandi-iste-sonuc-bildirgesi/>.

2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler

Kurultayı'nı anma etkinliğinde Kırım Tatar Diasporası adına söz alan Kırım Derneği Genel Başkanı Mükremin Şahin, Kırım Tatar halkının diasporası ile beraber Ukrayna'nın geleceğini inşa etmeye hazır olduklarını ve yaşadıkları ülkeler ile Ukrayna arasındaki dostluk bağlarının gelişmesine katkı sağlamak için çalıştıklarını dile getirmiştir.⁶⁹

Bu işgalin, Kırım Tatar halkının hafızasında yarattığı etkiyi gözler önüne sermek ve bu reaksiyonu daha iyi anlamamız için mülakatlarda elde ettiğimiz üç örnek yeterli olacaktır. İlk olarak, mülakatlarımız sırasında işgalin başladığı ilk günlerde özellikle ileri yaşlarda olan pek çok Kırım Tatarının, 1944 sürgününün tekrarının yaşanması durumunda hazırlıklı olmak adına içlerine kıymetli eşyaların ve yolda gerekebilecek bazı malzemelerin bulunduğu 'acil durum' çantaları hazırladıkları dile getirildi. Bir diğer taraftan, sürgün yerlerinden Kırım'a geri dönen nesil arasında ise, sürgünün tekrarlanması durumunda Rus askerlerine bir şey bırakmamak amacıyla kendi elleriyle inşa ettikleri evleri ateşe vereceklerini söyleyen pek çok Kırım Tatarı olduğu dile getirilmiştir. Üçüncü örnek ise, işgal sırasında Kırım Tatar mahallelerinde organize olan halkın, herhangi bir hareketliliği en kısa zamanda fark edebilmek için kendi sokaklarında dolaşacak devriye grupları teşkil etmesidir. Kurultay etrafında oluşmuş olan yerel meclisler ile son derece teşkilatlı olan Kırım Tatarları, tehdit algılamaları sebebiyle toplum içerisindeki mekanizmaları hareketlendirip hemen her yaş grubunu hareketlendirecek bu şekilde önlemlere ihtiyaç duymuşlardır. Kırım Tatar Milli Hareketi'nin önde gelen isimlerinden birisinin "... onlar (işgalciler) Kırım Tatar halkını boğmak ve bizi (Kırım Tatarlarını) Kırım'dan gitmeye zorluyorlar..." ifadesi genel hissiyatı gözler önüne sermektedir.⁷⁰

Kırım Tatarlarının Kırım'da ve diaspora da kahir ekseriyetinin işgal yönetimine karşı açık veya kapalı bir tutum takınması, işgali destekleyen münferit kişilerin ise farklı yöntemlerle halk arasında izole edilmeleri, gündelik hayat içerisinde işlerin nasıl yürüdüğünü anlamamıza yardım etmektedir. Kırım Tatarlar arasında çok büyük önem arz eden düğün (toy) merasimlerine bu kişilerin gelmesi durumunda insanların onlarla aynı masaya oturmak istememeleri ve

69 "Mükremin Şahin Ukrayna Parlamentosu'nda konuştu," *QHA*, Aralık 07, 2017, erişim Ekim 22, 2018, <http://qha.com.ua/tr/yasam-olaylar/mukremin-sahin-ukrayna-parlamentosu-nda-konustu/162742/>.

70 Mülakat, Kiev (Ukrayna), 18.08.2016.

masadan kalkmaları halk arasında gelişen bir protesto yöntemi olmuştur ve mülakatlarımızda dile getirilmiştir.⁷¹ Bu tutum çok önemli görülmeyebilir; ancak, bu ve benzer etkinliklerin son derece büyük önem arz ettiği Kırım Tatarlar arasında bu şekilde dışlanıyor olmak sosyal yaşam içerisinde de izole olmak anlamına gelmektedir. Bu şekilde dışlanan kişiler zamanla diğer etkinliklere davet edilmemeye ya da diğer insanlarla aralarında bir mesafe olacak şekilde ağırlandırmalarının önünü açmıştır. İşgal yönetimi için Kırım Tatarlar arasında destekçiler bulmak, halk arasındaki etkilerini arttırmak ve sesleri gündelik hayatta halka sindirebilmek adına önemlidir. Ancak, şu an iş birliği yapan kişilerin bu şekilde dışlanmaları şu ana kadar toplum içerisinde bu şekilde bir mekanizma kurmalarını engellemiş ve girişimlerin son derece sınırlı kalmasına sebep olmuştur. İnsanların gündelik ilişkilerde gösterdiği bu tepkinin ilginç bir diğer örneği ise, pazarlardaki Kırım Tatar satıcıların ürünleri üzerine fiyatları Rusça ve Kırım Tatarca yazmaları ama Rusça'nın karşısına daha yüksek fiyat yazması olmuştur. Bu şekilde, Kırım Tatarca bilmeyen Kırım Tatarlar bile bu küçük *günlük yaptırımlara* maruz kalmaktadırlar. İşgal ortamında güvensizlik hisseden halk arasında gündelik şartlar içerisinde soyut *seçici geçirgen* duvarlar örülmekte ve güven hissi verebilecek yeni bir yaşam alanı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu soyut duvarları aşan Eskender Bilalov'un maruz kaldığı tepki son derece önemlidir. Kasım 2017 tarihinde işgal hükümetine bağlı polis güçlerinin yaptığı bir operasyon sırasında darp edilen ve sonrasında hayatını kaybeden meşhur Kırım Tatar aktivist Veciye Kaşka'nın cenazesine katılmak isteyen Bilalov, işgalcilerle iş birliği yaptığı için cenazeden yüzlerce kişinin 'satqın' (hain/satılmış) sloganlarıyla orayı terk etmeye zorlanmıştır.⁷²

Kaçırılmalar, gündelik hayatta maruz kalınan baskılar ve işgal idaresinin uygulamaları Kırım Tatar halkı arasında yukarıda da bahsedildiği gibi sürgün hatıralarını canlandırmıştır. Şu an halen sürgünü yaşamış kişilerin hayatta olması, şu an aktivizmin liderleri konumunda olan kişilerin Kırım'a dönüş sürecini baştan sona yaşamış olmaları ve genç neslin bu kişilerin ellerinde büyümüş olması, sürgününün 1944'ten bugüne kadar

71 Mülakat, Ankara (Türkiye), 25.11.2015.

72 "Kırım Tatar kahraman Veciye Kaşka son yolculuğuna uğurlandı," *QHA*, Kasım 24, 2017, erişim Eylül 20, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/kirim-tatar-kahraman-veciye-kaska-son-yolculuguna-ugurlandi/162264/>; "Polozov: 'Ölmeden önce VeciyeKaşka darp edildi!'," *QHA*, Eylül 20, 2018, erişim Eylül 20, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/polozov-quot-olmeden-once-veciye-kaska-darp-edildi-quot/173643/>; "İşbirlikçi Bilalov, Veciye Kaşka'nın cenazesinden kovuldu," *QHA*, Kasım 24, 2017, erişim Eylül 20, 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/isbirlikci-bilalov-veciye-kaska-nin-cenazesinden-kovuldu/162243/>.

Kırım Tatarlarının toplum hafızasında kesintisiz olarak yaşamasını sağlamıştır. Bununla eklemli olarak, Kırım Tatar diasporasının oluşmasının ve Kırım Tatar halkının yarımada azınlık duruma düşmesinin, yani sürgüne giden yolun açılmasının sebebi olarak Rusya'nın bölge siyaseti görülmüş ve bu geleneksel olarak anti Rus bir tutum geliştirmeyi kolaylaştırmıştır. İşte tam bu sırada, işgale maruz kalan Ukrayna'nın Rusya'ya karşı bir mücadele içerisinde olması bundan sonraki gelişecek olan ilişkilerin kilit noktasıdır. Bunun yanında, tarihe bakıldığında Sovyetlere karşı benzer hatıralarını ön plana çıkartan (holodomor ve sürgün), 20. yüzyılın başlarında bağımsızlık girişimlerini gerçekleştirmiş olan ve yine Moskova merkezli bir harekete karşı bu çabalarını kaybetmiş olan Kırım Tatarlar ve Ukraynalılar, şu anda da Moskova'ya karşı kendilerini savunma çabasına girişmişlerdir. Kırım Tatar siyasi hareketinin barışçıl ve demokratik yöntemleri sayesinde uluslararası arenada sahip olduğu karizması ve Ukrayna'nın yanında yer alması Ukrayna'nın Kırım konusunda Rusya'ya karşı sağlam bir şekilde uluslararası hukuk prensiplerine yaslanmasını sağlamaktadır. Bunun yanında Ukrayna'nın, Kırım Tatarlarına daha verici bir pozisyona gelmesi ise Kırım Tatarlarının milli ve insani taleplerinin gerçekleşmesi için yapılan taleplerin somutlaşmasını ve uygulama yöntemlerinin daha anlaşılır ve anlatılabilir bir hale gelmesini sağlamaktadır. Bu şekilde bakıldığında konjonktür ve coğrafyanın bir araya getirdiği tarafların, ortak düşmana karşı yeni bir ilişki biçimi üretmelerini ve bunu reformlarla kalıcı hale getirme girişimleri yapmalarını mümkün kılmıştır.

İşgal Sonrası Ukrayna'nın Yaklaşımları

26 Şubat 2014 tarihinde Kırım Tatar halkının Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasına karşı gösterdikleri direnç, ilişkilerin yeni bir boyut kazanması için ilk adım olmuştur. İşgalin başlamasının ardından, 20 Mart 2014 tarihinde Kırım Tatar halkının yerli halk statüsünün Ukrayna Verhovna Rada'sının kararnamesi ile tanınması,⁷³ Ekim 2018 sırasında halen devam etmekte olan Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsünü belirleyen anayasa maddelerine, Kırım Tatar halkının yerli halk olarak

73 "Ukraine recognized Crimean Tatars indigenous people of Crimea," *QHA*, Mart 20, 2014, erişim Ağustos 10, 2018, <http://qha.com.ua/en/politics/ukraine-recognized-crimean-tatars-indigenous-people-of-crimea/130931/>; "Ukraine guarantees rights, status of Crimean Tatars," *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*, Mart 21, 2014, erişim Ağustos 10, 2018, <https://mfa.gov.ua/en/news-feeds/foreign-offices-news/20296-ukraine-guarantees-rights-status-of-crimean-tatars>.

eklenmesi ve özerklik haklarının garanti altına alınması için yapılan değişiklik çalışmalarına uzanan yolu açmıştır. Yerli halklar ile ilgili kararnamenin arkasından en büyük Kırım Tatar diasporasının⁷⁴ yaşadığı Türkiye’den Ukrayna diaspora kimliğine yapılan başvurular kabul edilmiş ve Kırım Tatar diasporasını Ukrayna diasporası ile birleştiren bir karar verilerek, 4 Şubat 2017 tarihinde iki Kırım Tatarına diaspora kimliği verilmiştir.⁷⁵ Bu kimlik sahipleri, Ukrayna’da süresiz oturma, çalışma, mülk edinme, eğitim alma gibi hak ve özgürlüklere sahiptirler. İlerleyen süreç içerisinde Ukrayna Büyükelçiliği ile varılan anlaşma neticesinde Türkiye’de yaşayan Kırım Tatarları arasından yapılacak olan başvuruların, Ankara’da bulunan Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi (Kırım Derneği)⁷⁶ üzerinden yapılmasına başlanmıştır. Ekim 2018 itibariyle yüz civarında başvuru olduğu dernek Genel Merkez yöneticileri tarafından dile getirilmiş ve başvuruların devam ettiğinin altı çizilmiştir.⁷⁷ Dünya Kırım Tatar Kongresi Genel Sekreteri Avukat Namık Kemal Bayar, diaspora mensuplarının bu kimlik sayesinde vatanları Kırım ile hukuki bağlarının sağlandığının ve bu olayın bu sebeple tarihi bir olay olduğunun altını çizmektedir.

1 Ağustos 2015 tarihinde, Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin’in Ankara’da toplanan 2. Dünya Kırım Tatar Kongresi’nde genel kurula yaptığı konuşma sırasında Kırım Tatar halkına yeterince güvenmedikleri ve iş birliği yapmadıkları için özür dilemesi bu süreç içerisinde dikkate değer bir olaydır.⁷⁸ Yine aynı toplantıda Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor

74 Kırım’ın 1783 senesinde Rusya Çarlığı tarafından ilhak edilmesinden sonra oluşmaya başlayan Kırım Tatar diasporası bugün pek çok farklı ülkeye dağılmış durumdadır. En büyük diaspora Türkiye’de yaşamaktadır. Bunun arkasından, Romanya, Bulgaristan, Polonya, Belarus, Litvanya, Rusya, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Almanya, Hollanda, Belçika, Amerika, Kanada, İngiltere’de Kırım Tatarlar yaşamaktadır. Bu bahsi geçen hemen her merkezde Kırım Tatar STK’ları mevcuttur. Kırım Tatar diaspora milliyetçiliği üzerine ayrıntılı bilgi için; Filiz Tutku Aydın, “Comparative Cases in Long-Distance Nationalism: Explaining the Émigré, Exile, Diaspora and Transnational Movements of the Crimean Tatars” (PhD. Dissertation, University of Toronto, 2012).

75 “Kırım Tatar diasporası adına tarihi gelişme,” *QHA*, Şubat 05, 2017, erişim Eylül 15, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/kirim-tatar-diasporasi-adina-tarihi-gelisme/152520/>.

76 Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 1955 senesinde kurulmuş bir STK olmanın yanında diasporadaki en büyük Kırım Tatar STK’sı durumundadır. Türkiye içerisinde 25 şubesi ve temsilciliği bulunan derneğin ayrıca Romanya, Ukrayna, Polonya, İngiltere ve Norveç temsilcilikleri de mevcuttur. Derneğin teşkilatlar listesi için; “Teşkilat”, *Kırım Derneği*, erişim Eylül 15, 2018, <http://www.kirimderneği.org.tr/dernek/teskilat>.

77 “UA Diaspora Kimliği,” *Kırım Derneği*, erişim Eylül 15 2018, <http://www.kirimderneği.org.tr/duyurular/ua-diaspora-kimligi>.

78 “Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin’in Dünya Kırım Tatar Kongresi II Toplantısı katılımcılarına hitap metni,” *Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği*, Ağustos 01, 2015, erişim Ağustos 20, 2018, <https://turkey.mfa.gov.ua/tr/press-center/news/38721-vistup-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-pavla-klimkina-na-vidkriti-ii-vsiesvitnyogo-kongresu-krimskykh-tatar>.

Poroşenko'nun mektubunu da okuyan Dışişleri bakanı Kırım Tatarlarına, Kırım'ın geri kazanılmasının ardından özerklik haklarını elde edeceklerine söz vermiştir.⁷⁹ Devletin en üst makamlarınca yapılan bu açıklamaların somut sonuçlarına henüz ulaşılammış olsa bile Kırım Tatar halkı tarafından olumlu gelişmeler olarak görülmektedir. Bu noktada mülakatlarımız sırasında Ukrayna'da bir devlet görevinde çalışan bir Kırım Tatarının, "... 20 yıl boyunca biz (Kırım Tatarları) Ukrayna için düşman (sorun) gibi görüldük. Bizim sorunlarımızı dinlemediler. Şimdi ise, en azından dinliyorlarmış gibi görünüyorlar..." şeklindeki ifadeleri önemlidir.⁸⁰ Mülakatlarımız sırasında bir Kırım Tatar öğrenci, Ukrayna'da Kırım Tatarlarının artık sürgünden dönmüş ve vatanlarında her türlü zorluğa rağmen yaşamaya devam eden insanlar olarak görüldüğünü dile getirmesi, Kırım Tatarlarının kendi imajlarında bir değişim hissediyor olmalarını göstermesi açısından önemlidir.⁸¹

18 Mayıs 1944 sürgünü, Ukrayna'da bir soykırım olarak kabul edilmiş ve devletin en üst makamlarınca anılmaya başlanmıştır.⁸² Ukrayna tarafından sürgünün bir soykırım olarak tanınması, Kırım Tatar halkının rehabilitasyon taleplerinin yerine getirilmesi sürecinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Sürgün ile alakalı özel olarak devlet seviyesinde anma programları düzenlenmektedir ve kamu diplomasisi çalışmaları ile halka anlatılmaktadır. Sovyet Birliği tarafından Holodomor'da Ukraynalılara yapıldığı gibi, bu sürgün ile Kırım Tatar halkının yok edilmek istendiği ve Stalin rejiminin bu iki halka benzer acılar yaşattığı gibi noktalara temas edilmeye başlanmıştır. Bu şekilde Kırım Tatar halkının rehabilitasyon talepleri ve ihtiyaçları, halk seviyesinde de anlatılmaya başlanmıştır.

Günlük hayat içerisinde Kırım Tatarlarının Ukrayna'nın bir parçası olduğunu vurgulayan devlet kampanyalarının artması, ortak tarih üzerine yapılan çalışmaların gelişmesi, Kırım Tatar imajının ders kitaplarında iyileştiriliyor olması bu yeni ilişkilerin kısa vade ile sınırlı kalmayacağını ve sağlam temeller üzerine oturabileceğinin sinyallerini vermektedir. Öyle ki, Kırım Tatar bayrağı, Kırım Tatar halkına desteğin

79 "Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko'nun DKTK katılımcılarına mesajı," *QHA*, Ağustos 01, 2015, erişim Ağustos 20, 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-cumhurbaskani-petro-porosenko-nun-dkktk-katilimcilarina-mesaji/138759/>.

80 Mülakat, Kiev (Ukrayna), 16.08.2016.

81 Mülakat, Kiev (Ukrayna), 13.08.2016.

82 "Ukrayna, Kırım Tatar sürgününü soykırım olarak kabul etti," *Anadolu Ajansı*, Kasım 12, 2015, erişim Ağustos 20, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-kirim-tatar-surgununu-soykirim-olarak-kabul-etti/472409>.

bir göstergesi olarak Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın önünde göndere çekilmiş olması,⁸³ ve Kırım Tatar Bayrak günü kutlamalarında Ukrayna enformasyon bakanlığının hazırladığı afişlerde “İki Bayrak, Tek Devlet” (*Два прапори, одна країна / Два прапори, єдина країна / Twoflags, a united country*) gibi sloganların kullanılmış olması işgal öncesinde kabul edilemez olaylarken, şu an uygulanabilmektedir. Kırım Tatarlarıyla alakalı pek çok kampanya düzenlenmekte ve bu kampanyaların görsellerinde “Kırım Ukrayna'dır” (*Крим-це Україна / Crimea is Ukraine*), “Farklıyız ama Biz Biriz” (*Ми різні, але ми разом / We are different, but we are united*) gibi sloganlara yer verilmektedir. Bu sloganların yanında Ukrayna Enformasyon Bakanlığı'ndan bir yetkilinin de dile getirdiği gibi, devlet organları Kırım olmadan Ukrayna'nın güçlü bir devlet olamayacağı fikrini halka anlatmaya çalışmaktadır.⁸⁴ Euromeydan ve takip eden olaylarda hayatını kaybeden ve “Onur Devrimi”nin kahramanları olarak kabul edilenler arasında Kırım'da hayatını kaybeden ya da kaçırılan Kırım Tatarlarının da isimleri anılmaktadır. Reşat Ametov'a ölümünden sonra Ukrayna Kahramanı olarak ilan edilmiş ve Altın Yıldız (*Золота Зірка*) madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Tarihi bağların altının çizilmesi adına yapılan çalışmalardan en çarpıcı olanlarından birisi, 1917'deki bağımsızlık çabaları için yapılan çalışmalar sırasında, Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın lideri Numan Çelebi Cihan'ın, Ukrayna'nın kahramanlarından birisi olarak anılması ve şehrin merkezinde hazırlanan dev görsellerde yerini almasıdır. 1917 senesinde Ukrayna'nın Bolşeviklerle mücadelesi sırasında Kırım'ı elde etme çabasına girişmesi ile bugün Ukrayna'nın Rusya'ya karşı mücadelesinde güçlü bir devlet olabilmek için Kırım'a ihtiyaç duyduğu söyleminin kuruluyor olması arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Kırım Tatar Milli Kurultayı'nın 100. yılı için Ukrayna Parlamentosu'nda (Verhovna Radası) özel bir oturum düzenlenmiş ve Parlamento'nun Genel Kurul Salonu'nda Ukrayna bayrağının yanına Kırım Tatar bayrağı asılmıştır. Etkinlik Ukrayna Milli Marşı ve Kırım Tatar Milli Marşı'nın arka arkaya söylenmesi ile açılmış ve kapanmıştır. Mülakatlar sırasında elde edilen verilere göre bu çalışmaların sonuç vermekte olduğu görülmektedir. İşgal sonrasında Kırım Tatarları hakkında çok daha fazla şey öğrenildiği ve eski ön yargıların kırılmaya başlandığı, mülakatlar yapılan kişilerce sıkça ifade edilmiştir.

83 “Ukrayna Dışişleri Bakanlığı önünde Kırım Tatar bayrağı çekildi,” *QHA*, Şubat 12, 2016, erişim Ekim 22, 2018, <http://qha.com.ua/tr/photo/ukrayna-disisleri-bakanligi-onunde-kirim-tatar-bayragi-cekildi/27516/>.

84 Mülakat, Kiev (Ukrayna), 17.08.2016.

Sonuç

2014 senesinden bugüne yaşanan ve yukarıda özetlenmeye çalışılan olaylar, hem Ukrayna hem de bölgede silinmeyecek izler bırakmıştır. Günümüzde Rusya'nın bölgede uyguladığı saldırgan siyaset neticesinde, Kırım Tatarları ve Ukraynalılar bir ortaklık kurma noktasına gelmişlerdir. Bugün İki halk, aralarındaki ortak noktaları yeniden keşfetmeye mecbur kalmışlardır. Türk ve Müslüman Kırım Tatarları için Slav ve Hristiyan Ukrayna ve Rusya arasında bir seçim yapılması gerektiğinde, yapılan tercih ortak acıları olduğu kadar ortak hedefleri paylaşabileceği Ukrayna olmuştur. Bu ittifak sadece konjonktür gereği oluşmuş gibi düşünülürse, Ukrayna'da devam eden reform sürecini ve Kırım Tatarlarının bu reform süreci içerisindeki yerini anlamak mümkün olmayacaktır. Gelineen noktada Kırım Tatarları, Ukrayna'nın asli unsurları arasında gösterilmektedir. Kırım Tatarları için Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ise, özerklik ve rehabilitasyon taleplerinin gerçekleştirilecek yegâne platform olarak görülmektedir. Lider kadrolar bu konuda karşılıklı desteklerini ısrarla devam ettirmektedirler ve Kırım içerisinde ve dışarısında bu doğrultuda çalışmalarını mümkün olan en geniş çapta gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.

Bu karşılıklı fayda temeline oturan ilişkiler, bir sonraki adım olarak hukuki boyut kazanma yoluna girmiş bulunmaktadır. Ukrayna'daki siyasi durum düşünüldüğünde 2019 Baharında gerçekleşecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar bu tartışmaların nasıl ilerleyeceğini göreceğiz. Ancak, şu an ki yardımlaşmanın her iki taraf için de en çok ihtiyaç duyulan zamanda ortaya çıktığı, karşılıklı kazanımlar elde edildiği ve ilerleyen süreç için olumlu bir hava yaratıldığı dikkatimizden kaçmamalıdır. Bu konuda dönemin Harkov Valisinin yorumları ise son derece dikkate değerdir ve genel görüşü anlamamız için önemlidir;

... Ukrayna halkı birlik ve beraberliğini kanıtladı ve ... Kırım Tatarlar da pek çok konuda gidişatı belirlediler. ... Onlar [Kırım Tatarları] bizim için çok önemli ve en ön sırada yer alıyorlar. Bizler Kırım Tatar halkından irademizi ve cesaretimizi nasıl göstermemiz gerektiğini öğreniyoruz.⁸⁵

Kırım Tatarları ile başlayan bu yeni ilişkiler, hemen yukarıda altı çizilen Türk-Müslüman ve Slav-Hristiyan ikiliği temelinde bir çatışma unsuru

85 "Kharkiv Governor: We study under Crimean Tatar people," *QHA*, Ağustos 24, 2016, erişim Ağustos 20, 2018, <http://qha.com.ua/en/society/kharkiv-governor-we-study-under-crimean-tatar-people/138256/>.

olarak görülebilecek olsa bile, Ukrayna ve Ukraynalılık kavramlarını daha kapsayıcı bir yere taşıması yönünden son derece kritik bir rol oynamaktadır. Burada medeni milliyetçilik (*civic nationalism*) ve etnik milliyetçilik (*ethnic nationalism*) arasında tercih yapmakta olan bir ülke görmekteyiz. Ukrayna'nın Sovyet sonrasında modern bir ulus devlete dönüşüm sürecinde yaşadığı bu olaylar, ülkenin milli söylemlerini daha kapsayıcı bir seviyeye taşıyor olması adına önem taşımaktadır. Ayrıca, medeni ve modern ulus-devlet söylemlerinin gelişiyor olması ise ülkenin batı ile iktisadi ve sosyal entegrasyon sağlamak adına yaşadığı bu sürecin daha sağlam temeller üzerine kurulmasını da sağlamaktadır. Bu noktada Kırım'ın ve Ukrayna'nın yerli halkı olan Kırım Tatarları ile geliştirilen ilişkiler, ülkedeki diğer azınlıklarla girilen ilişkilerden ayrı tutulmakta olsa bile ülkenin çok-kültürlü ve çok-etnikli yapısının güçlenmesini de sağlamaktadır. Bunun yanında bir çatışma ortamında kabarmakta olan iki farklı milliyetçi kutbun birbirlerini nasıl besleyebilecekleri konusunda da ilginç bir örnek sunan Kırım Tatar ve Ukrayna ilişkisi, literatür için kıymetli bir araştırma konusudur.

Son olarak, Kırım Tatarlarının taleplerinin Ukrayna ile ortaklık platformuna oturduğunda daha somut bir hale geldiğini, uluslararası arena için daha anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir şekle geldiğini görmemiz gerekmektedir. Rusya karşıtlığına sıkışmış romantik milliyetçi bir seviyede kalabilecek olan hak talepleri, bu şekilde uluslararası hukuk karşısında ayakları yere basan ve evrensel hukuk prensiplerine yaslanan bir hal almaktadır. Bu çerçevede, Kırım Tatar Milli Hareketi içerisinde ön planda olan bir aktivistin mülakatımız sırasında dile getirdikleri oldukça ilginçtir;

“Ukrayna bizi [iç ve dış siyaset için] kullanıyor ve biz de onu kullanarak devletimize giden yolu açmalıyız. ... Kendimiz için yeni fırsatlar yaratabilmeliyiz. ... Bu yeni ilişkiler Ukrayna ve Kırım Tatarları arasındaki iş birliğinin gelişmesi adına çok önemlidir. ...”⁸⁶

Tarihin bizi getirdiği noktada, Rusya'nın uyguladığı politikalar neticesinde bölgedeki diğer aktörler pozisyonlarını tekrar gözden geçirmek durumunda kalmışlardır. Bu durum, Ukrayna ve Kırım Tatarları gibi aktörleri kendileri için devrimsel bir karakter taşıyan kararlar almaya itmiştir ve ön yargılarından arınarak reel-politiğin getirdiklerine göre rasyonel hamleler yapmak zorunda kalmışlardır. Şu

86 Mülakat, Kiev (Ukrayna), 11.08.2016.

**2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna:
Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler**

açıktır ki, tarihe baktıklarından pek çok farklılık ve ortak nokta bulup çıkarabilecek olan Kırım Tatarları ve Ukrayınlar şimdilerde ortak noktaları görmeyi tercih etmektedir. Bu noktaları irdeleyerek yeni bir söylem geliştirmekte ve girdikleri mücadelede yanlarına daha fazla müttefik çekmeye çabalamaktadırlar. Bu mücadelenin sonucunun nasıl olacağı hakkında bir tahmin yapmak mümkün değildir; ancak, bu sürecin en can alıcı sonucunun bu iki tarafın son derece ilginç bir ilişki geliştiriyor ve sürdürüyor olmalarıdır.

KAYNAKÇA

Aljazeera. “Ukraine President Yanukovichim peached: Parliament votes to dismiss Viktor Yanukovic hand sets early election for May 25, while jailed opposition leader freed.” Şubat 22, 2014. Erişim Eylül 05, 2018. <https://www.aljazeera.com/news/europe/2014/02/ukraine-parliament-ousts-president-yanukovich-2014222152035601620.html>.

All Ukrainian Population Census 2001. Erişim Ekim 22, 2018, <https://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>.

Anadolu Ajansı. “Kırım Tatar Milli Meclisinin faaliyetleri yasaklandı.” Nisan 26, 2016. Erişim Eylül 18, 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirim-tatar-milli-meclisinin-faaliyetleri-yasaklandi/561767>.

Anadolu Ajansı. “Ukrayna, Kırım Tatar sürgününü soykırım olarak kabul etti.” Kasım 12, 2015. Erişim Ağustos 20, 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-kirim-tatar-surgununu-soykirim-olarak-kabul-etti/472409>.

Aydın, Filiz Tutku. “Crimean Tatars and Russia’s Annexation of Crimea,” *Turkish Policy Quarterly* 13, sayı. 3 (2014): 82-92.

Aydın, Filiz Tutku. “Comparative Cases in Long-Distance Nationalism: Explaining the Émigré, Exile, Diaspora and Transnational Movements of the Crimean Tatars.” PhD. Dissertation, University of Toronto, 2012.

Aydın, Ayşegül; Aydın, İsmail *Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü: Kimlik ve Kültürel Canlanma*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

Babin, Borys V.. “Rigths and Dignity of Indigenous Peoples of Ukraine in Revolutionary Conditions and Foreign Occupation.” *Anthropology & Archeology of Eurasia* 53, sayı. 3 (2014-15): 81-115.

BBC News Türkçe. “Kırımlı Tatar lider Kırım’na Kırım’a giriş yasağı.” Nisan 22, 2014. Erişim Ekim 22, 2018. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140422_kirim_kirimoglu_yasak.

- BBC. “Putin reveals secrets of Russia’s Crimea take overplot.” Mart 09, 2015. Erişim Eylül 20, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-europe-31796226>.
- BBC. “Ukraine: Putin signs Crimea annexation.” Mart 21, 2014. Erişim Eylül 20, 2018. <https://www.bbc.com/news/world-europe-26686949>.
- BBC. “Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovich.” Şubat 22, 2014. Erişim Eylül 05, 2018. <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842>.
- Bild. “How Russia finances the Ukrainian rebel territories.” Ocak 16, 2016. Erişim Eylül 20, 2018. <https://www.bild.de/politik/ausland/ukraine-konflikt/russia-finances-donbass-44151166.bild.html#fromWall>.
- Council of Europe. “Report By Nils Muiznieks, Commissioner For Human Rights Of The Council Of Europe: Following His Mission In Kyiv, Moscow And Crimea From 7 To 12 September 2014.” Ekim 27, 2014. Erişim Eylül 16, 2018. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/droi/dv/102_muiznieksreport_/102_muiznieksreport_en.pdf.
- Council of Europe. *Opinion On “Whether The Decision Taken By The Supreme Council Of The Autonomous Republic Of Crimea In Ukraine To Organise A Referendum On Becoming A Constituent Territory Of The Russian Federation Or Restoring Crimea’s 1992 Constitution Is Compatible With Constitutional Principles” adopted by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21-22 March 2014)”*. 762/2014, Mart 21, 2014. Erişim Ekim 16, 2018. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)002-e).
- CrimeaSOS. “Disappearances of Ukrainians in the occupied Crimea.” Ağustos 2018. Erişim Eylül 20. <http://krymsos.com/en/reports/analitichni-zviti-po-krimu/infografika-po-zniknennyam-v-okupovanomu-krimu/>.
- Emel. “Kırım Tatarlarının Egemenlik Bildirisi.” 184 / Mayıs-Haziran, (1991): 1-3.
- European External Action Service. “EU-Ukraine Association Agreement enters fully into force.” Eylül 01, 2017. Erişim Ekim 20, 2018.

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31591/eu-ukraine-association-agreement-enters-fully-force_en.

Fisher, Alan. *Kırım Tatarları*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.

Freedom House. “Yanukovych vs. Ukraine’s European Integration.” Kasım 21, 2013. Erişim Eylül 01, 2018.
<https://freedomhouse.org/blog/yanukovych-vs-ukraine%E2%80%99s-european-integration>.

Gayriresmi Türk Heyeti. “Kırım Raporu: Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı İlhakı Sonrasında Kırım Tatarlarının Durumu.” Haziran 5, 2015. Erişim Eylül 15, 2018.
http://qha.com.ua/upload/2015/12/16/kirim_raporu_tr_2.pdf.

Gregory, Paul Roderick. “Putin’s ‘Human Rights Council’ Accidentally Posts Real Crimean Election Results.” *Forbes*, Mayıs 05, 2014. Erişim Ekim 22, 2018.
<https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation/#5fd5f1e3f172>.

Hatif, Osman Kemal. *Gökbayrak Altında Milli Faaliyet: 1917 Kırım Tatar Milli İstiklal Hareketinin Hikayesi*. ed. Hakan Kırımlı. Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 1998.

Heritage, Timothy. “Ukraine Holds Key to Putin’s Dream Of A New Union.” *Reuters*, Kasım 29, 2013. Erişim Eylül 15, 2018.
<https://www.reuters.com/article/us-ukraine-eu-putin/ukraine-holds-key-to-putins-dream-of-a-new-union-idUSBRE9AS0F320131129>.

Karpat, Kemal. *Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*. Madison-Wisconsin, 1985.

Kırım Derneği. “UA Diaspora Kimliği.” Erişim Eylül 15 2018.
<http://www.kirimderneği.org.tr/duyurular/ua-diaspora-kimligi>.

Kırım Haber. “Türkiye’de bulunan 42 Kırım Tatar teşkilatından tarihi karar.” Şubat 09, 2015. Erişim Ekim 21, 2018.
http://www.vatankirim.net/kirimhaber/haber/haber_detay.asp?HaberID=102.

- Kırımlı, Hakan. “Diplomatic Relations Between the Ottoman Empire and the Ukrainian Democratic Republic, 1918-21.” *Middle Eastern Studies* 34, sayı. 4 (2006): 201-239.
- Kırımlı, Hakan. “Rus İdaresi Dönemi” (“Kırım” maddesi), *İslam Ansiklopedisi*, cilt 25: 458-465. Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2002.
- Kırımlı, Hakan. *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1904-1916)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.
- Kırımoğlu, Mustafa Abdülcemi. *Kırım Tatar Milli Hareketi'nin Kısa Tarihi*. Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 2004.
- King, Charles. *The Black Sea: A History*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Korduban, Pavel. “Ukraine Ignores Russia’s Invitation To Join Customs Union.” *Eurasia Daily Monitor* 8, sayı. 79, Nisan 22 2011. Erişim Eylül 2015, 2018. <https://jamestown.org/program/ukraine-ignores-russias-invitation-to-join-customs-union/>.
- Korostelina, Karina. “Crimean Tatars From Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea.” *Genocide Studies and Prevention: An International Journal* 9, sayı. 1 (2015): 33-47.
- Kubicek, Paul. “Dancing with the Devil: Explaining the European Union’s Engagement with Ukraine under Viktor Yanukovich.” *Journal of Contemporary European Studies* 25, sayı. 2 (2016): 1-20.
- Kurkov, Andrey. *Ukraine Diaries: Dispatches from Kiev*. London: Harvil Secker, 2014.
- Kuzio, Taras. “Competing Nationalisms, Euromaidan, and the Russian-Ukrainian Conflict.” *Studies in Ethnicity and Nationalism* 15, sayı. 1 (2015): 157-169.
- Kuzio, Taras. *Ukraine: Democratization, Corruption and the New Russian Imperialism*. California: Praeger, 2015.
- Kvitsinskaya, Maria; Asanova, Emine; Andreyuk, Yevhenia. *Encyclopedia of Repressions in Crimea since the Russian Annexation*. CrimeaSOS: Aralık 28, 2017, Erişim Ekim 20, 2018. <http://krymsos.com/files/9/8/989b144-report-en-fin.pdf>.

Magosci, Paul R.. *A History of Ukraine, 2nd Edition*. Toronto: University of Toronto Press, 2010.

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. “Judgement of the Constitutional Court of Ukraine on all-Crimean referendum.” Mart 15, 2014. Erişim Ekim 22, 2018. <https://mfa.gov.ua/en/news-feeds/foreign-offices-news/19573-rishennya-konstituci>.

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. “Ukraine guarantees rights, status of Crimean Tatars.” Mart 21, 2014. Erişim Ağustos 10, 2018. <https://mfa.gov.ua/en/news-feeds/foreign-offices-news/20296-ukraine-guarantees-rights-status-of-crimean-tatars>.

Plokhly, Serhii. “The Ghosts of Pereyaslav: Russo- Ukrainian Historical Debates in the Post-Soviet Era.” *Europe-Asia Studies* 53, sayı. 3 (2001): 489-505.

Plokhly, Serhii. *Avrupa'nın Kapıları: Ukrayna Tarihi*. İstanbul: Feylesof, 2017.

QHA. “2014 Kırım işgalinin kısa tarihi.” Şubat 26, 2016. Erişim Eylül 20, 2018. <http://qha.com.ua/tr/video/2014-kirim-iskgalinin-kisa-tarihi/4059/>.

QHA. “Çubarov: ‘2014’te Kırım Parlamentosu ayrılıkçılığın merkezi oldu’.” Şubat 27, 2017. Erişim Eylül 12, 2018. <http://qha.com.ua/tr/roportajlar/cubarov-quot-2014-te-kirim-parlamentosu-ayrilikciligin-merkezi-oldu-quot/153106/>.

QHA. “Dünya Kırım Tatar Kongresinin ana faaliyet konuları belirlendi-TEKRAR.” Mayıs 3, 2019. Erişim Ekim 16, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/dunya-kirim-tatar-kongresinin-ana-faaliyet-konulari-belirlendi-tekrar/46185/>

QHA. “İşbirlikçi Bilalov, Veciye Kaşka'nın cenazesinden kovuldu.” Kasım 24, 2017. Erişim Eylül 20, 2018. <http://qha.com.ua/tr/siyaset/isbirlikci-bilalov-veciye-kaska-nin-cenazesinden-kovuldu/162243/>.

QHA. “İşte 2. Dünya Kırım Tatar Kongresi programı.” Ağustos 1, 2015. Erişim Ekim 16, 2018, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/iste-2-dunya-kirim-tatar-kongresi-programi/138752/>.

- QHA. “İşte Kırım Tatar Milli Meclisi’nin aldığı kritik kararın tam metni.” Nisan 02, 2014. Erişim Ekim 21, 2018.
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/iste-kirim-tatar-milli-meclisi-nin-aldigi-kritik-kararin-tam-metni/131613/>.
- QHA. “İşte Kurultay’ın milli özerklik kararının tam metni.” Mart 30, 2014. Erişim Ekim 21, 2018. <http://qha.com.ua/tr/siyaset/iste-kurultay-in-milli-ozerklik-kararinin-tam-metni/131578/>.
- QHA. “Kharkiv Governor: We study under Crimean Tatar people.” Ağustos 24, 2016. Erişim Ağustos 20, 2018,
<http://qha.com.ua/en/society/kharkiv-governor-we-study-under-crimean-tatar-people/138256/>.
- QHA. “Kırım Tatar diasporası adına tarihi gelişme.” Şubat 05, 2017. Erişim Eylül 15, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/kirim-tatar-diasporasi-adina-tarihi-gelisme/152520/>.
- QHA. “Kırım Tatar kahraman Veciye Kaşka son yolculuğuna uğurlandı.” Kasım 24, 2017. Erişim Eylül 20, 2018.
<http://qha.com.ua/tr/toplum/kirim-tatar-kahraman-veciye-kaska-son-yolculuguna-ugurlandi/162264/>.
- QHA. “Kırım Tatar Teşkilatları Platformu’ndan kamuoyuna önemli duyuru.” Nisan 19, 2015. Erişim Ekim 21, 2018.
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/kirim-tatar-teskilatlari-platformu-ndan-kamuoyuna-onemli-duyuru/137095/>.
- QHA. “Kırım’daki 26 Şubat 2014 mitingini hatırlayalım.” Şubat 26, 2016. Erişim Eylül 02 2018. <http://qha.com.ua/tr/siyaset/kirim-daki-26-subat-2014-mitingini-hatirlayalim/143086/>.
- QHA. “Kongre programı kesinleşti- TEKRAR.” Mayıs 10, 2009. Erişim Ekim 16, 2018, <http://qha.com.ua/tr/toplum/kongre-programi-kesinlesti-tekrar/46580/>.
- QHA. “Mükremin Şahin Ukrayna Parlamentosu’nda konuştu.” Aralık 07, 2017. Erişim Ekim 22, 2018. <http://qha.com.ua/tr/yasam-olaylar/mukremin-sahin-ukrayna-parlamentosu-nda-konustu/162742/>.
- QHA. “Noman Çelebicihan’ı anma mitingi. Akmescit, 23 Şubat 2014.” Şubat 22, 2016. Erişim Eylül 12, 2018.
<http://qha.com.ua/tr/photo/noman-celebicihan-i-anma-mitingi-akmescit-23-subat-2014/27574/#1>.

QHA. “Polozov: ‘Ölmeden önce VeciyeKaşka darp edildi!’.” Eylül 20, 2018. Erişim Eylül 20, 2018. <http://qha.com.ua/tr/toplum/polozov-quot-olmeden-once-veciye-kaska-darp-edildi-quot/173643/>.

QHA. “Rus işgalinin ilk şehidi Reşat Ametov 43 yaşında... .” Ocak 24, 2018. Erişim Ekim 22, 2018. <http://qha.com.ua/tr/toplum/rus-isgalinin-ilk-sehidi-resat-ametov-43-yasinda/165000/>.

QHA. “Ukraine recognized Crimean Tatars indigenous people of Crimea.” Mart 20, 2014. Erişim Ağustos 10, 2018. <http://qha.com.ua/en/politics/ukraine-recognized-crimean-tatars-indigenous-people-of-crimea/130931/>.

QHA. “Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Porosenko’nun DKTK katılımcılarına mesajı.” Ağustos 01, 2015. Erişim Ağustos 20, 2018. <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-cumhurbaskani-petro-porosenko-nun-dkktk-katilimcilarina-mesaji/138759/>.

QHA. “Ukrayna Dışişleri Bakanlığı önünde Kırım Tatar bayrağı çekildi.” Şubat 12, 2016. Erişim Ekim 22, 2018. <http://qha.com.ua/tr/photo/ukrayna-disisleri-bakanligi-onunde-kirim-tatar-bayragi-cekildi/27516/>.

Qırımtatar Milliy Meclisi. “Milliy Meclis Azaları.” Erişim Ekim 20, 2018. <http://qtm.org/qtm/milliy-meclis-azalar%C4%B1>.

Qırımtatar Milliy Meclisi. “МустафаДжемилев: «У псевдореферендумі 16 березнянасправдівзялиучасть 34,2% кримчан».” Mart 25, 2014. Erişim Eylül 05, 2018. <http://qtm.org/ua/ua-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/4369-%D0%BC%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%B0-%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%94%D0%B2-%D1%83-%D0%BF%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC%D1%96-16-%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D1%96-%D0%B2%D0%B7%D1%8F%D0%BB%D0%B8-%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-34-2-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%87%D0%B0%D0%BD>.

Radio Liberty. “Putin Pledges Billions, Cheaper Gas To Yanukovych.” Aralık 17, 2013. Erişim Eylül 05, 2018.

<https://www.rferl.org/a/ukraine-protests-yanukovych-moscow/25203138.html>.

Russia Today. "Crimea declares independence, seeks UN recognition." Mart 17, 2014. Erişim Ekim 22, 2018.
<https://www.rt.com/news/crimea-referendum-results-official-250/>.

Russia Today. "Crimean parliament sacks regional government, approves referendum." Şubat 27, 2014. Erişim Ağustos 25, 2018.
<https://www.rt.com/news/ukraine-crimea-parliament-government-056/>.

Sasse, Gwendolyn. *The Crimea Question: Identity, Transition, and Conflict*. Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press, 2007.

Somin, Ilya. "Russian government agency reveals fraudulent nature of the Crimean referendum results." *The Washington Post*, Mayıs 06 2014. Erişim Eylül 05, 2018.
https://www.washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2014/05/06/russian-government-agency-reveals-fraudulent-nature-of-the-crimean-referendum-results/?utm_term=.e46a5fd63b7.

Stone, David R.. *A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*. London: Prager Security International, 2006.

The Guardian. "Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin winstug of war." Kasım 21, 2013. Erişim Eylül 05, 2018.
<https://www.theguardian.com/world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>.

The Guardian. "Vladimir Putin offers Ukraine financial incentives to stick with Russia." Aralık 18, 2013. Erişim Eylül 05, 2018
<https://www.theguardian.com/world/2013/dec/17/ukraine-russia-leaders-talks-kremlin-loan-deal>.

The Moscow Times. "Lavrov Warns Ukraine over EU Deal." Ekim 29, 2013. Erişim Eylül 15, 2018.
<https://themoscowtimes.com/articles/lavrov-warns-ukraine-over-eu-deal-29022>.

Uehling, Greta Lynn. *Beyond Memory: The Crimean Tatars' Deportation and Return*. London: Palgrave Macmillan, 2004.

Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği. "Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin'in Dünya Kırım Tatar Kongresi II Toplantısı katılımcılarına

hitap metni.” Ağustos 01, 2015. Erişim Ağustos 20, 2018.
<https://turkey.mfa.gov.ua/tr/press-center/news/38721-vistup-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-pavla-klimkina-na-vidkritti-ii-v-sesvitnyogo-kongresu-krimsykih-tatar>.

UKRTÜRK. “Dünya Kırım Tatar Kongresi Ankara’da toplandı, işte sonuç bildirgesi.” Ağustos 03 2015. Erişim Ekim 22, 2018.
<http://ukrturk.net/dunya-kirim-tatar-kongresi-ankarada-toplandi-iste-sonuc-bildirgesi/>.

United Nations. “Indigenous Peoples at the UN.” Erişim Ağustos 10, 2018.
<https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/about-us.html>.

Vogel, Toby. “Yanukovych in Brussels on first foreign trip: Ukraine’s new president sees Europe as ‘key priority’ but also wants to “enhance” relations with Russia.” *Politico*, Ocak 03, 2010. Erişim Eylül 01, 2018. <https://www.politico.eu/article/yanukovych-in-brussels-on-first-foreign-trip/>.

Wilson, Andrew. *The Ukrainians: An Unexpected Nation (3rd edition)*. London: Yale University Press, 2015.

Wilson, Andrew. *Ukraine Crisis: What It Means for the West*. New Haven: Yale University Press, 2014.

Yekelchyk, Serhy. *The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press, 2015.

Законодательство АР Крым. “КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ (ВВСК, 1992 г., N 7, ст. 259) (Принята седьмой сессией Верховного Совета Крыма 6 мая 1992 года).” Erişim Ekim 16, 2018.
<http://zakon.rada.gov.ua/krym/show/rb076a002-92/ed19920506>.

Законодательство АР Крым. “КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ (ВВСК, 1992 г., N 7, ст. 259) (С изменениями, внесенными в соответствии с Законом ВР АРК N 155-1 (rb0155002-92) от 25.09.92) (Принята седьмой сессией Верховного Совета Крыма 6 мая 1992 года).” Erişim Ekim 16, 2018.
<http://zakon.rada.gov.ua/krym/show/rb076a002-92/ed19920925>.

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 08.08.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 31.10.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 177-242

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Moumdjian, Garabet K.. "Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of "Hidden Armenians"." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 177-242.

ARMENIAN INVOLVEMENT IN THE 1925 (ARARAT) AND 1937 (DERSIM) KURDISH REBELLIONS IN REPUBLICAN TURKEY: MAPPING THE ORIGINS OF "HIDDEN ARMENIANS"*

Garabet K. MOUMDJIAN
Independent Scholar

177

Abstract: *The history of Armenian-Kurdish relations extends over centuries. In the 1800's, Armenians were involved in the Kurdish rebellions in Kurdistan proper. The rebellions were crushed by Ottoman military might. After 1915, a new phase of Armenian involvement in yet a new episode of Kurdish rebellions ensued in Republican Turkey. This new collusion lasted all the way to the late 1930s. The aim of the ARF (Armenian Revolutionary Federation, AKA Tashnagtsutyune) at the time was twofold: Dispersion into the Middle East was considered to be a temporary sojourn and the ARF was adamant in its thinking that Armenians should repatriate to their historic homeland. The ARF attempted such an adventurous plan due to its knowledge that many pockets of Armenians—ergo, what would later become known as "Hidden Armenians"—existed in the Eastern Provinces of the newly*

* A lengthier version of this paper was first published as a draft on Academia.edu (https://www.academia.edu/30409786/Armenian_Involvement_in_the_1925-1946_Kurdish_Rebellions_in_Republican_Turkey_Trying_to_Map_the_Origins_of_Hidden_Armenians_) to solicit comments from colleagues in the field.

established Turkish Republic. Having access to archival material from republican Turkey, the Soviet Union, Armenia, France, Britain, as well as the memoirs and letters of some prominent ARF leaders involved in the Kurdish rebellions of the time creates a unique opportunity to present a more detailed account about the period under. The article will focus on Armenian and especially ARF participation in those uprisings. This has to be done in order to close a gap in the international historical discourse regarding the subject.

Keywords: *Armenian-Kurdish Relations, Kurdish Rebellions, Republican Turkey, Armenian Revolutionary Federation*

**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE’SİNDE 1925 (AĞRI)
VE 1937 (DERSİM) KÜRT İSYANLARINA ERMENİ
KATILIMI: “GİZLİ ERMENİLERİN”
KÖKENLERİNİN İZİNİ SÜRMEK**

Özet: *Ermeni-Kürt ilişkilerinin tarihi yüzyıllar gerisine uzanmaktadır. 1800’lerde Ermeniler, Kürdistan olarak adlandırılan bölgede ortaya çıkan ve Osmanlı askeri gücü tarafından bastırılan Kürt isyanlarına katılmışlardır. Ermeniler, 1915’ten sonra, Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si’nde baş gösteren ve 1930’ların sonlarına kadar devam eden Kürt isyanlarına da dahil olmuşlardır. Ermeni Devrimci Federasyonu’nun (EDF, namı diğer Taşnaksutyun) bu dönemdeki hedeflerini belirleyen iki düşünce söz konusudur: Ermenilerin Orta Doğu’daki yerleşkelerinin geçici olduğu ve Ermenilerin tarihi anavatanlarına geri dönmeleri gerektiği. EDF’nin yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nin doğu bölgelerinde yaşamaya devam eden – daha sonraları “Gizli Ermeniler” olarak anılacak olan - Ermenilerin varlığından haberdar olması böylesine cüretkar bir plana teşebbüs etmesinin esas sebebidir. Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si, Sovyetler Birliği, Ermenistan, Fransa ve Britanya’da bulunan arşiv belgeleri ve bahsi geçen dönemde ortaya çıkan Kürt isyanlarında rol almış olan EDF’nin bazı önde gelen liderlerinin anı türü eserlerine ve mektuplarına erişim, dönem hakkında daha detaylı bir anlatım sunmak için benzersiz bir fırsat sunmaktadır. Bu çalışma, konu hakkındaki uluslararası tarihsel anlatıda var olan boşlukları doldurmak amacıyla Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si’nde yaşanan Kürt isyanlardaki Ermeni - ve özellikle EDF - katılımına odaklanmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Ermeni-Kürt İlişkileri, Kürt İsyancıları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si, Ermeni Devrimci Federasyonu*

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”

Introduction:

The policy of returning to the homeland, which was central for the ARF leadership at the time, continued unabated all the way to WWII. At the time, the ARF, which was ideologically diametrically opposed to the Soviet Union, was even willing to let go of that animosity for the time, if the USSR would implement a policy of demanding Armenian lands to attach them to the Soviet Armenian Republic. When all hopes for such an endeavor vanished, the ARF leadership completely disassociated itself from the policy it had followed for over 30 years. With the coming of the 50th anniversary of the Armenian Genocide in 1965, the policy was not only completely abandoned, but it became a taboo to even speak about those Armenians who were “left behind.” From that time on, the mantra of the time was that Armenians were completely annihilated in their homeland and common sense entailed that all activism should be directed toward pressuring Turkey to acknowledge the veracity of the Armenian Genocide.

Today, as tumultuous events are shaking the Middle East and the legacy of the Sykes-Picot agreement of 1916 is almost spent and the general area is in a geopolitical flux, the issue of the creation of a Kurdish state has once again been brought to the forefront. I am certain that with this new opportunity, the issue of the “Hidden Armenians” will also come to the forefront.

The Geopolitical Landscape: 1920-1924

In order to assess how serious this rebellion was viewed by Turkey in terms of it leading to the formation of a Kurdish state on parts of the nascent Turkish Republic is apparent from the following fact:

In September, 1919, the British government sent Lt. Colonel E. Noel, who was a well informed intelligence officer, about the intricacies of the Kurdish movement in Western Armenia. The Major was tasked with identifying the power structure in the area and to conduct intelligence subterfuge operations and to gather as much pertinent information as possible. Major Noel was accompanied by Kurdish nationalist leaders Kamuran and Jeladet Bedirkhan, who were proponents of the creation of a Kurdish state. The Major toured all over the area of his operation. What he was able to ascertain was indeed remarkable and almost

dumbfounded him: He found that Turks living in Western Armenia who feared the creation of a Kurdish state would rather prefer the creation of an Armenian state instead.¹

It is important to note here that, regardless of Colonel Noel's reports, "the high ranking officers of the British Intelligence Service—who considered Noel as the best authority on the Kurdish subject—were of the opinion that Great Britain will benefit more by having the Kurdish issue as a trump card in their hands rather than the Armenian one. In their opinion, the creation of a greater Armenia would mean that a proportion of one Armenian was to rule over ten Kurds, which meant instituting the rule of a very tiny minority over an large majority, which in itself could lead to unwarranted consequences...Noel also underlined that following such a policy would also deter an emerging Soviet Russia from playing the Armenian card in the future by announcing once again that it was the protector of the Armenians in the area."²

An ever cognizant Kemal understood the intricacies of such an international political maneuver by tolerating the formation of a Communist Party in Turkey in order to secure Soviet friendship and, most importantly, financial and military aid. Later, however, in an effort to rectify his position with the West—that is, to appease its powers—Kemal dissolved that party in 1922.³

The initial Kemalist tilt towards Communist Russia alarmed Europe. Its most affected powers, i.e. France, and Britain were worried that such an inclination would definitely endanger their new Middle Eastern possessions. Moreover, a Turkey friendly to Russia would extend communism's frontiers to the detriment of Europe and its spheres of influence.

France was the first to sign a treaty of friendship with the Kemalist government. This happened in early October 1921, when Kemal's forces had not yet extended their rule over all of modern day Turkey. Moreover, Greek forces were still active in Anatolia. In fact, to most Turkish

1 Major E. W. C. Noël I, *Note on the Kurdish Situation*, Baghdad, July 1919. For more regarding Lt. Colonel Noel see Jonathan Smele, *The Russian Revolution and Civil War 1917-1921: An Annotated Bibliography* (A&C Black, 2006), entry No. 2816, 286 . See also, Christopher de Bellaigue, *Rebel Land: Among Turkey's Forgotten Peoples* (Bloomsbury Publishing, 2010).

2 Ibid.

3 Murat Bardakçı, "Mustafa Suphi'yi Kim Öldürttü?" *Türk Haber*, February 03, 2016, accessed March 05, 2016, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1190077-mustafasuphiyi-kim-oldurttu>.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

nationalist leaders, the very existence of such massive Greek forces did endanger the very fabric of their fledgling nationalist movement. It is in this context that France’s erratic behavior must be understood and properly analyzed— most probably a case of “cold feet.” With such French encouragement—as the signing of a treaty of peace and friendship with Turkey could have entailed— Kemalist forces were able to halt the advance of the Greek armies who had already conquered Izmir and were moving inward, toward central Anatolia.

What is interesting here is that this Turkish victory was achieved through substantial Kurdish aid to Kemal’s army. Thousands of Kurdish tribal warriors and previous Hamidiye regiment soldiers joined Kemal’s army. The Turkish leader was thus not only able to confront the Greek armies but even to stage a strong counter-offensive which swept the advancing Greeks back to Izmir and literally into the Aegean Sea, together with the Greek and Armenian population of the city, under the very eyes of the British fleet which watched the tragedy unfold. According to some reports Her Majesty’s sailors, following orders from their officers, even went as far as pouring boiling water on those seeking refuge on board British ships.

What was the reason or reasons behind this massive Kurdish aid to Kemal? After all, it was only months before that Kurdish chieftains who had met in Malatia had agreed to get rid of him. There is nothing surprising in such Kurdish attitude. By now, Kemal had become a seasoned politician; in order not to alienate the Kurdish chieftains, he never used the term “Turkish Republic” when addressing them or the Kurdish population at large. Instead, he started his movement in the heart of Kurdistan, where he promised Kurds a country where Turks and Kurds would live as equals and in absolute harmony. Kemal’s promises were negotiated and hammered down during several meetings and conventions.

The first such convention was held in Erzurum. It is also known as the Congress of the Eastern Vilayets. Rumors had it that the Paris Peace Conference had already annexed the vilayets of Erzurum, Kars, Bitlis, Erzinjan, Mush and Van to the Armenian republic, whose borders were to be drawn by the president of the United States of America, Woodrow Wilson. Fifty-four prominent Kurdish chieftains and leaders from these territories came to Erzurum to meet Kemal and to join forces to struggle against the annexation of Kurdish territories to neighboring Armenia. Kendal, who had previously erred by claiming that those vilayets were

“historically Kurdish territories,” and that “Armenians had no legitimate claims over them,” contradicts himself by stating that:

The Kurdish notable [who did participate in the Erzurum Convention of 1919, G.M.] had their own reasons for resisting such an outcome [annexation, G.M.]. When Armenians were deported during the war, Kurdish notables had sized their goods (lands). Serving under Armenian domination would have meant dispossession as well as persecution [by] and servitude to a Christian regime.⁴

The Erzurum Convention decided to act quickly, and to do all that is in its power to prevent the annexation of the six eastern vilayets to the Armenian Republic. The convention also decided that Kurds would help the Turkish army against any Armenian expansion. The offensive ended with the signing of a peace treaty of Gumri (Alexandrapol), which resulted in the Armenian loss of not only the contested vilayets but also of the districts of Kars and Ardahan.

The question that asserts itself here is whether the Kurds, after all their endeavors, were able to keep the eastern vilayets for themselves? The answer is a definite no. After the Erzurum Congress, Kemal led his army from one victory to another. He destroyed all possibilities of executing the Treaty of Sevres. For three years he waged a two front war against the Greeks and the Allies in eastern and western Asia Minor. He made them realize that they had to deal with him as the new strong man in Turkey. In 1923, a new treaty was signed at Lausanne. Here, Kemal's free and independent Republic of Turkey participated as an equal negotiator. European nations, who only months before were engaged in a war of attrition against him, were now desperate to gain his friendship and have his new Turkey on their side as an important new ally, and, of course, a barrier, against Communist Russia.

In Lausanne, all dreams of Kurdish autonomy were shattered. As for the Kurds, they were deprived of any political recognition. The Turkish envoy to Lausanne silenced all talks about Kurdish autonomy. He stressed that “Kurds and Turks are now equal partners in the government of Turkey,” and that “although Turks and Kurds may speak different languages, these two people are not different from the point of view of

4 Kendal, *The Kurds under the Ottoman Empire*, in Gérard Chaliand, ed., *People without a Country*, (London: Zed Publishing), 1984, 55.

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”

race, faith and custom.”⁵ If anything, this statement indicates that Kemalist Turkey viewed the assimilation and Turkification of the Kurds as a natural process. The Treaty of Lausanne gave other minorities in Turkey—like Armenians, Greeks, and Jews religious as well as some cultural “freedoms,” which meant nothing on the ground. But Kurds, because of being represented as “equal partners” to the Turkish majority, were not counted as a minority. Thus, they were deprived from even the meager “freedoms” that other minorities were to enjoy. After 1923, the Turkification of the Kurds accelerated with the objective of literally melting them within the Turkish race.

In yet another blow to the Kurds, the Treaty of Lausanne divided Historical Kurdistan between the newly established Middle Eastern states of Turkey, Iran, Iraq, and Syria. This was an indirect consequence of the planning and the execution of the Sykes-Picot agreement. England wanted the oil-rich fields of southern Kurdistan (Musul). It was annexed by Iraq, a British mandate. The oil issue exacerbated relations between France and England. Supposedly, oil was discovered after the Lausanne Treaty was signed. However, France insisted that the British already knew about the oil reserves in the area and preferred to say nothing about it during negotiations. Nevertheless, the two European powers were able to reach a compromise. Accordingly, France received twenty five percent of the oil revenue and also the districts of Jezireh and Kurd Daghi (Kurdish Mountain) in southwestern Kurdistan, which it annexed to its Syrian mandate.

1925: Sheikh Sa’id of Piran’s Rebellion and its Armenian Connection:

In the field of Kurdish historiography there is a broad consensus that the first Kurdish rebellions—most pronounced among which was the Sheikh Sa’id of Piran’s rebellion of 1925—in republican Turkey were religiously motivated. Mustafa Kemal, by abolishing the institute of the Caliphate in 1924 and introducing a westernized form of society upset

5 Ibid, p. 59-60. See also Garo Sassouni [Կարո Սասունի], *Kurd Azkayin Sharzhumnere Yev Hay-Kerdagan Haraperutyunnere XVrt Taren Minchev Mer Orere* [Քիւրտ ազգային շարժումները և հայ-քրտական հարաբերությունները ԺԵ դարէն մինչև մեր օրերը], (Beirut: Hamazkayin Vahe Setian Press), 1968, 242-244. After the fall of the independent Armenian Republic, A.R.F. leaders and members at large were forced to exile and to an eventual process of reorganization. In this regard, many exiled leaders were in favor of close cooperation with the Kurds. It follows, therefore, that this exiled ARF leadership was instrumental in the formation of Hoyboun (see below).

the basic privileges of the tribal Kurdish population in the southeastern part of the new republic.

That an Armenian element was present in those early days of Kurdish unrest is also apparent from a letter that two members of the Turkish parliament from Dersim (Tunceli) wrote to the presidency of the parliament:

An Armenian with a Turkish name was apprehended in Dersim's (Pasen and Artnik) county. The people in the area were instrumental in identifying this person who was collecting money. A decision has to be made regarding Armenians who have assumed Turkish names in Dersim in order to stop their rebellious activities. I present this issue to the Turkish Higher National Assembly asking that such a decision is taken as soon as possible.

Member of Parliament from Dersim

Feridun Fikri

Member of Parliament from Dersim

Ahmed Shukry

[Signatures]

January 21, 1924⁶

In February 8, 1925 a Kurdish rebellion broke out in the Eastern Vilayets (provinces) of Turkey. The Sheikh Sa'id [of Piran] Uprising's aim was to achieve Kurdish independence through military means. The rebellion encompassed some fifty to sixty thousand square kilometers of land to the west of Lake Van (see map below). The rebellion was crushed in April 1925 and the conspirators were put to the gallows in Diyarbakir. What is interesting to note is that many Western Armenians—precursors of what later was to be known as Kurdified or Islamized Armenians—participated in the rebellion. Of these most famous were the blacksmith Boghos of Chemesgadzak, who was condemned to death on September 26. Turkish authorities spearheaded a media campaign where they underlined the participation of Armenian and Assyrian militants in the Sheikh Sa'id Rebellion.⁷

6 BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi) [Turkish Republic's Prime Ministry Archives], Archival document number 030-10-00-00-6-35-31, page 3.

7 V. Bayburtyan [Վ.Բայբուրտյան], *Krdere, Haykakan Hartse Yev Hay Kertakan Haraperutyunnere Patmutyan Luysin Nerko*, [Քրդերը, հայկական հարցը և հայ-քրդական հարաբերությունները պատմության լույսի ներքո; The Kurds, the Armenian Question, and Armenian-Kurdish Relations under the Light of History] (Yerevan: 2008), 13.

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”

Approximate area encompassing the Sheikh Sa'id of Piran Rebellion

Hoyboun: An ARF Invention?

It took the ARF almost five years from the time it was ousted from the Republic of Armenia in 1921 to be able to reorganize its bodies and ranks. An ARF World Congress—only in consulting capacity—was called in Vienna in 1923. Two years later, in 1925, the ARF 10th World Congress was called in Paris. It was during this congress that the issue of ARF participation in the Kurdish rebellions was discussed. The congress decided to admit all that the organization could muster for this purpose.⁸ The decision to aid and participate in the upcoming Kurdish rebellion was a core strategic decision of the ARF 10th World congress; By so doing would be able to find solutions for issues that had been left unsolved after the Great War, such as:

1. The Diaspora communities are not a final destination but just a temporary sojourn;

8 There is important information regarding the Kurdish commander of the Ararat Kurdish Rebellion of 1927-1929, Ibrahim Haske Telli in Public Records Office, Great Britain Foreign Office, *British Documents on Foreign Affairs*, (University Publications of America), 1985. Moreover, the unpublished memoirs of Andre Amourian [AKA Mourian, GM], which is housed at the Hrayr Maroukhian Research Center in Yerevan, contains valuable information regarding the ARF activities in Iran in support of the above mentioned Kurdish rebellion. See Andre Amourian [Անդրէ Տէր-Օհանէան Ամուրեան], *Pages from a Life* [Գեանքի էջեր], Dossier No. 327, ARF Bureau Maroukhian Library, Yerevan. Other important works in this regard include: Zinar Silopi, *Doza Kurdistan* (Beirut: Steward, 1969); Nuri Dersimi, *Kurdistan Tarihiinde Dersim* (Aleppo: 1952); Атагюрк, Мустафа Кемаль, *Избранные речи и выступления* (Москва, 1968); Sassouni, *Kurd Azkayin Sharzhummere*; габеков, Секретный террор (Москва, 1996); *Troshag*, ARF Central Organ, 1925-1934; Arshak Safrastian, *Kurds and Kurdistan* (London: The Harvill Press Ltd, 1948).

2. The Party should strive for the repatriation of those deported to their ancestral homeland;
3. If successful, The Kurdish rebellion can be used as a tactical element to achieve the above strategic goals...

The next stage was in 1927, where the ARF had an implicit participation in the formation of the Kurdish Hoyboun organization in Lebanon in 1927. Arshak Safrastian presents a lucid history regarding the formation of this all-encompassing Kurdish National Organization. He states that on October 5, 1927, an unprecedented meeting of Kurdish notables took place in the summer residence of famous ARF leader Vahan Papazian [Goms].

The meeting after deliberations decided the formation of the Hoyboun Kurdish Party. The party had an executive committee comprised of Sureyya, Jelalet [most commonly Jeladet], and Kamuran Bedirkhan [Bedirhan]—who were brothers—Memduh Selim Bey, and Shahin Bey. Jeladet Bedirkhan was the president of the Executive committee of Hoyboun from 1927 to 1932. Hoyboun's executive committee declared the Independence of Kurdistan on October 28, 1927 and also announced that a state of war existed with the Turkish Republic. The Kurdava village, located on the slopes of Mt. Ararat, was announced to be the interim capital of Independent Kurdistan. The permanent capital was to be Diyarbakir.⁹

Goms [Vahan Papazian, seated, second from Left] with Kurdish notables, during the deliberations, Bhamdoun, Lebanon, 1927

9 Safrastian, *Kurds and Kurdistan...*84.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

Some Important Notes Regarding the Ararat Rebellion:

This section will not deal with the Ararat Rebellion per se. The event has been dealt with elsewhere.¹⁰ Rather, I will try to present the intricate political atmosphere before and during the uprising. This will shed light into aspects of the matter that are not hitherto discussed.¹¹

That the British—and to some extent the French—mandatory powers in Iraq and Syria were secretly siding with the Kurds at this time as a direct consequence of Kemal’s tilt toward the Soviets is clear from the following Turkish archival document:

96 A/11

Document number 644/2910

To Office of Prime Minister:

According to reports we have received from Sham [Damascus] and Greece, The British High Command, having [honorably] discharged scores of Circassian and Kurdish officers from the British army in Iraq, are now facilitating their crossing of the border and stationing them in and around Dersim to oversee and lead special operations there. The movement of these officers will start on March tenth. New groups will then embark every twenty days until all fifty such officers reach their new destination. It follows that these officers will take part in a Kurdish rebellion that is targeted to start sometime in the spring. This operation is to augment the filtering in of Kurdish fighters from north-eastern Syria into the same area in groups. The aim of these operations is to strengthen the rebel forces inside Turkey and to provide most needed arms and ammunition. We are also informed that all these

10 Gérard Chaliand, ed., *A People without A Country: The Kurds and Kurdistan* (London: Zed Publishing, 1984). ; Robert Olson, *The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880-1925* (Austin: University of Texas Press, 1991); Wadie Jwaideh, *The Kurdish National Movement: Its Origins and Development* (Syracuse: Syracuse University Press, 2006).

11 For a qualifying insight into the issue of an Armenian - and especially ARF - connection regarding the Ararat Rebellion see, Aram A. Sayiyan, *Araradi 1926-1930 Krdagan Absdamputyune: H.H. Tashnagsutyun Yev Hoyboun Hamakordzagsutyun Yev Daradzasherchanayin Zarkatsunneri Hamateksdum* [The Ararat Rebellion of 1926-1930: The ARF-Hoyboun Cooperation Within the politico-military events in the Area], *Horizon Weekly Special Paper Publication*, 2015. See also, Hakop Hatikyan, *Turkyo Hatuk Tzarayutyunnere Hay-Krtakan Hamakortsaktsutyun Dem (1920-1930)* [Turkish Intelligence services against Armenian-Kurdish Cooperation (1920-1930)], *Noravank*, http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=13017.

forces—together with Kurdish soldiers who had deserted the Turkish army—will be under the command of Colonel Ihsan Nuri. The information we got is from a very credible source.

Copy of this report was sent to the Turkish Army General Staff.

March 7, 1927

Minister of the Interior

[Signature]¹²

Prior to the rebellion in Ararat area—which is considered to be the strongest of the Kurdish rebellions in Turkey—a smaller scale Kurdish rebellion had started in Iran in 1926. The ARF, in order to reestablish friendly relations with Iran, halted all its pro-Kurdish activities through Iran. Moreover, the ARF 11th World Congress also decided to adhere to the territorial integrity of Iran. In order to defuse any misunderstanding between it and the Iranian government, The ARF Bureau sent one of its seasoned cadres, Rupen Der Minassian to Tehran in 1929 who immediately asked for a special meeting with Teymurtash, who was the de facto governor of Iran. Teymurtash and Der Minassian were able to hammer down an agreement regarding the Kurdish issue. Even the shah was ostensibly unaware of this agreement. Rupen admits that instead of Ardashes Mouradian¹³—who had been arrested by the Soviets—a new

12 BCA, Archival document number 030_10_00_00_106_696_25, BCA Note: Top Secret status of document is annulled.

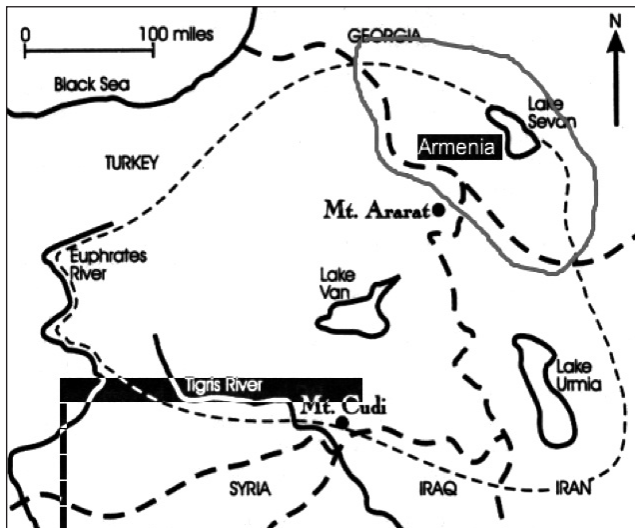
13 During the beginning stages of the Ararat Rebellion, Armenian-Kurdish cooperation was achieved through the efforts of Ziylan Bey, known to be one of the most famous rebels on the mountain. The shocking reality is that Ziylan Bey was not a Kurd but Armenian from the Khnus village of Sassouni. His real name was Ardashes Muradian. Sassouni, who knew Ziylan Bey-Ardashes Muradian, adds: “Ziylan Bey, who was none other than Ardashes Muradian from Khnus. He was a devoted A.R.F. agent sent secretly by the party to Ararat with the purpose of strengthening Armenian-Kurdish relations and helping the Kurds in their utmost struggle. Today, after twenty four years, we can openly declare the Armenian identity of Ziylan Bey.” Ziylan Bey (Ardashes Muradian) was ambushed and killed by communist spies who had infiltrated the ranks of the rebels on Mt. Ararat. Sassouni also mentions that Ziylan Bey was only one of the scores of Armenian freedom fighters in the Ararat Rebellion. His case is publicized because he had attained a certain level of leadership in the rebellion. The identities of other Armenian fighters—disguised as Kurds— in the rebellion still remains to be determined. Sassouni, *Kurt Azkayin Sharzhumnere*, 284. The issue of Mouradian’s capture and disappearance remains an enigma even today. He was summoned to meet Armenian Bolshevik leaders in the border area along the river Araxes. Upon arrival, he was apprehended by Armenian security agents and smuggled to Soviet Armenia. The issue was brought up in a letter dated March 8, 1944 written by Rupen Der Minassian, where he asks the Soviet Ambassador in Cairo, Nikoly Novikov about Mouradian’s whereabouts. See NAA [National Archive of Armenia], fond 1048, list 1, folder 119, document number 7.

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”

Zeynal Bey (Ardashes Mouradian, left) with Ibrahim Haske Telli, commander of the Kurdish forces in Ararat

ARF cadre, Vahan Kalousdian,¹⁴ was sent—via the Iranian-Turkish border—to serve as a liaison with the Kurdish forces together with a contingent of ARF fighters to Ararat.

An approximate map detailing the geographic area of the Ararat Rebellion (The area in red line indicates the rebellion’s affiliation with Soviet Armenia)

14 After Mouradian’s capture, the ARF assigned Vahan Kalusdian (1879-1956, *nomme de guerre* Vali Bey, AKA Sev Vahan [Black Vahan])—who had been a captain in the army of the independent Republic of Armenia—as the new liaison with the Kurdish forces in Ararat. See Ghazar, “Kapitan Vahan Kalousdian [Sev (Black) Vahan],” in *Album*, C Series, No. 9, ed. Avo Hēghapokhagan (Aleppo, 1962), 275-276.

The Iranian-ARF mutual agreement was based on the notion that the area of the Kurdish revolution must be enlarged. It also underlined that Vahan Kalousdian was to command the Northern section of the rebel area. His task was to menace the Turkish and Tatar population residing between Tashburun and Shahtakhd and to expel them to the other side of the Arax [Araxes] River. After achieving this, the Armenian-Kurdish joint forces were to control the Margara-Ikdir area and to make a stronghold in the Orgov-Chingil-Sinag mountain pass. It was from this base that Kalousdian was to get in touch with the Armenian fighters from Mush and Sassoun—within Soviet Armenia—on the slopes of Arakadz in order to form volunteer units out of them and to send them to the rebellion sight in Ararat. Moreover, the Kurdish tribes dwelling to the south-within Iran's northwestern area—were to form a strong backing for Ihsan Nuri's and Kalousdian's forces by not letting Turkish forces to circle them from the south. Other Kurdish tribal forces were to cut off the Bayazid road from Van and Arjesh.¹⁵ This Tehran Agreement was accepted by the leadership of the Kurdish rebellion.

190

The uprising was doomed to failure because the maneuverings of the Soviet Russian regime regarding Iran and Kemalist Turkey's initial defeats that necessitated the utilization of northwestern Iranian territories for military operations to cut off the supply lines for the rebellion. Thus, the Turks were now cognizant that they had to somehow pressure Iran to close its borders and to allow Turkish military units to enter the territory in order to surround the uprising from both sides. The Soviets, now cognizant that the situation was threatening their rule in Soviet Armenia, made Shah Riza aware by August 1930 that under such circumstances they are even ready to declare war on Iran. In order to make sure that the Shah understands the seriousness of the situation, Soviet military forces crossed the Iranian border. Shah Riza was thus compelled to accept the imposed situation and to accept the complete encirclement of the Kurdish-Armenian forces in Ararat. It was only after this was achieved that the Soviet forces left Iran and Turkish military contingents replaced them.¹⁶

Unaware of this Soviet pressure and Iran's succumbing to it, the Kurdish-Armenian forces were enlarging their territory and sending contingents all the way to Kars and Erzurum. However, the situation became known when the ARF Tabriz Central Committee sent two

15 NAA [National Archives of Armenia], fond 1048, list 1, folder 64, document number 17.

16 NAA, fond 1048, list 1, folder 64, document number 27.

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”

envoys to Ararat to inform the rebels that there would be no more help coming in from Iran. The only place that such help could be expected was to be Soviet Armenia, and that was a problematic issue since the Soviet army was heavily invested on the border. Regardless, and under such dire conditions, still Armenian fighters were brought in to Ararat.

In the meantime, Turkish forces had already surrounded the rebel area. Moreover, they were able to woo some Kurdish tribes to their side or at least to remain neutral if new fighting was to erupt. At the end there were only about 14-1600 Kurdish rebels and their Armenian cohorts remaining in the mountain area.¹⁷

It was only in the 1980's that it became clear—that Ihsan Nuri Pasha, the commander of the Kurdish forces, had already left Ararat and headed to Iran to join his tribe. He then assumed leadership of Kurdish forces in Maku and was killed during the battle in July 1931.¹⁸

Lessons learned from the Ararat Rebellion:

Here are some of my observations regarding the Ararat Uprising and the lessons learned from it:

1. The formation of Hoyboun by ARF efforts enabled the Kurds to establish a program of independence and national liberation movement with precise targets and goals. This collaboration caught the eye of the British and French mandatory powers, who somewhat facilitated the Kurdish effort in order to have a trump card against Kemal.
2. The Kurdish uprising brought to an end Kemal's pseudo Islamist coexistence paradigm and made the Kurds aware that what Kemal was trying to achieve was simply a Turkish state where all other ethnic elements were to be eradicated.
3. It was clear that the mandatory powers in Syria and Iraq used the Kurdish uprising for their own purposes. For them, it was important to have the Kurds rebel and shake up the nascent Turkish republic's internal peace. What they didn't want, however, was the creation of a unified Kurdish state.

¹⁷ NAA, fond 1048, list 1, folder 64, document number 307.

¹⁸ Great Britain, Foreign Office, *British Documents on Foreign Affairs*, (Frederick, Md.: University Publications of America, 1985), 252.

4. Iran was cognizant of its own Kurdish issue and tried to help the rebellion in order to divert the Kurdish uprising to inside Turkey. This was a win-win situation for Teymurtash and the Shah, since by employing such a policy they would hit two birds with one stone...
5. That the Turkish army was unable to crush a Kurdish rebellion for almost three years and gave huge losses was an indicator that the military might of Turkey was a questionable assertion to say the least.
6. The uprising showed, if anything that the political stability of states such as Soviet Armenia were vulnerable. This necessitated the Soviet central regime to go all the way to to cross the border into Iran in order to save the deteriorating situation. Regardless, Armenians were being recruited inside Soviet Armenia to fight in Ararat.
7. The main reason for the crushing of the Ararat rebellion was the renewal of the Soviet-Turkish agreement of 1920 in 1930, which was this time used against the national interests of the Kurds.

The Aftermath of the Rebellion...

The defeat of the Kurdish rebellion at Ararat was a decisive blow to Kurdish ambitions and ARF aspirations. It was brought about due to several essential considerations on the ground. One such important element was that the Soviets, fearing the weakening of the fledgling Turkish republic and Armenian ambitions emanating not only from an Armenian Diaspora, but rather from within the Soviet Armenian Republic,¹⁹ decided to put their weight in order to suppress the Kurdish uprising. A Turkish archival document from the period illustrates this:

Mihran Derderian's Letter:

Per the information received from the [ARF] center in Paris, we now know the following:

Bolshevik Russia, upon being informed of the close relations between the Kurds and Armenians [reference is to ARF], has

---

¹⁹ It must be underlined that the ARF's main base in Armenia was the Armenian communities from Mush and Sassoun who dwelt (and still are) in the Mt. Arakadz area. Moreover, these were tiring times in Soviet Armenia, since the collectivization program that was implemented at the time was met with a tangible magnitude of opposition and dissent by the population.

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”

ordered the Armenian Army to move inwards and has replaced them with thirty five thousand Russian soldiers on the border [with Turkey]. Eight Turkish and four Russian batteries are bombarding Kurdish positions near Yerevan. The Kurds have sustained three defeats at the hands of the Russian attacking forces. During the fourth Russian attack, however, the Kurds were able to pass to the rear of the Russian army and kill some three thousand soldiers. A fifth battle is now underway. Three Russian infantry regiments, one thousand cavalry, and fifteen war planes are deployed against the Kurdish forces.

The Iranians have strengthened their positions in Maku and are not letting any Kurds to aid their brethren. One of the strongest Kurdish Sheikhs in Iran, Sheikh Halit [Khaled], has been bought over by the Turks. The ARF center has decided to send this man to hell most probably meaning to assassinate]...New attacks are decided for December. The Turks are dealing with the Kurds in ways they didn't use with Armenians. ..The Turks have gathered religious sheikhs and ulemas and have ordered them to write a fatwa [religious order] against the Kurdish fighters. In this fatwa, the Kurds are called devils and the followers of Ali...

The area around Yerevan is the scene of a huge human massacre...The Kurds are trying to ask for Europe's help and the ARF is now doing everything in its power to make this known in Europe. Money is being collected in all Armenian churches to aid Kurdish infants.

An Armenian member of the Cheka [Russian secret police] has defected and is now in Europe where he is speaking about the secret Russian policies. European newspapers are eager to publish what he is revealing. This man is even saying that a revolution in Russia against the Bolsheviks is eminent. He has stated that this will become clear by next March. A letter received from Istanbul is written thus: “Our patient is in desperate condition. All doctors can't find a cure. The doctors say he has no more than a year to live.” There is no doubt that the patient referred to is our current government.

It seems that conditions in Turkey are very bad. Everyone is speaking against the government and it's leaders in the teahouses and bars. This seems to be a new propaganda by the opposition to

incite the people. It seems that Fethi is going to give a decisive blow to the new Fetih...²⁰

Moreover, the animosity between the Soviets and the ARF is apparent from a second letter in the same document:

Artin Deyirmenjian's letter:

The ARF is the party who is the most opposed to the "Red Propaganda" of Bolshevik Russia. This party [ARF] has fought ferociously against the Bolsheviks but was unsuccessful. Regardless of our defeat, Russia is now cautiously following our actions. It seems that the Bolsheviks know that the ARF fulfills the decisions it takes. The Tashnaks could be considered as "terrorists" and they can assassinate Russia's leaders both inside and outside Russia. Tashnaks are not only found within the Armenians in the diaspora but also within Armenians in Russia itself. It is because of freedom fighters like Zemboyan and Boghosian. It's been years that the Tashnak party had decided to stop its "terrorist" activities. As the popular saying goes "he who falls into the sea hangs to any piece of wood to survive," a party that has no other means would definitely return to its "terrorist" activities. No nation has witnessed the insult that the Armenian nation has witnessed for the past forty years. Moreover, the lands that we had demanded is not benefiting Turkey today at all. We will work and toil on these lands and make them into an eden on earth. We will turn our mountains into gold. We will bring it's people to the surface of the earth. We will use its minerals and waters. The black lands that are left unattended will become green again and forests will cover our homeland. Anatolia's ground is full with mineral deposits. We will bring those minerals out and make the poor people live a decent life. What have the Turks built there for hundreds of years except caravansarays, bridges, and fountains? Let's argue for a moment that the Turks of yesteryear were lazy and ignorant. Then, what can be said of today's Turks who have been Europeanized? What have they done in those lands? The maestro has changed but the music is the same old one. We are able to deal with our Kurdish neighbors and form a political understanding with them. Much new action will be witnessed during the coming year. Jamalian [AKA Arshak

20 BCA, Archival document number 030-10-00-00-108-713-9, page 2.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

Chamalian] is a very intelligent man. I listened to him lecture for four hours when he visited here. He concluded his talk by stating: "My Effendis, live but don't die. You will be once again welcomed and happy on these lands. I can't forget his words. It is exactly what I had been waiting for. Adiyaman and its mountains are my ancestral lands and it is an eden on Earth. I want to die there and give my soul. Those who now live there don't know the meaning of what ancestral lands are."²¹

The question that asserts itself here is how could Turkish intelligence be privy of such letters written by ARF leaders in Syria? The answer:

Top Secret:

This is a summary of the report from military intelligence numbered 6579 and dated 22/10/1930:

One of our undercover agents located outside our country has been able to obtain the cipher of communications from a certain Uzunian, an ARF [Armenian Revolutionary Federation, Tasnaksutyun] agent, which indicates that according to the ARF, Dersim's rebellious forces are now under the total control of the ARF.

Moreover, our agent was able to secure two letters from Mihran Derderian and Artin Deyirmenjian, members of the ARF committee, which we are now able to read per the obtained cipher.

Minister of the Interior

[Signature]²²

Armenian-Kurdish Cooperation Continues:

As soon as the Kurdish rebellion in Ararat was crushed, Hoyboun and the ARF knew that the next stage of rebellion was to take place in the heavily Kurdish area of Dersim (Tunceli). For the ARF leadership, Dersim presented opportunities in terms of sizable Armenian population that were dwelling there amidst the Kurdish villages and hamlets.

21 BCA, Archival document number 030-10-00-00-108-713-9, page 3.

22 Ibid., page 1.

However, the problem of the time was to regroup the Kurdish leadership in Northern Syria so that they could not be reached by Turkish authorities. It is interesting that such relocations were followed by Turkish military intelligence. A case in point is a Turkish archival document that mentions the Hoyboun leadership in exile:

Ankara, April 12, 1929

From the Ministry of the Interior

To Office of Prime Minister

No. 3743

Information regarding Jemil Pasha Zade:

According to information received from Aleppo:

Those who have escaped [from Turkey] are not three but four in number; they are: Jemil Pasha Zade, Qadri, Bedri, and Mehmet.

They have been interrogated at the French Intelligence directorate center. They have reported that the government would send them to the gallows if a new wave of rebellion flares up. Hence, they have escaped [to Syria] for their lives. They also admitted that more Kurdish chiefs and rebellion leaders will escape and they have asked the mandate authority to help them to reside under their protection. The mandate authorities transferred them from Aleppo's Central Hotel to the Aqaba Quarters where a house was rented for them.

Mustafa and Bozan, sons of Shahin Agha, and Haji Hamdan from the Kurt Daghi (Amanos Mountain) have come to Aleppo and have had a prolonged meeting with the escapees.

Copies of this report was sent to: the Army General Staff

Minister of the Interior

Shukru Kaya

[Signature]²³

---

23 BCA, Archival document number 030-0-010-000-000-113-771, page 2.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

The years 1930 to 1937 were years of preparation for a new rebellion. In the mid-1930s, there arose an autonomist movement in the Jazira province among Kurds and Christians. Its Kurdish leaders were Hacho Agha, Kaddur Bey, and Khalil Bey Ibrahim Pasha. Hacho Agha was the Kurdish chief of the Heverkan tribal confederation and one of the leaders of the Kurdish nationalist party Hoyboun. He established himself as the representative of the Kurds in Jazira maintaining the coalition with the Christian notables, who were represented by the Syriac Catholic Patriarch, Melik Shimon.²⁴

That Turkish military intelligence was cognizant of what the Kurdish and ARF leadership was up to is revealed in an archival document, which states:

[Page 1]

March 18, 1934

No. 56460

From the Minister of the Interior to Government Headquarters:

We are hereby confiding to you the names of persons who participated in a meeting called for at Deyr Zor. Armenian, Kurdish, and Nestorian representatives from Beirut, Sham [Damascus], and Aleppo provinces deliberated on the topic of the formation of a joint government [in exile].

[Page 2]

This is a summary of the intelligence report Number 5/59 and dated March 3, 1934.

In a meeting called for by the Head Commissioner of Syria [not to confuse with the French mandate authority head commissioner] and hosted by the Deyr Zor delegation and in the presence of Kurdish tribal chieftains of Al Jazira. The main topic of the

---

24 Jordi Tejel Gorgas, “Les territoires de marge de la Syrie mandataire : le mouvement autonomiste de la Haute Jazira, paradoxes et ambiguïtés d’une intégration nationale” inachevée (1936-1939)” (The territory margins of Mandatory Syria : the autonomist movement in Upper Jazira, paradoxes and ambiguities of an uncompleted “national” integration, 1936-39), *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée* 126 (November 2009): 205-222.

meeting was the separation of this area from Syria, which was communicated beforehand to participating delegates so they could come prepared.

According to information from the province of Mardin and whose certainty is impeccable, the meeting took place on February 12, 1934 the issue of forming a separate state from the lands between the Euphrates and Tigris Rivers, including areas on the border of Iraq. Kurds, Armenians, and Nestorians from the provinces of Beirut, Sham, and Aleppo had replied positively to such an endeavor. Armenians were represented by Bedruhi [?], the Kurds by Hacho and Molla Sadir Zade Abdulkерim from El Jazira, and Nestorians by Melik Shimon...

Please except my deepest regards.

Minister of Interior

[Shukru Kaya, Signature]²⁵

Garo Sassouni, who in the beginning of the 1930s was assigned by the ARF Bureau to be the liaison with Hoyboun and who, for that reason, had relocated to Aleppo, in order to oversee the task, in a letter to the ARF Bureau, writes the following regarding the above mentioned project:

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

I received a large report today from Kurdish notables in Jezireh. Two of them are members of Hoyboun who—as Hacho has done—have now distanced themselves from the committee. For now the active leadership of Hoyboun consists of Sami, and colonel Namik (his name could be different since I was unable to read it coherently in the report). There are also the signatures of Saadettin and Melik Shmavon (AKA Melik Shimon, see above).

It seems that Hacho is the main reason for the report to be written. It is also correct to assume that Jelaeddin [AKA Jeladet in other

---

25 BCA, Archival document number 490-01-607-102-7, pages 1-2.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

places]²⁶ is also involved in having the report written. The two are displeased from the actions of the Hoyboun Committee. It has been uncontrollable and much disorganized. Moreover, personal gains have surpassed those of the motherland.

They say that the unison of the two Arian peoples—Kurds and Armenians—is a great political accomplishment. However, they don't want things to be like in the past and people act on a personal whim and money, so dearly collected, to be spent for nonsense. They are happy that the representative of the ARF [Armenian revolutionary Federation, Tashnagtsutyun] has come and wants to continue the collaboration between the two peoples. However, they are afraid that we [the ARF] have been doing business with people who have no organizational abilities and have usurped most of the funds delivered to them. Thus, they imply that a meeting takes place at their region or somewhere else of our choosing, so that the collaboration can be put on stronger foundation. All they want is that the ARF don't put their bet on a minority...

They have heard that Qadri wants to come here and meet with us. He might have invited them to come too. They have written the report hastily so that they are not left out of the meeting.

Their report underlines that the funds should not be delivered to single persons and that the money should be used only for actions inside the country [Turkey]. They insist that any transfer of such funds should be done through Hacho, who will spend it on those who enter the country and come back. They also insist that Hacho should head this fund disbursement, since he is a well to do person who doesn't need any funds for himself.

The actions that they recommend are:

1. The relocation [of Turks into Kurdish areas], which is most probably going to take place in August through September, makes

---

26 Celadet Bedir Khan (Kurdish: Celadet Alî Bedirxan; 26 April 1893 – 1951), also known as Mir Celadet [Prince Jeladet], was a Kurdish diplomat, writer, linguist, journalist and political activist. He held a master's degree in law from Istanbul University, completed his studies in Munich, and spoke several languages including Arabic, Kurdish, Russian, German, Turkish, Persian and French. He left Turkey in 1923 when the Kemalists declared a new republic. In 1927, he was present at the conference of Kurdish nationalists held in Bhamdoun, out of which Hoyboun and its executive committee were formed. Jeladet was elected as the first president of the executive committee.

it an imperative that we establish contacts with all Kurdish [tribes] and to prepare them for self defense.

2. It is eminent that a military action will take place this spring on Dersim. Thus the south [Kurds in Syria] can't remain indifferent.

After receiving this report it is now clear to me why Qadri is not coming to see me. Hoyboun remains divided into three sections... All three sections want to work with us...

Regarding why this division has occurred within Hoyboun I can say this:

My first observation is that all three sections want to be on friendly terms with us and they harbor no animosity toward us as we had expected in the past. Even Kurds in the country [Turkey] are on good terms with us. Moreover, we represent a third party that can be used to bring the three factions together.

On the other hand, this division makes it impossible to plan for a great rebellion, which demands extreme unity. If we intend to bring the three factions together and recreate a unity we need to organize another conference and that will cost us some 500 Syrian Pounds.

I am currently holding the three factions close to us. They are at least reporting to me. However, they are doing nothing of military importance inside the country. I am also keeping quiet regarding this last point since our funds are almost depleted. However, we must do something regarding the relocation campaign and the military action against Dersim.

I am going to consult with our local central committee regarding these issues. However, please meet and make decisions as to what we should do regarding the relocation campaign and the military action against Dersim. Also, please advise me regarding:

A new Kurdish-ARF conference,

Unite the factions and establish a military force with the knowledge of very few Kurdish leaders so that the issue does not become one that is spoken about [on the streets and in coffee houses],

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

What stance should I maintain regarding Hoyboun after I received the report?

P.S.: From reports that I have received from Qamishli, it seems that the Iraqi border is completely closed and all communication with Frants [?] had stopped. It seems that the latter is in a difficult position. Please write to me about this and also what the Hafiz faction thinks or is doing about this.

- Assyrians who were deported from Iraq were brought to Damascus. They now work in factories and other menial jobs.
- I will travel to Beirut on the 14th of this month. I will remain there until the 25th. You can write to me during this period through Kaspar Ipekian. I have to organize the area [Lebanon and Beirut in particular] and will try to raise some 700 Syrian Pounds...

With Best Regards,
Garo [Sassouni]²⁷

Moreover, Sassouni presented to the bureau that the Kurdish ranks were not formidable and that there were internal divisions and blame and finger-pointing among the leaders of Hoyboun:

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

I have been here [Beirut for two days. Qadri didn't come. I ordered my guys to send him over to Beirut so that I can get a report from him regarding the inner workings of Hoyboun.

My guys informed me that Qadri didn't come because of Hacho. Also he is involved in judicial proceedings.

Whatever you might think about Hoyboun, the gist of the matter is that they are neither in unison nor personally involved in real action.

---

²⁷ Garo Sassouni, Letter No. 25 [1-18], Dated April 10, 1934, Aleppo [?]. The numbers with dashes in [] are deciphered as follows: [carbon notebook number-Starting page number of letter in notebook-Letter ending page in notebook, if indicated].

Hacho and Jeladet are on good terms it seems. Jeladet had previously told me that Hacho is a Turkish agent. It seems that his conviction was the result of a monetary misunderstanding that had occurred between them some 2-3 years ago. It was for this reason that he doubted Hacho.

Hacho plays politics in the border area. However, he is most probably an agent of the French. His power stems from the fact that he is the owner of 2-3 villages in the border area and he makes lots of money out of them. Moreover, he receives a sum of 200 Syrian Pounds on a monthly basis from the French. The others [Hoyboun committee members] are poor and thus can't take action without funds.

Even though I haven't yet met with Qadri, but my impressions regarding him are positive.

We are organizing a fund raiser and we expect to collect about 2000 Syrian Pounds. Of that 1000 is the sum that the previous regional meeting [of the ARF] had asked the regional central committee to raise. Beirut must raise 700 Syrian Pounds. The problem is that the Armenian community here is poor. Our comrades started organizing an event. Let's see if they will be able to succeed in their endeavors. In the other cities [Aleppo, Damascus, etc.] the organization of the events is almost 70 percent complete...

With Best Regards,
Garo [Sassouni]²⁸

It seems that 1934 was indeed a very busy year for Sassouni. While the French mandatory authorities in Syria started to harass ARF agents, the intelligence branch of the same authorities in Beirut was concocting another plan vis-à-vis the ARF and the Kurds. Moreover, the letter is truly indicative of the Cold War mentality that was prevalent within the Armenian communities in Syria and Lebanon at the time...

---

28 Garo Sassouni, Letter No. 26 [1-26], Dated April 16, 1934, Beirut.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

I am in receipt of your last two letters and also the letter regarding Arshag Chamalian...

- After our homes were searched [by the French authorities] there was lots of concern among our comrades. The general view was that the ARF was going to be persecuted [Tie to Archbishop Ghevont Tourian assassination in USA by ARF in 1933 and intelligence collaboration between USA and the French and British].²⁹ I was being informed on a daily basis that my house was next to being searched. The issue was later simplified when we learned that the French had conducted the searches because of an order by the judicial authorities. Later, I sent Movses [Der Kalousdian] to Beirut where he met with the [French] High Commissioner and other high ranking French officials. The High Commissar and his office are now fully informed of what our policies are and they are content. They have even promised to put some pressure on our adversaries as conspirators and Cheka cells. What is more important for us is that the French authorities have confided to our comrade that they are now aware of the entire pro communist Russia cell, which works on orders from Moscow. They have promised also that they are not going to hinder or prevent our actions and they will let us get stronger as a means of organization and peace keeping force without any interference by them. They have also confirmed that they are seeing a closeness between the communist agitators and the clergy and will not hinder to the latter's words regarding us. In fact, they are sure that [the clergy] too has a pro communist stance.
- The Aleppo Armenian National-Political Board celebrated the May 28 independence of Armenia Yesterday through a huge

---

²⁹ The conflict climaxed on December 24, 1933, when several men attacked Tourian in the Church of the Holy Cross, in Washington Heights, Manhattan, at the start of the Christmas Eve service. Tourian's constant bodyguard, Kossob [Khosrov] Gargodian [Gargoudian], was sitting in the back of the church certain that there would be no assault upon Tourian in a holy place, on the day before Christmas. However, when the archbishop passed at the end of the procession the fifth row of pews from the rear, he was suddenly surrounded by a group of men in such a fashion as to hide the actions of their companions. Two of the assailants stabbed Tourian with large butcher knives, and once the archbishop fell, the attackers scattered and mixed with the crowd. Two of the assailants were seized by the parishioners, beaten, and subsequently handed over to the police. See "Slain in 187th street church; Assassins Swarm about Armenian Prelate and Stab Him," *New York Times*, 25 December 1933.

commemoration event. I was invited to talk and I did. The people are with us. The Prelate was not happy by my talk. He is not loved by the people. At the moment we want to keep the peace in this city.

- I will be in Suweyda and Kessab in a couple of days. Our Suweyda organization, which has some 370 comrades, is divided into two factions. The leaders couldn't solve the issue until now... I will try to calm things down and reignite the organizational activities.
- There are Armenians from Sassoun in this area. Altogether some 40 families. They used to live in an area that is under the protection of the Sheikh of Zilan. The Kurds in the area have been disarmed... The number of Armenians is much bigger than what we thought. When we asked the families how they are managing they told us that they register one head of household and keep ten secret in order not to arouse suspicions. They said that in some villages there are more than a hundred Armenians living in the barns. Why would we make Kemal Pasha [Ataturk] aware that there are so many Armenians living in the area? As you see, this is the conditions in old Sassoun. They have taken action before the area was disarmed. They think that there are two Armenian states: One is Higher Armenia [in Turkey] and the other is the Armenians in Syria. They have come over to see what we are doing here [in Syria] we sent two of them, one from Arkhond [?] and the other from Patsi [?] as scouts. These Armenian comrades are very valuable to us. They can scout for us for very cheap. It is interesting—to say the least—that Armenians [in Turkey] have still kept their faith and want to be part of the future of their Armenian brethren...
- I have no news from those we sent to Dersim.
- The Kurds here [in Syria's border with Turkey] are quite for now. I am keeping my silence least they ask for funds that we don't have. Whatever they write to us turned out to be nothing but bluffs. They know even less than us about what is really happening inside [Turkey]...
- There is an important proposal regarding the Kurdish issue that I bring to your attention. While in Beirut, I had several conversations with an Armenian from Mush who works for the French Mandate's General Security department. The person is

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

Edgar Maloyan. While we were discussing the issue in general, I told him that if the French are willing to move, there is a lot that can be done in Turkey regarding the Kurdish issue...As I was preparing to leave Beirut, Maloyan came to see me and confided in me that French Intelligence has a huge network in Turkey; According to him agents go back and forth and that the French are extremely interested in the matter. He told me that he is confiding in me because he trusted me. He also told me that he has spoken directly about this with the French Intelligence director who answered that if the ARF member knows how to keep quiet then we can collaborate and we can even supply him with means. It was for me to decide if I wanted to meet the person. I understood that Maloyan was speaking about the French intelligence director for Syria, Turkey, and Iran. Apparently, the person, whose name Maloyan didn't give until I met him doesn't want to have any ties with Movses [Der Kalousdian] or Hrach [Papazian]. According to Maloyan if I could keep quiet and there is the possibility of a huge Kurdish insurrection, the French intelligence division is ready to work with us. Only the director and I would know the extent of such an endeavor. Thus, I implore you to keep this between the two of you. I will write to Maloyan and inform him that I am ready to meet with the director. Please give me your opinion(s) regarding this. I don't see any problem in such a course of action. Let me also add, that Maloyan is the personal translator of the director. For example, he told me that some 4000 Turkish officers and soldiers [who are against the Kemalists] have deserted the army and passed to Syria. They are for now under the protection of the French Intelligence directorate. The director is very interested in what can happen in Dersim and what role can the Turkish opposition play in it. As a political stance, the French will keep a semblance of friendly relations with Turkey and they will sometimes be obliged to prosecute Kurds and Turkish opposition members.

- I will send Vartan [Shabaz] to Qamishli to organize the Kurdish fighting units there... This is an important area and if I had time I would have gone there for three to four months...

With Best Regards,
Garo [Sassouni]³⁰

---

30 Garo Sassouni, Letter No. 29 [1-38], Dated May 28, 1934, Beirut.

Sassouni apparently was also knowledgeable that Kurdish leaders (especially the Bedirhans) were being approached by Italian secret service agents in Beirut:

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

...I was to have a meeting with the French Intelligence Director in Beirut. He was recovering after a serious medical operation. When I met him he told me that he is extremely interested in the internal affairs of Turkey. He wanted to meet with me on condition that the meeting and any details emanating from it would be kept under strict secrecy. The meeting was postponed by one and one half month until he felt better and resumed his duties...

I had a long conversation with Kaspar Ipekian regarding Jeladet. It seems that the Italian intelligence has approached him. His source was Hrach [Papazian]. I told him that Hrach's knowing about this was not coincidental. Furthermore, neither I nor the [ARF Bureau] had sanctioned him to work with Jeladet alone... We decided that I will not interfere if Jeladet wants to meet with the Italian side. The issue seems to have matured, since the Italians have offered Jeladet to come to Italy and start his Kurdish insurrectionist activities from there. It could also be that Jeladet is playing us, since he knows that if we need him to remain [in Syria] he could ask for more funds from us.

I don't know if you are aware in any form regarding Jeladet's contacts with the Italians. I am asking this since I was informed by Hrach that Sureyya [Prince Sureyya Bedirhan] and Kemran [Prince Kamuran Bedirhan] will arrive in Syria soon. It might be that the Italians have also offered the latter two to relocate to Rome. Please inform me about what you know regarding these issues...

Note: Princes Jeladet, Sureyya, and Memduh Bedirhan are brothers

With Best Regards,
Garo [Sassouni]³¹

31 Garo Sassouni, Letter No. 32 [2-4-4], Dated July 18, 1934.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

This Kurdish-Armenian unification was a real problem for Turkey. Turkish military intelligence gathered any and all information it could about the meetings that were taking place. One such meeting took place in Aleppo in 1935. It must be noted that the Turkish intelligence document is full of information regarding several issues that are important for this discourse. It is presented here in its entirety:

[Page 2]

Copy of Original

Top Secret

August 11, 1935

Regarding the Kurdish-Armenian Unification

Lately, there has been many meetings and correspondence between Kurdish and Armenian leaders. Both sides have arrived at decisions during two meetings that we reported to you (January 2, 1935, in Aleppo, and January 3, 1935, in Qamishli). The united Kurdish-Armenian front was once again reestablished. There is, thus far, no name given to this new agreement. Moreover, the old name, Hoyboun, was not used either. However, the decisions reached are not that different from the previous one they have committed to [Hoyboun, 1927]. Accordingly:

1. The following persons were present at the Aleppo meeting:
  - From the Armenian side:
    - Herak [Hrach] Papazian
    - Dr. Basmacıyan [Basmajian]
    - [Hayk] Balian, editor and owner of Astane [Aztag] newspaper
  - From the Kurdish side:
    - Memduh Selim, Teacher at Antakya [Alexandretta] Lyceum
    - Mustafa Shahin, delegate from Jarablus [Jezire, AKA Jizre]

The meeting started at 19:00 hours at night [7:00 PM] and ended at 22:00 hours [10:00 PM]. It took place at the home of Dr. Basmajian. Memduh Selim and Mustafa Shahin returned to their regions early the next morning.

2. The following persons were present at the Qamishli meeting:

From the Armenian side:

- Garo Sason [Garo Sassouni]

From the Kurdish side:

- Hasan Agha, son of Hacho Agha
- Qadri, Jemil Pasha Zade
- Mehmet Bey

The main topic of this meeting was the organization of the rebel forces in and around Qamishli. Moreover, one more topic was discussed:

[Page 3]

Note: It seems that Hacho didn't participate in this meeting, since the French mandate Authorities had forbidden him from doing so. The French had decided this since they had observed that persons from Nuseybin and Mardin [inside Turkey] were coming over to meet Hacho. Thus the French decided to stop these meetings. Hacho and we want you to take this with utmost importance, had been going to Qamishli, Andivar and meeting with Kuburel Bey [?].

B. We must also note that these meetings between the Armenians and the Kurds are the result of the endeavors of Italian intelligence in Beirut. The Italians wanted both sides to arrive at a final agreement. Both sides knew that the French and the British were not going help such a united front and the agents meeting in the above mentioned two places knew this. It seems that they were aware that the British wanted to fully exploit the oil and metals in their Iraqi mandate, while the French, who are asking for special treatment in Turkey regarding commerce there, want to have very

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

good relations with Turkey and its government. On the other hand, the French are on good terms with the Russians. The British, on the other hand, seem to be very happy that the Islamic Caliphate is abandoned and they can now rule with ease the hundreds of millions of Muslims. Thus, we can be sure that we have no problems whatsoever with the French and the British. Italy seems to be the problem. In Fact, Italy prefers the return of the Ottoman caliphate. This stems from the fact that after the general war, Italy was not happy with what it got from the breaking down of the Ottoman Empire. It wanted an issue so that it could interfere in the internal situation of the newly formed Turkish Republic. And what better issue they could concoct better than Armenian-Kurdish unification and rebellion against Turkey? Italy finally found the issue it was searching for

[Page 4]

Thus, Italy was pushing for an Armenian-Kurdish agreement in order to achieve these objectives:

1. To take over the Kurdish mandate.
2. An Armenian state comprised of Yerevan, Trebizond, and Northern Kurdistan would also be handed over as a mandate to Italy, which will then form a police force from local population to rule over this country.
3. Armenians can help Italy to take over the Syrian mandate from the French.
4. Italy could also employ Armenian and Kurdish forces to rule over its mandate in Antalya, Kushadas [?,[Perhaps Kushadagh?], and the Aegean Sea islands and also use these forces to support its efforts in case a new war erupts.

(Note: The most important issue for this unified Armenian-Kurdish front is Italy's taking over of the Syrian Mandate. Both Armenians and Kurds are aware that the French are working with the Turkish government. Moreover, the united front is also sick of the British. Thus, the Armenian and the Kurdish committees operating in the northern belt of Syria have tied their ambitions with the Italians. Their only fear is the Ethiopian problem; if Italy

loses there, it will not be able to commit to another front in Kurdistan. However, if the Italians' win in Ethiopia they will look great in Europe and can venture into Anatolia.

The Armenians and the Kurds are also hopeful that in case Italy wins in Ethiopia, the League of Nations might accept an Italian mandate request for Syria. If such a thing occurs both Armenian and the Kurdish committees' demands would be met, since Italy would then have boarders with Turkey.)

- C. Kamuran Ali Bedirhan, A Kurdish leader who resides in Damascus, as well as Armenian committee members Dr. Chavushian, [Hagop] Der Melkonian, and attorney Khosrov Tutunjian, all dwelling in Beirut, have been assigned as liaisons with the Italian side. They have discussed the above mentioned issues with the Italian Ambassador in Beirut.

[Page 5]

...The discussions have been continuing for a year now. Many reports have been written to Rome. According to our information, a final agreement between the two sides can be reached in two weeks time.

What will be the role of the Italians in such an agreement?

There is no clear information yet. However, from information we gathered from Kurdish circles Italians will supply them with money and weapons. Furthermore, if the military operations [Kurdish-Armenian inside Turkey] show positive results Italy will put its weight to help their cause politically. This last point is not so welcomed by Armenians or Kurds, since they know that Italy doesn't possess the clout of other European powers. Thus, what they are really after for now is to get money and weapons from Italy.

(Note: Armenians are well of in terms of funding. Our intelligence from Armenian sources has made it clear that the ARF Central Committee [actually, ARF Bureau] in Europe has several hundred thousand gold coins in its coffers. It is important to note that when the ARF was obliged to leave Yerevan, their ruling committee had one million and seven hundred thousand British Pounds. This was

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

the sum remaining of a five million British Pound loan that the British had made to the Independent Republic of Armenia. The ARF had been spending from this 1.7 million British Pounds sum and now has about 400.000 British Pounds in banks in Europe. On the other hand, there are also sums that were donated for the Armenian-Kurdish insurrection by the Billionaire American wife of Grand Duke Cecil of the White Russians. However, The Tashnaks [ARF Bureau], who are very frugal when it comes to money, are not using the funds that are under their disposal they have to help the Kurds. Rather, they are encouraging their bodies to do fundraising for that cause. Moreover, they are also counting on and anxiously waiting for the funds they will receive from the Italians.

[Page 6]

Regarding weaponry:

According to our estimations, the number of Kurdish fighters in Northern Syria is about eight thousand. Armenians will supply another 5.000 fighters. As of this date, this force of 13.000 possess only 4000 rifles, which are of different makes and somewhat old. They don't have automatic machineguns—perhaps they have a dozen or so hidden. This means that they are in dire need for weapons from the Italians. There is also the problem that if those fighters enter Turkey, they could easily be supplied with rifles from those that were accumulated from previous attacks against the Turkish army...

When are the funds and weapons estimated to reach the hands of the insurgents?

From news we secured from Kurdish and Armenian sources it is not clear when such an undertaking can be accomplished. For the time being an agreement has been reached between them [Armenians and Kurds]. We will get more news once they start arming themselves.

(Note: We must stress that regardless of the signed agreement, a real Armenian-Kurdish military collusion is still a long time away. Both sides are under strict French surveillance for the time being...Their getting reports of a numerous and strong Turkish

army contingent on the other side of the border from El Jezire [Jizre] is also making them realize that the time is not on their side. Italy is still preoccupied with its Ethiopian campaign...They are also short on funds and the Kurdish side is very unhappy for that...

[Page 7]

We must not forget that the Kurdish fighters and especially their leaders are always asking for money [from the ARF]. Even if the Italians hand over some 50.000 or 60.000 Liras to them, they will not be content. They want a permanent and overflowing funding channel...

Garo Sason [Garo Sassouni] is still in El Jezire and is traveling nonstop throughout the area. He was seen in Hasiye for one full day. He then returned to Qamishli. Hacho too has been seen in the same area, which means that they are working in tandem.

Copy of Original

To be used as Original³²

212

On the other hand, Turkish military actions against other Kurdish strongholds were continuing unabated. This was done in order not to let Kurdish forces to coalesce in Dersim, which was to be the center of the next Kurdish uprising. Sassouni writes:

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

After the [ARF] Regional Meeting I remained in Kessab for almost a week. Two members of the Central Committee came to see me. We talked about means to raise funds through commerce, which can be done in this mountainous region.

It seems that the Kurdish movement is continuing in Bohtan. Our scout in Andigar tells me that he hears cannon shells being fired over there. The French Mandate authorities have hardened the border passages so no Kurdish fighters can infiltrate into Syria...I had to return to Aleppo where I have been for the past week...

32 BCA, Archival document number 030-0-010-000-000-115-799-15, pages 1-7.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

The deportation and relocation of Kurds seems to be a serious matter. The [Turkish government] is executing the law it had formulated regarding this action. It seems that the Kurdish Chief of Bohtan, Yaakub Agha has mustered many Kurdish fighters and is defending his positions. However, according to news he was martyred during the fights. The government has already started to relocate the Kurdish chiefs and their families from Bohtan and Kharzan...The Kurds are concerned regarding the French army. Bedirhan is not sure if he and his fighters will be able to infiltrate into Syria and be under French protection. They have presented a written permission to do so. The French position, at least the official position, is not to allow them to do so. I saw Memduh and told him that writing such a request was wrong, since it puts the French in a difficult position regarding its relations with the Turkish government. The French are also not sure that if they allow fighters into Syria the matter will be kept in utmost secrecy. Thus we wrote to the fighters to defend their positions to the end and at that moment to protect themselves and the population in the mountains...If the movement spreads to Dikranagerd [Diyarbakir], Hakiyari, Urfa, and Mardin, then we have no other choice but to start the insurrection in Dersim. It is at that instance that our role becomes of utmost importance...

The scout that I had sent to Dersim has returned. He has been at Maratoug Mountain [in Sassoun] for more than four months. Dersim's two sections, the mountainous and the plain are in different conditions. The mountainous section is cut of completely from the government, while the plains are under the control of the [Turkish] army and has been disarmed. The mountainous area has enough arms and ammunition to start an insurrection. However, nothing good will come out of such an action, since the ammunition will be spent soon. They [fighters] need more ammunition if they have to defend their positions for a long time.

Our scout also visited Malikan where the chief has many fighters who are armed. He also visits Sayyid Ghayri [?]. He gives the chief the white handkerchief he carried with him. When the chief holds it over fire writing appears on it in red. He accepts the orders. The letter was addressed to him and Sayyid Pasha of Dersim...I had written on the handkerchief that the aim of the Turkish army was to subdue Dersim. I asked both Sayyids to be united and to reserve their might for an occasion that would come

sooner than later... Our scout then heads to Modekan [Modki]. He partakes in the actions of the armed groups who had Armenians within them. They create some havoc in the plains that were under Turkish control. They come back with lots of foodstuff.

The Sayyid informs our scout:

1. He will gladly keep in touch with us [ARF]...
2. Dersim will always defend itself. However, its fighters can come out and enlarge the area of insurrection only if the south... They could even reach Arshni, Maratoug and Diyarbakir if arms and ammunition become abundant.
3. We need a third party to support us [the reference, it seems is for the French]. If such support becomes a reality, the insurrection might succeed...

Memduh [Memduh Selim Bey, a founding member of Hoyboun] came to see me yesterday and brought some ideas from Qadri, which the latter wanted me to be privy of them:

Qadri is of the opinion that we [ARF] are using the Kurds against the Turks in order to empty the area. Thus, he thinks that we are not straight forward with them [Kurds]...

I confided in Memduh that Qadri's thoughts are totally unfounded... I told him that if Qadri comes to see me I am able to supply proof to him of our intentions...

With Best Regards,

Garo [Sassouni]³³

Sassouny continues to implore and to urge the ARF Bureau to commit to the Kurdish cause:

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

I asked M [?] about 20 days ago to have his visas and be prepared to depart at any moment. Without even knowing what your

---

33 Garo Sassouni, Letter No. 36 [2-4-19], Dated August 28, 1934.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

meeting agenda is, I had a long talk with M and confided to him what my thoughts are...

I am hereby confiding in you, in writing, what my thoughts are:

1. As regards the Kurdish issue, if our ideas are practically aligned with them and we are aware of the military force preparations, then an agreement must be hammered out with them. The agreement must provide the following: 1) a huge fund so we can accomplish our aims in the Kurdish insurrection, the opposition to the Kemalist government, and the Caucasus front...In the last case we may be able to collaborate with the Georgians and the North Caucasus tribal population.
2. Iranian Issue: If this issue is understood as a strategic one, our aim should be to make our people [in Iran] aware of their nationality. This must do with tacit methods so as not to antagonize the authorities. After all, Iran is an important station for us and if, God forbid, we our fighters have problems inside [Turkey], Iran is the best suitable place for them to hide.
3. Iraq: I am currently unaware regarding the conditions in Iraq and can't supply you with any information.
4. Marisdan [code name for Kurdistan] issue: the [ARF] Bureau should be the entity that regulates the workings of our bodies in Syria, Iraq, and Iran, and should direct them in the proper direction as to what concerns the arming of the [Kurdish] rebels... The main aim of this operation must be an all encompassing insurrection. In the meantime, all this must be communicated to our forces inside [Turkey] so that they are psychologically ready to start such an operation at any given moment. In all cases, the name of Hoyboun must be used to define such an insurrection. This means that we must have huge funds under our disposal for such a plan to succeed. We must also keep in touch and arm our people in Dersim, Diyarbakir, Malatia, and Sghert. The same should be done with our Armenian population and their fighters in Ararat, Van..., Sassoun and the border areas...The only problem I have at the moment is that I can't fully comprehend what the aim of our Kurdish allies is at the moment. Thus, I can't come up with an all encompassing budget for such an operation. Consider that the formation, arming and food supplies for two 5

to 10 member mobile groups of fighters would cost 4000 Syrian Pounds and about 350 a month thereafter. Bigger operations require much bigger funds...

5. Organizational: Our organizational structure and bodies in the countries I mention above is antiquated. They resemble the bankrupt Iranian Khanates of the past. They can't provide the funds that they are ordered to pay. You should know better about this and I am leaving the issue in your hands.

With Best Regards,
Garo [Sassouni]³⁴

It seems that there are issues within the ARF-Hoyboun leadership and Sassouni tries to inform the ARF Bureau regarding it:

To the ARF Bureau in Cairo

Dear Comrades:

Qadri, representing Hoyboun, finally came to see me last week. We had a long conversation. Qadri had also called Memduh [Selim], and all three of us met. Our Central Committee was aware of my meeting and that the Bureau's initiative was to sign an agreement with Hoyboun.

We consulted for two consecutive days: What they were insisting upon was that they didn't want us to interact with them as some sort of unknown business partners, and that our agreement must be an agreement between two revolutionary and brotherly organizations against one enemy. I have now come to the conclusion that our path with Hoyboun is aligned.

They think that our funds are inexhaustible. They are of the opinion that they can do much, much more if we did open our coffers widely for them. They are flabbergasted that after the formation of Hoyboun in 1927 we had decided to transfer all funds to the Hoyboun center in Hasije. They told me that the sums provided at the time, which consisted of 700 gold coins and 700

---

34 Garo Sassouni, Letter No. 38 [2-4-26], Dated September 17, 1934.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

Syrian Pounds were received by Kamuran [Bedirhan] and he provided a receipt for them. They vowed that the organization didn't even get half of those funds. They were also very suspicious regarding Goms [Vahan Papazian, who was the ARF representative during the Bhamdun congress]. I showed them Goms' reports and they were finally convinced that our comrade was meticulous in his reporting of monetary transfers... Thus, they confided that it was [Prince] Kamuran that had embezzled the sums...

We also talked for two additional days regarding our future projects against our common enemy [Turkey]. We came to agreement on the following:

1. It is important that the ARF and Hoyboun continue their cooperation to the fullest.
2. The insurrectionist movement's aim will be to fight against the enemy inside the country.
3. At the moment, Hoyboun will organize that movement from the Syrian border area.
4. Iran will be left at peace for the time being.
5. Iraq must have a Hoyboun affiliate. However, the center should make it possible for such an affiliate to be formed through forces in Iraq so that the mandate power there [Great Britain] is not suspicious.
6. Hoyboun will not have people on salary from funds delivered to it by the ARF.
7. A secret committee comprised of members from Hoyboun and the ARF should be formed and the Hoyboun center must get its orders and operation guidance from that committee. We decided that Qadri, Memduh and I will comprise the joint committee and will consult together and they will then take the issues to Hoyboun center. The existence of this committee of three will, for now, be known to us three and the ARF Bureau. They will this is a secret even from those closest to them.

8. Have cells of insurgents ready inside the borders [of Turkey] comprised by young fighters who have the capacity for military prowess.
9. Cities should be focused on for recruitment and absorbing young and vibrant cadres.
10. Scouting between the Hoyboun center and inside the country must be revitalized so that we have more precise information regarding events inside.
11. Propaganda must be strengthened against relocation and deportation of Kurds from their ancestral lands. Moreover, it was decided to propagate within the Kurds the notion of not letting go of their firearms and use them to defend their families and lands.
12. Give special attention to Kurdish school children and instill in them the ideals of loving and defending their country.

We also talked about the urgency of the situation and the necessity of being ready for a huge insurrection and the methods of providing more arms. We decided to revisit each of these issues when they become urgent.

It was also decided that a sum of 80 Syrian Pounds was needed on a monthly basis in order to accomplish some of the issues in the agreement. We also decided that other funds will be necessary aside from the monthly stipend. They agreed that the sums will be administered by me and will be used only if all three of us agree on a project.

On another matter, I have to still pay 20 Syrian Pounds for the printing of Honar[?], whose editor is Jeladet. Thus he and the paper remain under our control...

With Best Regards,
Garo [Sassouni]³⁵

Sassouni still continues to keep the ARF Bureau abreast of what's happening inside Turkey in terms of small scale Kurdish uprisings and local populations taking up arm against an aggressor:

---

35 Garo Sassouni, Letter No. 43 [4-43], Dated November 19, 1934.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

To the ARF Bureau in Cairo

Dear Comrades:

...I received a letter from Qadri where he informs that a persecution had started against Circasians almost a month ago in Dikranagerd [Diyarbakir]. It seems that the persecution is widening to all areas inhabited by Circassians. Qadri thinks that the action was a result by a Circassian committee that had entered Turkey for insurrectionist motives. I couldn't verify this. It would be interesting to know what the Circassians outside [Turkey] think about this persecution.

In Sassoun proper, the populace near the Kus [Kush] River –near Maratoug Mountain is in rebellion. A huge armed force has gathered there. They are in a good defensive position. In other areas the people have been disarmed.

I am preparing a scout who knows Turkish and Armenian and is militarily prepared to go to Dersim. I will send our other scout with him. We have to wait for the situation to calm a little and the roads to open. I will also send a scout who had been to Sassoun last year from Qamishli...

I was waiting for some funds from you...I am broke. You should not leave me in such a condition. If you want results you must move and come up with funds. Don't think that we can raise funds over here, amongst poor people. We were able to raise some 600 Syrian Pounds during the last six months and 450 of that were spent for self defense initiatives in the interior.

I have talked at large about all of this to Arshag [Chamalian]...I had also written to you that Rupen [Der Minassian] must come here. If he can relocate for a long time, let him come for 2-3 months we can discuss matters together. Syria can't operate on the level of an ARF Central Committee. It needs a Responsible Body to take care of the [Kurdish] insurrections. That's why Rupen is important, since he has a vast knowledge about them [Kurds, since his days in Sassoun]...

With Best Regards,
Garo [Sassouni]³⁶

36 Garo Sassouni, Letter No. 49 [3-12], from Aleppo, Dated February 4, 1935.

In yet another letter, Sassouni touches base regarding intra-Armenian problems and also continues to supply the Bureau with information regarding the preparations in Dersim:

To the ARF Bureau in Cairo

Dear Comrades:

...I am writing this letter while I am saddened of what has happened in New York [Assassination of Archbishop Tourian, during which two of the assassins were killed?]. We are in mourning because of the death of our two comrades. Our bodies in the region have taken precautions and have instructed comrades, especially those that seem to be belly-cause, to remain calm. They see Armenians of other denominational and political convictions as enemies. The situation might lead to bloodshed. I think that you too should call for calm through a circular.

I called upon our scout at Qamishli, Yusuf (Hovsep) and told him to go to Dikranagerd. He will also visit Farghin, Pasur, Mush and Silvan and return.

Our two other scouts are preparing to go to Dersim. I am hopeful that they will cross the border in no more than two weeks...

With Best Regards,

Garob [Sassouni]³⁷

Finally, Sassouni writes to the ARF Bureau and supplies a tally the Kurdish forces ready for the Dersim uprising. The letter also contains important information about Sassoun and other Kurdish areas:

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

I have been receiving sad news from southern parts of Maratoug. I was first informed about this news from Dr. K[arekin] Yeretsian,

37 Garob Sassouni, Letter No. 51 [3-12], from Aleppo, Dated March 6, 1935.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

who has been in Qamishli during the last two weeks. I immediately called Tzetsi [Garo] from Qamishli, since our friend, Edgar Maloyan [a native of Daron] who works for the French Mandate's Surete General informed me that the authorities will definitely apprehend him. I think Garo should remain underground for some time. Thus, I instructed Dr. Yeretsian [A native of Sassoun who had studies in Prague and who was a participant of the 1921 February counter revolution against the Bolsheviks in Yerevan] to go to Qamishli as a doctor and thus would not attract attention. Yeretsian informed me that a woman from Bsherig [Sassoun proper] has arrived in Qamishli and told him that almost all of the 30 villages south of Maratoug have been burnt to the ground and the people relocated to Bsherig.

I also got a letter from Qadri that tells the same story. Qadri adds that many Turkish soldiers have been either killed or wounded during the skirmishes at Maratoug and that the wounded have been taken to Bitlis.

Qadri and Hoyboun remain in a waiting posture and that is not good for the morale inside.

Jeladet and Kamuran are in Damascus and are not part of the Hoyboun Center. Hazo too is outside Hoyboun. He however still talks with us. Qadri is now the central figure and I am conducting my business with him. He is the only one that has relatives and friends in Diyarbakir, Farghin, and Alizan. He can persuade them to take up arms and also to inform us about what is happening inside. However, Qadri always asks for money. He is a gambler and a drunken. He also sends money to his relatives and thus siphons sum from the funds allocated to the insurrection. Regardless, he is our best bet for the moment...

You have asked me many times to give you information regarding our fighting forces in Dersim. I can add to what I have reported to you before because of some information I received through Movses, who has been in the area:

1. Syyed Riza, Abbas Tribe, 800 men under arms, Rahbet is the acting commander.
2. Kochughashi Tribe, commanded by Shahin, 700-800 armed fighters.

3. Kherghan Tribe, commanded by Selo Agha, 1000 armed fighters.
4. Tamanan Tribe, commanded by Hasan Agha, Aliye Hase, and Jebrayil Agha, 700 armed fighters.
5. Haydoyan Tribe, commanded by Khamar Agha, 900 armed fighters
6. Yusufan tribe, Commanded also by Khamar Agha, 100 armed fighters including many Armenians.
7. Kurouban Tribe, commanded by Zeynal Chavush, 1500 armed fighters, a part of this tribe is under Turkish control.
8. Khelerantswis, not a tribe, unknown number of fighters.
9. Lolan Tribe, commander not known, 700 armed fighters.

We don't know much about Turkish military numbers. What we know is there are some 1000 soldiers in Khozat. No figures have reached me regarding Yerzenga or Kharpert...

With Best Regards,
Garo [Sassouni]³⁸

The Dersim Rebellion:

The last of the Kurdish major uprisings in the twentieth century in the Turkish Republic, the Dersim Rebellion, started in 1937 and continued unabated until 1939. The unrest engulfed a sizeable chunk of territory from the province of Bitlis all the way to Diyarbakir.³⁹

One of the important tasks that Turkish military intelligence followed through with was to indicate any Armenian participation—be that

38 Garo Sassouni, Letter No. 90 [6-1], Dated November 26, 1935.

39 For more in-depth reporting regarding the events of the rebellion see *Online Encyclopedia of Mass Violence*, “Dersim Massacre 1937-1938,” by Hans-Lukas Kieser, accessed April 10, 2011, <http://www.sciencespo.fr/cevi/en/ouvrage/oemv>; Martin van Bruinessen, *The Suppression of the Dersim Rebellion in Turkey (1937-38)*, <http://textlab.io/doc/9395007/the-suppression-of-the-dersim-rebellion-in-turkey—1937-38->; Robert Olson, “The Kurdish Rebellions of Sheikh Said (1925), Mt. Ararat (1930), and Desim (1937-38); Their Impact on the Development of Turkish and Kurdish Nationalism” *Die Welt des Islams New Series* 40, no. 1 (2000): 67-94, accessed May 15, 2016, https://www.jstor.org/stable/1571104?seq=1#page_scan_tab_contents.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

through fighters infiltrating from northern Syria or Armenian villages and/or villagers still living in Turkey—within the Kurdish rebel forces in Dersim, Sassoun and other Kurdish areas. One document implies that:

[Page 1]

Document number 6/3554

11/9/ 1937

To the office of the Prime Minister:

- I. I am sending you a copy of the information received through a ciphered dispatch emanating from the Province of Bitlis numbered 789 and dated 10/9/1937. According to the report received Armenian fighters have been seen with the Kurdish band of Kerho.
- II. Considering this, I have already ordered the southern belt provinces to be extremely careful regarding the infiltration of any Armenian fighting force into our territories. I am also enclosing a copy of my order.
- III. I am also sending copies of this telegram to the Ministry of War, the Army General Staff Headquarters, and the Ministry for National Defense.

Minister of Interior

Shukru Kaya

[Signature]

13/9/37

[Page 2]

Copy of the ciphered report received from Bitlis numbered 789 and dated 10/9/1937:

Top Secret:

On the sixth day of September Ramazan Oghlu Selim and Ramazan Oghlu Bishara, who are members of the Kurdish Kerho band, were seen with five Armenian fighters around Sheikh Omar

Mountain. The group met the sheppards Ali Oghlu Yesin from the village of Nizin and Mehmet Oghlu Jemil from the village of Esmeni. They were able to secure a big quantity of bread through the shepards. Ramazan Oghlu Selim and Ramazan Oghlu Bishara came down to the village of Nizin to obtain the bread, while their Armenian friends remained on the mountain. The group later got a goat from the sheppards. We have also been informed that the Kerho band obtain most of their foodstuffs from the Kerho Jeman villages of the Mutki area.

We ask you to take the aforementioned information very seriously and to advise us on how to handle the villages that are supplying food to the bandits.

We have already informed the Kaimakam of Mutki.

Governor of Bitlis Province

Shahinbash

To be considered as the original document.⁴⁰

That forces were being brought in through Syria is also documented in another dispatch from Turkish military intelligence:

Top Secret:

Heading, 9/9/1937

We confirm that a band of 18 Hoyboun members have been tasked to enter Turkey to commit acts of banditry.

From the Ministry of the Interior

To the Office of the Prime Minister

Document number 7/2241

From a dispatch numbered 173 and dated 5/9/1937 that was received from our consulate in Beirut: on August 30th information was received that Abdulkarim, Osman, Kerim of Mardin, as well as a relative of Sheikh Sa'id named Mehmet and some other Kurds—all together numbering 18—are being sent into Turkey

⁴⁰ BCA, Archival document number 030-10-00-00-105-685-33, pages 1-2.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

as chetes [freedom fighters] by Hoyboun. The group had moved from Sham [Damascus] to Aleppo. On November 2, they boarded a bus driven by an Armenian named Misis [?, most probably Masis], who took them to the Azzaz border pass.

This news, which has to be taken with utmost importance, has been conveyed to the First General Inspectorate, which in turn has ordered units in the area of what to expect and to do...

I am also sending copies of this telegram to the Ministry of War, Ministry of Exterior, the Army General Staff Headquarters, and the Ministry for National Defense, and border customs authorities.

Minister of Interior

Shukru Kaya

[Signature]

13/9/1937⁴¹

Still continuing to report about Armenian activities within the uprising, yet another Turkish intelligence document indicates the following:

Top Secret:

From the Ministry of the Interior

To the Office of the Prime Minister

Document number 19335/1030

On November 15, 1937 an Armenian was apprehended at the Shahinler Bridge. His identity was revealed when a letter written in Armenian was found sewn to the inside of his coat. The Armenian, whose real name is Benon Aprahamian, had slipped into Turkey through our border with Armenia in Khnus and was able to hide for a while in Shahinler village at the residence of a miller, Petrov, who is of Russian origin. After questioning him it was revealed that he was sent over by an Armenian committee member named Garabet who recruited him to become a freedom

41 BCA, Archival document number 030-10-00-00-115-803-36.

fighter for the sum of five thousand Manat, He also confessed that he was to meet four friends who have the rank of colonel and whose names he doesn't seem to know. They were to go to Erzurum to fight. Accordingly, we ask that police and army in Erzurum be aware of such a plot and do their best to apprehend the rest. I am also sending copies of this telegram to the Ministry of War, the Army General Staff Headquarters, and the Ministry for National Defense.

November 22, 1937

Minister of Interior

Shukru Kaya

[Signature]⁴²

The Turkish government was once again confronted with a military operation that could shake the foundations of the fledgling republic. It was for the first time since the start of the Kurdish upheavals that the government used military airplanes to bomb rebel positions. It soon discovered that airplanes could be used in other ways to win the propaganda war the government had unleashed. This was to be accomplished by throwing propaganda leaflets from airplanes over the rebel areas. Sabiha Gökçen, Mustafa Kemal's adopted daughter⁴³ and the first Turkish female military pilot was one of those who both bombed rebel areas and threw leaflets to plant confusion within the population in the rebel areas. Two such leaflets are presented here:

42 BCA, Archival document number 030-10-00-00-108-710-12.

43 Sabiha Gökçen's origins are a matter of dispute. According to official Turkish sources and interviews with Sabiha Gökçen, she was the daughter of Mustafa Izzet Bey and Hayriye Hanım. During Atatürk's visit to Bursa in 1925, Sabiha, who was only twelve years old, asked for permission to talk with Atatürk and expressed her wish to study in a boarding school. Atatürk decided to adopt her and asked Sabiha's brother for permission to take her to the Çankaya Presidential Residence in Ankara, where Sabiha would live among Atatürk's other adoptive daughters, Zehra, Afet, and Rukiye. Sabiha attended the Çankaya Primary School in Ankara and the Üsküdar American Academy in Istanbul. In February, 2004 an article in the newspaper *Agos*—whose editor was none other than Hrant Dink—headlined “The Secret of Sabiha Hatun,” contained an interview with Hripsime Sebilciyan, a former Gaziantep resident, who claimed to be Gökçen's niece and that Gökçen herself was of Armenian ancestry. According to historian Pars Tuğlacı, Gökçen herself found out about her Armenian identity while in Ankara, when members of her family contacted her from Beirut. See, Hrant Dink, “Sabiha Hatun'un Sırrı,” *Agos*, February 06, 2004; “Gökçen Ermeni miydi?” *Hürriyet*, February 22, 2004; Ali Bal, “Sabiha Gökçen et la controverse sur ses origines,” *Turquie News*, April 16, 2010.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

Sabiha Gökçen

[Leaflet # 1, printed]

[Date assumed to be 1937]

To the People of Dersim:

Some of the clans (tribes) of Dersim have treated the government with animosity and, in some locals, have killed their neighbors and looted their assets. The government, who has thus far treated them with mercy, has now been changed by our king, who wants all those who committed such crimes to be brought to justice.

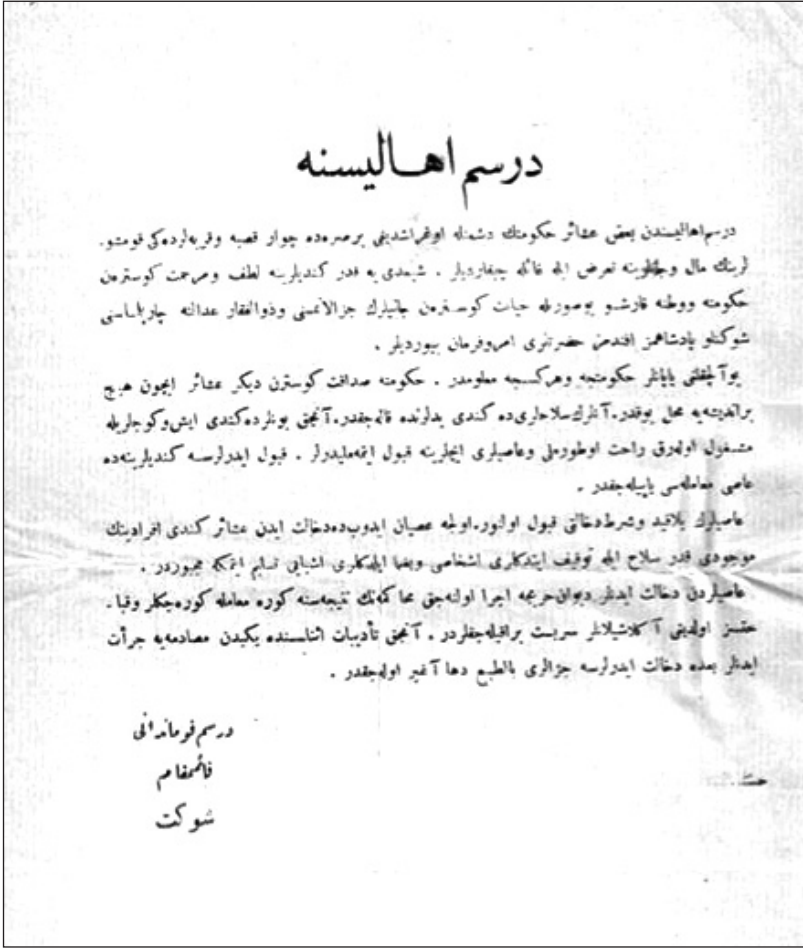

Photo of printed flyer

The government and the population know who these people are. Those tribes who had shown friendly attitude towards the government have nothing to fear. These tribes can also keep their weapons intact. However, it is imperative that those tribes remain aloof against those who had committed crimes and especially must not hide them in their midst. If they accept those within their midst they too will be treated in the same way as the criminals.

The rebels must know that they have to return all the assets and weapons that they had robbed from others. If they don't than they will be treated by the war department as criminals. They will be

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

tried and the strongest and harshest actions against them will be taken. Rebels who fight against government forces will be punished even more severely.

Commander of Dersim Military Forces

Kaymakam [district governor]

Shevket

[Signature]⁴⁴

[Leaflet # 2, handwritten]

[Date assumed to be 1937]

To the People of Dersim:

A tribe whose actions regarding looting and rebelling against the government can only be described as cowardly has now been fighting against the government forces. You had seen how the government forces treated those who did not partake in such activities and who followed orders given to them with compassion. The government’s compassion and its force to exact justice are great. That’s why I am asking you not to endanger yourself and your assets. If you follow the governments’ orders and do not help the rebel tribes the government is able to protect you against those tribes and criminals. Those who say the opposite to you are only liars and scoundrels. Those who take arms against the soldiers will only die. The terms of surrender are as follows:

1. Those who are armed must surrender them. They should inform [the government] about their assets of animals and tillable lands and will promise to go and work on their lands and tend to their livestock.
2. The armed rebels, after surrendering their weapons, will go and dwell and work with the tribes in the Bakh and Mazkert [Manazkerd] area. An inquiry will be conducted regarding their rebellious activity and if it is proven that they had not committed a criminal act then they will be left alone to continue their lives.

⁴⁴ The leaflets are from Papken Sassouni’s collection of his fathers, Garo Sassouni’s personal papers as noted above.

Therefore, you have two choices: One is destruction and the other is being safe. You decide which choice you want to follow.

3. Now my words are directed to those who may think that as rebels they are already doomed; those of you who come forward and obey the orders will once again be considered the sons of the government. They will be allowed to be preoccupied with their work. Even if their noses bleed they have to inform [the government] about it.

Commander of Dersim Military Forces
Kaymakam [district governor]
Shevket

On his end, Garo Sassouni kept the ARF Bureau abreast of what was taking place in the interior of Turkey. The main issue that Sassouni underlined was that the fighting had already started and that money, and a lot of it, was necessary in order to sustain the uprising. Sassouni once again implored the Bureau to make this a priority for each and every ARF member:

[To be sent by ARF Bureau as a circular to central and stand alone committees]

You are already informed about the Kurdish insurrection in Turkey through newspaper news and articles. The foreign and Turkish printed media are presenting this insurrection as something that had just erupted. The reality is that the insurrection had started at the beginning of March of this year [1937] and are continuing unabated and with more ferocity.

We have received reports from Sassoun, Farghin, and Dersim in April and May, which give us a meticulous picture of what is happening... We didn't want to print these reports because we were of the opinion that it might hurt the insurrection and our fighting forces.

The Turkish government had forbidden its printed media from reporting on the Kurdish insurrection for some three years now.... Thus, the international community remained unaware of such actions inside Turkey, which have the capacity to weaken

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

the Kemalist government, especially since there is also a Turkish opposition fighting against it...

As of this writing, a Turkish army of 40,000 is trying to subdue the insurrection. 10.000 soldiers are sent against Dersim and Sassoun, while 10.000 soldiers are stationed in Merdin ready to engage in battle. The international community is now aware of what is taking place. The Turkish government is trying hard to show that that they are the master of the situation inside their country.

The insurrection in Dersim and Sassoun could soon involve all the provinces of Eastern Turkey. Even though the Turkish army has disarmed several areas but the fighting continues in mountainous strongholds such as Dersim and Sassoun. Our bodies are in communication with the inside and know that many new developments can take place.

In order for our bodies to understand the situation, let us review events since 1934. We were able to start a communication with Dersim in that year. We corresponded with Sayyed Riza... We tried to help them in several matters regarding armament and technology.

Our comrade remained there for four months and studied the situation. After he returned, he reported that Dersim is in need of 15.000 rifles and ammunition. We started preparations in earnest to supply the Kurds as much as we can so that they can defend themselves against a Turkish attack of the caliber we are seeing now...

Our comrade returned to Dersim once again in 1935 and remained there for one year and two months until 1936...⁴⁵

The circular then speaks about the assassination of the comrade and continues:

...Sassoun was organized as of summer 1934. We had close ties with [Armenian] villages in the Maratoug are... We knew, for example, that there were some 40 Armenian fighters in the mountain...

---

45 Garo Sassouni, Letter No. 175-A, Dated June 24, 1937.

The insurrectionists are asking us for money to feed their families. They also want us to propagate the news of their insurrection and the reasons behind it to the international community so that people everywhere know of their plight under the Turkish military regime...

Our party follows the news of the insurrection eagerly. It will work inside [Turkey] and outside and provide important assistance to the Kurdish fighting forces. After all, this is the right path in giving a decisive blow to our common enemy, Turkey.

With the spirit of Camaraderie,

ARF Bureau⁴⁶

The seriousness of the situation is apparent from yet a second letter by Sassouni on the same subject:

To the ARF Bureau

Dear Comrades:

I will send to you the circular that must be sent to our bodies Immediately [See Garo Sassouni, Letter No. 175-A, Dated June 24, 1937]. Please mention in *Husaper* [ARF Organ in Cairo] that all the information printed thus far [regarding the Kurdish insurrection] is from inside [Turkey] and is correct. If you have received other information please add it to the circular. Please feel free to edit it [circular] and write only the sections you deem fit to report to the party bodies. If you ask my opinion, I must stress that all of it should be included in the circular.

I have already informed you of what I think should be done. For God's sake why are you still sleeping over it and are doing nothing. You knew that this would happen almost two months ago and yet you decided to keep it dormant instead of putting things into action... You must be aware that since 1920 this is the most important period [for our cause] and we once again lost precious time by doing nothing...

Our party's modus operendi is puzzling me indeed...

---

⁴⁶ Ibid.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

Do whatever you want. Order our bodies whatever you see fit.
Know this: I need some 10.000 [USA] dollars right away in order
to keep the insurrection going on...

I am anxiously awaiting a reply...

With Best Regards,
Garo [Sassouni]⁴⁷

Closure of policy and its liquidation:

In a letter Dated 22 April, 1942 Rupen Der Minassian writes to the
Kurdish leader Qadri. Rupen tries to make Qadri understand that there
is a limit to what the ARF can do regarding the Kurdish Cause. This
seems to be the beginning of the end of the ARF-Kurdish cooperation.
As shall be seen below, Rupen was to close the dossier of this
cooperation a few months later.

Letter no. 279

22 April, 1942

Dear Qadri:

Those who engage in a business are partners, but those who
engage in the same cause are brothers and comrades. Perhaps our
present and future are intertwined as our past was. I, with all my
abilities, want to be of help to the Kurdish people. This is not
something that you should thank me for, but rather a responsibility
that I take seriously....

Regarding your solicitation to the Allied powers let me say that
the letter you have prepared should be accompanied by photos
pertinent to what is discussed in the letter [Turkey’s animosity
toward Kurds]. You must do this in order for your application to
them to have some weight, especially since it is clear that they
[Allies] are now once again showing friendly attitude toward
Turkey...

---

47 Garo Sassouni, Letter No. 176, Dated June 25, 1937.

I want it to be crystal clear to you that the Soviets have a cautious and even reserved stance toward us [ARF]. It is for that reason that it is better to solicit them personally rather than through us...

Regardless, I promise that our organization [ARF] will do whatever is possible to stress the Kurdish Question to the Allied powers so that they might take your solicitation more seriously. Therefore, I suggest the following as an agenda for our continued relations:

- a. Kurds and Armenians had and now are targets of extermination policies [by Turkey].
- b. Both people have a case in terms of national determination principles; thus, they must be allowed to have their place among the free, independent, and democratic peoples of the world.
- c. Both people need help in order to organize themselves both militarily and politically so that they can work toward inclusion in the international democratic society.

It could be possible that some of these agenda points might be acceptable to the Allied powers.

I can't provide you with big hopes. Turkey's vague stance and the Soviets reticent position disturb our cooperation. We must be patient...

We are not pessimistic regarding our two peoples' future. We are sure that both our futures will be well if we continue to be vigilant and patient and to endure the present hardships.

Regards,

Rupen [Der Minassian]⁴⁸

In November of the same year, Rupen Der Minassian heralds in the closure of the Kurdish dossier in a letter addressed to Hamo Ohanchanian:

---

48 NAA, fond 1048, list 1, folder 102, document number 5.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

Letter No. 280

10 November, 1942

Dear Hamo [Ohanjanian]:

2. ...The following issue came forward from our “friend;” He is of the opinion that they don’t need Hrach’s [Papazian, who was an ARF liaison with the Kurds since late 1920’s] involvement...I think that Hrach must liquidate all his operations as was decided before. Let me stress to you that, as of this moment, this operation [Kurdish insurgency] is not important for us as it used to be. Besides, we don’t have enough funds to spend on such projects...Moreover, since this project involves risks, it is better that we be aloof. Thus, I instructed Hovgul [perhaps the reference is for Garo Sassouni] to liquidate the project.
3. I understood that the Mar people [reference is to the Kurds as this is their historic name] prefer personal relations. This is understandable, since they think that by cultivating personal relations they can get more benefits [funds]...If we liquidate the operation a huge responsibility comes off our shoulders...I truly hope that the Mar people succeed...However, if they don’t then that would not become a burden for our souls...I think our passive and patient stance regarding them is preferable at the moment, because if they are involved in a risky situation we will be implicated too and that is not to our advantage...
4. London once again has ordered its representatives to not acknowledge or help us. It seems that the reason is the same old issue of us being a dangerous element and are in animosity toward Turkey and Russia [Soviet Union] at the same time...It seems that London is playing a game and is signaling us to change our political stance. It wants us to sever any new ties we have with the Russians and to enlist on the side of the Allies. That, however, is what we must never do, even if they continue all the way and neglect us completely. Our political decisions were and are not taken to be agreeable to London. London is not the only representative of democracy; there is Washington and we should concentrate more on our work there.
5. ...Iran is in a very perilous situation. New internal complications are awaited....

6. There are basis to assume that the Axis [powers] could cause some problems to Turkey as was the case with Algiers and Morocco. We must be ready if this happens. We must take into consideration that regardless of the dual politics it plays, Turkey is considered to be emotionally and psychologically on the side of the Axis...
7. The writings of Iqbal Shah, which you had translated and printed in “Husaper” [ARF organ in Egypt], are not exaggerated. Eastern Caucasus [Azerbaijan, Mountain tribes] and Northern Iran are ready for the Axis [they will side with the Axis powers due to Turkish propaganda]. There are also other considerations from Maku all the way to Kermanshah; in fact, what I am stating is that this lawlessness is the norm in this area.

Best Regards,
Rupen [Der Minassian]⁴⁹

Conclusion:

The indication in Rupen Der Minassian’s letter cited above that per London’s opinion the ARF must not heed to Soviet overtures indicates that at the time there were some negotiations going on between the ARF and the Soviets. The issue was that the Soviet Union, as per what the ARF knew, was going to advocate a policy of annexing the Kars and Ardahan regions to Soviet Armenia at the end of the war, and, if possible, to grant the smallest of the Soviet republics with an outlet on the Black Sea. It was this shady understanding by the ARF of the situation that created the atmosphere of some sort of détente between the ARF and the Soviet Union.⁵⁰

However, and regardless of the above considerations, there still remains the question that was posed at the beginning of this narrative and that begs an answer; what was the real number of Armenians who were still living in Turkey at the time and what are their numbers today? One Armenian source estimated that the number of Armenians living within

49 NAA, fond 1048, list 1, folder 114, document number 1.

50 For a detailed account on the Soviet policies regarding Western Armenian lands being annexed to Soviet Armenia see Ruben Melkonyan, CCCP Archival Documents Regarding the Armenians of Turkey and Developments Surrounding Their Issue (1945-1965)[ԽՍՀՄ արխիվային փաստաթղթերը Թուրքիայի հայութեանն նրանց շրջանում տեղի ունեցած որոշ զարգացումների շուրջ (1945-1965 թթ.)], <http://publications.ysu.am/wp-content/uploads/2015/12/4Ruben-Melqonyan.pdf>.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

the areas affected by the Ararat and then Dersim Kurdish uprisings at the time was close to 35,000.⁵¹ If this was a known number that the ARF leaders of the time knew—since the source in question is an ARF publication—then a real problem arises from Garo Sassouni’s dispatch to the ARF Bureau—which was cited above—where he states: “The number of Armenians [living in the interior of Turkey] is much bigger than what we thought [it was].” This means that the 35,000 number could not be valid. So what was the real number of Armenians still living in Turkey at the time under discussion? Estimates vary and the issue remains an unsolved one, until such time as it can be settled based on archival sources that are yet to be found.⁵²

---

51 A. “Atan, Hay Gyanke; Amsagan Desutyun,” [Հայ կեանքը.-, Ամսական տեսութիւն, Armenian Life: A Monthly Survey], *Hayrenik* [Հայրենիք Ամսագիր], 6th year [1928], 173.

52 For a detailed analysis of the number of “Hidden Armenians” see for example: https://en.wikipedia.org/wiki/Hidden_Armenians. Estimates vary from 30,000 all the way to 5,000,000.

Bibliography

Atan A., Hay Gyanke; AmsaganDesutyun,” [Հայ կեանքը.-, Ամսական տեսութիւն], *Hayrenik* [Հայրենիք Ամսագիր], 6th year [1928], 173.

Amourian, Andre. [ԱնդրէՏէր-ՕհանեանԱմուրեան], *Pages from a Life* [Վեանքիէջեր], unpublished manuscript contained in dossier No. 327 at the A.R.F. Bureau’s Maroukhian Library in Yerevan.

Bal, Ali. “Sabiha Gökçen et la controverse sur sesorigines.” *Turquie News*, April 16, 2010.

Bardakçı Murat. “Mustafa Suphi’yi Kim Öldürttü?” *Türk Haber*, February 03, 2016. Access 15, March2016.

<https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1190077-mustafasuphiyi-kim-oldurttu>.

Bayburtyan, V. [Վ.Բայբուրդյան]. *Krdere, HaykakanHartseYev Hay KertakanHaraperutyunnerePatmutyanLuysinNerko* [Քրդերը, հայկականհարցը և հայ-քրդականհարաբերություններըպատմությանլույսինէրբո; The Kurds, the Armenian Question, and Armenian-Kurdish Relations under the Light of History]. Yerevan, 2008.

BCA (BaşbakanlıkCumhuriyyetArşivi) [Turkish Republic’s Prime Ministry Archives], Archival document number 030-10-00-00-6-35-31, page 3.

BCA, Archival document number 030-10-00-00-106-696-25, BCA Note: Top Secret status of document is annulled.

BCA, Archival document number 030-10-00-00-108-713-9, page 2.

BCA, Archival document number 030-10-00-00-108-713-9, page 3.

BCA, Archival document number 030-0-010-000-000-113-771, page 2.

BCA, Archival document number 490-01-607-102-7, pages 1-2.

BCA, Archival document number 030-10-00-00-105-685-33, pages 1-2.

BCA, Archival document number 030-10-00-00-115-803-36.

**Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions
in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”**

BCA, Archival document number 030-0-010-000-000-115-799-15, pages 1-7.

“Cooperation within the Politico-Military Events in the Area.” *Horizon Weekly Special Paper Publication*, 2015.

Chaliand, Gérard, ed. *A People without a Country: The Kurds and Kurdistan*. London: Zed Publishing, 1984.

deBellaigue, Christopher. *Rebel Land: Among Turkey's Forgotten Peoples*. Bloomsbury Publishing, 2010.

Dersimi, Nuri. *Kurdistan Tarihinde Dersim*. Aleppo: 1952.

Dink, Hrant, “Sabiha Hatun’un Sırrı.”, *Agos*, February 06, 2004.

Garos Sassouni, Letter No. 25 [1-18], Dated April 10, 1934, Aleppo.

Garos Sassouni, Letter No. 26 [1-26], Dated April 16, 1934, Beirut.

Garos Sassouni, Letter No. 29 [1-38], Dated May 28, 1934, Beirut.

Garos Sassouni, Letter No. 32 [2-4-4], Dated July 18, 1934.

Garos Sassouni, Letter No. 36 [2-4-19], Dated August 28, 1934.

Garos Sassouni, Letter No. 38 [2-4-26], Dated September 17, 1934.

Garos Sassouni, Letter No. 43 [4-43], Dated November 19, 1934.

Garos Sassouni, Letter No. 49 [3-12], from Aleppo, Dated February 4, 1935.

Garos Sassouni, Letter No. 51 [3-12], from Aleppo, Dated March 6, 1935.

Garos Sassouni, Letter No. 90 [6-1], Dated November 26, 1935.

Garos Sassouni, Letter No. 175-A, Dated June 24, 1937.

Garos Sassouni, Letter No. 176, Dated June 25, 1937.

Ghazar, “Kapitan Vahan Kalousdian [Sev (Black) Vahan].” In *Album, C Series*, No. 9, edited by Avo Hephapokhagan. Aleppo, 1962.

Gorgas, Jordi Tejel. “Les territoires de marge de la Syriemandataire : le mouvement autonomiste de la Haute Jazîra, paradoxes et ambiguïtés d’une intégration nationale” inachevée (1936-1939)” [The territory margins of Mandatory Syria : the autonomist movement in Upper Jazîra, paradoxes and ambiguities of an uncompleted “national” integration, 1936-39], *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée* 126 (November 2009): 205-222.

“Gökçen Ermenimiydi?” *Hürriyet*, February 22, 2004.

Great Britain Foreign Office. *British Documents on Foreign Affairs*. Frederick, Md: University Publications of America, 1985.

Hatikyan, Hakop. *Turkyo Hatuk Tzarayutyunnere Hay-Krtakan Hamakortsaktsutyanyan Dem (1920-1930)* [Turkish Intelligence services against Armenian-Kurdish Cooperation (1920-1930). *Noravank*. http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=13017.

Jwaideh, Wadie. *The Kurdish National Movement: Its Origins and Development*. Syracuse: Syracuse University Press, 2006.

Gérard Chaliand, ed., *People without a Country*, (London: Zed Publishing), 1984.

[Major] Noel, E.M., (Great Britain, Office of the Civil Administrator, Iraq), *Note on the Kurdish Situation*, Baghdad: Government Press, 1919. See also E.M.C. Noel, *Diary of Major E.M. Noel*, C.I.E, D.S.O., on Special Duty to September 21st, 1919, Basra Iraq: Government Press, 1920.

Melkonyan, Ruben. CCCP Archival Documents Regarding the Armenians of Turkey and Developments Surrounding Their Issue (1945-1965) [ԽՍՀՄ արխիվային փաստաթղթերը Թուրքիայի հայութեանն նրանց շրջանում տեղի ունեցած որոշ զարգացումների շուրջ (1945-1965 թթ.)]. <http://publications.ysu.am/wp-content/uploads/2015/12/4Ruben-Melqonyan.pdf>.

NAA [National Archive of Armenia], fond 1048, list 1, folder 119, document number 7.

NAA [National Archives of Armenia], fond 1048, list 1, folder 64, document number 17.

Armenian Involvement in the 1925 (Ararat) and 1937 (Dersim) Kurdish Rebellions in Republican Turkey: Mapping the Origins of “Hidden Armenians”

NAA, fond 1048, list 1, folder 64, document number 27.

NAA, fond 1048, list 1, folder 64, document number 307.

NAA, fond 1048, list 1, folder 102, document number 5.

NAA, fond 1048, list 1, folder 114, document number 1.

Olson Robert. “The Kurdish Rebellions of Sheikh Said (1925), Mt. Ararat (1930), and Desim (1937-38); Their Impact on the Development of Turkish and Kurdish Nationalism.” *Die Welt des Islams New Series* 40, no. 1 (2000):67-94. Access 15 Mayıs 2016.

https://www.jstor.org/stable/1571104?seq=1#page_scan_tab_contents.

Olson, Robert. *The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880-1925*. Austin: University of Texas Press, 1991.

Online Encyclopedia of Mass Violence, “Dersim Massacre 1937-1938,” by Hans-Lukas Kieser, .Accessed April 10, 2011.

<http://www.sciencespo.fr/cei/en/ouvrage/oemv>.

Safrastian, Arshak. *Kurds and Kurdistan*. London: The Harvill Press Ltd, 1948.

Sassouni, Garo [Կարո Սասունի], *Kurd Azkayin Sharzhumnere Yev Hay-Kerdagan Haraperutyunnere XVrt Taren Minchev Mer Orere* [Քիրտ ազգային շարժումները և հայ-քրտական հարաբերությունները ԺԵ դարեն մինչև մեր օրերը], (Beirut: Hamazkayin Vahe Setian Press), 1968.

Sayiyan, Aram Araradi, *1926-1930 Krdagan Absdamputyune: H.H. Tashnagtsutyany Yev Hoyboun Hamakordzagtsutyany Yev Daradzasherchanayin Zarkatsumneri Hamateksdum* [The Ararat Rebellion of 1926-1930: The ARF-Hoyboun Cooperation Within the politico-military events in the Area], *Horizon Weekly* Special issue, 2015.

Silopi, Zinar. *Doza Kurdistan*. Beirut: Steward, 1969.

“Slain in 187th street church; Assassins Swarm about Armenian Prelate and Stab Him.” *New York Times*, December 25, 1933.

Garabet K. MOUMDJIAN

Smele, Jonathan. *The Russian Revolution and Civil War 1917-1921: An Annotated Bibliography*. A&C Black, 2006.

Troshag, ARF Central Organ, 1925-1934.

Van Bruinessen, Martin. Genocide in Kurdistan? The Suppression of the Dersim Rebellion in Turkey (1937-38) and the Chemical War Against the Iraqi Kurds (1988).

https://www.academia.edu/2521265/Genocide_in_Kurdistan_The_Suppression_of_the_Dersim_Rebellion_in_Turkey_1937-38_and_the_Chemical_War_Against_the_Iraqi_Kurds_1988_

Агатюрк, МустафаКемаль. *Избранные речи и выступления*. Москва, 1968.

İnceleme Yazısı / Review Essay

Yayın Geliş Tarihi / Received: 05.08.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 27.10.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 243-252

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Salt, Jeremy. "Review Essay: Reinforcing an Unbalanced Narrative." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 243-252.

Jeremy SALT

**REVIEW ESSAY:
REINFORCING AN UNBALANCED
NARRATIVE**

**(İNCELEME:
DENGELENMEMİŞ BİR ANLATIYI
TAKVİYE ETMEK)**

243

Author: Yiğit Akın

Title: When the War Came Home. The Ottomans' Great War and the Devastation of an Empire

Publisher: Stanford University Press

Year of Publication: 2018

Place of Publication: Stanford, California

Number of pages: 270

Paper ISBN: 9781503604902

Civilians always come second (at best) when histories of war are being written. Only recently have books begun to appear that deal with the immense suffering of Ottoman civilians during the First World War. *A Land of Aching Hearts* by Leila Fawaz Tarazi, focussing on Syria, is one such study and Ryan Gingeras' *Sorrowful Shores*, which looks at ethnic and social conflict along the shores of the

southern Marmara, another. Now a Turkish scholar, Yiğit Akın, has made his own contribution to the short list. The details he gives of the general effects of the World War I on the civilian population of the Ottoman Empire, Muslim and Christian, are extremely valuable.

This was a total war for the Ottoman Empire. Having just pulled through the Balkan wars, it was soon plunged into another one with the attack on Russian shipping and shore installations in the Black Sea, carried out by Admiral Souchon with the authority of the Ottoman War Minister, Enver Paşa. The Empire was not ready for war and was in no condition to fight it at the military or civilian level. Britain and France had empires and colonial troops to fill the battlefields. The Ottoman Empire was also an empire, but a greatly shrunken one, and totally dependent on its own resources, especially following the blockade of the Black Sea and Mediterranean coasts by allied fleets. With the army fighting a war on several fronts, the demand for manpower and for war material – down to clothing for the troops but including stock animals, all forms of transport and food - drove the civilian population to the limits of its existence.

With the war launched, the first task was mobilisation, not just of the men of fighting age but of those on the home front who had to see that the war was necessary, moral and worthwhile. The departure of young men for the front was naturally a heart-breaking personal experience for families, apart from the practical problems arising from the loss of their labor in the village or on the farm.

As the author shows, some of the affected families were not convinced by the arguments for war. He refers to one episode when an angry woman in Malatya responded to shouts of “Long live the sultan!” with “Down with the sultan! Those who left [for the front] never returned. He wiped out people.” Partly to avoid public demonstrations of anger, some convoys left at night, when martial law kept people inside. (p.58)

As described by the author, the conditions into which the young conscripts were thrust were shocking. They were inadequately housed and clothed and often had march long distances to the front because of the lack of other means of transport. Food supplies were often inadequate, or even non-existent, with soldiers reaching one food station only to be refused supplies and told to move on to the next supply point. Pay was always in arrears (p.84).

Suffering on the home front was scarcely less intense and might have been even worse, than life for the soldiers, considering that the rudiments of the social state hardly existed in many parts of the empire. Not surprising, as it is true of all wars, women and children were prime victims of the war as it affected the civilian population. Requisitioning reduced life in town, village and on the farm to subsistence level. As one army officer remarked, the mobilizing army was an “insatiable giant” (p.113). Laws sanctioned what the state needed to take to keep the war going, covering all forms of transport, draft animals, farm produce, coal, food, down to caviar and champagne, and clothing, down to stockings, petticoats and children’s shoes, items which were scarcely needed on the front and can be regarded as outright plunder by corrupt officials. “Brigandage” and “banditry” were words used even by government officials to describe the process (p.116).

Within a short time of war being declared food shortages were affecting life across the empire. Shortages, of course, meant continually rising prices and hoarding by merchants, while the drain of manpower reduced the level of agricultural production, in a continuing downward spiral of downward misery. It was not just merchants but peasants who resisted the demands of the requisition agents, hiding their grain or taking it into a region where prices were not regulated by law. (p.135).

In his chapter “In the home: wives and mothers,” the author deals with the multiple burdens imposed on women, at once practical, to run the house or farm and family in the absence of the male, and simultaneously moral, as a support for the war effort. As he writes, the majority of women felt the impact of war in their personal and social lives: “Virtually everywhere through the empire they had to work much longer and harder, doing conscripted men’s work on top of domestic chores such as cooking, cleaning and taking care of children and the elderly which they already ‘naturally’ had to deal with” (p.145). In the countryside many villages had been drained entirely of their young male population, leaving only boys or elderly men to help women with their daily chores.

Many women who had never left the village were now compelled to take produce to the local market, or even to Istanbul and try to sell it where and as they could: the author refers to peasant women trying to sell fruit at train stations in Istanbul. Elsewhere women and children carried military materiel to the front. Thus the war was transgressing “socio-economic and cultural” norms by the behaviour it was forcing

on women (p.147), as it did in other countries at war, but perhaps with a more pronounced effect in the Ottoman Empire. Some women resented the demands being made of them and complained bitterly to the government.

Violence and compulsion by local administrators, assault by deserters, the arbitrary behaviour of soldiers, sometimes forcing women out of their houses and beating them when they refused to hand over farm animals (p.149) were also among the burdens women had to bear. Further degradation came in the form of sexual services provided to local officials to secure their small monthly allowance: in some parts of the empire the struggle for survival drove some women into prostitution. The payment of state benefits in always depreciating paper currency, which merchants would often refuse to accept, was another theme in this struggle.

The author could perhaps have devoted even more space to daily conditions on the home front, including the terrible suffering in Syria caused by the convection of four intersecting currents, the war, unusually dry weather, the worst locust plague in living memory and the allied naval blockade. Hundreds of thousands of people died in Syria alone and the war still stands in Syrian and Lebanese memory as a time of terrible tribulation.

There are some anomalies in how the author describes the suffering of different groups of people. For example, he describes the Balkan war (1912-13) as “tragic,” not what it clearly was, the ethnic cleansing of the Muslim population, the phrase he uses when referring to the *tehcir* (relocation) of the Armenians. Some details are given of the atrocities committed against Muslims by Balkan soldiers and civilians but not enough to convey the horror of what was done and to explain the fury of the reprisals taken against Ottoman Greeks along the Aegean coast. The author uses the word “migration” to describe the expulsion or flight “under deplorable conditions” (p. 10) of hundreds of thousands of Muslims from their Balkan villages in 1912-13. “Migration” is surely the wrong word to describe the panicked exodus of Muslim refugees and “deplorable” is somewhat insufficient to describe the mass deaths on the road from cholera, typhus, exposure or hunger, the mass burials and the struggle to keep the survivors alive in mosques and government buildings converted into makeshift clinics.

The author refers to a “substantial demographic engineering campaign” directed against the Greek Ottoman population in 1914 (p.45). First of

all, the use of such a phrase as “demographic engineering” puts pre-modern events into a modern context and thus can distort the reality in the reader’s mind. He then refers to a “calculated, centrally planned and orchestrated policy of terror” carried out against the Greek population (p.45) without providing the evidence to back up such a sweeping claim. In fact, much of the violence was clearly the spontaneous reaction of Muslims infuriated by the terrible tales they were hearing of Muslim suffering at the hands of Balkan armies and the bandit gangs following in their wake and taking deflected revenge against local Greeks.

There is enough evidence to raise questions about the allegation of a “centrally planned campaign of terror.” Some of it comes from a source that was deeply hostile to the Committee of Union and Progress (CUP) government, the British Foreign Office. In British documents¹ Talat Paşa, the Interior Minister, was said to be doing his best to control the situation. He visited the Aegean coast and was described in these sources as acting with great energy in trying to stamp out communal disorder. Muslim refugees were being settled far from Christian villages and proclamations were put up warning troublemakers of execution if caught. Local authorities persuaded many Greeks not to leave their homes.

The author refers to a systematic Ottoman “policy” of unmixing the Greek and Muslim population (p.165). In fact, the “unmixing” of the population was in the first place the inevitable consequence of a war of premeditated aggression launched by the Balkan states. Muslim refugees flooded into Istanbul or sought refuge on the Aegean coast and armed gangs struck back against a close but vulnerable target, the local Greek population. The Greek and Ottoman governments both soon realized that communal relations had been so badly damaged a population exchange was probably the only solution.

With regard to the pre-war plan for Armenian “reform” initiated by Russia, the author writes that the powers neither intended to partition the Ottoman Empire “nor to carve out a national homeland for the Armenians” (p.48). In fact, the powers had been engaged in the piecemeal partition of the empire since early in the 19th century. Most of the Greek mainland had gone in the 1820s, much of the Balkans was taken away in the Congress of Berlin (1878) and Egypt was occupied by Britain in 1882. In the 1880s, Britain had supported a “reform” plan

¹ Interested readers can find these references in Bilal Simşir, ed., *Ege Sorunu [Aegean Question] Documents* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), vol. II, 1913-1914.

which certainly would have led to Armenian autonomy had it ever been implemented. The sultan and his ministers, not to speak of Kurdish tribal chieftains in the eastern provinces, all regarded British interference as being aimed at turning 'Kurdistan' into 'Armenia.' At the very least, what the British wanted was an Armenian administrative enclave in the east which clearly would have set the stage for demands for autonomy. Contrary to the interpretation put on the 1913 "reform" plan by the author (p. 48), the Ottoman government had good reasons just on the basis of past experience to regard the powers as having intentions damaging to its interests.

The author refers to "policies" and a process of demographic engineering that he claims included the "annihilation" of the Armenians. (p. 9 and p.50). He suggests that war provided the context for what the CUP had already decided it wanted to do. "Fearing that the Armenians living in Ottoman territories might collaborate with the Russian enemy and organize a rebellion that would jeopardize the Ottoman war effort," he writes, "the government in 1915 decided to deport [sic.] them to the provinces of Der Zor and Mosul" (p.9). Eventually this fear of collaboration led to policies that were "more comprehensive in scope, total in intent and future-oriented in outlook" (p.10).

All of these claims need deconstructing. The author refers to "exaggerated perceptions" (p. 166), the defection of a "few" revolutionaries (p. 166) and "isolated incidents of Armenian disobedience" (p. 167), but nowhere does he make any attempt to examine whether Ottoman fears were justified. Through the use of such phrases, he seriously understates the nature of the problems facing the Ottoman general staff by the middle of 1915. Its perceptions were very different from Yiğit Akın's. It did not regard its fears as "exaggerated" and neither would it have described Armenian sabotage of the war effort from behind the lines and attacks on Muslim villages merely as "disobedience."

The author writes that the Ottoman government entered the war understanding that "demographic realities on the ground could determine outcomes on the battlefield" (p.165). In fact, as the Balkan wars had just shown, it could just as easily be the other way around. The attack by the Balkan states reshaped demographic realities on the ground and there is a clear argument that it was the same in the First World War. The decision to "relocate" the Armenians in May, 1915, was organically linked to the shattering defeat suffered by the Ottoman Third Army at

Sarikamis early in the year, It was responsible for the security and defence of north-eastern Anatolia, yet in its gravely weakened state could provide neither. Attacks on Muslim villages and army supply routes by Armenian armed bands culminated in the Van uprising or what the author calls Armenian “resistance” (p. 167). He does not give any detail of what followed as the “resisting” Armenians slaughtered Muslims out of hand in the town and villages around the nearby lake.² Van was then handed over to the Russians, and placed under Russian administration from the Caucasus. In similar circumstances, no military command in the world could regard these developments anything other than a grave threat.

Having allowed the Armenian committees to operate without hindrance up till then, the government closed them down across the country after the Van rebellion. The crackdown on April 24 was followed a month later by the decision to remove the Armenian population from war zones. Was this “demographic engineering” as the author claims or a decision taken out of military necessity?

Research by the military historian Edward Erickson makes it plain that the Ottomans believed that Armenian uprisings and sabotage of the war effort from behind the lines threatened the entire war effort. In particular, the loss of Van in May, 1915, Erickson writes, “ruptured the entire Ottoman strategic posture in southeast Anatolia.”³ Van was the trigger for the mass relocation of Armenians to end “what the Ottoman government believed was an existential threat to the Ottoman state.”⁴

Military necessity” was thus not a pretext, in Erickson’s view, but a conclusion born of battlefield analysis by the Ottoman general staff. Its solution was to deprive armed gangs of civilian cover. The same solution had been taken by the British during the Boer War, by the Spaniards in Cuba and by the Americans in the Philippines and other examples were soon to follow.

As events were to show, the task of moving such a mass of people in any kind of orderly fashion proved beyond the capacity of the Ottoman government. The contradiction between what the military said had to be

2 Justin McCarthy, Esat Arslan, Cemalettin Taşkıran and Ömer Turan, *The Armenian Rebellion at Van* (Salt Lake City: University of Utah Press, 2006), “Destruction and Murder in Van,” pp. 233-57.

3 Edward J. Erickson, *Ottomans and Armenians. A Study in Counterinsurgency* (New York: Palgrave Macmillan, 2013), p. 169.

4 Ibid., p.214.

done and what the government was incapable of doing was to end in a humanitarian disaster for the Armenian civilian population. The alternative explanation, of course, is that the Ottoman government knew it was sending the Armenians to their death and had in fact taken a decision early in 1915 to wipe them out, as claimed by Taner Akçam.⁵ There is no credible evidence to support such an accusation.

Once the relocation decision had been taken, the Armenians had to be sent south because there was no other direction in which they could be moved. On the road they were vulnerable to mistreatment by guards or corrupt or negligent officials and attack by tribal groups. Arguably, had the author paid attention to the scale of Armenian attacks on Muslims before the *tehcir* was ordered, the reader would be better placed to understand that revenge for the killing of Muslims at Van and elsewhere must have been one of the motives for attacks on the Armenian convoys. Many Armenians were massacred as a result of the relocation. The author claims “hundreds of thousands” (p.50) but without providing any data by way of proof. Many others died from exposure, malnutrition and disease. It is not known now and never will be how many Armenians were massacred and how many Armenians died from other causes but the numbers were certainly very great in both categories.

Yiğit Akın’s claim of a centrally controlled operation – “micro-management” as he writes (p. 170) – of the *tehcir* is at variance with the administrative shambles that it clearly was as well as what history tells us about the late Ottoman Empire. The ramshackle nature of Ottoman provincial administration had been noted by every traveller passing through the eastern provinces – the crucible of the Armenian question – in the 19th century and conditions in this region had not changed when the war broke out. Centralised government authority was not to be imposed on this region for decades. Against a background of almost complete infrastructural underdevelopment, material as well as social, was it really possible to “micro-manage” the relocation, even if that was the government’s intention?

The author claims that the authorities turned a “blind eye” to atrocities committed against the Armenians (p.164). This is simply not true. There are numerous accounts of massacres of Armenians in the Ottoman documents, followed by instructions to arrest the perpetrators and prevent the recurrence of such crimes. In late 1915 three commissions of inquiry were established to inquire into the crimes reported to have been committed. Their findings resulted in the court-martial of more

5 Taner Akcam, *A Shameful Act. The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility* (London: Constable, 2007), pp.162-64.

than 1600 individuals, including soldiers, members of the *Teşkilat i-Mahsusa* (Special Organization) and high-ranking provincial officials. Many were jailed and more than 60 were sentenced to death.⁶

The author claims there was a fundamental difference in the violence suffered by Muslim refugees and Armenian “deportees” (a word he continually uses, incorrectly, as no Armenian was ever moved beyond the borders of the Ottoman Empire). He claims that while the Armenians were the victims of “systematic and sustained atrocities,” attacks on Muslims were “mostly sporadic and uncoordinated” (p.164). In fact, every attack, whether on Armenian Christian villagers or Muslim Turks and Kurds, was usually systematic in some way. Armenian attacks might have been “sporadic” but they were sustained during the whole course of the war and resulted in many atrocities. The Russian advance in early 1915 was followed by the large-scale slaughter of Muslims in north-eastern Anatolia. In attacks around Lake Van in April, armed Armenian bands, apparently with some Cossack support, moved very systematically from one village to another, murdering as they went. During the Russian occupation of north-eastern Anatolia, Armenians shocked even Russian commanders with the ferocity of their violence. The slaughter of Muslims in towns and villages was widespread and large-scale. These attacks appear to have had the intention of killing or driving away as many Muslims as possible, ahead of the anticipated establishment of Armenian autonomy or statehood in a region in which about 80 per cent of the population was Muslim. The collapse of the Russian war effort in 1917 dealt Armenian aspirations a lethal blow.

Criminality is part of all wars. The suffering of the Armenians was appalling and the Ottoman government has to be held responsible for the consequences of the decisions it took even if it could not foresee what the consequences of these decisions would be. This, of course, is the crux of the Armenian case against the Ottoman government: either it specifically ordered the destruction of the Armenians or it knew what was going to happen to them.

This was a total war in which battlefield outcomes were dictating government decisions that could not actually be carried out as planned. The government insisted that the relocated Armenians be fed and accommodated when there was not sufficient food for the army or the civilian population and nowhere to house the Armenians when they were on the move. It insisted that their illnesses be treated when there weren't

6 Sarıınay, Yusuf, “The Relocation (Tehcir) of Armenians and the Trials of 1915-16,” *Middle East Critique*, vol. 20, No. 3, Fall, 2011: pp. 299-315.

the hospitals, clinics and pharmacies to attend to their health needs. It insisted that they be protected when there was a severe manpower shortage at the front, with only small numbers of soldiers or *jandarma* available to guard the convoys.

Once relocated, the Armenians were resettled in small numbers away from railway lines. In line with the argument for military necessity, this was clearly a security precaution. There is no doubt that the Ottoman government did engage in elements of “demographic engineering” by separating Kurdish refugees from their tribal elders and resettling Kurdish refugees in districts far from their traditional homeland.⁷ In the late imperial period, the resettlement and “sedentarization” of tribal groups was a policy goal of many governments, including France in its African colonies. The uprooting of Kurds during the war was an opportunity which the Ottoman government seems to have exploited to bring about demographic change.

Muslims were also resettled in houses belonging to Armenians who had been relocated. Given the vast number of refugees moving across the empire, this was a practical wartime measure even if it is also to be put into the category of “demographic engineering.”

The chaos that accompanied the final collapse of the empire and the titanic struggle of the Turkish national movement to survive against invading foreign armies submerged all of these issues. By 1923 a national state had to be established and a society organized. There was to be no return of lost Armenian property or restitution for what had been lost any more than there was to be return or restitution for the vast amount of Muslim property destroyed by Russian and Armenian forces.

Akın has written a very worthwhile book when it comes to the suffering of the general Ottoman population. On the fate of the Armenians, however, he cleaves closely to the line followed by Taner Akçam, Fatma Müge Göcek and other partisan writers on the Armenian side of the fence. Of course, histories should not have fences, but on the Armenian question it seems that they do. While interpretations and statistics are naturally contested, the absence of Muslim victims of Armenian violence except in the most nominal way, in Yiğit Akın’s book as well as others, seriously distorts the course of events. Unfortunately, on this issue, the author reinforces an unbalanced mainstream narrative instead of challenging it.

---

7 See Akın, “The Refugee Crisis and Demographic Engineering,” pp.176-80.

Kitap İncelemesi / Book Review

Yayın Geliş Tarihi / Received: 05.10.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 23.11.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 253-258

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Haksöz, Cengiz. "Ethnic Cleansing of Turks in Bulgaria." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 253-258.

Cengiz HAKSÖZ

Ph.D. Candidate

*Department of Anthropology
University of Pittsburgh*

Ph.D. Candidate

*Department of Sociology
Middle East Technical University*

**ETHNIC CLEANSING OF
TURKS IN BULGARIA**

**(BULGARİSTAN'DAKİ TÜRKLERE
KARŞI ETNİK TEMİZLİK)**

Author: Tomasz Kamusella

Title: Ethnic Cleansing During the Cold War: The Forgotten 1989
Expulsion of Turks from Communist Bulgaria

Publisher: Routledge

Year of publication: 2019

Place of publication: Abingdon, Oxon and New York

Language: English

Number of pages: 274

ISBN: 9781138480520

The modern Balkans have not only been the playground of various nationalist movements, wars, uprisings, and massacres, but also different types of population movements, such as migrations, internal displacements, forced population exchanges, and mass population expulsions. During the five-hundred-year-long Ottoman

reign in Bulgaria, the country had a significant number of Muslim population. During the Ottoman-Russian War of 1877 -1878 and following the *de facto* independence in 1878 and *de jure* in 1909, a considerable portion of Bulgaria's Muslims either died because of wartime conditions such as hunger and diseases or were massacred or pushed away from their homelands. Tomasz Kamusella's book "Ethnic Cleansing During the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria" analyzes the last expulsion of Bulgaria's Turks in the twentieth century. The book consists of seven chapters together with an introduction and a conclusion.

Before starting his *introduction*, to give nuanced data, Kamusella provides the reader with maps, demographic statistics, and information about Bulgarian government figures during the state-socialist and post-socialist era. In the introduction, the author briefly compares the fate of Turks in Bulgaria with other similar post-imperial and post-World-War-II minorities. He introduces the emergence of the concept of "ethnic cleansing" in the world politics and social sciences with the reference to the disintegration of Yugoslavia. He has mainly two primary rationales writing this book. First of all, he aims to separate the forced assimilation campaign or "Revival Process" (*Vazroditelen Protzes* in Bulgarian) with the expulsion of the Turks from Bulgaria in 1989. Secondly, he claims the uniqueness of the 1989 expulsion and at the same time how it is belittled, forgotten and underrepresented not only in the body of literature in the world but also in Bulgaria and Turkey.

The first chapter on *forgetfulness and its perils* starts with analyzing how population exchanges once were legal instruments. He states that these practices which were even perceived as measures to prevent future conflicts have become illegal in the 1990s during the War in Yugoslavia. It was just after the expulsion of Bulgaria's Turks in 1989 that such measures were defined as "ethnic cleansing" and crimes against humanity. Kamusella also observes that the "un-newsworthiness" of the 1989 expulsion in the international public because it did not lead to a civil or international war as in the case of the Yugoslav Wars in the 1990s. He criticizes the terminology which names the 1989 expulsion as "emigration," "mass flight," and "forced migration." Kamusella expresses his surprise for the fact that even in Turkey those events were seldom referred to as "ethnic cleansing."

In the second chapter titled *the State of research on the 1989 expulsion*, the author evaluates the body of research on the expulsion of Turks from

Bulgaria. Kamusella mentions pseudo-scientific propaganda books published by Bulgarian scholars under the directives of the totalitarian regime of the time. For him “Bulgarian intellectuals and scholars, by and large, have failed to acknowledge their role in the 1989 ethnic cleansing and the assimilatory campaign of the 1980s” (pp. 25-25). By borrowing the term first used by Julien Benda, he remarkably and bravely defines the situation as “*trahison des clercs*” (treason of intellectuals, in English). According to him, the responsibility of Bulgarian intellectuals and scholars cannot be ignored by arguing that they did not have any other chance but only to follow the directives of the oppressive regime. He also shows how the Kurdish issue in Turkey was played as a tactical card by the Bulgarian authorities, both socialist and post-socialist, to downplay the ethnic cleansing and forced assimilation campaign against the Turks in Bulgaria in the 1980s. He gives credit to Rumiana Uzonova’s book and her positive contribution to the cause. He points out the limited interest on the issue in Turkey, as well. “... [In Turkey,] no monographs have been published on the ethnic cleansing yet. Often, the tendency is to lump together the forced assimilation of the latter half of the 1980s together with the 1989 expulsion, without distinguishing between these two” (p. 30). He also acknowledges the fact that most of the Bulgarian publications on the issue are concentrated on releasing the archival documents without further analysis, and most of the Turkish publications were interested in life stories of the expellees. Not-well-known publishers also published both Bulgarian and Turkish books on the issue with a limited number of copies which prevent those texts from reaching a broader audience.

In the third chapter titled *the 1989 ethnic cleansing through the lens of the international press*, Kamusella surveys the non-Bulgarian and non-Turkish publications on the issue. He puts emphasis on propaganda war on TV screen and cinema between Turkey and Bulgaria in the production of cinematic content for supporting their causes about the forced assimilation campaign in the 1980s. In this chapter, he also summarizes the Turkish resistance organizations. The author does an excellent job in revealing some organizations which are unknown not only to the general audience but also to academicians. For instance, he gives information about the Independent Human Rights Society (NDZPCh) which was founded by Turkish members of the Bulgarian Communist Party; Democratic Human Rights League (DLZPChB) founded in Vratsa; and Leninist Communist Party of Turks in Bulgaria (TLKPB) founded by Avni Veliev. The chapter deals with the events and key moments that lead to ethnic cleansing of 3.5 percent of Bulgarian population.

Kamusella provides numbers of expellees by month in 1989 by using Bulgarian, Turkish and international sources. He pays particular attention to the totalitarian regime's official terminology of the expulsion as "Big Excursion" implying that expellees were just regular tourists using freedom of movement as a consequence of the liberalization policies in the state-socialist Bulgaria. The author also illustrates the reasons why some Turks returned to Bulgaria and later moved to Turkey again. He describes the conditions and labor shortages after the expulsion, property issues of returnees, and harassment of returnees by the Bulgarian authorities. He questions the "public amnesia" towards the ethnic cleansing of Turks in Bulgaria in the post-socialist period, as well.

In the fourth chapter titled *the ethnic cleansing's aftermath and the regime change*, Kamusella analyzes how the expulsion of 350.000 Turks from Bulgaria in 1989 led to the collapse of the state-socialist regime in Bulgaria. He summarizes the events and demonstrations, as well as backlashes by those who were against reinstating cultural and political rights of the Turkish and other Muslim minorities. Kamusella states that post-socialists still challenged minority rights in Bulgaria, a reality that can be seen from the fact that the Turkish minority representatives were not part of the official democratization process, such as the round-table talks between January and May 1990. He ironically calls it as the "original sin," which has led to "semi-inclusion" of Turks and Muslims in the post-socialist period. Kamusella also emphasizes the fact that Bulgaria's transition to democracy was still led by former "second wave" communists, who benefited from transition both economically and politically. He also gives some unpopular examples on the violence and hostility against the Turks in the early post-socialist era, such the bombing of the local office of Movement for Rights and Freedoms (MRF) in Shumen and declaration of "Razgrad Republic" by the nationalists in the province of Razgra, where the Turkish minority constitutes the majority. Another issue that he focuses on is the education of the Turkish minority in their mother tongue. He rightfully presents the obstacles on the minority language education. Interference of legislative bodies and judiciary bodies in minority politics, such as nullification of 1992 Census results in Yakoruda, Gotse Delchev by the Bulgarian Parliament on the grounds that non-Turks stated themselves as Turks, and invalidating the local election in Kardzhali by the district court which led the Bulgarian Socialist Party (BSP) candidate to become the mayor. He criticizes that the history textbooks do not take into account the forced assimilation campaign in 1984-1985 and expulsion of the Turks in 1989 by stating

that it leads the new generation to believe that such events have never happened.

In the fifth chapter titled *the official coming terms with the 1989 ethnic cleansing*, Kamusella discusses the exclusion of Turks and their sufferings from official commemorations of the state-socialist and totalitarian regime in post-1989 era. Thus, he mentions how the Turkish community found alternative commemoration ways, such as commemorative fountains. As a positive note, although it does not include a straightforward apology to the Turks in Bulgaria, he praises the adoption of “the Declaration Condemning the Attempted Forced Assimilation of Bulgarian Muslims” by the Bulgarian Parliament in January 2012. He criticizes the slogan-like “Bulgarian ethnic model” which was praised until 2012 by MRF and other parties. According to Kamusella, this model is just an “empty phrase” and “ensures collective amnesia and passively prevents any reconciliation from taking place” (p.116 and p.119).

In the sixth chapter titled *between language and millet*, the author states that the national myths, such as “five-hundred-years of Ottoman yoke” are among the major obstacles in reconciliation in post-socialist Bulgaria. In this chapter, Kamusella explains the Ottoman millet as a concept that influenced not only the Balkan and Bulgarian socio-political lives during the Ottoman Empire but also in the post-Ottoman era, including the state-socialist period. The author provides compelling examples of how the state-socialist totalitarian regime employed various nationalist policies.

In the seventh chapter titled *the question of responsibility*, Kamusella questions how not a single person, including the prominent totalitarian leader Todor Zhivkov, were sentenced either because of assimilation campaign in the 1980s or for the ethnic cleansing of the Turks in 1989. He states that there is a *de facto* ethnic hierarchy in social and spatial spheres in Bulgaria. In such exclusionary socio-political milieu, the Turkish minority and MRF have no other choice but to make compromises and follow a formula of “live and let live.” (p.146). He gives examples on the ways in which MRF is walking in the edges of being constantly accused of being “anti-Bulgarian.” He also argues that there are “personality assassination” attempts by biased publications accusing MRF as part of the Bulgarian Secret Service (DS) of the time. Kamusella, questions how only in Bulgaria the former totalitarian leader Zhivkov could enjoy such respect and was elevated to a cult-like

persona, not during the socialism but interestingly during the post-socialist period.

In the *concluding* chapter, Kamusella wrap-ups his idea and rationale of writing this book. He questions how and why the ethnic tensions in Bulgaria during the 1980s did not escalate to civil war as it did in the former Yugoslavian republics and Kosovo. He argues that to achieve long-lasting societal peace both forced assimilation campaign and expulsion of the Turks should be officially and publicly commemorated through museums, monuments, and events.

One of the most exciting parts of the book is the *postscript*. There, the reader learns how Kamusella's path crossed with the fate of the Turks in Bulgaria. First his father, then all his family had visited Bulgaria. Their only visit to Bulgaria interestingly coincides with the forced assimilation campaign, and his father was unable to find his ethnic-Turkish friends in the Bulgarian town of Dimitrovgrad.

Kamusella's book is a valuable contribution to the literature on ethnic-Turks in Bulgaria, as well as the Balkans in general. Unlike other academic books and journal articles, he is courageous in going against the official Bulgarian historiography, even towards protracted myths such as the Batak massacre. He is one of the few who acknowledges the responsibilities of the whole Bulgarian society for at least passively letting the forced assimilation campaign and expulsion of the Turks to happen. The organization of the book sometimes gets confusing. At times the author loses his focus by diverting the subject to elsewhere. Although this provides extra information to the reader, it also makes it hard to follow even for a reader knowledgeable on Bulgaria and the Balkans. Probably to escape criticism of being "anti-Bulgarian," he often finds himself making comparisons with Turkey. Also though some of his claims are relevant, he cannot save himself to fall into irrelevant discussions and examples in that repertoire of analogies. On the whole, this book is an excellent contribution to the history of the Turks in Bulgaria.

ULUSLARARASI SUÇLAR ve TARİH

Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History (UST), yılda bir kez yayınlanan hakemli akademik bir dergidir. Dili, İngilizce ve Türkçe'dir. Yayın hayatına 2006 senesinde başlamıştır. UST'nin inceleme alanları Balkanlar, Kafkasya, Avrasya ve Orta Doğu'da toplumlar arasındaki, etnik gruplar arasındaki, dini gruplar arasındaki ve uluslar arasındaki anlaşmazlıklar, çatışmalar ve işlenen suçlardır. UST, TÜBİTAK-ULAKBİM tarafından taranmaktadır.

Makale Gönderme Kuralları

- Makaleler, e-posta yolu ile UST Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Dr. Turgut Kerem Tuncel'e iletilmelidir (tuncel@avim.org.tr).
- Makaleler, Türkçe veya İngilizce dillerinde olmalıdır.
- Makaleler, Microsoft Word Programında yazılmış olmalıdır.
- Makaleler, 12 punto büyüklüğünde *Times New Roman* karakterleri kullanılarak, 1.5 satır aralığıyla ve yeterli kenar boşlukları bırakılarak (1-1/2 inch) yazılmalıdır. Makalenin sayfaları, 1'den başlayarak numaralandırılmalıdır.
- Makalelerde, Chicago Referans Sistemi kullanılmalıdır. Referanslar metin içerisinde değil dipnotlarda belirtilmelidir.
- Gönderilen dosyalarda, yazar(lar)a dair aşağıdaki bilgiler bulunmalıdır:
  - Ad ve soyad(lar)ı
  - Yazar(lar) hakkında kısa biyografik bilgi
  - Halihazırdaki akademik ünvan(lar)ı
  - Halihazırda mensubu buldukları kurum(lar) veya üniversite ve bölüm(ler)
  - E-post adres(ler)i
  - Açık posta adres(ler)i, cep telefon numara(lar)sı ve faks numara(lar)sı
- UST'de yalnızca akademik **makale** ve **kitap incelemeleri** yayınlanmaktadır.

- **Makaleler**, dipnotlar ve bibliyografyayı da kapsayacak şekilde 7000-9000 kelime arasında olmalıdır. Tüm makalelerin, 150-200 kelime arasında değişen özleri ve 4-6 adet alfabetik sıraya göre yazılmış ve indeksleme için uygun anahtar kelimeleri olmalıdır (ideal şartlarda, anahtar kelimeler makalelerin başlıklarında geçmemelidir).
- Başlık ve alt başlıklar arasında açıkça anlaşılacak bir hiyerarşi olmalıdır.
- 40 kelimedenden uzun alıntılar, metin içinde sağ ve sol kenar boşlukları metinden daha geniş olacak şekilde ve 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.
- **Kitap İncelemeleri**, UST'nin ilgi alanları dahilinde olan konularla ilgili yayınlanmış yeni eserler hakkında ve dipnotlar dahil 3000-4000 kelime uzunluğunda olmalıdır. İncelemesi yapılan eser hakkındaki aşağıdaki bilgiler belirtilmelidir.
  - Yazar(lar)ın veya editor(ler)ün ad ve soyad(lar)ı
  - Eserin başlığı
  - Yayın yılı
  - Yayın yeri
  - Yayınevi
  - Sayfa sayısı
  - Eserin dili
  - ISBN numarası
- UST Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, gönderilen makale ve kitap incelemelerinin en kısa sürede hakemler tarafından değerlendirilmesini sağlayacaktır. E-posta yoluyla gönderilen makaleler Sorumlu Yazı İşleri Müdürü'ne ulaştığında yazar(lar) e-posta yolu ile bilgilendirilecek(ler)dir.

INTERNATIONAL CRIMES and HISTORY

Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History (ICH) is an annual peer-reviewed bilingual (Turkish and English) academic journal dedicated to the study of inter-communal, inter-ethnic, inter-religious and international conflicts and crimes. First published in 2006, the ICH has been a platform for the scholarly investigation of conflicts and crimes registered in the Balkans, the Caucasus, the Eurasia Region, and the Middle East. The ICH is indexed in the Scientific and Technological Research Council of Turkey-Turkish Academic Network and Information Center (TUBİTAK-ULAKBİM).

Notes for Contributors

- Manuscripts should be submitted via email to the Managing Editor of the ICH Dr. Turgut Kerem Tuncel (tuncel@avim.org.tr).
- Manuscripts should be in English or in Turkish.
- Manuscripts should be word processed using Microsoft Word.
- Manuscripts should be 12 point font, Times New Roman, and 1,5 spaced throughout allowing good (1-1/2 inch) margins. Pages should be numbered sequentially.
- International Crimes and History adheres to the Chicago reference style. References should be given in footnotes.
- All manuscript submissions should include
  - Full name(s) of the author(s)
  - Short biographical note(s) about the author(s)
  - Professional position(s) of the author(s)
  - Current department and institutional affiliation(s) of the author(s)
  - Email(s) of the author(s)
  - Full address(es)/phone(s)/fax details of the author(s)
- The Editors welcome the submission of manuscripts as **Main Articles** and **Book Reviews**.

- **Main Articles** should be 7,000–9,000 words including footnotes and bibliography. They should include an abstract between 150–200 words and 4–6 keywords (in alphabetical order, suitable for indexing. Ideally, these words should not have appeared in the title).
- There should be a clear hierarchy of headings and subheadings.
- Quotations more than 40 words should be indented from both the left and right margins and single-spaced.
- **Book Reviews** should be 3,000–4,000 words including footnotes on recently published books on related subjects. The details of the book under review should be listed with the following details:
  - Author(s) or Editor(s) first and last name(s) of the book under review.
  - Title of book
  - Year of publication
  - Place of publication
  - Publisher
  - Number of pages
  - Language of the book
  - ISBN number
- The editorial office will make every effort to deal with manuscript submissions as quickly as possible. All papers will be acknowledged on receipt by email.

SİPARİŞ FORMU

Adı : ..... Adres : .....
Soyadı : .....
Telefon : .....
E-mail : .....

Aboneliklerimiz

☐ Ermeni Araştırmaları Dergisi - 4 Aylık	Yıllık 45 TL ~~X~~
☐ Review of Armenian Studies Dergisi - 6 Aylık	Yıllık 30 TL ~~X~~
☐ Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi - Yılda Bir Sayı	Yıllık 17 TL
☐ Avrasya Dünyası / Eurasian World Dergisi - 6 Aylık	Yıllık 30 TL

Tek Sayı Siparişi

☐ Ermeni Araştırmaları Dergisi – Son Sayısı (sayı 60)	17 TL
☐ Review of Armenian Studies Dergisi – Son Sayısı (sayı 37)	17 TL
☐ Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi – Son Sayısı (sayı 19)	17 TL
☐ Avrasya Dünyası / Eurasian World Dergisi – Son Sayısı (sayı 3)	15 TL

Eski Sayı Siparişi

☐ Ermeni Araştırmaları Dergisi'nin ..... Numaralı Eski Sayısı/Sayıları	Adedi 9 TL
☐ Review of Armenian Studies Dergisi'nin ..... Numaralı Eski Sayısı/Sayıları	Adedi 9 TL
☐ Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi'nin ..... Numaralı Eski Sayısı/Sayıları	Adedi 9 TL
☐ Avrasya Dünyası / Eurasian World Dergisi'nin ..... Numaralı Eski Sayısı/Sayıları	Adedi 10 TL

Kitaplar

☐ Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler Kitabı (Genişletilmiş 2. Baskı)	15 TL
☐ Armenian Diaspora / Turgut Kerem TUNCEL	35 TL
☐ Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kırımlar - Kıyımlar - Göçler (1821-1913) / Bilâl N. ŞİMŞİR	25 TL
☐ 'AZA BEAST' Savaşın Köklerine İnmek / Colum MURPHY	30 TL
☐ Turkish-Russian Academics / A Historical Study on the Caucasus	20 TL
☐ Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar / Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset	30 TL
☐ Ermeni Konferansları 2017 / Der: Ömer Engin LÜTEM	30 TL
☐ Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine / Bilâl N. ŞİMŞİR	20 TL
☐ Ermeni Sorunuyla İlgili İngiliz Belgeleri (1912-1923) / British Documents on Armenian Question (1912-1923) / Tolga BAŞAK	30 TL

* Siparişinizin gönderilebilmesi için formu dekontla birlikte gönderiniz.

İletişim Bilgileri

Adres: Süleyman Nazif Sokak No: 12 Daire: 4 06550 Çankaya / ANKARA
Tel: 0312 438 50 23 • Faks: 0312 438 50 26
E-posta: terazi yayincilik@gmail.com

Hesap Numarası: Terazi Yayıncılık - Garanti Bankası A.Ş. Çankaya /Ankara Şubesi
Hesap No: 181 /6296007 IBAN No: TR960006200018100006296007

Posta Çeki Hesap No: Ankara/Çankaya/Merkez 5859221

AVİM
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

Arayış: **ARA**

AVİM BİTEN
Büyükçe Ara **ARA**

Kalınca
Halklarlar
İrak
1. Posta Adresi **Abone Ol**

Büteni: 15.08/2016
Argeli: Güncel Bilgi İçin Takip Edin

AVİM BİLGİ

KRİM TATARLARININ ENERJİ ALMALIYI
Prof. Dr. ANATOLIN 13.07.2016

ALMANYANIN AMACI NE? - TÜRKİYE GAZETESİ - 05.06.2016
Prof. Dr. CAJIN ERHAN 20.06.2016

THE GENOCIDE IDEAL IN GERMANY AND TURKEY - AN OBJECTIVE PERSPECTIVE - NEW ERA (Nürnberg) - 24.06.2016
Joseph KRISTHO 20.06.2016

ALMAN PARLAMENTİNİN TÜRKİYEYİ SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMIYLA ŞİDİTLAMAYA HAZIRLANDIYOR ... (3)
Dr. SÜKRÜ M. ELERDÖĞ 02.06.2016

ALMAN PARLAMENTİNİN TÜRKİYEYİ SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMIYLA ŞİDİTLAMAYA HAZIRLANDIYOR ... (2)
Dr. SÜKRÜ M. ELERDÖĞ 02.06.2016

DÜYÜRÜLER

15 TEMMUZ 2016 TARİHİNDE ERZURUM İLİNDEN ANKARA TEMSİLCİLERİNİN ZİYARETİ
AVİM 13.07.2016

GAZİTİNGİZ KÜLTÜRÜNÜN TWİTTER

AVİM GAZİTİNGİZ KÜLTÜRÜNÜN TWİTTER
MAKALE ÇAĞIRISI
ERZURUM İLİNİN İZMİR İLİNE
KÜLTÜRÜNÜN TWİTTER
KÜLTÜRÜNÜN TWİTTER
KÜLTÜRÜNÜN TWİTTER
KÜLTÜRÜNÜN TWİTTER

YORUMLAR

DEMİRGİRKAN DEĞİŞİMLERİ DİNİ DEĞİŞİMLERİNİN VE SİYASİ ETKİSİ
Papa Anastasio Makelinin raporu 14.06.2016 tarihinde 15.07.2016
AVİM

SERBİSTAN DİPLOMASİ BAKANI İLİCA DİDİCİN SERBİSTAN SÖZKİMLİ ANMAĞI HAKKINDA YAPTIĞI AĞZALAMAYA DAİR BİR YORUM
Benda yıl için rapora 03.13 Temmuz 2016 tarihinde 15.07.2016
AVİM

YAKOVA 2016 NATU ZİYEVİSİ VE DAĞLIK KARAHAG SORUNU
09 Temmuz 2016 tarihinde 15.07.2016
AVİM

1 TEMMUZ TARİHLİ FRANZİS YAKA TERSİSİ VE OLASI SONUÇLARI
1 Temmuz için Fransızın İhtimali Madde. Prensio devletin raporu. Mahmut ÖZKAN 11.07.2016

PAPA FRANZİSVA ERKİMİNİN İÇİN BASTIRIVOR
Buna Kısıkla Kısıklerin rahmeti Sözü Papa Erdoğdu 24.06.2016 tarihinde Mahmut ÖZKAN 29.06.2016

ANALİZLER

LOZAN BARİS
1920-1923
Kıbrıs Barış Antlaşması, 24.07.1923 tarihinde Mahmut ÖZKAN 27.06.2016

VAZİRLERİN YAKIN DEĞİŞİMLERİ
21 Mart 1990 tarihinde Ben "Narboya" olarak Husein ÇAĞAN ELİBE 27.06.2016

FUSTİN MC CARTHY'NİN YARDIMLARI
1918-1919 tarihinde Fustin McCarthey'nin "Turk and Armenia" kitabı İLHAN ELİBE 24.11.2015

MONGOLIA ON THE EVE OF THE 11TH ASIA
14 Eylül 2016

11 ASYA - AVRUPA ZİYEVİSİ
02.06.2016

PROJECTIONS FOR THE FUTURE OF TURKISH
Aralık 2015

ETKİNLİKLER

CIVILIAN VICTIMS OF WAR IN THE OTTOMAN EMPIRE 1878-1918: WHAT HISTORY DOES NOT TELL IN (EMANİL İMPARATORLUĞUNDAKİ SAVAŞLARIN SİYEL KURBANLARI 1878-1918: TARİHİ BİZE NE ANLATMIYOR?) - JEREMY SALT
Güncel Bilgi İçin Takip Edin
Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), 21 Haziran 2016 tarihinde Bilgi İçin Takip Edin
AVİM Konferans Salonu 23.06.2016

GÜNCEL GELİŞMELER İÇİNDE TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ - DR. ÖZKAN FARUK LOGOĞLU
Güncel Bilgi İçin Takip Edin
Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), 21 Haziran 2016 tarihinde Emakal İçin Takip Edin
AVİM Konferans Salonu 21.06.2016

YEREL DOKÜMANIN İNSANI YARDIMLARI - PRÖF. DR. İHSAN ÖZDEMİR
Güncel Bilgi İçin Takip Edin
Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), 16 Haziran 2016 tarihinde, Prof. Dr. İhsan ÖZDEMİR İçin Takip Edin
AVİM Konferans Salonu 16.06.2016

GÜRCİSTAN'DAKİ MÜSLÜMAN TOPLULUKLARI
AVİM DEN YENİ BİR KİTAP: GÜRCİSTAN'DAKİ MÜSLÜMAN TOPLULUKLARI, AZINLIK HAKLARI, SİYASİ ETKİSİ
Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Türkiye'de yaşayan mülki sığınmacıların sığınma ve yerleşme hakları hakkında AVİM'in yeni kitabı: "Gürcistan'daki Müslüman Toplulukları: Azınlık Hakları, Siyasal Etkileri ve Yerleşme" kitabı yayımlandı.